

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Aplikovaná etika

Disertační práce

AUTORSTVÍ MEZI ETIKOU, PRÁVEM
A TECHNOLOGIÍ

Autorka práce: PhDr. Marie Kratochvílová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Pinc

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. října 2013

PhDr. Marie Kratochvílová

Poděkování

Doc. Zdeňku Pincovi za důvěru, kterou do mne po celou dobu studia a práce na disertaci vkládal, i za to, že riskoval, že se to nemusí povést.

Prof. JUDr. Jiřímu Srstkovi za vhled do práva – a za Kunderu.

Doc. Ladislavu Benyovszkymu za podporu.

Prof. Janu Sokolovi za vlídnost a osobní příklad pro ty z nás, co jsme se do studia mohli pustit až v pokročilejším věku.

PhDr. Věře Koubové za důvěru.

Mgr. Mai Havrdové a Mgr. Janě Křížové za to, že se postaraly, aby kovářova kobyla nechodila bosa.

Všem kolegům a účastníkům našich salonů za dar učenosti a přátelství.

Haně s Ondřejem a Magdaleně s Alešem za radost ze společného prožívání plnosti času.

Zdeňkovi, který mě zlehka a trpělivě učí moudrosti.

Obsah

Úvod	... 11
<u>1 Autor a autorství</u>	... 17
1.1 Autor ve stavu zrodu – básník	... 17
1.2 Autor ve stavu zrodu – vědec	... 20
1.3 Zrození básníka-řemeslníka	... 20
1.4 Dialog a vzdělání za úplatu	... 23
1.5 Proměny autorství v průběhu antiky	... 25
1.6 Autor a autorita	... 28
1.7 Autor a autorství u křesťanů prvních století	... 29
1.8 Autor a autorství ve středověku a renesanci	... 30
1.9 Proměny autorství v novověku	... 31
1.10 Smrt moderního autora	... 35
<u>2 Právo a duševní vlastnictví</u>	... 38
2.1 Právo a jeho cíle	... 38
2.2 Vývoj právního myšlení	... 39
2.3 Duševní vlastnictví	... 44
2.3.1 Práva průmyslového vlastnictví (průmyslová práva)	... 49
2.3.2 Autorské právo	... 53
2.3.3 Historie vzniku právních a etických norem v oblasti patentů	... 55
2.3.4 Historie vzniku právních a etických norem v oblasti autorského práva	... 57
<u>3 Autorské právo a právní normy</u>	... 61
3.1 Charakteristika autorských práv z hlediska zákona	... 61
3.1.1 Současný problém autorského práva	... 62
3.2 Mezinárodní smlouvy týkající se autorského práva	... 63
3.2.1 Evropské souvislosti	... 66
3.3 Přehled zákonů na ochranu autorského práva na území České republiky	... 67

3.4 Zákon č. 121/2000 Sb., resp. 156/2013 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů	... 69
3.4.1 Dualistické pojetí práva	...70
3.4.2 Porušení ochrany práva	... 71
3.4.3 Licenční smlouva	... 72
3.4.4 Zvláštní díla	... 72
3.4.5 Související práva	... 73
3.4.6 Kolektivní správa práv	... 73
3.4.7 DILIA	... 75
3.5 Dílo versus „nedílo“	... 76
3.5.1 Autorské právo, dílo a věda	... 78
3.5.2 Specifikace děl	... 82
3.5.3 Publikace a šíření díla	... 90
3.5.4 Hodnocení odborných děl	... 92
Tabulka publikačních výstupů vybraných pracovišť	... 95
3.6 Články v odborných časopisech a internet	... 103
3.6.1 Creative Commons	... 104
Tabulka CC licencí	... 107
3.6.2 Volná díla	... 111
<u>4 Autor, jeho vůle, dílo a etika</u>	... 112
4.1 Milan Kundera, Franz Kafka a Max Brod	... 112
4.2 Pozůstalost po Josefu Čapkovi	... 114
4.3 Autor jako literární postava	... 115
4.4 Tři francouzští filosofové	... 117
4.5 Autor, inscenátor, interpret	... 119
4.6 Výstava fotografií <i>Kontroverze</i>	... 120
4.7 Porušování autorského práva a etika autorství	... 121
4.7.1 Příklady z dávných dob	... 123
4.7.2 William Shakespeare	... 125
4.7.3 Filmový dokument	... 126

4.7.4 Autor a nakladatel	... 127
4.7.5 Čtyři překladatelé	... 135
4.7.6 Publikace a obrana svobodného bádání	... 140
4.7.7 Plagiáty	... 143
4.7.8 Urážlivě nekvalitní práce	... 149
4.7.9 Korupce dat	... 149
4.7.10 Falšování dat	... 149
4.7.11 Krádeže dat a postupů	... 151
4.8 Etika publikování	... 152
4.9 Etické paradigma	... 154
<u>5 Nové technologie a autorská práva</u>	... 158
5.1 Internet	... 159
5.2 E-knihy	... 162
5.3 Klasická kniha versus elektronická	... 162
5.3.1 E-autor	... 171
5.3.2 E-čtenář	... 173
5.3.3 Nakladatel a investor e-knih	... 175
5.3.4 Distribuce a užití elektronických knih	... 177
5.3.5 „Prodej“ e-knih	... 178
5.3.6 Provideři: Wooky, EBSCO, eReading	... 180
5.4 Elektronické knihy a knihovny	... 182
5.4.1 Digitální knihovny	... 184
5.4.2 Národní knihovna a e-knihy	... 186
5.4.3 Ebooks on Demand	... 189
5.5 Projekt Google Books a knižní portály	... 190
5.5.1 Charakteristika projektu Google Books	... 190
5.5.2 Podoba projektu Google Books roku 2013	... 193
5.5.3 Právo, etika a Google Books	... 194
5.5.4 Europeana	... 196
5.5.5 Reakce českého prostředí na Google Books	... 197
5.5.6 Národní knihovna a Google Books	... 202

<u>6 Svobodná společnost v „kopírovací době“</u>	... 203
6.1 Svoboda na internetu	... 203
6.2 Svobodná kultura	... 204
6.2.1 Morální ekonomie	... 207
6.2.2 Pryč s autorským právem	... 209
6.3 Pirátství	... 212
6.3.1 Malé dějiny pirátství	... 212
6.3.2 Pirátství hudby. Rozhlas a magnetofon	... 217
6.3.3 Doba digitálních médií a piráti	... 219
6.3.4 Megaupload, Ulož.to, YouTube, SOPA, PIPA, HADOPI, ACTA	... 222
6.3.5 Pirátství a politika	... 228
6.4 Důvěra a transparence	... 231
<u>7 Rekapitulace</u>	... 234
7.1 Duševní vlastnictví, autor a společnost	... 234
7.1.1 Dílo se šíří samo?	... 236
7.1.2 Co nechceš, aby jiní činili tobě...	... 237
7.1.3 Díla z veřejných prostředků	... 238
7.1.4 Sen o renesanci archaické doby	... 238
7.2 Etika	... 239
7.3 Vědomí alternativ místo závěru	... 241
Abstrakt	... 242
Summary	... 245
Použitá literatura	... 248
Přílohy	... 262

Úvod

Autor, autorství a jeho právní ochrana je v době nových médií a digitálních technologií víc než aktuální téma. Bylo však aktuální i v době, která následovala po vynálezu knihtisku, fotografie, filmu, rozhlasu, televize a dalších nových technologií. Jako červená nit se souběžně vinou historií, která se začíná psát už ve starověku, dva zásadní názorové proudy na autorské právo: jeden je proti copyrightu a druhý pro jeho trvalé uznání.

Doba mezi vynálezem knihtisku a zavedením internetu je vůbec v mnohém zvláštní, z našeho hlediska tím, že vypracovala pojem copyrightu, resp. „autorských práv“. Na předpoklady a problémy tohoto specifického rysu klasického novověku se zaměřím v této práci. Ne z hlediska právního nebo ekonomického, to ponechávám povoláním, ale pokusím se ho zkoumat jako etický, filosofický – i nečekaně konkrétní – problém.

Autorské právo jako součást duševního vlastnictví nebo, řekněme, panství se stalo předmětem bohatství nejen fyzických osob, ale také institucí, nadnárodních korporací a prakticky všech složek veřejného i soukromého života a představuje takové finanční částky, které jsou dnes důležitou součástí státních ekonomik.

Problematika, jejíž část jsem se v této práci pokusila zpracovat, se týká nejen oblasti literatury, hudby, filmů, ale též biologie, medicíny, zemědělství a dalších oblastí vědy a duševní činnosti vůbec. Svých práv, resp. vlastnictví či majetku, souhrnně dnes označovaných jako duševní vlastnictví, se autoři i agentury, které je zastupují, domáhají pomocí právních předpisů a norem. Ti, kteří své jednání, nejčastěji nazývané pirátstvím, obhajují ve jménu zachování vzdělanosti a přístupu k informacím pro všechny lidi bez rozdílu jejich postavení ve společnosti, hledají nejen v zákonech, ale i v technologiích možnosti, jak tyto překážky k šíření děl lidské tvořivosti obejít. Obě tyto cesty provázejí dějiny civilizace, dá se říci, po celou dobu její existence (alespoň tedy od té doby, co jsme schopni tuto historii, ať už prostřednictvím písma, nebo archeologických nálezů sledovat).

Jak patrně, jedná se o velice širokou oblast zasahující do mnoha sfér lidské činnosti. Je předmětem zkoumání právních, ekonomických i filosofických a často také politických teorií a zabývají se jí mnohá technická a technologická odvětví. V každém případě je oblast autorského práva ostře pozorována z nejrůznějších úhlů pohledu a s přibývajícími možnostmi techniky se stává i prioritou celospolečenských zájmů. Proto bylo velmi těžké vymezit takový segment, který je možné alespoň částečně obsáhnout, a zaměřit se na takovou část, která je

méně celospolečensky sledovaná a v důsledku „objektivně“ nepostižitelná – čímž rozumím, že není právně vymahatelná a zřejmě ani finančně vyčíslitelná. Jedná se o autora jako osobu, etickou stránku autorství a jeho společenské ochrany, o pravidla slušnosti a poctivosti, která historicky vznikla a vyskytují se paralelně vedle kodifikace a právního ukotvení ochrany tvůrčích práv.

Ve své práci jsem se zaměřila zejména na oblast literárního a vědeckého autorství, přičemž v některých pasážích jsem volila i příklady z dalších tvůrčích disciplín.

Při použití slov tvůrčí a tvořivá činnost přitom nerozlišuji mezi vědeckou či uměleckou, a to vědomě, má to hluboký smysl. Uvidíme, že tyto činnosti byly až do osvícenské doby společností vnímány stejně a platila pro ně podobná pravidla jak v otázce práva, tak ochrany autorů uměleckých i technických děl (zde se to pochopitelně týká především objevů a technických vynálezů z oboru mechaniky, optiky apod.).

Zkoumala jsem, jak se proměňuje vnímání svobody či mravní stránky autorství v kontextu bojů nakladatelů, autorů a „nositelů práv“ – a tudíž odměn – od dob prvních tiskařů až k dnešku, kdy se pohybujeme ve světě sociálních sítí. Pokusila jsem se na celou problematiku podívat pohledem dnešní doby, kdy žijeme ve světě internetu, hranice jsou zrušeny (jak fyzické, tak virtuální) a vznikají nové možnosti komunikace, sdělování a vzdělávání, jež narážejí na chatrné a zastaralé hradby zákonů, které, jak víme, mohou mít nekonečně mnoho výkladů.

Na problémy pojetí autora a autorství jsem se pokusila podívat z různých stran, v historických souvislostech, především z hlediska vztahů mezi autorem a jeho dílem, nakladateli, výrobcí, distributory, investory a dalšími, a právními normami, jakož i etikou, mravem a morálkou, které tyto psané normy doplňují a vyvažují. S tím souvisí dva postoje vůči zveřejňování autorských děl – zcela je chránit (a částečně tím po dlouhou dobu znemožnit přístup k nim a k hodnotám, které obsahují), nebo je nechat volně k dispozici „veřejnosti“ a připravit tím autora i nakladatele o část jeho odměny (o ochranu). To jsou dvě výchozí pozice, které ale mají řadu dalších valérů, jež se pokusím v této práci nastínit. Prozkoumám vztahy mezi tvořivostí a obchodováním řízené právem a morálkou, resp. nepsanými pravidly.

Mezi etikou a zákonem stojí pirátství, které uznává jiná pravidla. Budiž rovnou řečeno, že díky pirátské „bezohlednosti“, s níž byla kopírována a exportována neautorizovaná vydání,

se rozšířily ideje osvícenství, mnohé vynálezy a objevy přírodních věd i filosofie a literatury. Problém se otevírá tehdy, kdy je duševní vlastnictví srovnáváno s hmotnými statky – a z tohoto východiska vznikají první právní předpisy, privilegia a normy. Různé přístupy k duševnímu vlastnictví poprvé podrobně zmapovala viktoriánská válka o patenty. Od té doby se diskuse o duševním vlastnictví a právu pohybuje mezi dvěma antagonistickými póly: požadavkem úplného zrušení patentů a autorských práv a požadavkem jejich absolutního uznání. Téma duševního (nehmotného, intelektuálního) vlastnictví se postupně vynořuje po dlouhou dobu, na významu nabývá v osvícenství – a v průběhu 19. století se formuluje pojmoslovně. Rozhodující pro tento vývoj byl konflikt nakladatelů s „piráty“. Období, v němž probíhá boj o uznání, vymezení a dodržování autorského práva, je ohraničeno dvěma převratnými technologickými změnami: vynálezem knihtisku a vynálezem internetu, resp. webových stránek. Za hranicemi těchto průlomových vynálezů se ocitáme na zcela jiné půdě, jak technologické, tak společenské, která „bojům“ o duševní vlastnictví neposkytuje žádnou platformu. Před novověkem nevystupuje do popředí role subjektu, ani autor jako osoba. V současné době se myšlení vymyká ze subjekt-objektového vztahu, autor je „mrtvý“.¹

Možný výklad, proč dnes, v době internetu a nových médií, nefungují pravidla, která nastavila doba po Gutenbergovi, nabízí A. Jones: „O základech i statutu akademických disciplín i duševního vlastnictví panují pochyby. Moderní systém věd stejně jako moderní princip duševního vlastnictví jsou výdobytky éry, která vrcholila na konci 19. století. Základ obou pak tvoří tentýž posun tvořivého autorství k novým projektům a identitám, podtrženým znepokojením nad každou z nich. V obou případech lze nové sféry tvůrčí práce vměstnat do stávajícího systému, ovšem pak by bylo zapotřebí množství kompromisů, čímž by vznikaly stále hlubší nesrovnalosti.“² Jones podrobně komentuje proces, kterým se formulovala

---

¹ O smrti autora viz dále BARTHES, Roland. Smrt autora. *Aluze*. 2006, roč. 10, č. 3, s. 75.

² JONES, Adrian. *Piracy. The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates*. Chicago; London : The University of Chicago Press, 2009. Česky: *Pirátsství. Boje o duševní vlastnictví od Gutenberga po Gatese*. Přel. Lucie Chlumská a Ondřej Hanus. Brno : Host [v tisku pro rok] 2013, kap. 10. (Protože je kniha zatím v přípravné fázi, uvádím v eventuálních českých citacích pouze číslo či název kapitoly a s laskavým svolením překladatelů používám jejich pracovní překlad.)

obhajoba autorských a patentových práv, například na právních názorech vynálezce kaleidoskopu sira D. Brewstera, který s pojmem „duševní vlastnictví“ pracuje.³

Ocitáme se v rozsáhlé oblasti témat, kterou jsem se rozhodla „nahlížet“ z různých úhlů pohledu, čemuž odpovídá struktura a obsah práce. Pokusila jsem se utkat podobné *strómateis*, jako to bylo kdysi zvykem: pro porozumění určujícím mechanismům jít hluboko do historie – a z poznání, které tam nacházíme, vyvozovat argumenty pro současnou dobu (obě tyto doby jsou za hranicemi doby vymezené zmiňovanými paradigmaty). Díky tomu se pak pokouším pojmenovat nové paradigma, které by mohlo být podnětné i pro nové formulace zákonů. Zákony totiž – z povahy věci – jsou formulovány až na základě empirických zkušeností, na základě potřeb společnosti. A ty potřeby se výrazně proměnily novými technologiemi, jež předznačily změnu paradigmatu.

Nitky těchto vlivů jsem se pokusila proplést a utvořit z nich strukturu, která bude vypovídat o širších souvislostech autorského práva a etiky.

Vztah práva a etiky ilustruje například článek Petra Pitharta o ústavě a ústavních zvyklostech. Týká se různého přístupu k zákonům, k jejich psané a kodifikované formě i jednání respektujícího nepsaná pravidla slušnosti a společensky zažitých zvyků na jedné straně a striktního použití litery zákona bez jakéhokoliv ohledu na okolnosti a společenské zvyklosti. Na ústavě je podle něj paradoxně nejcennější to, co v ní není napsáno – ústavní zvyklosti, které fungují díky sdílené dobré vůli:⁴

---

³ „Klíčovým postojem *Scientific Review* však bylo, že ‚duševní kreativita, ať už literární, vědecká nebo technologická, je v zásadě jedna a tatáž věc. (...)‘. Časopis *Scientific Review* se nakonec stal – spolu s podobně smýšlejícími platformami, jako byl *The Engineer* – jedním z prvních fór napříč různými médii, kde se mohl čtenář opakovaně setkávat s odkazy na tento univerzální a jednotný druh vlastnictví. Nazýval je, Brewsterovými slovy, ‚duševním vlastnictvím‘. A toto ‚duševní vlastnictví‘ musí být podle *Scientific Review* v novém průmyslovém hospodářství stejně nedotknutelné jako bylo pozemkové vlastnictví v dřívějších, zemědělských společnostech. Autorská práva a stejně tak patenty by proto měly být v ideálním případě absolutní a celoživotní. Kdyby se jedno či druhé ocitlo v ohrožení, znamenalo by to nebezpečí pro obě.“ BREWSTER, Daniel. *The Paris Exposition and the Patent Laws. Scientific Review*. 1866 (listopad), roč. 2, č. 8, s. 134–135, 139. Srov. *Scientific Review*. 1863 (září), roč. 1, č. 7, s. 106.

⁴ PITHART, Petr. Třídní boj a ústavní zvyklosti [online]. *Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje*, 10. července 2013. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/komentare/clanek.phtml?id=784548>> [cit. 26. 8. 2013].

„(...) Britové nemají ústavu, mají jen ústavní zvyklosti. Ne že by ji neuměli napsat. Ale trvají až dosud na tom, že pro jistotu je lepší se o psanou ústavu raději nepokoušet, protože kdyby se do toho pustili, mohlo by se ukázat, že se na ní neshodnou. Moudře vycházejí z předpokladu, že mezi politiky existuje cosi jako ústavní konsenzus, tichá, nevýslovná dohoda, před závorku vytknutá dobrá vůle stejně rozumět základnímu smyslu ústavy. Anebo alespoň doufat, že i druhá strana má vůli podobnou. (...)

Ústavu Miloš Zeman neporušuje. Zvyklosti však nejen porušuje, on dokonce prohlašuje, že je bude – měnit. Není to nereálné. Ano, on, samotný člověk v zemi může dnes měnit to, co se křehce, ne zcela jistě, ale přece jen za dvacet let pomalu ustalovalo jako zvyklosti. Skutečnou zvyklost totiž nelze zavést, ustavit, nýbrž jen postupně ustavovat – za převládajícího, byť i tichého souhlasu aktérů. Změnit, zničit ji jistě lze. (...)

Leckdo se ale ještě i dnes vysmívá tomu, čemu se tu říká ústavní zvyklost. Už Václavu Havlovi se tito hlupáci posmívali: prý jakási ‚litera‘ a jakýsi prý ‚duch‘! Duch! Cha! Nevědí, co to je. Je to to, co v ústavě není napsáno, ale co je na ní často to nejcennější. Je to sdílený předpoklad, že porušovat ústavu a ony zvyklosti si prostě nikdo nedovolí. (...)

Čím podrobnější pravidla, tím zákonitě větší pravděpodobnost chyb, mezer, kterých využijí ti, kteří smysl ústavy (omezovat, kontrolovat moc) budou odmítat. Politika se pak bude odehrávat víc a víc před soudy a bude se přitom bazírovat na titěrných formalitách. Bude to nekončící soudní proces, nikoli stále otevřený spor o hodnoty a zájmy prostřednictvím svobodné soutěže politických stran, jak stojí v naší ústavě. (...)

A tak paradoxně to, co v ústavě napsáno není, ji ve skutečnosti drží pohromadě. Záměrné ‚mezery‘ v ústavě jsou to nejcennější, protože k jejich souhlasnému vyplnění je třeba sdílené dobré vůle. Dobré vůle předpokládat, že jim, těm mezerám a vyplňujícím je zvyklostem, budou chtít rozumět zhruba všichni stejně. Jsou to pro jistotu zamlčené předpoklady předsevzetí chápat demokracii jako dělbu moci a jako právní stát. Jako to, co vládnutí nejen umožňuje, ale zároveň i znesnadňuje, tj. brání zneužívání moci.“

I v oblasti autorských práv, která se netýká vysoké politiky, ale má s ní některé společné hranice, jsou zákony samozřejmě od toho, aby se dodržovaly, nebo aby se jejich porušování trestalo. Zároveň jsou tu právě ony zvyklosti, se kterými se „mezi slušnými lidmi“ počítá

a společně s těmi zákony teprve tvoří smysluplný celek. Jsou to zvyklosti respektující také základní pravidla slušnosti, poctivosti a tolerance. Jsou mnohdy v historickém předstihu před pravidly kodifikovanými, obsahují v sobě určitou historicky danou lidskou zkušenost a bývají méně ovlivňovány politickými rozhodnutími.

Do politiky ani teorie práva se nehodlám nějak rozsáhleji pouštět (i když se jim samozřejmě nemohu úplně vyhnout); zaměřím se na autora a autorství, mechanismy, které jsou v historii týkající se práva na ochranu autora a jeho díla společností akceptovány, a zejména na to, jak technologie ovlivňující proces vzniku a šíření díla odjakživa „předbíhají“ proces kodifikace práva.

Velmi mi záleželo na tom, abych se v pasážích, které se budou týkat nových technologií a zejména internetu a jeho nekonečných možností, nezapojila do diskuse, kdo o kolik přichází, ale abych pátrala po tom, kdo co získává – a abych našla názory a argumenty osobností reprezentujících myšlení o svobodné kultuře a možnostech jejího šíření. Ráda bych se vyhnula těm, kteří se chystají – obrazně řečeno – „rozbít továrníkům stroje, jež jim vzaly práci“. Přičemž to nemusí nutně znamenat, že zastánci svobodné kultury⁵ chtějí všechno zadarmo, ale spíš že umí či chtějí vymyslet, jaký by mohl být, při těch změnách, o nichž všichni víme, nastavený nový model – a to jak ekonomický, tak zejména etický, jenž by byl v souladu se směřováním současné vědy a kultury.

Zkoumání mého tématu musí zohledňovat řadu různých oborů (filosofie, etika, právní věda, technologie) a různé přístupy (komparativní, strukturální), pojednávané příklady zase budou odkazovat na různé žánry literatury, výtvarného umění, vědeckých děl. Proto se v jednotlivých kapitolách budu v problematice autorských práv a etiky pohybovat napříč různými tématy, jejichž jednotícím prvkem bude mapování proměňujícího se paradigmatu, reprezentujícího společný rámec jednotlivých přístupů. (Pokud bych se nechtěla vystavovat kritice, že v postmoderní situaci žádný takový jednotící rámec nefunguje, pak bych na takové hledisko rezignovala, což by snad bylo příliš extrémní a jednostranné „řešení“.)

Považuji proto za užitečné a žádoucí objasnit významy pojmů, zdánlivě samozřejmých, jako jsou autor, autorství, právo a autorské právo, duševní vlastnictví apod. V takovém případě se ale nevyhnu i nutným historickým srovnáním a paralelám.

---

⁵ Zde mám na mysli například pojetí L. Lessiga.

1 Autor a autorství

V současných diskusích se probírají témata autorských práv a ochrany autora ze všech možných stran. Jaksi se z nich ale vytratil jejich hlavní předmět, totiž autor. Kdo je autor a co je jeho dílo, to se zdá jasné. Zdánlivé samozřejmosti se rozplynou, když si vzpomeneme na anonymní díla, lidové písničky, říkadla, pradávne mýty v mnoha různých verzích, přejímání motivů, koláže, kolektivní autorství skupiny umělců nebo rozsáhlého vědeckého týmu, vědecké studie na „metadatech“⁶. Co s „autory“ technologie pálené keramiky, vynálezu kola, principu sčítání, Pythagorovy věty,⁷ ale také třeba obřích datových analýz v současné přírodovědě? Jsou dokonale „mrtví“, ale díky možnostem jejich díla pracuje mnoho dalších autorů, jejichž jména už známe. Nejvýznamnější autoři vytvořili nejen konkrétní dílo, ale současně ustavili nebo proměnili určitý žánr nebo obor, někdy i nové pojetí autorství. Podívejme se proto, kdy a za jakých okolností se v historické době „narodil“ autor jako označení toho, kdo stvořil nějaké určité, objektivně vnímatelné dílo, případně zase znovu ustoupil jako „mrtvý“.

1.1 Autor ve stavu zrodu – básník

Od zpěvu básníka, tedy od neautorského zprostředkování božské pravdy, vede k sepsanému dílu, které může autor vydat nebo prodat, dlouhá cesta. V archaické době byl básník závislý na entuziasmu (řecky *enthúsiasmos*, vstoupení božské síly), tedy na inspiraci (latinsky *inspiratio*, vdechnutí, myslí se vdechnutí božské pravdy). Byl pouhou hláskou troubou, zato ovšem hláskou troubou Pravdy, neskrytosti (*alétheia*). Na začátku svého zpěvu vzýval básník Músy, bez nich by neměl dostatečně dobrou paměť. Tradičním příkladem jsou úvodní verše výčtu achájského loďstva (*Katalogu lodí*), což je asi starší básnický výčet zvláště náročný na paměť, zařazený do Homérovy *Íliady*:⁸ „Nyní povězte mi, Músy, jež obýváte Olymp, neboť jste bytostí božské, jste při všem, všechno i víte; my však pouhou zvěst jen slyšíme, aniž co víme...“ Músy člověku nedávají pouze dobrou paměť, také zpřístupňují celý příběh,

---

⁶ Dodatečné studie založené na větším množství datových souborů, které byly původně pořízené k cílům řady dílčích studií. Co jiného jsou však dějiny, včetně dějin filosofie, ale i dějin pojmu autorství a autorských práv?

⁷ Pravděpodobně jím není Pythagorás, který navíc asi ani nepsal.

⁸ HOMÉROS. *Ilias* II, 484–486. Přel. Otmar Vaňorný. Praha : Jan Laichter, 1942.

zprostředkují jej z božské paměti do lidské. To vidíme na úvodní frázi *Odysseie*:⁹ „O muži zchytralém, Múso, mi vypravuj...“ Músy, průvodkyně Apollónovy, jsou dcerami Dia a *Mnémosyné* (Paměti), takže tuto schopnost mají po matce. Zprostředkovávají lidem zvěst o tom, komu osudový úradek Diův udělil sílu nebo slabost, slávu nebo zapomenutí:¹⁰ „Músy z Píerie, vy zpěvem vzdáváte chválu: nuže, zvěstujte Dia a velejte vlastního otce! Skrze něj jsou lidé buď neznámí, anebo slavní (...) lehko umenší pána a prostáčka učiní velkým.“ Jedině jejich působením může básník propojit mytickou minulost s lidskou přítomností, ve které zpívá, přenést do lidského světa nadčasový příběh:¹¹ „Vzhůru tedy a začněme od Mús, jež pějící (...), spojujíte, co jest, co bude, co bývalo dříve, v jedinou píseň.“ Músy mají privilegium předávat pravdu, jsou slovy Paměti. Básník je v podstatě anonymní bytostí, důležitá je jeho řeč. Jako základní nástroj používá paměť, jež je funkcí náboženského charakteru a umožňuje mu poznat minulost, přítomnost, budoucnost.¹² Marcel Detienne nazývá archaického básníka, stejně jako věštce a soudního krále, „mistrem pravdy“. Tomu odpovídá také úcta, kterou básník v archaické společnosti požívá – ne jako autor, ale jako zprostředkovatel Pravdy, chápané poeticko-nábožensky, nikoli logicky nebo historicky. V prostředí „účinné řeči“ (v detiennovském smyslu), ať už nábožensko-magické, nebo poetické, není místo pro individuální lidské autorství. Zpěv básníka je tu také proto, aby hrdinu učinil věčným v písni. Když básník pěje chválu, kráčí cestou spravedlnosti; básníci jsou „muži moudří a spravedliví“. V náboženském myšlení, které ovládá účinná řeč, není rozdíl mezi pravdou a spravedlností. V prostředí účinné řeči není také zásadní rozdíl mezi tvorbou a recitací (zpěvem), přejímáním motivů a improvizací. Tvorba je svébytné zacházení s převzatými motivy, doprovázené improvizací. Vyzkoušené improvizace se postupně přidávají k tradičním motivům.

Za to, že se básník podělil s ostatními o svůj dar božského zpěvu, dostane občerstvení a dar; množství a kvalita obojího bývá různá. Lidé rádi napodobují činy bohů, proto i oni obdarují

---

⁹ HOMÉROS. *Odysseia* I, 1. Přel. Otmar Vaňorný. Praha : Jan Laichter, 1943.

¹⁰ HÉSIODOS. *Práce a dny* 1–6. Přel. Julie Nováková. In TÝŽ. *Zpěvy železného věku*. Praha : Svoboda, 1990.

¹¹ HÉSIODOS. *Zrození bohů* 35–38. Přel. Julie Nováková. In TÝŽ. *Zpěvy železného věku*. Praha : Svoboda, 1990.

¹² DETIENNE, Marcel. *Mistři pravdy v archaickém Řecku*. Praha : OIKOYMENH, 2000.

básníka – třeba proto, aby se o tom pochvalně zmínil na své příští zastávce. Důraz na živou akci básnického zpěvu zpřítomňujícího skutečnost také činí jeho písemný záznam čímsi druhořadým až méněcenným; původně se báseň zapisovala spíš jenom na památku, pro připomínku. Oficiálně zapsat homérské eposy nařídil až Peisistratos,¹³ ne proto, aby se neztratily, ale aby se mohly kdykoli reprodukovat a aby se zabránilo vzniku nových verzí a vsuvek působením tvůrčích improvizací.

Pozdní archaická doba tedy už zná autorizovaný zápis. Autorizaci však provádí editor, a to ze své politické moci. Cílem není ochránit text před opisováním ani zabraňovat produkci díla, nýbrž naopak, usnadnit jeho reprodukci a zabraňovat tvůrčím změnám v díle. To má být volně šířeno a produkováno, ale pouze v autorizované verzi. Zápis dílo nejen zpřístupňuje, ale také zbavuje živelnosti, činí z něj podobně všední položku, jako byl předmět skladové evidence (což byla dříve hlavní oblast použití zápisu). Recitátor nebo čtenář však může dílo zpětně oživit.

Takové jsou ve zkratce osudy autorství epických básní. Hmatatelněji se ovšem autor a autorství objevují v lyrickém básnictví. Lyrik je stále plně odkázaný na Músy, ty však promlouvají do jeho konkrétní lidské situace, takže výsledná báseň prozrazuje mnohem více i o svém autorovi, o jeho zájmech a způsobu vnímání. Lyrici 7. a 6. století před n. l. jsou už plně historické postavy, historicky popsatelní služebníci Mús a zprostředkovatelé Pravdy. Mohli bychom citovat, jak právě takto chápou sami sebe.¹⁴ Známe jejich jména i osudy. Jejich díla nebývají autorizována, ve své době představují spíše novátorskou reakci na státní kult epiky, část z nich (např. Alkaios) se dokonce ostře satiricky vymezuje proti vládci. Pokud státní moc zasahuje do šíření jejich děl, tak spíše vyháněním autorů. Občas se sice objevují pokusy státu o „využití“ účinků jejich poezie v roli bojových písní, ale výsledkem bývá tvrdá parodie na kult hrdinství, jakou známe třeba od Archilocha. Otevřenost lyrické poezie vidíme i na velkém vlivu první známé básnířky Sappó.

---

¹³ Peisistratos tak učinil z moci tyрана v Athénách v letech 546–527. Viz CICERO. *De oratore* III,137. In *Latin / TLG*. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

¹⁴ HOŠEK, Radislav (ed.). *Nejstarší řecká lyrika*. Praha : Svoboda, 1981, s. 89–116.

1.2 Autor ve stavu zrodu – vědec

Epika je vlastní archaické vrstvě mnoha kultur, zcela typicky se odkazuje k motivům, které jsou „od nepaměti“ a k nějaké dávné „hrdinské době“. Zcela jinak je tomu s díly, která můžeme označit za filosofická nebo vědecká. Jsou novátorská, jen sporadicky navazují na starší sapienciální tradice nebo řemeslné dovednosti. Není divu, že jsou jasně autorsky profilovaná: oborem, zájmem, metodou, literárním žánrem i stylem. Jejich autoři jsou plně historické postavy, i když o nich víme velice málo. Texty nejstarších z nich se zachovaly jen v žalostném rozsahu, ale k pochopení role autora a autorství jsou dostatečným zdrojem. Prakticky naráz se objevují autorsky koncipované texty, které pojednávají rozličné intelektuální obory, byť v jejich zárodečném stavu: filosofii, astronomii, meteorologii, geografii, historii. My je dnes rozlišujeme podle našich kritérií třeba na humanitní a přírodovědné, ale v jejich prostředí nemá takové dělení žádný smysl. Od Aristotela po naši dobu bylo představeno mnoho názorů o tom, zda bylo dříve vejce, nebo slepice, resp. jestli věda vznikla z filosofie, nebo naopak. Pro naše téma je důležitější, že autoři odkazují na svá vlastní pozorování nebo na svědectví jim známých osob a pracují s nějakým typem argumentace. U části z nich se to projeví i novým literárním žánrem, kterým je naučná próza (Anaximandros). Díla nejsou určena k publikaci v pozdějším smyslu, i když bývají nějak přístupná, třeba v chrámových nebo městských knihovnách. Autoři sami jsou aristokraté, kteří honorář nepotřebují, nebo státem podporovaní specialisté (kvůli kalendáři nebo navigaci), kteří svá díla píšou jaksí navíc, vedle svých povinností. Nevíme nic o tom, že by šíření těchto textů bylo nějak regulované. Jsou to exkluzivity, o něž se neočekává masový zájem, a nezdá se, že by byly propojeny s ekonomickými nebo politickými zájmy; snad proto, že možné aplikace jsou v archaické době ještě velmi daleko.

1.3 Zrození básníka-řemeslníka

Jedním z nejvýraznějších kulturních předělů je rozdíl mezi archaickou a klasickou dobou. Markantním projevem (nebo jednou z příčin) toho je právě proměna pojetí poezie i jejího autora. Až dosud platilo, že bez inspirace (bez entuziasmu) básník nemůže zpívat, neboť by neměl přístup ke zdroji sdělované Pravdy. Stejně je tomu s věštcem (vzpomeňme na proroka Jeremiáše, který nařiká, že se mu Bůh dlouhá léta neozývá – a to je příklad ze zcela jiné kultury). Pokud se však prostředí promění natolik, že pomine samozřejmost

nábožensko-magické řeči, „účinné řeči“ v Detiennově smyslu, pak od básníka nebudeme očekávat Pravdu, ale zdobnou funkci při oslavě, případně zábavu. Takový básník pak samozřejmě bude muset být placen jako každý jiný objednaný pracovník. Učebnicovým příkladem takového nového poety je Simónidés z Keu,¹⁵ který žil v letech 556 až 468. Obecně známé jsou jeho verše na počest Sparťanů padlých v bitvě u Thermopyl.

Slavný se stal už svou technikou pro cvičení paměti, byl placeným metodikem mnemotechniky – tedy prvním námezdním didaktikem, podobně jako o málo později sofisté.¹⁶ V té době začíná být paměť chápána laicizovaně, jako duševní schopnost: je nástrojem, který je možné metodicky cvičit. Simónidés byl také jedním z prvních autorů, kteří se zabývali způsobem zápisu jazyka, a to jak z hlediska písmen, tak z hlediska jazykové formy. Zdatnost lidské paměti a zběhlost v náležitém zápisu jsou ovšem předpoklady k tomu, aby nemusel čekat na příchod Músy a pak doufat v nějakou dodatečnou autorizaci písemného záznamu. Prostě sedne a píše. Výsledné dílo je určené k prodeji, většinou už na základě objednávky, která zadá téma. Takový básník nedostává od lidí dary, ale řádnou mzdu. Nejde o Pravdu, ale o spokojenost zákazníka.

Simónidés se považuje za poctivého a schopného řemeslníka, který přece nemusí čekat na příchod inspirace, vyrábí verše.¹⁷ Je profesionál, zatímco ostatní byli spíše amatéry. Stejně jako kterýkoli jiný řemeslník vykoná svou práci a dostane za ni odměnu. Své řemeslo

---

¹⁵ Simónidés (psáno také Sémónidés, latinizovaně pak Simonides) z Keu (dnešní Kia neboli Tzia). Neplést se Simónidem (taky i Sémónidem) z Amorgu (uváděný i s určeným „ze Samu“), což je ranější, archaický lyrik, který o sto let dřív psal ódy na Apollóna a satiru. Spojuje je jen jméno a básnictví.

¹⁶ Příklad mnemotechniky, která se používala od římské antiky po středověk, najdeme u Marca Fabia Quintilliana: *Institutio Oratoria* XI,2 (MARCUS FABIUS QUINTILLIANUS. *Institutio Oratoria*. In *Latin / TLG*. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno): „Máš hodně hostů a potřebuješ si zapamatovat, kteří tam byli, kteří se navzájem znají, nebo nesnášejí – jak se k sobě mají. Simónidova mnemotechnická pomůcka, kterou při cvičení za úplaty prozradí, spočívá v tom, že si musíš zapamatovat, kde který host sedí nebo stojí či leží, tedy jejich umístění. Traduje se také historka o domu, který spadl, a zůstali tam lidé, jež bylo možno vyprostit – nebo když už byli mrtví, tak identifikovat těla, protože si někdo podle této metody pamatoval, kdo kde byl.“

¹⁷ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Mezi mořem a nebem : odkaz iónské archaické vnímavosti*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2010, s. 112–114.

přirovnává k práci sochařů, kameníků a malířů, kteří se už v této době začínají podepisovat.¹⁸ Podpis má také roli nároku na mzdu. Básník přestává být anonymním zprostředkovatelem Pravdy.

Cicero cituje¹⁹ historku o Simónidovi, v níž se vypráví, jak si u něj politik Skopás objednal oslavnou báseň a pak mu zaplatil jenom část honoráře, protože přišel na to, že velká část básně je věnována spíše Castorovi a Polluxovi než jemu. Jim slávu neobjednal – a tuhle část taky nezaplatil. Pindaros (nejoblíbenější básník Platónovy četby) napsal, že nebýt Simónida, mnoho bohatých lidí by zůstalo zapomenuto. Simónidés prý „nutí své současníky, aby uznali obchodní hodnotu jeho umění, a oni se mu mstí tím, že ho označují za ziskuchtivce“.²⁰ Simónidés prý sám říká, že lidé platí raději za klam, pokud se ovšem líbí, pravdu by si nikdo nekupoval.

Autor bez inspirace (neboť takový se nechá najmout za peníze) tak poslouží nejen vojevůdci či politikovi, ale i sobě: sdílením veršů ulpí oba v paměti. Předmětem prodeje není pravda, ale klam, platí se za dobře vypracovaný klam. Tím už předbíháme k *licentia poetica* – mnohem pozdějšímu latinskému výrazu pro to, že básníkovi je jako jedinému dovoleno lhát a vymýšlet si, pokud tím vytvoří hezký dojem. Z „boží trouby“ se stal profesionální autor, v zárodečném stavu dokonce držitel autorských práv. Básník je člověk, jehož řemeslem je skládat verše. Zatím se ale neřeší otázka zpoplatnění dalšího použití díla nebo dědictví práva na ně, alespoň o tom nevíme. V linii zákazníka se to omezuje na dědění slávy, v linii autora na nepotismus (uplatnění Simónidova synovce Bakchylida z Keu jako dvorského básníka na Sicílii).

---

¹⁸ Snad nejstarší podpis sochaře je v Archeologickém muzeu na Délu, Inv. N. A 728. Na podstavci sochy archaického kúra, dokonce už z doby mezi lety 650–600 př. Kr., je nápis: „Udělal a věnoval Euthykartidés z Naxu.“ V této době to ještě může být chápáno jako nápis votivní.

¹⁹ CICERO. *De oratore* II,86. In *Latin / TLG*. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

²⁰ DETIENNE, M., *Mistři pravdy v archaickém Řecku*, cit. d., s. 126. Tam též odkazy na prameny.

Jan Sokol říká, že jedním z předpokladů toho, aby peníze fungovaly, je jasné vymezení věcí, které za peníze nejsou. Simónidés v rozlišení mezi tím, co je a co není ke koupi, udělal velký posun. Xenofanés ho označil za „skrblika, držgrešli a děvku prodejnou, škodlivou“.²¹

1.4 Dialog a vzdělání za úplatu

V Detiennově schématu laicizace nábožensko-magické řeči hraje největší roli zrození řeči-dialogu. Sleduje vznik dialogu v armádě (kupodivu!) jako součásti rituálu dělení kořisti a jeho postupné prosazování, například v souvislosti s hoplitskými reformami. Dialog je vedle proměny básníka z hlásné trouby Pravdy na řemeslníka veršů snad ještě mocnější silou laicizované řeči. Řeč-dialog je otevřená každému, kdo dokáže promlouvat, prostor dialogu není omezený na dávné „mistry pravdy“. Tím se objevuje potřeba všeobecného vzdělání, a především potřeba vzdělání v oblasti řeči. Rétorika se stává žádanou odborností. Intelektuálně založený řečník nejen mluví a píše řeči na zakázku, ale také vyučuje. Takoví „sofisté“ se houfně objevují v rané klasické době. Pro naše téma teď necháme stranou spor mezi odpůrci sofistů (Platón a jeho stoupenci) a jejich zastánci až následovníky (v našem novodobém prostředí např. Václav Bělohradský). Platónovi, který byl jedním z nejbohatších Athéňanů, se snadno kritizovalo, že si sofisté nechávají platit. Navíc sám mnohé z jejich metodických postupů používá. Role sofistů souvisí i s určitým stylem společenského života, a to včetně politiky. Nás bude zajímat otázka zpoplatnění školního vzdělání a hlavně zpoplatnění textů, zvláště odborných spisů.

Učitelem v běžném smyslu slova (my bychom řekli: na základní škole) je v Řecku *didaskalos*. Ten samozřejmě musí z něčeho žít a celkem nikoho nepohoršuje, že je placený, většinou mizerně. Společností je chápán podobně jako řemeslník. K ruce má „pedagogy“ (řecky sg. *paidagogos*), kteří dbají na příchod a chování dětí, „vodí děti“ a dohlíží nad aktivitami nedospělých chlapců. Jsou placeni ještě hůře nebo vůbec ne,

---

²¹ *Scholia in Aristophanem. In Pacem* 697c–f. In *TLG*. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno. Část tohoto testimonia uvádí edice Diels–Kranz jako Xenofanův fragment B 21: „Pročež Xenofanés prohlásil Simónida za skrblika.“

protože to bývají otroci, včetně cizinců. Společnost k nim projevuje směs soucitu, výsměchu a opovržení,²² Platón jim připisuje typické hulvátství.²³

Někým zcela jiným je sofista, „učitel moudrosti“.²⁴ K němu chodí dospělí mladí lidé (a ne vždy jen mladí) dobrovolně a občas se pak chlubí tím, co se naučili, ještě více tím, jak slavného sofistu slyšeli. Úspěšný sofista je hodně drahý, navíc se vyskytuje jen v nejvybranější společnosti. Základem špatné pověsti sofistů by spíše než „sofistika“ a zpoplatnění

vzdělání mohla být ta snaha o viditelný „úspěch“ ve společenském postavení, role celebrity.

Nás ovšem zajímá role některých sofistů jako autorů. Psaná řeč neslouží jenom jako jednorázová pomůcka pro politika nebo účastníka soudní pře. Někdy je určena k veřejnému prodeji, často jako součást ceny poslechu přednášky. Přemrštěné ceny mají dále zvyšovat společenský statut autora. Známé příklady slavných řečí neobsahují mnoho užitečného, mají spíše překvapovat nějakými neobvyklostmi. Mnohem užitečnější patrně byly ty méně slavné a levnější, kupř. gramatická a stylistická pojednání. Velké peníze se asi platily spíše za slávu. Nevíme, jestli díla vydávali sofisté sami, nebo zda vydání organizovali už specializovaní podnikatelé. Zdá se, že knihy (svitky) byly dražší než náklady na vydání, u slavných „řečí“ činil „honorář autora“ největší část ceny. Zakoupené knihy se pak mohly ukazovat přátelům, předčítat v uzavřené společnosti a nejspíš i dál přeprodávat.

Humanitní vědec se ocitl v postavení někde mezi lékařem a prodejnou ženou. Je žádaný, byť jen od části lidí, zato někdy velice naléhavě; platí se mu, ale často s výčitkou a nářkem nad cenou. O lékařích se od archaické doby dodnes říká, že „jsou k nezaplacení“, a to v obojím smyslu slova. Proto je těžké stanovit jejich cenu taxativně. Záleží na tom, který je to lékař, v jaké situaci je povolán – a pro koho. S dílem sofisty je tomu stejně.

---

²² Pěkně to ukazují antické drobné terakoty. „Pedagog“ bývá zobrazován jako znavený starý muž, vybavený rákoskou a pytlíkem s (fíkovými) sladkostmi nebo hracími kostkami. Inu, taktika cukr a bič, případně také hry.

²³ PLATÓN. *Lysis* 223a–b. In TÝŽ. *Charmidés; Lachés; Lysis; Theagés*. Přel. František Novotný. Praha : ISE, 1995.

²⁴ Obdiv k moudrosti i nadšení pro filosofii nám občas zastírá, že řecké slovo *sofiá* neznamená jenom moudrost a znalost, ale taky obratnost a chytrost, včetně vychytralosti a lstivosti.

1.5 Proměny autorství v průběhu antiky

Antika zahrnuje dlouhou řadu staletí a různé kulturní formy i politické útvary, tomu odpovídá i mnohost podob autorství, ze kterých zde zmíníme jenom některé. Začneme spíše výjimečnými úkazy rané klasické doby, abychom tak dokončili sledování Detiennova výkladu laicizace řeči, který zmiňuje také zvláštnost v podobě řeči „nábožensko-filosofických“ až magických „sekt“. Myslí tím pythagorejce a Parmenidovo dílo, patřily by sem však i některé Platónovy motivy. Autor tohoto proudu se chápe opět jako „hlásná trouba“ Pravdy, ale v situaci, ve které to už musí nějak deklarovat. Třeba tím, že dílo sepíše jako zjevující řeč bohyně v tradičních hexametrech (Parmenidés). Dílo se pak šíří nejspíš způsobem, který jsme popsali u archaických vědců. Nebo se autor stylizuje jako dědic „muže božího“, třeba Pýthagory, přestože obsahem díla je hlavně objev akustické harmonie (Filoláos) nebo deskriptivní geometrie (Archytás). Vědecká próza těchto pythagorejců je údajně tajná, ale v praxi přístupná lidem, kteří jsou nakloněni podobnému výkladu a disponují závratnými částkami. Obtíže přístupu a obrovská cena už souvisí také s tím, že někteří z těchto autorů si jsou vědomi možných technologických i politických aplikací svých objevů a vynálezů. Z názorově opačné strany a navzdory jiné tematice knih tak překonávají i slavné sofisty. Náboženská a lidovější vrstva pythagorejské tradice (*akúsmata*) poukazuje na problém, který má „tajná, zasvěcenecká“ a „záhadologická“ literatura dodnes, totiž jak sladit exkluzivitu tajemství s jeho šířením a případně i ziskem.

Typičtější je masivní šíření knih mnoha žánrů, dokonce už prostřednictvím vydavatelů. Díky využití otroků pro organizované skupinové opisování je cena alespoň části knih překvapivě nízká. Například Anaxagorovo dílo si mohl v Athénách klasické doby koupit skoro každý.²⁵ Autor z toho nejspíš neměl žádný zisk, pouze slávu. Pro její cenu nebylo určující ani to, že byl autor už dvacet let po smrti. Snadnému prodeji také nevadilo, že autor sám byl na sklonku svého života v Athénách souzen z politických důvodů (formálně z náboženských) a vyhnán z města. Podobně se prý šíří příručky výcviku koní, loveckých psů, ale i kuchařské recepty.

---

²⁵ PLATÓN. *Obrana Sókrata* 26d. In TÝŽ. *Euthyfrón; Obrana Sókrata; Kritón*. Přel. František Novotný. Praha : ISE, 1994. V edici Diels–Kranz je to závěrečná část svědectví o Anaxagorovi A 35: „Mladíci se tedy ode mne učí to, co by si mohli nanejvýš za drachmu kdykoliv koupit v orchéstře a pak se Sókratovi vysmát, že to vydává za své, zvláště když je to tak nezvyklé?“

Dalším typickým příkladem jsou tragédie. Autorská díla dramatických básníků vznikají na motivy archaické poezie jako součást Dionýsových slavností. Představení organizuje a platí (alespoň z velké části) „dramaturg“ (*dramatúrgos*) v původním smyslu toho slova. Navíc jde o soutěž. Diváci neplatí nic nebo skoro nic (vždyť jde o náboženskou slavnost), o vítěznou cenu se pak nějakým způsobem dělí dramaturg s autorem, případně s herci a dalšími. Nejspíš tak, že dramaturg získává většinu peněz, autor většinu slávy. Podstatné je, že nejprve se dílo hrálo pouze jednou, byla to unikátní akce. Brzy se ale stalo zvykem opakování úspěšných kusů, dokonce i po smrti autora. To samozřejmě zdůraznilo roli napsaného textu.

Uvedené příklady snad stačí k tomu, aby ukázaly pestrou škálu možností sebepochopení autora i role jeho díla ve společnosti řecké klasické doby. Máme tady širokou škálu žánrů, samozřejmě přejímání starších motivů, volné šíření prakticky jen za cenu papýru a organizace opisování a prodeje, ale výjimečně i některé sofistické nebo zase pythagorejské spisy za horentní sumy, někdy i mimo prostor veřejně přístupného trhu. Kromě zasvěceneckých textů jdou všechny tyto možnosti napříč různými obory a žánry. Díla jsou podepisovaná, původně nejsou psána pro širší publikaci (podobně jako v archaické době). Bývají občas věnována oblíbenému žákovi, miláčkovi nebo synovi. Jména méně slavných autorů a názvy jejich knih známe alespoň díky zmínce u těch slavnějších nebo z helénistických knihovnických a gymnazijních katalogů knih. Běžné jsou už také literární i vědecké polemiky. Homérské eposy se děti učí ve škole zpaměti.

Dobré je zachování alespoň části filosofických děl. Těžko rozhodovat, zda byla třeba Platónova díla dostupná i mimo Akademii, případně jak snadný nebo obtížný byl přístup do Akademie. S určitostí víme, že se neprosadila jeho představa z *Ústavy* (401b), že by nevhodné mýty měly být zakazovány. Návrh na cenzuru poezie neuspěl, stejně tak jeho návrh na podporu sice „nemúsických“, ale výchovně vhodných skladeb zdatných a vážených mužů (*Zákony* 829d). Platónův přístup k starším dílům a myšlenkám je naprosto specifický: přepisuje, cenzuruje, zakládá vlastní mýty, včetně toho nejvlivnějšího o Sókratovi jako typu filosofa. Literární fikce Platónových dialogů uspěla do té míry, že ji mnozí považují málem za záznam řečí popsaných postav, především Sókrata.

Aristotelovy spisy asi bývaly mimo jeho školu špatně přístupné, svědčí o tom jejich opožděné Androníkovo vydání v Alexandrii. Ani jeho představy o podobě poezie nejsou v jeho době příliš naplňovány. Klasická řecká kultura je prostě dost živelná – silná a vnitřně pluralitní –, než aby se dala výrazněji ovlivňovat ideovými záměry.

Helénistická doba přinese odklon zájmu lidí od velké politiky směrem k hodnotám soukromí. Rozhraní mezi veřejnou a soukromou dimenzí života získává tvar velice blízký tomu dnešnímu. Podobně blízké naší situaci je i to, že autoři píší svá díla „pro anonymního čtenáře“ a že se rozšiřuje škála literárních žánrů (román) i vědeckých oborů. Symptomatický je i nový příklon k přírodovědě a zakládání velkých knihoven. Největší z nich je součástí alexandrijského Músaia, což je obří instituce na podporu všech typů věd. Ptolemaiovcí zaštiťují a financují vědu a chtějí vidět výsledky. Zatím ne v podobě publikací, ale mechanických hraček a kouzel, kuriozit všeho druhu, jakýchkoli „prvenství“. Vkus panovníků se tak prolíná s vkusem lidu, dává prostor i knihám rekordů (například „sedm divů světa“). Aplikace alexandrijské vědy jsou ve své době podceňované. Ani ztráta nejvýznamnějších částí Archimédova díla nesouvisí s utajením nebo autorskými právy, ale s pozdějším odklonem od zájmu o vědu. Nové žánry beletrie a poezie přiznaně a velice rafinovaně pracují s přejímkami a úpravami starších témat, objevují se i parodie na tradiční epiku, například *Válka žab a myší*. Nejtypičtější je ovšem alexandrijská „učenecká poezie“, tedy krátké, pečlivě cizelované skladby, které pro pochopení mnoha dimenzí svých významů vyžadují znalost mnoha témat z různých oborů a epoch.²⁶

Římská doba (v Řecku je to ovšem doba římské okupace) přináší další novinky. Například objevuje niternost, kterou připisuje všem lidem. Dílo může být pochopené taky jako projev niternosti jeho autora, což poněkud předjímá romantické představy. Pokračuje tvorba mnohovrstevnatých literárních útvarů, v řečtině především *Strómateis*, v latině spíše *Miscelaena*. S tím korespondují i obsáhlá přírodovědná kompendia, sepsovaná teď na základě staršího materiálu (Ptolemaios). Styl mnoha autorských vrstev, kompendií, nebo zase naopak „výtahů“ (*epitomé*), se uplatňuje při vzdělávání i popularizaci, nově pak v přenosu

---

²⁶ Tento žánr nachází pokračování i v řecké poezii raného 20. století. Viz KAVAFIS, Konstantinos. *Básně*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013.

řecké vzdělanosti do latinského jazykového a kulturního prostředí. Skutečné překlady jsou dlouho mnohem vzácnější než díla zmíněných typů. V Římě samotném se pěstuje i vlastenecká literatura, také historie na oslavu Impéria, dokonce oslavná poezie na politickou zakázku. Kromě trapných a dnes spíše komicky působících témat, jako třeba proměna Caesara v kometu,²⁷ dokážou latinští státní básníci často opravdu zaujmout.²⁸ Zadání je důmyslnější, cílem je vytvořit novou podobu mýtů jako oporu politiky i obecného pocitu životní srozumitelnosti. *Licentia poetica* slaví žně. Málokdy přitom jde přímo o peníze, spíš o kariéru, dost často o přežití.

Římská doba rovněž poskytuje příležitosti k většímu množství falz, než bývalo obvyklé. Kromě vnitřních římských problémů to jsou hlavně pythagorejská falza o pythagorejském původu filosofie, matematiky a vlastně všeho vědění.

1.6 Autor a autorita

Z dědictví Říma je pro naše téma nejdůležitější samo starolatinské pojetí autority a autorství, i když původně nemá na mysli autora literárního ani výtvarného díla, alespoň ne v prvním plánu svého zájmu. Latiníci chtějí mít svůj lidský svět řádně „ustavený“. K tomu slouží četné „institute“, od náboženských, až třeba po poštu. *Institutio* je „ustavení, ustanovení“. Institute se neobjevují samy od sebe, musí být „založeny“ (*fundatio*), a to jak právním ustanovením, tak fyzickým. Z toho nám zůstala představa zakládací listiny a položení základního kamene. Každá instituce časem vadne a je potřeba ji obnovovat, a sice ve smyslu údržby budovy i generační obměny a nápravy upadajících poměrů. Občas se podaří instituci nejen opravit, ale dokonce „rozhojnit“. Ten, kdo tak učinil, je *auctor* a požívá pak *auctoritas*. Tato původně náboženská nebo nábožensko-politická koncepce se nejpozději v císařské době přenáší i do oblasti, kterou my nazýváme autorství. *Auctor* pak jakožto původce díla nadále požívá autoritu. Přitom není nutné, aby celé to dílo opravdu sám a samostatně vytvořil. Implicitně se předpokládá, že autor navazuje na jiné autory, používá starší materiál, ve službách autora mohou pracovat jeho pomocníci. Autor je spíše ten, kdo dílo zaštiťuje.

---

²⁷ Viz OVIDIUS. *Proměny*. Praha : Svoboda, 1974.

²⁸ Např. dílo Vergiliovo, tohoto „Nezvala římské antiky“.

Autor je zdrojem autority skrze svá díla. Někteří autoři jsou ovšem autoritativnější. Pro orientaci v literatuře proto byla zavedená „klasifikace“ starších autorů na „klasy“ podle míry jejich autority (podle školního významu), odtud máme pojem „klasici“. „Autorita“ je typickým příkladem pojmu, který se zpětnovazebně upevňuje svým vlastním působením. Jakmile totiž autor a jeho dílo získají autoritu, stávají se normotvornými. Vůči autoritě jednoho autora je možné postavit jediné autoritu jiného autora – a díla těch „prvotřídních“ lze už jen komentovat.

1.7 Autor a autorství u křesťanů prvních století

V latinské terminologii, kterou jsme zdělili, nečekáme od básníka pravdu ve smyslu faktickém nebo logickém. Inspirace přestala být zdrojem pravdy; toto slovo se používá jenom v přeneseném významu jako zdroj něčeho, co se líbí. V evropské kultuře budou starý význam inspirace kupodivu uchovávat křesťané, ale jenom ve vztahu k biblickému textu. Skutečným autorem posvátného textu je Bůh, ale krom skalních fundamentalistů se tomu rozumí tak, že autoři jednotlivých knih biblického souboru psali díky působení božské inspirace. Některé biblické autory známe jako plně historické postavy (Pavel z Tarsu), a některé ne – mohli bychom s nadsázkou říct, že jde opět o hlásné trouby Pravdy, i když tentokrát úžeji pojaté, v definovaném kánonu spisů. Rozsah kánonu se formuje liturgickou praxí, teprve zpětně je právně kodifikovaný. Křesťané také – podobně jako už Řekové – považují za posvátný obsah, nikoli sama písmena. Proto je možné překládání do různých jazyků, a proto se také objevuje problém výkladu textu co do jeho smyslu. V latinském křesťanství je úcta k písmenům o něco větší než v řeckém, působí zděděný princip *littera scripta manet*.

Zvláštním typem literatury jsou liturgické texty. Až na výjimky se nepodepisují, přestože je jasné, dokonce i v teologickém popisu, že mají své autory. Označují se třeba podle koncilu nebo biskupa (papeže), při jehož působení byly zavedeny. To je snad nejvýraznější dozvuk archaického pojetí díla. (Například v katolické církvi se tento zvyk udržuje dodnes.)

Další křesťanská literatura prvních staletí pracuje s pojetím autorství a díla v zásadě stejně jako „pohané“ římské doby. Podobně snadno získávají váhu i falza. Nejvýznamnější z nich je křesťanské převzetí dobové židovské představy o tom, že autorem *Pentateuchu* je Mojžíš – a tvrzení helenizovaných židů, že řecká filosofie má hebrejský původ. Falz je

ovšem mnohem víc – a někde na pomezí falza, umění a omylu jsou žánrově chybná pochopení legend jako realistických pramenů.

1.8 Autor a autorství ve středověku a renesanci

Starokřesťanská literatura – a ještě nápadněji výtvarné umění – sice navazují i na žánry a techniky římské antiky, ale většinou mají blízko spíše k projevům lidového umění, dokonce evokují téměř archaické tvarosloví. Výtvarné památky z prvních křesťanských století nejsou podepsané jejich autorem. Stejně tak legendy. Vlny stěhování národů oslabí návaznosti na vysoké žánry pozdní antiky, takže kultura nejranějšího středověku mnohými rysy připomíná dokonce předarchaickou antiku nebo neřecký starověk. Tyto „barbarské“ rámce představivosti se prolínají se zbytky kultury pozdní antiky a především s latinským konceptem autority.

Středověk neznal autora v dnešním slova smyslu, dílo bylo komentářem. Invence byla spíš „...náležením optimálního řešení, které v nějakém smyslu už předem existuje a umělec je šťastně nachází.“²⁹ Dílo je chápáno převážně jako výsledek řemeslné dovednosti, je komunikačním prostředkem, médiem. Ve společnosti, která byla ve své většině „funkčně negramotná“, ³⁰ hrál klíčovou roli obraz/ikona, jehož zadavatelem či objednavatelem a konceptorem byli představitelé církve či vyšších společenských tříd a autor vykonavatelem jejich přesných pokynů. Obraz, umístěný v chrámu, byl díky svým hlavním tématům a ustáleným kódům všeobecně srozumitelný, veřejně přístupný a zdarma!

Učenecká díla jsou z největší části výtahy pozdně antických textů nebo pak komentáře k nim. Nejvyšší autoritu má biblický text, za ním jsou díla „církevních Otců“, po nich díla antických filosofů... Některé z komentářů pak samy získávají autoritu, když se stávají základem vyučování. Jiné naopak podlehnou zákazům vyučování. Od antiky do baroka je také zcela normální, že autoři vkládají do textů a obrazů výroky a motivy svých předchůdců nebo i současníků, aniž by je citovali – za krádež se to v žádném případě nepovažuje.

---

²⁹ BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost : středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Praha : Argo, 2012, s. 40.

³⁰ Tamtéž, s. 56.

Středověkou kulturu je možné chápat také jako řadu renesancí, v několika vlnách od 8. do 15. století. Každá z oněch renesancí prohlubuje přístup k antickým zdrojům a současně s nimi zachází stále samostatněji. Recipování i nová tvorba z těchto zdrojů přebírá intelektuální i umělecké motivy a zachází s nimi po svém. Nebýt opisování a přepisování témat a příběhů, nejspíš by nevznikla ani největší díla Williama Shakespeara – o tom budeme mluvit ale ještě později (4.7.2).

Pavel Kosatík ve své knize *České okamžiky*, v kapitole věnované Petru Chelčickému,³¹ takový přístup k dílu popisuje: „Tak si to vždycky přál: přesvědčený, že člověk nemá do dějin vstupovat banální prózou svého života, ale poetickým jassem díla, choval se jako typický středověký tvůrce, pro něhož bylo hlavní, zda posloužil věci, jíž věřil, a nikoli to, zda vyryje osobní stopu. I po staletích pro nás zůstává neviditelný, k jeho poctě se nebudují busty ani pomníky (těch několik stávajících je výjimkou), v přemýšlení o něm nic nerozptyluje. Všechno podstatné obstarává dochované dílo, jehož účinky zasáhly do mnohem širší oblasti, než byl svět náboženství, kterému je jeho autor prapůvodně vyhradil.“

Od poloviny 15. století, kdy se rozšířil knihtisk a dílo přestalo být individuálním výkonem, dochází k disciplinaci myšlení, potlačení emocionality a také k omezení svobody sdělení. Děje se tak postupně, zásadní dopad této proměny se odehraje až v baroku, v kontextu náboženských a politických sporů. Knihotisk způsobil, že se cenzura musí potýkat s mnohem masivnějšími problémy, než bylo zakazování několika titulů v několika exemplářích.

1.9 Proměny autorství v novověku

Roku 1709 vydává královna Anna první zákon týkající se práv autorů (tedy spíše příslušníků papírenského cechu) v Anglii, a také ve Francii dostávají roku 1789 autorská práva formu zákona. Duševní vlastnictví je uznáno jako „vlastnictví nejsvětější a nejosobnější ze všech“, což je ovšem podmíněno stavem mysli společnosti ochotné respektovat autora.

Co zůstává bez autora? Liturgické texty, folklor, tedy věci, které jsou buď velmi důležité, nebo naopak ty všednodenní. Z autorského zákona jsou dodnes vyňaté přírodní zákony, matematické vzorce, apod. Vědecké diskurzy jsou v 17. a 18. století přijímány pro sebe samy,

---

³¹ KOSATÍK, Pavel. *České okamžiky*. Praha : Torst, 2011, s. 27. Tento přístup je podobný Flaubertovu, o němž pojednáme dále – a zcela nepodobný Divišovu či – v jiném úhlu pohledu – Proustovu.

v anonymitě pravdy, i když jednotliví autoři mezi sebou vedou často urputné diskuse a někteří se stávají slavnými také jako osoby. Novověká věda spolu s novým pojmem „přírodní zákon“ rovněž přináší představu jakoby „objektivní“ platnosti, tedy nezávislosti poznatého přírodního zákona na objeviteli. Pravda je nezávislá na autorovi. Autor má autoritu v tom smyslu, že jeho jméno slouží jako nálepka pro školní pochopení obsahu díla – například „Newtonovy principy“. Nikdo si nemyslí, že by je jiný autor mohl v rámci daného stavu vědění formulovat jinak. Každé „jinak“ by bylo pouze špatně. Newtonovo jméno je nálepkou pro dobovou podobu správného řešení. Teprve aplikace těchto principů (přírodních zákonů) se pak stane předmětem sporů o patenty.

Do popředí se dostává také otázka odměny za dílo, které je nehmotné povahy, je napsáno na objednávku a mělo by autora „uživit“ – stejně jako jiná řemesla. Řemeslník může chtít zaplatit jednak za splnění závazku (včas, objednané množství a kvalita) a jednak za to, že to objednavatel potřebuje, že je to pro něj jakýmsi způsobem užitečné. Zpoplatnění díla je však od počátku velmi problematické: výsledek – dílo – je podmíněn mnoha jinými výsledky lidské činnosti, poznání a myšlení. Aby Edison mohl objevit žárovku, potřeboval k tomu Ohmův zákon. Za žárovku každý rád zaplatí, platit za Ohmův zákon ale nejspíš nikoho nenapadne.

Inspirace přestala být zdrojem pravdy ve svém doslovném archaickém významu, ale její přenesený význam je neméně důležitý. Inspirace je nápad. V prostředí, které se definuje převážně ekonomicky, je to nápad, který se dá eventuálně prodat, paradoxně však, jak uvidíme, není autorsky chráněn. To platí jak ve vědě a technologii, tak v umění.

V novověku se rovněž ozývá koncept niternosti. Originální niternost autora se originálním způsobem prezentuje v jeho díle, jež se stalo originálním výrazem jedinečného individua. Milan Kundera v eseji *Kdo je romanopisec* o takovém novověkém autorovi říká, že „propůjčuje hlas vlastnímu nitru, aby probudil u posluchačů city a nálady, které sám prožívá“.³² Z lyrického básníka v sobě³³ se rodí romanopisec. Kundera líčí představu zrodu romanopisce jako příběh konverze: Šavel se stane Pavlem.³⁴

---

³² KUNDERA, Milan. *Nechovte se tu jako doma, příteli*. Brno : Atlantis, 2006, s. 10.

³³ Kundera nemá na mysli lyrika archaické doby, ale spíše romantického básníka niternosti.

³⁴ KUNDERA, M., *Nechovte se tu jako doma, příteli*, cit. d., s. 11.

Zrod umění románu, datovaný Cervantesovým *Donem Quijotem*,³⁵ jenž je podle Kundery „dílo jedinečné, nenapodobitelné, neoddělitelné od svého autora“,³⁶ je spojen se vznikem vědomí autorského práva a s jeho vášnivou obhajobou. „Cesta románu...“ se podle Kundery „...rýsuje jako paralelní historie novověku...“³⁷ – a právě román má být tím dílem, které je tady proto, aby prozkoumávalo konkrétní život člověka a chránilo ho proti „zapomnění bytí“. Umění novověku: „...dokázalo vytvořit (...) prostor, kde nikdo není majitelem pravdy a každý má právo být pochopen.“³⁸ Romanopisec a jeho dílo jsou „jedno a totéž“, uzavírá Kundera – a dodává: „Nebylo tomu tak vždycky. A nebude tomu tak vždycky.“³⁹

Například podle Flauberta, jak uvádí Kundera,⁴⁰ má umělec udělat vše, aby lidé uvěřili, že nikdy nežil. Proč? V tomto případě jde o problematiku oddělení díla od autora, avšak v jiném smyslu, než jak to chápala antika či středověk. Nejde o potlačení autorova ega ve prospěch „božího“ díla, ale o oddělení životopisných dějů autora od dějů popisovaných v díle, v tomto případě románu. Zde je Kunderův přístup blízko tomu, co zde chceme dále zkoumat a o čem bude řeč v pasážích týkajících se díla, autorských práv, dědictví, plagiátorství apod. Tento pohled je spojen i s dalším fenoménem, který můžeme sledovat v celé historii autorství a jenž se stal rozhodující pro jeho vznik – a tím je sláva. Sláva, která zaručuje nesmrtelnost, a to nesmrtelnost autora, o němž čtenář všechno ví: o jeho životě, vítězství i prohrách, o jeho soukromí, které se prolno do jeho díla. O tom, jakým způsobem tato touha po nesmrtelnosti a slávě spočívající ve zveřejnění všeho, co po autorovi zbylo, ovlivnila vývoj autorských práv, ještě bude řeč ve čtvrté kapitole.

Lze uvést ještě příklad takového pojetí autorství, které dílo propojuje s autorem, ale tak, že významnější je život autora, k němuž je dílo skoro jen doplňkem. Motto knihy českého

---

³⁵ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. Přel. Václav Černý. Praha : Odeon, 1966. Originální název z roku 1605 *El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha*, později *Don Quijote de la Mancha* či též *Don Quijote*. Druhá nepřekládanější kniha světa (přičemž na prvním místě je bible).

³⁶ KUNDERA, M., *Nechovejte se tu jako doma, přáteli*, cit. d., s. 26.

³⁷ KUNDERA, M., *Nechovejte se tu jako doma, přáteli*, cit. d., s. 17.

³⁸ KUNDERA, Milan. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno : Atlantis, 2005, s. 45.

³⁹ KUNDERA, M., *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*, cit. d., s. 26.

⁴⁰ KUNDERA, M., *Nechovejte se tu jako doma, přáteli*, cit. d., s. 19.

básníka Ivana Diviše *Teorie spolehlivosti*⁴¹ tvoří záznam z roku 1967: „Považuji za nežádoucí zkrat, dokonce za svého druhu příkoří, aby po umělci zbylo jen a jen dílo a současně nebyl vydán počet i o jeho soukromém utrpení, kterým je nejen vykupoval, ale bez něhož by prostě nebyl ničím, ani občanem, ani otcem, plným člověkem prostě.“ A Pavel Kosatík k tomu dodává: „Diviš věřil, že správně to má být obráceně – že jako hlavní dílo má být ‚ve velké knize‘ publikována zpráva o autorově životě a až úplně na konci, někde ve smutném koutku mezi rejstříkem a poznámkami, se má krčit i komponovaná literatura. Podle Diviše se vzadu, na mrazu, měly ocitnout třeba všechny jeho básně. Pokud to zní jako záměr posedlého a sebestředného dokumentaristy, pak právě četba Divišovy *Teorie* ukazuje, v čem bylo opravdové kouzlo jeho ‚evidence‘. Přesvědčený, že ‚pravdivé a skutečné je jen to, co jsme skryli a zamlčeli‘, došel k názoru, že kompozice je umění, jak skrývat a mlčet – a zachoval se podle toho.“⁴²

Takovéto v podstatě romantické pojetí autorství ovšem naráží na řadu obtíží a setkává se s kritikou. Ve filosofii 19. a 20. století se diskutuje vztah mezi *mens auctoris* (Schleiermacher) a smyslem nebo obsahem díla. Otázka „co tím chtěl autor říci“ je odsunuta na druhou kolej, neboť svéprávný člověk přece chtěl říci to, co napsal. Osou výkladu proto už není postava autora, jeho životní osudy, ale správné určení žánru a náležitá rekonstrukce otázky, na kterou dílo odpovídá (H.-G. Gadamer). Dílo má svůj samostatný život, tím, že je autor publikoval, už od něj odstoupil, a dokonce ani není jeho nejlepším interpretem. Podobně se ovšem vyjadřoval už Marcel Proust. Je oponentem představy, že autor vytváří své dílo ze svého života, modelem mu byla jeho vlastní kniha. Viděli jsme, že už Flaubert, na rozdíl od některých současných tendencí, kdy soukromé je považováno automaticky za veřejné a naopak, záměrně zcela potlačuje povědomí o existenci autora. Také Bertolt Brecht autora od textu oddělí, postaví ho na místo, odkud jako zcela nezúčastněný pozorovatel sleduje, jak se příběh odehrává – a komentuje ho.

Z autora se může stát také performer: rodí se ve stejnou chvíli jako dílo, které už není plodem autorova života, ale vzniká teď a tady...

---

⁴¹ DIVIŠ, Ivan; HORÁK, Jiří (ed.). *Teorie spolehlivosti*. Praha : Torst, 2002. Cit. dle KOSATÍK, P., *České okamžiky*, cit. d., s. 225.

⁴² Tamtéž.

A připomeneme-li si třeba surrealismus s jeho automatickým psaním, vrátíme se obloukem znovu k hlásné troubě. Jsme svědky jakéhosi otevření, naslouchání a sdělování toho, co přichází z různých dimenzí nekonečného prostoru.

1.10 Smrt moderního autora

Problémy konceptu autora srostlého s dílem – a díla jako autorova života – ukázaly samostatnost díla, nárokovaly přinejmenším podstoupení (od) autora. Autor dal dílu právě tu samostatnost, která umožňuje, aby různé dimenze díla oživaly díky čtenáři či interpretovi – ať už uměleckému, nebo teoretickému.

Ucelenou teorii podává Roland Barthes. Autora popisuje jako „moderní postavu vytvořenou naší společností, která postupně od sklonku středověku, s anglickým empirismem, francouzským racionalismem a osobní vírou reformace objevila prestiž individua, neboli ‚lidské bytosti‘.“⁴³ Obraz literatury, tak jak je prezentován v běžné školní tradici dodnes, je „tyrantsky zaměřen na autora“⁴⁴. Výklad díla je (bohužel) vždy hledán u toho, kdo je vytvořil.

Podle Rolanda Barthesa je „text utvořen z mnohých psaní, která pocházejí z různých kultur a která vzájemně vstupují do dialogu, parodie a rozepře; ale je zde přítomno místo, kde se tato mnohost shromažďuje, a tímto místem není autor, jak se dodneška tvrdilo, ale čtenář. (...) Čtenář drží v jednom prostoru všechny stopy, z nichž je psaný text vytvořen. (...) Zrození čtenáře musí být zapláceno smrtí Autora.“⁴⁵ „Ruka je zbavena veškerého hlasu a je nesena gestem zápisu.“⁴⁶ Dochází k desakralizaci autora. Pro Barthesa je ale psaní destrukcí každého hlasu, potlačením autora: „...hlas ztrácí svůj původ, autor vstupuje do své vlastní smrti a tehdy začíná psaní.“⁴⁷ Je to tedy „řeč, která mluví, ne autor“⁴⁸ – a proto je potřeba řečí samotnou nahradit toho, „...kdo byl až doposud pokládán za jejího majitele“.⁴⁹

---

⁴³ BARTHES, R., Smrt autora, cit. d., s. 75.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ BARTHES, R., Smrt autora, cit. d., s. 76.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

Barthesův přístup je vyústěním úsilí řady umělců i filosofů. Jeho analogie se objevují u mnoha autorů pozdějšího 20. století.

Autor „mizí ze scény“ také v eseji *Co je autor?* Michela Foucaulta.⁵⁰ Autor uvolnil prostor pro psaní, zmizel, a na tom, kdo mluví, už nezáleží. Autora nahradila jeho funkce, která představuje charakteristický způsob existence, oběhu a působení určitých diskurzů uvnitř nějaké společnosti. Ve vědeckém diskurzu podle něj představa autora a jeho díla „tvoří silný prvek individualizace v dějinách myšlení“⁵¹, přestože ve vědeckém diskurzu ještě o to méně záleží na tom, kdo mluví. „Neobjevil-li něco x v červnu, objeví to y v září.“⁵² Naopak literární diskurzy mohou být napříště přijímány jen tehdy, jsou-li označeny funkcí autora.

Autoři, kteří kromě svých děl také vyprodukovali možnost a pravidlo pro formování jiných textů, stojí podle Foucaulta na takzvané transdiskurzivní pozici. Jejich díla obsahují charakteristické znaky, obraty, vztahy, struktury, jež mohou znovu užít jiní spisovatelé. Autor je pak ten, kdo je schopen vytvořit a znovu uspořádat diskurzivní epistemologické pole. Foucault si dokáže představit kulturu, v níž by diskurzy obíhaly a byly přijímány, aniž by se funkce autora kdy objevila.

Uvidíme později, proč a jak na takový filosofický přístup navazuje myšlení komputerových pirátů⁵³ a publikování pod CC licencemi i v čem je Foucaultova představa důležitá pro autorství vědeckých děl v současné době. Pro uměleckou oblast je pak pro tuto situaci signifikantní výrok, který jsem našla na internetu v jedné diskusi ohledně autorství/plagiátu jedné fotografie: „Některé ženy si zaslouží více milenců. A některé motivy zase víc

---

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ FOUCAULT, Michel. *Co je autor*. In TÝŽ. *Diskurs, autor, genealogie : tři studie*. Praha : Svoboda, 1994.

⁵¹ Tamtéž, s. 44.

⁵² FOUCAULT, M., *Co je autor*, cit. d.

⁵³ Zde bych ráda hned na počátku upozornila na to, že slovo pirát má jak v češtině, tak v angličtině, kde původně vzniklo, negativní konotace. Podle mého názoru takové označení tomuto myšlenkovému směru, který zdaleka není jen vyjádřením nějakého korzárství či lupičství, velice ubližuje a odvádí to od důležitých motivů, které pirátství do současné kultury a diskuse o vlastnictví, právu a autorství vnáší. Bude o tom ostatně řeč v šesté kapitole.

fotografů.⁵⁴ Ostatně, na principu rozvíjení, zkoumání, inovování, popírání a nových objevů na základě toho, co už bylo vynalezeno, je postaven i celý vývoj vědy. Dodnes stavíme na tom, co jsme dostali jako dědictví. Máme o to pečovat, což ovšem v žádném případě neznamená zamykat do nepřístupných archivů či zpoplatňovat nad únosnou míru. Ne vždy správně rozlišujeme, co je potřeba bezpečně uložit a chránit, co raději používat, co vyhodit, co pro jistotu nechat někde v depozitáři, kdyby to ještě mohlo být potřeba. Narážíme totiž na to, že předem nevíme, co bude potřeba, ale taky na to, že v našem dědictví nadhodnocuje všechno, co nás zrovna nějak (emočně) poutá, zato podhodnocujeme to, čemu nerozumíme a je nám vlastně cizí. Máme sice nějaké prostředky orientace, ale jsme v situaci, řečeno slovy Petříčkova výkladu Lyotarda, „že tradiční prostředky našeho myšlení naprosto nepostačují k tomu, abychom tuto situaci mohli pochopit“.⁵⁵ Nemusí jít vždy jen o postmoderní situaci. Stačí, když (podle Petříčka a Deleuze) překročíme „hranice“, jakékoli, třeba i nevědomě. Ocitáme se v prostoru, kde nám naše schopnosti nepostačí, zato nám chybí schopnosti, které jsou tam obvyklé, náležité. Zcela podobně tomu jsme se ocitli s naším právním řádem (a morální tradicí) v situaci, kterou nové možnosti technologie a jejich využití ve společnosti natolik proměnily, že jen obtížně hledáme, jak tradiční prostředky hodnocení a regulace „napasovat“ na nové problémy. Není moc jasné, kdy se pohoršujeme nad novou nadějí a kriminalizujeme první plody nové kultury a kdy je na místě zásah proti zneužití novinek. Ani tehdy ovšem nevíme, jak ho konkrétně provést.

Analogii problému autorství i autorských práv v situaci digitální technologie dat a komunikace nabízí také problém se zdánlivě zcela jinými „informačními“ zásahy, do zcela jiné tradice (evoluce), totiž s používáním genových technologií. Zatím spíše tápeme mezi nekritickým nadšením a panickou hrůzou, často dokonce uměle vyvolávanou z důvodů ideologických nebo finančních. To však už je jiné téma.

---

⁵⁴ *Wikipedie*, heslo *Světová organizace duševního vlastnictví* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Btov%C3%A1_organizace_du%C5%A1evn%C3%ADho_vlastnictv%C3%AD> [cit. 13. 4. 2012]

⁵⁵ Srovnej s PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie : [11 improvizovaných přednášek]*. Praha : Herrmann & synové, 1997, s. 183.

2 Právo a duševní vlastnictví

2.1 Právo a jeho cíle

„Účelem práva je zajistit určitou oblast klidu, jistoty a bezpečnosti a tím umožnit bezvadný průběh dějství kulturního – život společnosti vůbec (...) Praktický účel práva je poskytnout celku určitou oporu, aby se nerozplynul v chaos.“⁵⁶

Třemi hlavními nároky na právo jsou spravedlnost, účinnost a jistota. Spravedlnost pak znamená „pochtivě žít, nikomu neškodit, každému dávat, co mu patří“.⁵⁷

Od Aristotela se rozlišuje dvojí pojem *spravedlnosti*: retributivní (korektivní, nápravná) a distributivní (rozdělující mezi několik osob). Požadavek „rozhodovat ve stejných případech stejně a v nestejných odlišně“ je požadavkem tzv. procedurální spravedlnosti.

Účinnost odlišuje právo od morálky a etiky – může totiž svá rozhodnutí prosadit, k čemuž mu slouží sankce a výkonná moc. *Jistota* znamená, že právní systém nám dává obecnou znalost, jak jednat a dokáže uhájit naše práva, je podporou legitimních očekávání.

Poznámka: Tato až starosvětsky působící určení ovšem předpokládají vše to, co obsahuje citát Petra Pitharta v úvodu práce. Bez samozřejmě sdíleného kontextu zvyklostí by právo přestalo být vymahatelné. Tyto zvyky nepředpokládají rozsáhlejší zneužití zákona k bezpráví, zato předpokládají alespoň funkční zdání rovnosti před zákonem a s tím související vymahatelnost zákona. Předpokládají také koncept spíše „preskriptivní“ („normativní“) etiky než etiku „deskriptivní“ a spíše funkcionalistickou, operativní.

Právní věda se opírá o *myšlenku uznání*: právo je platné proto, že vzniklo určitým způsobem, že je vyhlášené, měněno a rušeno *uznanou autoritou* přesně předepsaným způsobem. Moderní právo není jen souborem právních norem, tvoří systém, který se vyvíjí. Má svá pravidla. Aby byla co nejlepší, o to se mají snažit zákonodárci, a v právu vidět především záruku svobod, nikoli jejich omezování.

---

⁵⁶ CHALUPNÝ, Emanuel. *Sociologie a filosofie práva a mravnosti. Část I.* Praha : n. s., 1929. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2007, s. 232.

⁵⁷ Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 233.

Výčet charakteristických rysů práva podává L. Pospíšil:⁵⁸

- rozhodnutí politické *autority*
- princip *závazku (obligatio)* jako vymezení vztahu mezi stranami sporu
- intence *univerzality* či *obecnosti*
- přítomnost vnějšího donucení, *sankce*

2.2 Vývoj právního myšlení

Pro náš účel, který v této práci sledujeme, bude nutné nejdříve stručně projít vývoj právního myšlení⁵⁹ a objasnit pojmy hmotné a duševní vlastnictví, neboť jsou pro výklad autorského práva klíčové.

Náš právní systém navazuje na „římské právo“, ale jeho kořeny jsou ještě starší. V Řecku je vlastnictvím míněna původně především půda, která má status podílu, údělu – *kleros*. Hospodář na této půdě má za tuto nemovitost nejvyšší odpovědnost. Vlastnictví půdy je dědičné a je od něj odvislý život lidí, kteří na ní hospodaří. Zajímavé je, že podle práva náleží vlastníku půdy také to, co na ní jiný zasadil nebo postavil – podle zásady, že povrch ustupuje půdě. „Z téhož důvodu se mým vlastnictvím stává, co někdo napsal na můj pergamen.“⁶⁰ U obrazu namalovaného na desce je to naopak, uvádí Gaius – s poznámkou, že není známo, proč tomu tak je. Gaiova učebnice *Institutionum comentarii*⁶¹ „byla určena pro praktickou výuku práva,“ píše Sokol,⁶² „které ještě tehdy nebylo akademickou vědeckou disciplínou, nýbrž spíše občanskou dovedností.“

---

⁵⁸ POSPÍŠIL, Leopold. *Antropology of Law. A comparative Theory*. New Haven : HRAF Press, 1974, s. 8. Cit. dle překladu in: SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d.

⁵⁹ Tuto cestu za nás absolvoval Jan Sokol a přehledně uspořádal v knize *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 144–273. Stručně ji projdeme s ním.

⁶⁰ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007.

⁶¹ GAIUS, *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, cit. d.

⁶² SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 180.

V době, kdy vznikla Gaiova⁶³ první učebnice práva, dochází v Římě k rozvinutí právního myšlení. Iustinianův právní kodex z 6. století se stal základem pro vybudování systému „římského práva“ na středověkých univerzitách, z nichž některé vznikly jako právní školy. Od 13. století se zde na výklad práva uplatňovala dialektická metoda scholastické filosofie, převzatá z Aristotelova *Organa*.

Ve středověku začíná hrát právo důležitou roli a přináší ostré odlišení movitého a nemovitého majetku. Právní filosofie vrcholného středověku vypracovaná Tomášem Akvinským podává výklad ctností, mezi nimiž je i spravedlnost. „Právo, založené na ideji spravedlnosti, neznamená jen vyrovnávání, obnovování rovnováhy, porušené zločinem, nýbrž dává přednost dobru. Soudce i zákonodárce mají podle Tomáše vycházet z toho, že ‚dobro se šíří víc než zlo‘“⁶⁴ – a zákon je tu proto, aby směřoval rozum k společnému dobru. Zajímavý je dodatek, že nejúčinnější podporou zákonů je obyčej a každá změna zákon oslabuje, protože tento obyčej ruší. Uvidíme dále, jak se tato skutečnost promítne do dalšího vývoje tvůrčího vlastnictví a utváření společenských a zákonných norem v oblasti autorského práva.

Z doby náboženských válek v 15. a 16. století vypichuje Sokol dílo francouzského právníka, diplomata a politika Jeana Bodina (např. *Šest knih o státě*), a my si všimneme Bodinova vymezení základních práv člověka: jsou to právo na svobodu a právo na majetek.

V 17. století se možnostmi smíření protestantů a katolíků, a tedy úvahou o právu v souvislosti s válkou zabýval kromě jiných také Holanďan Hugo Grotius. Svou argumentaci opírá o „přirozený zákon“ (v návaznosti na Gaia a Tomáše): Zákon je to, co Bůh ustanovil – ten člověka zavazuje k rozumnosti, sebezáchově a společenskosti. Právo chápe jako „mravní kvalitu (schopnost, způsobilost) osoby, jež jí dovoluje něco mít nebo činit správně“.⁶⁵

---

⁶³ Gaius (působil patrně mezi lety 130 a 180) byl římský právní teoretik a učitel práva. Jeho dílo je mimořádně důležitý pramen pro dějiny práva vůbec.

⁶⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologiae* II,1,81,2. Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 198.

⁶⁵ GROTIUS, Hugo. *De iure belli et pacis* I,1,4. Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 207.

Představa práva se subjektivizuje, člověk práva vlastní – a tudíž se mu dají také zcizit, jsou brána jako komodity.

Thomas Hobbes, Grotiův současník, vidí člověka jako sobeckou bytost, jež je ovládána vášněmi. Jeho nauka o přirozeném právu je řadou kategorických příkazů, z nichž první ukládá dodržovat smlouvy, další pak pomáhat druhým, odpouštět a nemstít se, navzájem se uznávat jako sobě rovní. Spory musí řešit soudce a každý se má chovat tak, aby to, co nechce, aby mu činili druzí, nečinil on jim.

Zakladatelé moderního práva, Bodin, Grotius a Hobbes, se opírají o autoritu „přirozeného práva (zákona)“, který je v průběhu historie vykládán různým způsobem:

- V archaické antice je to vyvažování mezi vznikem a zánikem, viz např. Anaximandrov zlomek ze Simplikia.⁶⁶
- V klasické antice působí sofistické rozlišení mezi tím, co je od přírody (*fysei*), a tím, co je dáno zákonem, dohodou, zvykem (*nomó*). Sofisté sami buď snižují význam přirozeného, anebo jej vidí v „právu silnějšího“ (Gorgiás), zatímco ostatní se snaží o to, aby zákony napodobovaly přirozenost, aby ji pouze formálněji uchopovaly.
- Podle Gaia je přirozené právo to, „co člověka příroda sama naučila“.
- Středověká představa přirozeného řádu je odrazem řádu božského. Svět je stvořen slovem, je poznatelný. (Z toho se v raném novověku vyvine také představa přírodních zákonů.)
- V současnosti se znovu objevuje myšlenka přirozeného práva jako nezbytného korektivu každého platného (pozitivního) práva. Vedle toho ovšem i nárok, aby právo zohledňovalo spíše funkční model etiky, tedy některý z možných formálních modelů struktur fungující společnosti. Společným jmenovatelem těchto jinak protichůdných konceptů je ovšem založení představy o náležitém fungování v nějaké představě přirozenosti, byť v tomto případě nikoli normativní.

---

⁶⁶ Anaximandros B 1: „Z těch pak je jsoucím věcem vznik, do toho nastává i zánik, podle nutnosti; navzájem si totiž platí trest a pokutu za [své] bezprávi, podle řádu času.“ – *Verze překladu*: Z jakých věcí pak jsou věci mají svůj vznik, do těch nastává i zánik, podle nutnosti, navzájem si totiž udělují právo i odplatu za [své] bezprávi, podle řádu času. ANAXIMANDROS DK 12 B 1 = Simplikios, *In Physica* 24,13 [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.fysis.cz/presokratici/anaximandros/bcz.htm>> [cit. 20. 7. 2012].

S mravem a morálkou je pojem práva spjat u dvou filosofů, kteří se pokusili o čistě racionální založení a výklad práva. Immanuel Kant (1724–1804) je autorem díla právní filosofie nazvaného *Metafysické základy mravní nauky*,⁶⁷ kde objasňuje, že právo, stejně jako etika, nemůže být empirické, musí být založeno v rozumu: „Rozum poroučí!“ Právo je podle něj „souhrn podmínek, za nichž lze svévoli jednoho spojit se svévolí druhého pod obecným zákonem svobody“.⁶⁸ Základní zákon říká: „Jednej navenek tak, aby tvé svobodné rozhodování bylo slučitelné se svobodou kohokoli jiného pod obecným zákonem.“⁶⁹ Právo podle Kanta člověku ukládá povinnost počestně žít, nikomu neškodit a vstoupit do takové společnosti, která dokáže každému zajistit, co mu patří. Obecná právní nauka se dělí na právo soukromé a veřejné. Zabývá se způsobem nabývání věcí, jejichž přivlastnění lze popsat zásadou: „Co podle zákonů vnější svobody dostanu do své moci a chci, aby bylo mé, to se mým stává.“ Přechod vlastnictví z osoby na osobu je možný pouze smlouvou. Kant se jako první v historii zabývá autorským právem, když hájí práva autora a vydavatele knih proti nezákonné reprodukci děl.⁷⁰

Druhým z myslitelů, pro něž je východiskem svobodný jednatel, je G. W. F. Hegel. V jeho *Základech filosofie práva* (1820) je předmětem právní filosofie idea práva, která je totožná se svobodou, chápanou jako sebeurčování člověka volbou. Podle něj příkaz práva zní: „Buď osobou a respektuj druhé jako osoby.“ (§ 36)⁷¹ Ochrana „duchovního vlastnictví“ chápe jako podporu a ochranu autorů před krádeží; myšlenky si ale druzí lidé libovolně osvojují a rozvíjejí, takže nelze rozlišit plagiáty, to má zůstat věcí cti, nikoli práva.⁷² Smlouva, „vztah vůle k vůli“ je projevem vzájemného uznání osob a vlastnictví. Mravnost chápe jako „pojem

---

⁶⁷ KANT, Immanuel. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*. (AA VI.230). Berlin : Akademie-Ausgabe, AA 1902-10.

⁶⁸ KANT, I., *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*. Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 215–216.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ KANT, Immanuel. O špatnosti neautorizovaného vydávání knih. In TÝŽ. *Základy metafysiky mravů*. Přel. L. Menzel. Praha : Svoboda 1990, s. 290n.

⁷¹ Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 225.

⁷² Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 226. U tohoto vymezení se zastavíme ještě jednou, u problematiky plagiátorství.

svobody, který se stal jsoucím světem a přirozeností sebevědomí“ (§142) – (...) „Mrav je ‚druhá přirozenost‘, ‚obecný způsob jednání‘...“⁷³. „Právo se musí formulovat jako obecný zákon, který Hegel přirovnává k zákonům přírody; rozdíl je v tom, že právní zákon je vědomý.“⁷⁴ Další rozdíl je ovšem v tom, že „přírodní zákony“ můžeme pouze poznávat, zatímco o naše zákony je potřeba pečovat, k tomu může někdy patřit i jejich změna.

Lze tedy shrnout, že poté, co jsme mohli sledovat širší náhledů na funkce práva ve společnosti, nebude možné uvést jeho jedinou definici. Vybereme tedy ty, které nám mohou pomoci při mapování stěžejní problematiky této práce.

Právo je:

- Kant: „Souhrn podmínek, za nichž se libovůle jednoho dá spojit s libovůlí jiného pod obecným zákonem svobody.“⁷⁵
- *Wikipedie*, heslo *Law*: „Soustava pravidel či norem chování, jež nařizují, zakazují či dovolují určité vztahy mezi osobami a organizacemi a mají zajistit metody nestranného přístupu k těmto osobám a potrestání těch, kdo se stanovenými pravidly chování neřídí.“⁷⁶
- H. Lévy-Bruhl: „Souhrn závazných pravidel, jež určují společenské vztahy, neustále vymáhané skupinou, k níž člověk náleží.“⁷⁷ (Definice etnologa a sociologa, tedy deskriptivní.)
- Lon L. Fuller: „Činnost, jež se snaží podřizovat lidské jednání pravidlům.“⁷⁸

Nebudeme zde procházet všechny koncepty založení práva ve společnosti (Thomas Hobbes, John Lock...), to skvěle zmapovala zde hojně citovaná Sokolova práce *Moc, peníze a právo*.

---

⁷³ Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo...*, cit. d., s. 229.

⁷⁴ Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo...*, cit. d., s. 230.

⁷⁵ KANT, Immanuel. *Metaphysik der Sitte*. Band 5. In TÝŽ. *Werke in sechs Bänden*. Köln 1995, AA VI.276. Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 242.

⁷⁶ *Wikipedie*, heslo *Law* [online]. Dostupné z WWW: <<http://simple.wikipedia.org/wiki/Law>> [cit. 22. 7. 2012]. Cit. dle překladu in: SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 242.

⁷⁷ LÉVY-BRUHL, Henry. *Sociologie du droit*. Paris : Presses universitaires de France, 1961, s. 22. Cit. dle překladu in: SOKOL, J., *Moc, peníze a právo...*, cit. d., s. 242.

⁷⁸ FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Praha : OIKOYMENH, 1998, s. 116. Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo...*, cit. d., s. 242.

V dosud probraném se ukázaly v podstatě dva základní možné přístupy k zákonu, právu a vlastnictví, které se táhnou celou historií práva a společnosti. Před vstupem do našeho vlastního tématu můžeme tyto dva základní, navzájem protikladné přístupy, charakterizovat na příkladě racionalisty Barucha Spinozy (17. století) a fenomenologa Emmanuela Lévinase (20. století).

Baruch Spinoza je důsledný racionalista. Celý svět, jak materiální, tak intelektuální a morální, se v jeho pojetí řídí zcela striktními zákony. Přesto ale nepředpokládá, že by se všechno lidské jednání mělo řídit psanými zákony, ty postačují jako vytyčení principů a mezí. Etika je pro Spinozu základem politiky. Na Spinozu navazují takové tendence v autorském právu a teorii duševního vlastnictví, které jsou založené na základech poctivosti a slušného jednání.

Proti Spinozovu myšlení, v němž vidí základ k totalitě, stojí filosofie Emmanuela Lévinase. Podle něj je smysl spravedlnosti v „uznání člověka jako jedinečné, nikým nezastupitelné lidské bytosti, která musí dostat příležitost nejen promluvit, ale také být slyšena a brána vážně“.⁷⁹ Přímo uvnitř pojetí spravedlnosti se tak objevuje konflikt mezi obecným a individuálním, který může sklenout pouze jiný typ dialogu, než jaký představuje tradiční dialektika, totiž vztah mezi jednotlivými lidmi, který otevírá šanci pro vztah mezi (jim) společným a individuálním.

2.3 Duševní vlastnictví

Poté, co jsme se snažili objasnit vznik právního rámce problematiky, která nás zajímá, přikročíme k vymezení vlastnictví, jež má zákon, kromě jiného, chránit.

Vlastnictví v širokém slova smyslu představuje „neomezené a výlučné právo k věci; právo disponovat věcí jakýmkoli právem dovoleným způsobem, totiž držet ji, užívat ji a vyloučit každého, kdo by v tom (oprávněného) rušil. (...) Vlastnictví je tedy produktem lidské interakce ve světě vzácnosti. (...) Vedle násilného řešení sporů existuje i mírumilovný

---

⁷⁹ Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo...*, cit. d., s. 259.

mechanismus vzniku vlastnictví. Ten je založen na uznání, rozpoznání či pochopení jistých principů vyplývajících z přirozených (definičních) vlastností člověka a okolního světa.“⁸⁰

Samotný pojem vlastnictví byl poprvé formulován v římském právu a znamená právo mít fyzicky u sebe věc (držet ji), užívat ji, sklízet plody, které z věci plynou, ale také právo věc zničit nebo prodat.

Jak jsme viděli už v první kapitole, duševní vlastnictví není pojem, který by byl znám už ve starších dobách, krom výstředních tendencí některých sofistů nebo zase pythagorejců se objevil až spolu s novodobým pojetím autorství, s představou originality.

Duševní (intelektuální) vlastnictví představuje majetek nehmotné povahy, který je výsledkem procesu lidského myšlení. Duševní (intelektuální) je to, co vzniká aktivní činností duše (lidského intelektu). Lze je chápat jako souhrn myšlenek, námětů, návodů a řešení, jak měnit či pozměňovat okolní nebo vnitřní svět člověka. Pro náš předmět zájmu je důležité, že za duševní vlastnictví nelze považovat každou myšlenku, která nějakému člověku prolétne hlavou: do duševního vlastnictví lze zahrnout jen to, co je neopakovatelné a originální. Zároveň však jeho hodnota závisí na míře jeho následné využitelnosti a na tom, jaký má přínos pro jedince i společnost, jakou má schopnost inspirovat a podnítit další tvorbu.

„Duševní vlastnictví lze chápat jako právo k nehmotným majetkovým hodnotám (statkům), které jsou objektivně smysly vnímatelné a jsou způsobilé být předmětem právních vztahů. Podmínkou jejich užití v rámci právních vztahů je však jejich hmotné zachycení (materializace), anebo jiná objektivní smyslová vnímatelnost (např. prostřednictvím přednášky). Materializací je takto například zachycení na papíře, obrazové vyjádření, zápis na počítačové disketě apod. Právní teorie ovšem hmotné vyjádření a samotné duševní vlastnictví (tj. nehmotný statek) od sebe odděluje. (...) Právo duševního vlastnictví je založeno na zásadě teritoriality. To znamená, že vztahy k duševnímu vlastnictví se na území určitého státu řídí a stejně tak jsou chráněna pouze právním řádem tohoto státu.“⁸¹

---

⁸⁰ ŠÍMA, Josef. Intelektuální vlastnictví. Základ tržního řádu, nebo rafinovaná státní regulace? In *Terra Libera 2*. Praha : Liberální institut, 2001.

⁸¹ Viz -red-. Duševní vlastnictví [online]. *Váš průvodce právem – epravo.cz*, 17. dubna 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/dusevni-vlastnictvi-16458.html>> [cit. 21. 1. 2013].

Duševní vlastnictví je všem společné, to znamená, že můj podíl na vědění někoho nemůže znamenat, že by daný vlastník duševního statku tím, že jej užiji, o něj přišel. Nápěv, myšlenka nebo objev neztratí nic ze své hodnoty nebo užitku, pokud jsou sdíleny libovolným množstvím lidí. Skutková podstata krádeže nebo odcizení se v oblasti duševního vlastnictví nemůže naplnit. Thomas Jefferson tuto vlastnost, již se duševní vlastnictví zásadně odlišuje od materiálního, formuloval jednak v roce 1813 takto: „Když někomu sdělím myšlenku, získá poznání, aniž by ubylo mé; tak jako ten, kdo od mé pochodně zažehne svou, získá světlo, aniž by mé pohaslo...“⁸² – a v témže roce šířeji v americkém prohlášení nezávislosti.⁸³

Pro srovnání se podívejme na pojetí S. N. Kinsella, patentového právníka žijícího ve Spojených státech amerických. Podle něj je duševní vlastnictví „široký koncept, který zahrnuje několik typů zákonně reorganizovaných práv, která pramení z nějakého typu duševní kreativity nebo jsou jinak spojena s myšlenkami.

Práva duševního vlastnictví jsou právy k nehmateľným věcem – *k myšlenkám* – vyjádřeným (copyrighty) nebo zhmotněným v nějaké fyzické implementaci (patenty).“⁸⁴

Kinsella dále cituje Toma Palmera, který tvrdí, že „práva duševního vlastnictví jsou práva

---

⁸² Thomas Jefferson v dopise Isaacu McPhersonovi, 1813, v *The Writings of Thomas Jefferson*, vol. 13, s. 326–338. Podle KINSELLA, Stephan N. *Obžaloba duševního vlastnictví*. Přel. Jakub Skala. Praha : Ludwig von Mises Institut Česko & Slovensko, 2011.

⁸³ „Pokud příroda učinila alespoň jednu věc méně náchylnou k výlučnému vlastnictví než ty ostatní, pak je to čin schopnosti myslet zvaný myšlenka, kterou může jedinec vlastnit výlučně, dokud si ji nechává pro sebe; ale jakmile je zveřejněna, nutí se do vlastnictví všech, a její příjemce o ni nemůže přijít. Její zvláštní vlastností je též, že nikdo jí nemá méně proto, že ji celou mají i ostatní. Kdo ode mne obdrží myšlenku, obdrží návod, aniž bych já o něj přišel; jako kdo si zapálí svíčku o moji, obdrží světlo, aniž by mě uvrhl do tmy. Aby se myšlenky volně šířily od jednoho člověka ke druhému napříč zeměkoulí, pro morální a vzájemné poučení člověka, a vylepšení jeho podmínek, se zdá být zvláštně a laskavě navrženo přírodou, když myšlenky učinila, stejně jako oheň, rozšiřitelné všude po prostoru, aniž by snížila jejich hustotu v nějakém místě, a, jako vzduch, ve kterém dýcháme, hýbeme se a fyzicky existujeme, neschopné zjetí či výlučného přivlastnění. Vynálezy tedy nemohou být, v povaze věci, být předmětem vlastnictví. (Thomas Jefferson, třetí prezident USA a hlavní autor amerického prohlášení nezávislosti, 13. srpna 1813.) Dostupné [online] z WWW: <http://cs.wikiquote.org/wiki/Thomas_Jefferson> [cit. 6. 8. 2012].

⁸⁴ KINSELLA, S. N., *Obžaloba duševního vlastnictví*, cit. d., s. 8.

k myšlenkovým předmětům, které se odlišují od materiálního podkladu, ve kterém jsou uloženy“.⁸⁵

V době rostoucí hospodářské konkurence se duševní vlastnictví stává komoditou a jako výsledek tvůrčí činnosti představující nehmotné statky je uplatnitelné na trhu. Stává se zbožím, jež je nutné ocenit a ochránit. Význam ochrany duševního vlastnictví byl poprvé formulován v *Pařížské úmluvě na ochranu průmyslového vlastnictví* z roku 1883 a v *Bernské úmluvě o ochraně literárních a uměleckých děl* z roku 1886, s cílem zabránit neoprávněnému užití ochraňovaných nehmotných statků. O historii a vzniku právních norem, které regulují ochranu duševního vlastnictví, je pojednáno v podkapitole 2.2.3.

Současný právní výklad vychází z *Úmluvy o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví* (WIPO)⁸⁶ z roku 1967, která stanovila, že duševní vlastnictví zahrnuje práva k literárním, uměleckým a vědeckým dílům, výkonům výkonných umělců, zvukovým záznamům a vysílání, vynálezům, vědeckým objevům, průmyslovým vzorům, ochranným známkám, obchodnímu jménu a názvům a veškerým dalším právům spojeným s duševní činností v oblasti průmyslové, vědecké, literární nebo umělecké.

Struktura práv duševního vlastnictví tak, jak je prezentují a chápou dnešní právní řády, nemá žádnou vnitřní logickou souvislost, jeho jednotlivé instituty vznikaly postupně.

Práva k duševnímu vlastnictví lze směřovat, užívat, ale i ochraňovat podle dané právní úpravy. Právo týkající se duševního vlastnictví se v ČR sestává ze dvou celků: jde jednak o práva průmyslového vlastnictví a jednak o autorské právo.

---

⁸⁵ PALMER, Tom G. Are Patents and Copyrights Morally Justified? The Philosophy of Property Rights and Ideal Objects. Symposium Intellectual Property. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, vol. 13, no. 3, p. 818. Jak poznamenal jeden komentátor: „Duševní vlastnictví může být definováno jako právo k novým myšlenkám obsaženým v hmatatelných produktech kognitivního procesu.“ NANCE, Dale A. Foreword : Owning Ideas. Symposium Intellectual Property. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, vol. 13, no. 3, p. 757.

⁸⁶ „World Intellectual Property Organization (WIPO) je organizace OSN, založená v roce 1967. Vykonává dozor v oblasti ochrany autorských práv apod. Sídlem organizace je Ženeva. V současnosti je členem WIPO 185 států.“ *Wikipedie*, heslo *Světová organizace duševního vlastnictví* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Btov%C3%A1_organizace_du%C5%A1evn%C3%ADho_vlastnictv%C3%AD> [cit. 13. 4. 2012].

Duševní vlastnictví⁸⁷			
Autorské právo	Průmyslové právo		
<u>Práva</u> – k autorským dílům – související s právem autorským – počítačové programy	<u>Technická řešení</u> – vynálezy – užité vzory – průmyslové vzory – zlepšovací návrhy – know-how	<u>Právo na označení</u> – ochranné známky – označení původu výrobku – obchodní firma	<u>Související práva</u> – odrůdy rostlin – plemena zvířat – objevy – obchodní tajemství

Ochrana duševního vlastnictví je zakotvena v ústavách jednotlivých států a hraje důležitou roli v jejich ekonomikách. Vláda USA například ochranu duševního vlastnictví označila za klíč k ekonomickému růstu a konkurenceschopnosti v globálním prostředí a prohlásila, že tato ochrana se významně se podílí na trvajícím úsilí USA šířit bezpečnost a stabilitu ve světě.

Otázkou je, zda zákon (v tomto případě autorský zákon, o němž bude dále řeč) může přispět k bezpečnosti a stabilitě. Pokud jej budeme chápat jako takový nástroj, který je potřeba použít tam, kde mizí povědomí přirozeného mravu, morálky a etiky, dá se očekávat, že se k němu budeme čím dál více odkazovat a postupně budou zákony a nařízení nahrazovat vštípené normy slušného chování.

Je však nutné zároveň říci, že autorské právo je bráno jako nástroj zaštiťující obrovské investice. V minulém desetiletí se stalo jednou z hlavních hnacích sil západní ekonomiky.

⁸⁷ *Právní ochrana duševního vlastnictví* [online]. Dostupné z WWW: <<http://projekt150.havvel.cz/node/72>> [cit. 15. 8. 2013].

2.3.1 Práva průmyslového vlastnictví (průmyslová práva)

Průmyslové vlastnictví je definováno buď jako druh duševního vlastnictví (tomuto pojetí odpovídá i koncepce obchodního zákoníku), nebo je naopak považováno za zvláštní kategorii majetkových práv stojící vedle duševního vlastnictví, avšak na téže úrovni. Průmyslová práva chrání výsledky technické tvůrčí činnosti (vynálezy a užité vzory), předměty průmyslového výtvarnictví (průmyslové vzory), ale také označení (ochranné známky a označení původu). Předmětem průmyslových práv jsou také konstrukční schémata polovodičových výrobků tzv. topografie polovodičových výrobků i práva související, plemena zvířat, odrůdy rostlin a způsoby léčení lidí a zvířat. Právo na ochranu vzniká objektivním vytvořením díla, ale na rozdíl od autorského práva (a dnes už i copyrightu) je k tomu, aby vznikl plný katalog práv, důležitý moment registrace.

Patent

Vlastnické právo k vynálezům, tj. k zařízením a procesům, zajišťují patenty. „Patent je zákonná ochrana vynálezů, zaručující vlastníkovvi patentu výlučné právo k průmyslovému využití vynálezu. Majitel patentu má tedy výlučné právo vynález využívat tj. výrobek vyrábět, uvádět do oběhu nebo upotřebit postup. Dále může majitel patentu poskytnout souhlas k využívání vynálezu jiným osobám, licenční smlouvou a má také právo převést vlastnická práva k patentu na jinou osobu.“⁸⁸ Na rozdíl od většiny států, v americkém systému nemá prioritu „první, kdo se zaregistruje“, ale „první, kdo vynalezne“.

Oblasti, které jsou nepatentovatelné, jsou přírodní zákony, přírodní jevy a abstraktní myšlenky.

Samo slovo patent má kořeny v latinském *patere*, znamenajícím otevřený dopis, privilegium, umožňující provozovat nějakou činnost. Tato privilegia byla původně královskou politikou anglických panovníků Alžběty a Jakuba I. Uzákoněna byla přijetím tzv. *Statue of Monopolies* roku 1623, který byl prvním zákonem o patentech.

---

⁸⁸ Viz *Právní ochrana duševního vlastnictví* [online]. Dostupné z WWW: <<http://projekt150.havvel.cz/node/72>> [cit. 15. 8. 2013].

Ochranná známka (Trade Mark)

Je slovo, fráze, symbol nebo design používaný k identifikaci zdroje prodávaného zboží nebo služeb a k jejich odlišení od ostatního zboží a služeb. Graficky se označuje symbolem ® .

Trademarková práva nejsou časově nijak omezená, mají trvalou platnost.

Obchodní tajemství

Jsou takové informace obchodní, výrobní či technické povahy související s podnikem, které dávají jejich držitelům určitou konkurenční výhodu, dokud zůstanou tajemstvími. Mohou to být i takové informace, které nejsou dostatečně inovativní, aby mohly být předmětem patentové ochrany, nebo dostatečně originální, aby mohly být chráněny autorským právem (seznam zákazníků apod.). Zákony o obchodním tajemství jsou používány k ochraně před „zneužitím“ obchodních tajemství, popř. k odškodnění takového zneužití.

Průmyslový vzor

Zákon č. 207/2000 Sb. definuje nově průmyslový vzor jako vzhled výrobku nebo jeho části; zejména se jedná o linie, obrysy, barvy, tvar, strukturu, materiál nebo zdobení (na rozdíl od dřívější úpravy, která hovořila o vnější úpravě výrobku), který je nový a průmyslově využitelný. Dvě zákonné podmínky pro poskytnutí ochrany průmyslovému vzoru jsou jeho novost a individualita.

Užitný vzor

„...je ochrana, která je na základě zákona č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech, poskytována technickým řešením, která jsou nová, přesahují rámec pouhé odborné dovednosti a která jsou průmyslově využitelná. Novost technického řešení se přitom posuzuje podle aktuálního stavu techniky a průmyslová využitelnost zase podle toho, zda může být dané řešení opakovaně využíváno v hospodářské činnosti. Ochranu užitným vzorem má především původce technického řešení, tedy ten, kdo jej vytvořil vlastní tvořivou prací, případně ji může uplatňovat i jeho právní zástupce. Užitné vzory zapisuje do *rejstříku užitných vzorů* Úřad průmyslového vlastnictví.“⁸⁹

---

⁸⁹ *Wikipedie*, heslo *Užitný vzor* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/U%C5%B5itn%C3%BD_vzor> [cit. 15. 8. 2013].

Topografie polovodičových výrobků

Nejedná se o čipy (integrované obvody) jako takové (ty by mohly být chráněny jako vynález nebo užitný vzor), ale o způsob jejich uspořádání ve vrstvách (tzv. maskách). Vlastní ochrana je poskytována na základě zápisu do rejstříku, který je oznamován ve Věstníku Úřadu průmyslového vlastnictví. Doba ochrany je deset let a v podstatě spočívá v kombinaci ochrany autorskoprávní s ochranou průmyslově-právní.⁹⁰

Nové odrůdy rostlin a plemena zvířat

Tyto zvláštní průmyslově-právní instituty jsou v ČR upraveny zákonem č. 132/1989 Sb., ve znění později platných předpisů. Vedle výsledků šlechtění, klonů apod. chráněným šlechtitelským osvědčením vydávaných ministerstvem zemědělství, ale chráněn je i název odrůdy nebo plemene. Majitel šlechtitelského osvědčení má výlučné právo obchodně využívat odrůdu nebo plemeno a bez jeho souhlasu nelze tyto předměty po dobu ochrany obchodně využívat. Souhlas se uděluje formou licenční smlouvy.⁹¹

Označení původu výrobku (appellation of origin)

Je ochrana údaje o tom, odkud pochází výrobek, jehož jakost nebo znaky jsou dány výlučně nebo podstatně zeměpisným prostředím, včetně činitelů přírodních nebo lidských. Ochrana je poskytována zápisem do rejstříku označení původu a doba jejího trvání je časově neomezená. Na zapsané označení původu není možné poskytnout licenci.⁹²

Obchodní firma a obchodní jméno

Je název, pod kterým podnikatel činí právní úkony při své podnikatelské činnosti. Ochrana obchodního jména vzniká již jeho praktickým užíváním oprávněným podnikatelem a ochrana je výlučná a časově neomezená, priorita náleží vždy tomu, kdo ji začal používat jako první. Platí zásada, že obchodní firma může být převedena jen spolu s podnikem, popř. s jeho částí,

---

⁹⁰ Viz *Právní ochrana duševního vlastnictví* [online]. Dostupné z WWW: <<http://projekt150.havels.cz/node/72>> [cit. 15. 8. 2013].

⁹¹ Srov. *Právní ochrana duševního vlastnictví*, cit. d.

⁹² Tamtéž.

bude-li jeho zbývající část dále provozována pod jinou obchodní firmou nebo tato část zanikne likvidací.⁹³

Zlepšovací návrh

jsou podle jejich platné právní úpravy v zákoně č. 527/1990 Sb. veškerá technická, výrobní nebo provozní zdokonalení, s nimiž má přihlašovatel právo nakládat a o která podnikatelský subjekt projeví po jejich přihlášení zájem. Obecně nepatří zlepšovací návrhy mezi předměty průmyslového vlastnictví a naše právo pro ně ponechává velký prostor v rámci vnitropodnikové úpravy tzv. zlepšovatelského statutu.⁹⁴

Logo

Jde o označení, které používá určitý subjekt pro označení své osoby, svého provozu, případně na označení svých výrobků nebo služeb, které jsou pro tuto osobu, jeho výrobky nebo činnost charakteristické, které ji má případně odlišit od jiných subjektů, resp. výrobků nebo služeb.

Do předmětu ochrany průmyslového vlastnictví nespádají:

Know-how

Výraz a institut know-how, tedy „vědět jak“, resp. „vědět, jak na to“, zahrnuje výrobně technické a obchodní poznatky, znalosti a dlouhodobé výrobní zkušenosti a technické informace, znalost utajovaných receptur a postupů, nepatentované (utajované) vynálezy, a zkušenosti z oblasti organizace výroby a řízení, podnikání, obchodu, marketingu atp. Podle hojně zastávaného názoru je součástí know-how prakticky vše, co není nebo nemůže být předmětem průmyslových nebo autorských práv, avšak pro podnik nebo firmu má tržní hodnotu a cenu a může se stát předmětem hospodářské a obchodní činnosti.

Goodwill

Je nadhodnota, která může být zaplácena při koupi podniků a jejímž prostřednictvím jsou oceněny nehmotné položky, jako je např. dobrá pověst podniku, bonita zákazníků, kvalita personálu, výhoda polohy nebo odbytové sítě či úroveň organizace. Opakem

---

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

je badwill (záporný goodwill), který vzniká jestliže je zaplacená částka po odečtení dluhů nižší, než je hodnota majetku podniku.

V České republice upravuje průmyslová práva zákon č. 14/1993 Sb., o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví, zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů, zákon č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech, zákon 529/1991 Sb., o ochraně topografií polovodičových výrobků, zákon č. 206/2000 Sb., o ochraně biotechnologických vynálezů, zákon č. 408/2000 Sb., o ochraně práv k odrůdám rostlin, zákon 137/1995 Sb., o ochranných známkách, a zákon 452/2001 Sb., o ochraně označení původu výrobků.

„Z odlišných důvodů dochází v praxi i k paralelní ochraně (například zapsaná ochranná známka ve výtvarné podobě je chráněna jak autorským zákonem, tak zákonem o ochranných známkách (zák. č. 441/2003 Sb.).“⁹⁵

2.3.2 Autorské právo

Pojem autorského práva bývá vykládán a chápán ve dvojitým smyslu. A to buď ve smyslu objektivním – tedy jako soubor právních norem upravujících vytvoření a užití uměleckých děl, anebo ve smyslu subjektivním – jako autorovo oprávnění ve vztahu k vytvoření a užití uměleckých děl.

Autorské právo (anglicky *copyright*) je součástí *duševního vlastnictví*. Zabývá se právními vztahy uživatelů a tvůrců tzv. autorských děl k příslušným dílům. Prostřednictvím autorského práva stát poskytuje autorům po jistou omezenou dobu určitá výlučná práva k jejich dílu. *Copyright* dříve označoval výhradní právo na kopírování určitého díla. Dnes je *copyright* definován jako právní myšlenka dávající tvůrcům autorských děl výlučné právo užívat je a řídit jejich využívání. *Copyright* vzniká automaticky ve chvíli, kdy je práce (myšlenka) „zafixovaná“ do „hmotného vyjadřovacího média“ a trvá po dobu autorova života a dalších sedmdesát let.

---

⁹⁵ Srov. SRSTKA, Jiří. *Teze k profesorské přednášce*. [rukopis]. Nепublikováno.

Rozdíl mezi autorským právem a copyrightem

V evropském (kontinentálním) systému autorského práva je autorské dílo chráněno již od okamžiku jeho vytvoření a to bez jakýchkoliv formalit. „Právo náleží dané osobě (osobám) autora (autorům) a vzniká na základě výsledků jeho (jejich) tvůrčí činnosti.“⁹⁶

Mnozí autoři však slovo copyright chápou jako zaklínací formuli k možnosti dílo publikovat, dokonce ji někteří z nich (neinformovaní nebo nezkušení) spojují s přidělením ISBN apod. Tato „posvátnost“ či „magičnost“ céčka v kroužku (©) má svůj původ v právních úpravách týkajících se autorského zákona v USA a některých dalších státech, kde, pokud mělo být dílo autorskoprávně chráněno, bylo nutné je registrovat. „Všeobecná úmluva o autorském právu z roku 1952 umožnila, aby byla v těchto státech díla z jiných zemí (kde registrace nebyla podmínkou ochrany) chráněna i bez registrace, pokud byla označena tzv. *copyrightovou výhradou*. Takové označení obvykle sestávalo ze značky písmene c v kroužku – ©, případně slova *copyright*, následované rokem vzniku a označením držitele autorských práv. Ve většině zbytku světa a od roku 1989 i v USA však takové označení není vyžadováno – dílo je chráněno automaticky, aniž by to na něm muselo být výslovně uvedeno a aniž by se autor musel jakkoli registrovat. (Označení je z právního hlediska vyžadováno pouze pro díla, která vznikla před přijetím *Bernské úmluvy* příslušnou zemí, to je ale evidentně okrajový případ.)

Označení © se přesto často objevuje, má však spíše informační hodnotu... Poblíž tohoto označení se také často objevuje výraz ‚všechna práva vyhrazena‘ – ten má svůj původ v úmluvě z Buenos Aires, která již byla překonána novějšími mezinárodními smlouvami, podle kterých autorskoprávní ochrana vzniká automaticky a toto upozornění opět není vyžadováno. I zde se tedy jedná o čistě informativní poznámku.“⁹⁷

JUDr. Jiří Srstka vysvětluje popsany rozdíl takto: „Mezi kontinentálním a americkým systémem je totiž jeden zásadní rozdíl, který nejde překonat. Americká legislativa chápe autorské právo jako ryze majetkovou záležitost, se kterou se volně a na smluvním podkladě

---

⁹⁶ OBSTOVÁ, Gabriela. *Problematika a postup při naplnění právních podmínek díla volného pro užití a možnosti užití díla ve vztahu ke knihovnám*. [bakalářská práce]. Brno : Masarykova univerzita, 2010, s. 12.

⁹⁷ Srov. *Wikipedie*, heslo *Autorské právo* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Autorsk%C3%A9_pr%C3%A1vo> [cit. 19. 8. 2012].

obchoduje. Evropa akcentuje vzhledem ke své tradici oblast osobnostních, lépe řečeno morálních, práv autora, která nelze obejít a která se musí dodržovat.“⁹⁸

2.3.3 Historie vzniku právních a etických norem v oblasti patentů

Antika ani středověk neznají žádné kodifikované patentové právo. Tajené technologie zlatníků, sklářů i některých keramiků nebo zase vinařů se předávaly v rodinách. Do kontroly těchto rodinných nebo „cechovních“ tradic zasahoval stát jenom výjimečně, snad když šlo o barvení látek. Tyto technologie rozhodně nebyly samy na prodej jako zboží. Podobně se lékařská *materia medica* předávala ve školách nebo rodinách, ale nebyla předmětem obchodu. Podpora vynalézání byla také jedním, byť trochu okrajovým úkolem helénistického *Músaia* a podobných institucí, ale vzhledem ke slabé vazbě mezi intelektuální stránkou objevů a praktickou aplikací nemáme žádné doklady o nějaké regulaci výsledků bádání. Například využití objevů parní turbíny (Hérón) nebo tlačné pumpy nebylo nijak kontrolované, k žádné aplikaci nad rozsah funkční demonstrace pro hosty vladaře nedošlo. Ani objevitel na něm neměl žádný zájem, raději zpřesnil velikost čísla π . Věcný základ nemají ani legendy o tajné technologii hedvábí. Naopak, záplava levnějšího čínského hedvábí vedla v římské době k úpadku tradiční domácí produkce jiného typu hedvábí na řeckých ostrovech a v Malé Asii.

V době před vynálezem a následným rozšířením knihtisku ke konci 15. století,⁹⁹ který byl rozhodujícím předělem pro začátek formulování duševního vlastnictví, byla ochrana vynálezu formulována v dekretu Benátské republiky z roku 1474. Podle něj nové vynálezy, před tím, než byly uvedeny do praxe, musely být zaregistrovány úřadem, aby se zabránilo tomu, že je někdo jiný užije ve výrobě a pro svůj prospěch.

---

⁹⁸ SRSTKA, Jiří; TICHÝ, Zdeněk A. Nové technologie můžou podlomit základy autorského práva [online]. *Knihovna plus*, 2006, č. 1. Dostupné z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus61/srstka2.htm>.> [cit. 8. 8. 2013].

⁹⁹ Knihotisk je způsob mechanického rozmnožování textu nebo obrazu vytvářející identické kopie tiskem z výšky. Počátky jeho masového používání k tisku knih spadají na přelom let 1447/1448 a jsou spojeny s osobou Johanna Gutenberga. Vynález spočíval ve zdokonalení procesu sazby skládané ze sériově odlévaných tiskařských liter. Po polovině 15. století se knihotisk rychle rozšířil po Evropě. Viz *Wikipedie*, heslo *Knihotisk* [online]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Knihotisk>> [cit. 20. 7. 2012]. Je ovšem sporné, zda to nebyly spíše změněné společenské podmínky, díky nimž tato technologie způsobila zmíněný efekt.

„Metoda udělování monopolních výsad objevitelům byla široce používána v mnoha částech západní a střední Evropy v 16. a 17. století. Jednalo se o pouhou součást velké skupiny privilegií, výsadních listin, franšíz, licencí a regulací, které panovník či místní vládci udělovali v rámci merkantilistického systému...“¹⁰⁰

„Ve Francii byly patenty udělovány monarchií a také ostatními institucemi, jako byla třeba ‚Maison du Roi‘. Nové vynálezy prověřovala Akademie zpravidla v tajnosti bez nutnosti zveřejnit popis vynálezu. Skutečné využití vynálezu se považovalo za odpovídající zpřístupnění veřejnosti. Moderní francouzský patentový systém byl vytvořen v průběhu revoluce v roce 1791.

V Anglii, za vlády Alžběty a Jakuba I., vyvrcholila královská politika udělování monopolních privilegií přijetím ‚Statute of Monopolies‘ (Statut o dominantním postavení, o monopolech) z roku 1623 a systém patentů se tam formálně rozvinul do podoby, které na jiných místech bylo dosaženo až mnohem později. Do té doby neexistoval koncept práva na patent, ale jednotlivým řemeslům či výrobkům byla panovníkem udělována tzv. privilegia. Statut byl prvním zákonem o patentech v moderním státě a vyvinul se přímo ze systému královských privilegií. Uzákonil, že patenty mohou být uděleny pouze pro projekty nových vynálezů. Později, za doby vlády královny Anny, musel být k žádosti o udělení patentu přiložen text s popisem vynálezu.

Ve Spojených státech, v době takzvaného koloniálního období z let konfederace (1778 až 1789), přijaly některé státy své vlastní patentové systémy. Zákon ‚Patent Act‘ byl přijat jako první v roce 1790 a první patent byl vydán podle tohoto zákona 31. července 1790 (pro Samuela Hopkinse z Vermontu na výrobní techniku ‚potaše‘, uhličitanu draselného).“¹⁰¹

---

¹⁰⁰ ŠÍMA, J., Intelektuální vlastnictví, cit. d., s. 3.

¹⁰¹ *Wikipedie*, heslo *Patent* [online]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Patent>> [cit. 8. 8. 2012].

2.3.4 Historie vzniku právních a etických norem v oblasti autorského práva

Antika a středověk, jak jsme pojednali v první kapitole, autorské právo v dnešním slova smyslu neznají, což dobře ilustruje i dobový způsob práce s myšlenkami a texty jiných autorů. Básníci dostávali dary, Simónidův nárok na smluvní mzdu za básnické dílo byl ve své době terčem kritiky a hlavně posměchu (viz 1.3). Ve vědě a filosofii se dlouho předpokládalo, že autor je buď aristokrat, nebo asketa, tedy že peníze nepotřebuje, anebo nechce. Našli se sice autoři (sofisté, pythagorejci), kteří si za svá díla nárokovali horentní sumy, ale to budilo údiv, v případě pythagorejských knih ani nešlo o veřejně přístupný obchod. Byly to spíše ojedinělé pokusy o „nafukování bublin“. Viděli jsme (1.5), že nic nebránilo levnému veřejnému prodeji díla významného filosofa a přírodovědce. Po dlouhou dobu vznikala velká část děl jako vedlejší produkt při práci, za kterou byl autor placený nebo jinak podporovaný (helénistické *Músaion*, středověké kláštery, univerzity, mecenášsky podporované učené společnosti rané renesance). Často šlo o *scriptum* ve smyslu studentských zápisů přednášek, které byly dodatečně editované.

S výjimkou mysterijních textů měl v antice rukopis hodnotu věci a při prodeji byl pojímán výlučně hmotně. Navíc fungovaly veřejné knihovny, dokonce i v leckterém gymnáziu. I tehdy, když si autor vyjednal mzdu, ztrácel jejím zaplacením jakákoli práva k rukopisu a dílu. Díla dramatická a výtvarná byla odměňována v rámci různých veřejných soutěží.

Ve středověku hrály roli cechovní předpisy a vůle zadavatele a agenta, v té době bylo umělecké dílo chápáno jako výsledek řemeslné dovednosti.¹⁰² Významným předělem bylo rozšíření knihtisku, kdy se tiskařství stalo svobodným uměním a stalo se privilegovaným a cechovně chráněným řemeslem. Dříve než autorské, vyvinulo se vydavatelské právo. „První známou vydavatelskou výsadou bylo vydavatelské privilegium udělené dne 18. září 1469 senátem tehdejší Benátské republiky.“¹⁰³ „Účelem vydavatelské privilegiální soustavy bylo zabezpečit vydavatele proti patiskům. Vydavatelská privilegia byla vydávána bez svolení autorů k uveřejnění díla, pozdější předpisy však už svolení autora nařizovaly. Proti patiskům

---

¹⁰² Podrobně k středověkému pojímání odměn za umělecká díla viz BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost : středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*, cit. d., s. 43–71.

¹⁰³ TELEČ, Ivo. *Tvůrčí práva duševního vlastnictví*. Brno : Doplněk, 1994, s. 72.

a vydávání neautorizovaných děl se autoři mohli bránit jen získáním vlastního privilegia. Převahu nakladatelských privilegií nad autorskými způsobovalo přesvědčení, rozšířené zejména v osvícenství, že autorovo nadání má sloužit všem. Privilegiální teorie byla v době buržoazních revolucí postupně vystřídána tzv. přirozenoprávní teorií, která vysvětlila autorské právo pomocí vlastnické teorie, vycházející z autorova vlastnictví vlastní osoby a věcí, které vytvořil.¹⁰⁴ Tím bylo umožněno vybudování koncepce, v níž primární byla práva autora a odvozená práva vydavatele. „Z kritiky této teorie vznikla teorie osobní povahy autorských práv (teorie injurie) vycházející z potřeby ochrany před zásahy do jmen autorů etc. Význam obou teorií svorně spočíval v tom, že jako rozhodující kritérium patisku a plagiátu považovaly nedostatek autorova svolení k uveřejnění díla, nikoli tedy pouze dřívější porušení předpisů vydavatelských a konkurenčních.“¹⁰⁵ Zvykové autorské právo, jehož původ lze zde vysledovat, zakládá další postup kodifikace ochrany autorských práv, a to zejména jejich hmotných zájmů.

Zákon královny Anny (Statute of Anne), první autorský zákon, vydala britská panovnice v roce 1710.¹⁰⁶ Jednalo se o podporu učenosti skrze přidělení kopií vytištěných knih autorům nebo vydavatelům těchto kopií na dobu, která je v něm určena a šlo o poskytnutí monopolu na tisk a vydávání knih papírenskému cechu, tedy ochranu investic členů tohoto cechu. Ve Francii se autorský zákon ustavil dekretem Ústavodárného shromáždění ze 13. ledna 1791, který se týkal dramatických a hudebních děl – a dekretem Konventu z roku 1793 o vlastnickém právu autorů. Dílo a autorské právo je zde pojímáno jako zboží.

Existují však polemiky s takto tradovanými důvody vzniku ochrany autorského práva – a mají k tomu docela pádné důvody. Jejich autoři svůj názor odvíjejí od znalosti historie právních norem, v tomto případě sahajících až do Británie 17. století. Knihtisk, který svým způsobem znehlednil kontrolu nad vydávanými tituly, omezil také klasický způsob fungování státní moci, která si potřebovala udržet kontrolu nad tiskem.

---

¹⁰⁴ K této teorii viz též ŠÍMA, J., *Intelektuální vlastnictví*, cit. d.

¹⁰⁵ TELEC, I., *Tvůrčí práva duševního vlastnictví*, cit. d., s. 73.

¹⁰⁶ Telec uvádí rok 1709.

Podle J. Šímy¹⁰⁷ nemá copyright původ v „ušlechtilé snaze“ podpořit kreativní činnost umělců, ale jde o „záměrný a velmi dobře vypočítaný akt státní moci“. Autor velmi podrobně rozkrývá historické vazby mezi copyrightem a udělováním panovnických privilegií (podobně jako v případě patentů, viz výše), které měly zcela opačný cíl: potlačit nevhodná, kacířská a buičská díla a pod pláštíkem ochrany provádět regulaci. Jinými slovy, tímto opatřením vzniká cenzura. Koruně šlo v té době obzvláště o potření protestantské literatury. Ti, kdo mohli udělovat nějaká práva, je mohli také upírat.

Z doby osvícenství je znám spor Condorcetův a Diderotův, kdy druhý z nich chránil své autorské zájmy proti cechu tiskařů, zatímco Condorcet zastával názor, že veřejný zájem má větší váhu než osobní zájem autora. Již jsme se krátce zmiňovali o Immanuelu Kantovi, který v tomto sporu (ve spise *O špatnosti neautorizovaného vydávání knih*) hájí práva autora a vydavatele knih proti nezákonnému reprodukování; podle něj jsou práva na straně autora a právo na vlastnictví je neoddělitelné od tvůrčího projevu. Vydavatel je jen „hlásná trouba“ a kniha je nástrojem svobody slova.

Začátkem 18. století donutila skupina vydavatelů parlament ve Velké Británii k změnám tiskařského zákona, v němž se dostalo ochrany nejen vytištěným dílům, ale hlavně duševnímu vlastnictví (autorskému právu). Tehdy totiž dochází k pašování levných neautorizovaných vydání knih ze zahraničí ve velkém a roku 1730 k ustavení nového zákona, jenž zavedl pojem „literární vlastnictví“, resp. autorské právo či copyright.¹⁰⁸ K této historii se ještě dostaneme, zejména v kapitole o pirátství.

Historické verze vlastnického pojetí autorského práva vedly k praxi, kdy prodejem díla se všechna práva přesouvají na nabyvatele. Současní odpůrci klasicky tradovaného pojetí

---

¹⁰⁷ ŠÍMA, J., *Intelektuální vlastnictví*, cit. d., s. 3.

¹⁰⁸ Poté, co se v Londýně tato vydání objevila v knihkupectvích, následovaly soudní pře a jednání britské sněmovny. Jedna strana sporu tvrdila, že „veřejnost vyžaduje, aby díla myslí mohla být šířena tak široce, jak je to možné“. Soudní verdikt však vyzněl proti autorskému právu, když stanovil, že tvůrčí vlastnictví neexistuje (a copyright je umělá ochrana vytvořená státem). Mezitím se tisk levných knih rozšířil i do USA a došlo k vzájemné válce vydavatelů levných knih, stlačujících ceny, a původních vydavatelů. Muselo se začít vyjednávat, nakladatelství Harpers například navrhlo priority, které by se měly dodržovat (priorita publikace, priorita získání předlohy, právo vydat publikaci v knižní formě, priorita úmyslu knihu vydat, priorita autorství). Tento návrh ale nebyl přijat. USA i další státy proklamovaly, že stupeň civilizace závisí na rozvoji vydavatelské činnosti.

počátku kodifikace ochrany autorských práv také namítají, že už zde lze vysledovat, že stranou zůstal autor nebo umělec, jenž dílo vytvořil. Vydavatelé, tiskaři, knihkupci i padělatelé se poprvé zaštitili autory a šíření informací bránili jejich jménem. A právě tehdy vznikají teoretické základy osobně právního pojetí autorských práv a jejich vysvětlení jako vlastnictví duševního.¹⁰⁹ Verzi osobního pojetí autorských práv vypracoval Otto Gierke v roce 1895. Osobní a majetkovou stránku považoval za neoddělitelné, jeho teorie byla „monistická“. Koncem 19. století se objevily i různé „dualistické“ teorie autorského práva, zahrnující jak osobní, tak majetková práva. Podle těchto teorií jsou osobní práva nezczitelná a časově neomezená a práva majetková jsou převoditelná a zanikají po určité době. Na tomto principu stojí i současně platné autorské právo České republiky. Mezi zákony, které patří k základním dokumentům autorského práva, patří *Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl* z roku 1886.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ Immanuel Kant žádal „přísné odlišení hmotného substrátu díla (rukopisu) a díla samého, které považoval za něco ryze osobního, za projev osobnosti, a svobody autora, kterým autor hovoří k veřejnosti. Z toho také vyplýval závěr, že dílo není zbožím a nemůže k němu nikomu náležet vlastnické právo.“ Hmotný substrát díla a dílo samo rozlišoval i J. W. Fichte, ale samotné autorské právo považoval za právo vlastnické. Hegel považoval hmotný substrát za zczitelný, dílo však za nezczitelné. Srov. TELEC, I., *Tvůrčí práva duševního vlastnictví*, cit. d., s. 75.

¹¹⁰ Více k historii vývoje autorského práva viz TELEC, I., *Tvůrčí práva duševního vlastnictví*, cit. d., s. 72n.

3 Autorské právo a právní normy

3.1 Charakteristika autorských práv z hlediska zákona

Autorská práva¹¹¹ se vztahují na umělecká, vědecká a další díla, jejichž vymezení a způsob jejich ochrany a stanoví autorský zákon.

Autorské právo slouží k ochraně zájmů autorů a výkonných umělců, hájí i zájmy výrobců a uživatelů děl, kulturní a hospodářské sféry i široké veřejnosti. V současné době je autorské právo chápáno a koncipováno jako vyvážený systém, který všechny tyto zájmy uvede do správného vztahu.¹¹² Je postaveno na deklaratorním principu, to znamená, že má charakter nezapsaného práva. Na rozdíl od průmyslových práv vzniká právo na ochranu díla automaticky, není potřeba zvláštní registrace. Autorské právo je platné teritoriálně,¹¹³ v současnosti je však velká snaha o koordinaci a sjednocení některých právních předpisů a norem – zejména v rámci Evropské unie.

Autorské právo nechrání samotné *myšlenky* či *ideje*, pouze konkrétní díla, určité *vyjádření* takových myšlenek, dílo v objektivně vnímatelné podobě. Autorským dílem je pouze jedinečný výsledek tvůrčí činnosti autora. Vedle autorského práva v užším smyslu jsou chráněna také tzv. práva související s právem autorským, kam patří práva výkonného umělce k vlastnímu výkonu, práva výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů, právo rozhlasového a televizního vysílatele a právo nakladatele. Obdobná je také ochrana elektronické databáze.

Kromě platných a postupem času sblížujících se norem jednotlivých států, které slouží autorům, vznikla na ochranu a finanční zhodnocení děl celá nová odvětví zaměřená na

---

¹¹¹ Autorská práva mají také od roku 1996 „svůj den“ – tehdy UNESCO vyhlásilo 23. duben, datum, kdy se v roce 1564 pravděpodobně narodil William Shakespeare, světovým dnem knihy a autorských práv.

¹¹² V USA byla původně například k tomu, aby bylo dílo autorsky chráněno, nutná registrace, zapsání díla, označovaná jako copyright (značka ©), který byl časově omezen. Vůli k jeho prodloužení bylo nutné zvlášť deklarovat.

¹¹³ Například software je v Americe chráněn jak autorsky, tak dominantně patentově, v Evropě patenty na software nemáme.

prosazování autorského práva, na odhalení plagiátů a bezplatně (a neprávě) užitých autorských děl, která hledají i ten nejmenší kousek autorsky chráněného materiálu.¹¹⁴

3.1.1 Současný problém autorského práva

Současný problém autorského práva je v řešení jeho ekonomického modelu. Ekonomický model duševního vlastnictví je založen na ekonomických restrikcích – hodnota informace je ekonomicky definována stejně jako hodnota reálného vlastnictví, je dána její vzácností, což je odrazem toho, jak je věc dostupná a kolik lidí o ni stojí.

Existují dvě možnosti, jak postavit ekonomický model. Za prvé může být postaven na vzácnosti – jak jsme viděli, podobným způsobem je konstruována hodnota duševního vlastnictví. Jde o snahu učinit restrikce informací, a tím zvýšit cenu obsahu.¹¹⁵ Za druhé, ekonomický model se dá postavit i na užitku. Jde o oprávnění autora těžit z toho, že někdo má z jeho díla nějaký užitek. Restriktivnost pak závisí na tom, jakým způsobem se bude užitek distribuovat.

Ve vymáhání autorských práv převažuje restriktivní složka – vymáhání spočívá ve snaze zamezit šíření autorských děl. Ne v tom, aby bylo možné zajistit odměnu pro autora, ale v tom, jak zabránit šíření děl. (Například odstranit naskenované knihy ze serveru Ulož.to. Nelegální stahování se tím sníží, ale žádný ekonomický efekt to vydavatelům nepřinese. Naopak, tím, že se zamezí přístup ke kreativnímu obsahu, sníží se sledovanost filmů, čtení nejrůznějších obsahů, poslech hudby atd.)

Pokud se tedy má autorské právo někam vyvíjet, musí být postaveno ne na restrikci, ale na tom, aby se peníze dostaly k tomu, kdo je původcem kreativního obsahu. Je třeba si uvědomit, že jedním z nejdůležitějších zdrojů v Evropě je její kreativní potenciál.

---

¹¹⁴ Drtivá většina autorským právem chráněného materiálu je vlastněna poměrně malou skupinou velkých konglomerátů. Tyto podnikové kolosy nic nevytvářejí, nevymýšlejí ani nevyrábějí, ale od autorů vyžadují, aby na ně přepsali svá práva výměnou za „výsadu“ distribuce svých děl.

¹¹⁵ Takovýmto způsobem jsou zkalkulovány i škody uživatelského sdílení autorskoprávně chráněného obsahu na internetu: stáhne si písničku a dá ho na server, odkud si ho další stahují – nakladatel odhaduje škodu podle počtu stažení a vyčíslí obrovskou škodu.

3.2 Mezinárodní smlouvy týkající se autorského práva

Jak již bylo řečeno, zákonná ustanovení ohledně autorského práva jsou založena na teritoriálním principu. V době „polygrafické“, která, zdá se, rozšířením vynálezu Tima Bernese Leea nenávratně skončila, bylo nutné začít řešit ochranu práv autorů a jejich investorů ve chvíli, kdy výroba, resp. výroba nezákonných kopií, přesáhla hranice států. O tomto způsobu zmocnění se duševního vlastnictví a jeho nezákonného užití bude podrobně pojednáno v kapitole o pirátství.

Na mezinárodním poli je v současné době zákonně chráněno autorské právo na základě následujících platných mezinárodních smluv:

Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví ze dne 20. března 1883, revidovaná v letech 1900, 1911, 1925, 1934, 1958 a 1967. Pro ČSR vstoupila v platnost dnem 29. prosince 1970 a byla publikována vyhláškou č. 64/1975 Sb., novela pod č. 81/1985 Sb.

Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl ze dne 9. září 1886, doplněná roku 1896, revidovaná v roce 1908, doplněná roku 1914 a revidovaná v letech 1928, 1948, 1967 a 1971. Pro ČSR vstoupila revidovaná *Bernská úmluva* v platnost 11. dubna 1980 a její český text je ve vyhlášce č. 133/1980 Sb. a č. 19/1985 Sb.

„Bernská úmluva má zvláštní charakter spočívající v multilaterálnosti této mezinárodní úmluvy, která zavazuje druhý, třetí a další stát k tomu, že se na svém teritoriu bude chovat ve smlouvě stanoveným způsobem ke státním příslušníkům prvního státu a opačně. To koneckonců platí i pro druhy autorských děl, jež Bernská úmluva v článku 2 odst. 1 stanoví. (...) Bernská úmluva tak vlastně „nutí“ účastníky dohody, aby se ke svým vlastním občanům chovali jako k těm cizím. Článek 2 odst. 1 Bernské úmluvy obsahující výčet autorských děl je do určité míry shodný s příkladným¹¹⁶ výčtem obsaženým v § 2 českého AZ (více dále). Z hraničních děl však Bernská úmluva na rozdíl od českého AZ uvádí kupříkladu kázání nebo díla rytecká. Důležitý je však především článek 2 odst. 2 Bernské úmluvy, který stanoví, že teritoriální úprava může stanovit odchylně (záporně) okruh autorských děl, jež nejsou zachycena na hmotný záznam.“¹¹⁷

---

¹¹⁶ Slovo „příkladný“ používá Jiří Srstka velmi rád – nejedná se o překlep.

¹¹⁷ SRSTKA, J., *Teze k profesorské přednášce*, cit. d.

Madridská dohoda o mezinárodním zápisu továrních nebo obchodních známek ze dne 14. dubna 1891, rev. v letech 1900, 1911, 1925, 1934, 1957 a 1967(č. 78/1985 Sb.).

Ženevská všeobecná dohoda o autorském právu z 6. září 1952 (č. 2/1960 Sb.).

Niceské dohody o mezinárodním třídění výrobků a služeb pro účely zápisu známek ze dne 15. června 1957, rev. v letech 1967 a 1977 (č. 118/1979 Sb. a č. 77/1985 Sb.).

Mezinárodní úmluva o ochraně výkonných umělců z 26. října 1961 (č. 192/1964 Sb.), tzv. Římská, upravuje tři ochranná práva: ochrana výkonných umělců, výrobců zvukových záznamů a rozhlasových organizací a výrobcům působícím v oblasti kultury.

Úmluva o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví (World Intellectual Property Organisation, WIPO), podepsaná ve Stockholmu dne 14. července 1967 (č. 69/1975 Sb., č. 80/1985 Sb.). Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO) byla založena roku 1970 a v roce 1974 se stala specializovanou agenturou OSN. Její úlohou je přispívat k ochraně duševního vlastnictví na celém světě prostřednictvím spolupráce mezi 179 členskými státy a podporovat spolupráci mezi svazy na ochranu duševního vlastnictví.¹¹⁸

Ženevská úmluva o mezinárodním zápisu audiovizuálních děl

z 18. dubna 1989 (č. 365/1992 Sb.).

Během přístupových jednání a po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 byly podepsány následující dokumenty týkající se ochrany duševního vlastnictví:

Směrnice Rady 92/100/EHS ze dne 19. listopadu 1992, o právu na pronájem a půjčování a o některých právech v oblasti duševního vlastnictví souvisejících s právem autorským.

Směrnice Rady 93/83/EHS ze dne 27. září 1993, o koordinaci určitých předpisů týkajících se práva autorského a práv s ním souvisejících při družicovém vysílání a kabelovém přenosu.

---

¹¹⁸ OSN Praha [online]. [UNIC Praha, 2005]. OSN Praha : Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO). Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?i=127>> [cit. 8. 8. 2012].

Směrnice Rady 93/98/EHS ze dne 29. října 1993, o harmonizaci doby ochrany práva autorského a určitých práv s ním souvisejících.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996, o právní ochraně databází.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001, o harmonizaci určitých aspektů práva autorského a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

Tato směrnice je důležitá proto, že obsahuje formulace, které mohou odstranit nedostatky v ústavním právu. Zdůrazňuje nezbytnost právní ochrany autorů a výkonných umělců, nutnost přiměřené odměny za užití jejich práce a kulturní rozměr takovéto investice.

Tato směrnice je důležitá také proto, že formulace ochrany duševního vlastnictví v Listině základních práv Evropské unie, totiž, že „duševní vlastnictví je chráněno“¹¹⁹, je velice vágní. Ve směrnici je zdůrazněna nutnost ochrany autorských práv, neboť „jejich ochrana pomáhá zajistit zachování a rozvoj tvůrčí činnosti v zájmu autorů, výkonných umělců, spotřebitelů, kultury, průmyslu a veřejnosti obecně“.¹²⁰

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/84/ES ze dne 27. září 2001, o právu na opětný prodej ve prospěch autora originálu uměleckého díla.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/48/ES ze dne 29. dubna 2004, o dodržování práv duševního vlastnictví.

Vedle harmonizace předpisů Evropské unie upravujících hmotné právo přijaly Evropský parlament a Rada **směrnici č. 2004/48/ES ze dne 29. dubna 2004, o vymáhání práv duševního vlastnictví**, která je motivována nutností odstranění rozdílů v prostředcích k vymáhání práv duševního vlastnictví, jež v členských státech stále existují.

Angloamerický systém ani v současnosti nezná práva osobnostní a umožňuje naprostý převod autorských práv. „Nesoulad jednotlivých autorských zákonů evropských zemí

---

¹¹⁹ *Listina základních práv Evropské unie*, čl. 17, odst. 2 [online]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303CS.01000101.htm>> [cit. 9. 8. 2012].

¹²⁰ *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů práva autorského a práv s ním souvisejících v informační společnosti. Národní knihovna. 2001, roč. 12, č. 4, s. 273.*

a autorských zákonů dalších (především angloamerické právní soustavy) je hluboký a přináší především v mezinárodním styku stran autorských děl značnou konfuzi. Vyřešení tohoto nesouladu je možné očekávat asi jen v rámci Evropy, resp. Evropské unie, a to směrnicí (direktivou), která by závazně stanovila společné definiční znaky autorského díla včetně co nejširšího demonstrativního výčtu pro odstranění pochybností. Zatím není žádná direktiva (směrnice) s tímto obsahem Evropskou unií plánována.“¹²¹

3.2.1 Evropské souvislosti

Prof. JUDr. Adolf Dietz z Institutu duševního vlastnictví v Mnichově při své přednášce v Goethově institutu v Praze¹²² hovořil o nutnosti harmonizace práv jednotlivých členských států EU (vysoká úroveň ochrany, přiměřená odměna pro autory, ústavní ochrana práv) a charakterizoval prvky společného evropského práva, jež nazval jeho základními pilíři. Pozastavuje se nad tím, že ač Evropská komise konstatuje, že přínos autorského práva a práv příbuzných pro evropskou ekonomiku se významně podílí na ekonomickém růstu, studie vůbec nezjišťují, jaký podíl na tomto ekonomickém růstu mají autoři, kteří tyto hodnoty vytvářejí. Systém autorského práva je podle něj tvořen pěti subsystémy, tedy pěti pilíři: autorské právo hmotné, práva příbuzná právu autorskému, autorské smlouvy, ochranné autorské organizace a způsob prosazování práva. Vzájemné vztahy mezi těmito pěti pilíři zaručují vyváženost různých zájmů, které s autorstvím souvisejí. Prvním pilířem je podle Dietze autorské právo hmotné, které stanoví autora jako primárního nositele práva, obsah práva a dobu trvání ochrany (nejstarší, v některých zemích jediný pilíř AP, v mezinárodním právu platný od podpisu *Bernské úmluvy*). Dietz upozorňuje už u tohoto prvního subsystému na nebezpečí „kvantifikace“ ochrany – a ptá se, zda opravdu každá informace musí být už chápána jako dílo.¹²³

---

¹²¹ SRSTKA, Jiří. *Teze k profesorské přednášce*, cit. d.

¹²² Přednáška byla následně časopisecky publikována, viz DIETZ, Adolf. Pět pilířů evropského práva. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 20, s. 742–747.

¹²³ „Musí být autodoplňky a veškeré druhy artiklů s moderním designem sedmdesátých let opravdu chráněny *post mortem auctoris*, jak to zhruba odpovídá koncepci úplného spojení (*cumul total*) ochrany průmyslových vzorů s ochranou autorských děl, tedy koncepci, která má tolik zastánců?“ (...) „Nedostatečně diferencovaná a neuvážená ochrana, která se vztahuje i na nejtriviálnější úkon a design, by měla natrvalo pozbyť své právní legitimacy.“ DIETZ, A., Pět pilířů evropského práva, cit. d., s. 745.

Druhý pilíř představují práva příbuzná právu autorskému, jež se opírají o Římskou úmluvu. Jedná se o ochranu práv producentů, výrobců zvukových záznamů a rozhlasových organizací. Ti se stávají primárními nositeli práva, které jim zajišťuje výnos z jejich investic. Jde tedy o dva principy: princip odměňování a princip amortizace, přičemž je nutné připomenout, že autorské odměny mohou být vypláceny pouze tehdy, dojde-li k užití díla.

Třetí pilíř tvoří oblast smluvního práva, která zahrnuje problematiku smluv, v nichž jde kromě jiného o ekonomické hledisko a o určení podílu na výnosu z prodeje a šíření děl, kde se má uplatnit zásada přiměřenosti.

Jako další, čtvrtý pilíř jmenuje Dietz ochranné autorské organizace, které se zabývají kolektivní správou práv a rozdělováním výnosů, z nichž je podíl tvůrcům zaručen systémem inkasa a rozúčtování.¹²⁴

Posledním pilířem-substýmem evropského autorského práva je prosazování práva (*enforcement*). Roku 1994 byla podepsána Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS), která upravuje dodržování práv k duševnímu vlastnictví. Reaguje na pirátství stejně jako na prosazování práva činnosti ochranných organizací a stanoví, že je nutné zajistit autorům jejich morální a finanční zájmy. Přiměřená ochrana autorských děl má také značný význam i z hlediska kulturního a kulturně politického. Na závěr prof. Dietz zdůrazňuje, že jedna z hlavních funkcí legitimity autorského práva je (nebo by tedy měla být) podpora kreativity.

3.3 Přehled zákonů na ochranu autorského práva na území České republiky

Tradice autorskoprávní ochrany sahá na území Čech, Moravy a Slezska až do období Rakouska-Uherska, kdy za první autorský zákon můžeme označit **císařský patent z 19. října 1846 č. 992/ sb. z. s.**, který sloužil především k ochraně zájmů autorů.

---

¹²⁴ O rozúčtovacím klíči a rozdělování viz dále *Kolektivní správa práv* (3.4.6).

Další zákony uvedu jen přehledově dle data jejich vzniku:¹²⁵

Zákon č. 197/1885 ř. z. a 197/1895 ř. z., o právu původcovském k dílům literárním, uměleckým a fotografickým – vztahovaly se autorskému právu platnému na území Rakouska, po vzniku Československa byly spolu s uherským právem přejety do zákonů první republiky.

Zákon č. 106/1923 Sb. z. a n., o nakladatelské smlouvě (platil až do roku 1953).

Zákon č. 218/1926 Sb. z. a n., ve znění 120/1936 Sb. z. a n., o původcovském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (o právu autorském).

Zákon č. 115/1953 Sb., o právu autorském (autorský zákon), který reagoval na nově vzniklé politickohospodářské podmínky (roku 1948) a na přijetí nového občanského zákoníku (v roce 1950).

Zákon č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon) – přijat jako norma socialistického práva. V devadesátých letech 20. století prošel zákon č. 35/1965 třemi novelami: první roku 1990 měla umožnit ochranu některých počítačových programů a přizpůsobit novým politickohospodářským podmínkám; druhá byla provedena prostřednictvím **zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání**, a třetí v roce 1993 (**zákonem č. 318/1993 Sb.**), která se týkala postavení kulturních fondů.

Do konce června 2013 platil na území České republiky **zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých předpisů (autorský zákon)**. Účinnost nabyl 1. prosince 2000. I on se již dočkal dalších novel a dodatků: č. 81/2005 Sb., č. 61/2006 Sb., č. 186/2006 Sb., č. 216/2006 Sb., č. 167/2008 Sb.

Dne 1. července 2013 nabyl účinnosti **zákon 156/2013 Sb.**, jímž se mění zákon 120/2000 Sb., do něhož byla zapracována další novela autorského zákona,¹²⁶ která souvisí především s povinností transponovat do právního řádu České republiky ve stanoveném termínu

---

¹²⁵ Podrobněji viz TELEČ, I., *Tvůrčí práva duševního vlastnictví*, cit. d., s. 77–79.

¹²⁶ Dne 24. dubna 2013 novelu schválila vláda. *Novela autorského zákona* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/autorske-pravo/poslanecka-novela-autorskeho-zakona-c-156-2013-sb--184185/>> [cit. 16. 8. 2013].

dvě směrnice EU, které byly přijaty v roce 2011, resp. roku 2012. Jedná se o **směrnici 2011/77/EU, o době ochrany autorského práva a určitých práv s ním souvisejících**, a o **směrnici 2012/28/EU, o některých povolených způsobech užití osiřelých děl**. Návrh novely předjímá některá ustanovení z aktuálně projednávaného návrhu směrnice o kolektivní správě autorského práva a práv s ním souvisejících a udělování licencí pro území více států k právům k užití hudebních děl on-line na vnitřním trhu.

3.4 Zákon č. 121/2000 Sb., resp. 156/2013 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Snahou této práce není – a ani nechce být – rozebrat autorský zákon a vydat k němu komentář. To si vzali (a jistě stále berou) na starost autoři-právníci, kteří k tomu mají patřičný jazykový a odborný fundament. My si zde všimneme hlavních bodů dnes platného autorského zákona – a protože nás zajímá primárně autor, jeho dílo, autorství a společenské normy a zvyky, které jim tvoří základní rámec, budeme v něm sledovat momenty, jež se předmětu našeho zájmu přímo či nepřímo týkají.

Zákon upravuje:

a) práva autora k jeho dílu, b) práva související s právem autorským, tj. práva výkonného umělce k jeho uměleckému výkonu, právo výrobce zvukového záznamu k jeho záznamu, právo výrobce zvukově obrazového záznamu k jeho záznamu, právo rozhlasového nebo televizního vysílatele k jeho původnímu vysílání, právo zveřejnitelů k dosud nezveřejněnému dílu, k němuž uplynula doba trvání majetkových práv, právo nakladatele na odměnu v souvislosti se zhotovením rozmnoženiny jím vydaného díla pro osobní potřebu, c) právo pořizovatele k jím pořízené databázi, d) ochranu práv podle tohoto zákona, e) kolektivní správu práv autorských a práv souvisejících s právem autorským.

Vymezuje předmět autorského práva, kterým je „dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam

Právo autorské se vztahuje na dílo dokončené, jeho jednotlivé vývojové fáze a části.

Předmětem práva autorského je také dílo vzniklé tvůrčím zpracováním díla jiného, včetně překladu díla do jiného jazyka. (§ 2 AZ)¹²⁷

Autor je v tomto zákoně charakterizován jako fyzická osoba, která dílo vytvořila. Zákon pojednává i o dílech, jež nejsou zveřejněna pod pravým občanským jménem autora (anonym a pseudonym), a také o případě, kdy autorů je pod dílem podepsáno víc (spoluautoři).

Autorské právo k dílu vzniká okamžikem, kdy je dílo vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě.

3.4.1 Dualistické pojetí práva

Autorské právo je v pojednávaném českém zákoně chápáno dualisticky; zákon rozlišuje výlučná práva osobnostní (§ 11) a výlučná práva majetková (§ 12).

Práva osobnostní

Obsahem osobnostních práv autora je jeho právo rozhodnout o zveřejnění svého díla; autor má právo na nedotknutelnost svého díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo jinému zásahu do svého díla. Osobnostních práv se autor nemůže vzdát; tato práva jsou nepřevoditelná a smrtí autora zanikají.

Práva majetková

Obsahem majetkových práv je:

1. právo dílo užít a udělit jiné osobě smlouvou oprávnění k výkonu tohoto práva, a to
  - a) právo na rozmnožování díla (§ 13), b) právo na rozšiřování originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 14), c) právo na pronájem originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 15), d) právo na půjčování originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 16), e) právo na vystavování originálu nebo rozmnoženiny díla (§ 17), f) právo na sdělování díla veřejnosti (§ 18).
2. právo na odměnu, a to
  - a) při opětovném prodeji originálu, b) při rozmnožování díla pro osobní potřebu (dovozci a provozovatelé rozmnožovacích strojů a zvukových záznamů

---

¹²⁷ K tomu dále v podkapitole *Dílo versus „nedílo“* (3.5).

jsou povinni platit poplatky, které jsou přerozdělovány a vyplácena prostřednictvím kolektivního správce).

Majetkových práv se autor nemůže vzdát a jsou, na rozdíl od osobnostních, předmětem dědictví, trvají po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti.

Majetková práva k dílu anonymnímu a pseudonymnímu trvají 70 let od oprávněného zveřejnění díla. Dílo, u kterého uplynula doba trvání majetkových práv, lze volně užit (volné dílo).

Zákon vymezuje případy, kdy není autorské právo porušeno. Do práva autorského nezasahuje ten, kdo si vytvoří rozmnoženinu pro osobní potřebu, kdo cituje, použije nezbytnou část díla pro jeho propagaci; užije dílo: pro studium a vědeckou práci, při náboženských obřadech, ve školním představení a plnění školních povinností. Do autorského práva také nezasahují knihovny, které půjčováním knih plní svoje poslání a vytvářením kopií umožňují studium a archivaci autorských děl.

3.4.2 Porušení ochrany práva

Zákon specifikuje také konkrétně, které jsou neoprávněné zásahy do AP:

Zhotovení napodobeniny (plagiát), kopie díla a její rozmnožování a šíření.

Ochranu práva poruší také ten, kdo vyvíjí, vyrábí, nabízí k prodeji, pronájmu nebo půjčení, dováží, rozšiřuje nebo využívá pro dosažení majetkového prospěchu poskytováním služeb nebo jiným způsobem pomůcky zamýšlené k odstranění, vyřazení z provozu nebo omezení funkčnosti technických zařízení nebo jiných prostředků k ochraně práv; kdo odstraní nebo změní jakékoli elektronické informace o identifikaci práv k dílu; kdo rozšiřuje rozmnoženiny díla včetně jejich dovozu, sděluje díla veřejnosti, u nichž byly elektronické informace o identifikaci práv k dílu odstraněny nebo pozměněny, bez svolení autora a kdo pro své dílo používá názvu nebo vnější úpravy již použitých po právu jiným autorem pro dílo téhož druhu.

Autorský zákon také stanoví, co se rozumí zveřejněním a vydáním díla. V § 4 se říká, že dílo je zveřejněno prvním oprávněným veřejným přednesením, provedením, předvedením, vystavením, vydáním či jiným zpřístupněním veřejnosti. Dále pak, že za vydané dílo je

považováno tehdy, jakmile bylo zahájeno oprávněné veřejné rozšiřování jeho rozmnoženin.¹²⁸

3.4.3 Licenční smlouva

Autorský zákon určuje, jakým způsobem lze dílo smluvně chránit. K tomu uzavírá autor s nabyvatelem, v případě vydání knihy vydavatelem nebo nakladatelem, licenční smlouvu (§ 46n). Autor poskytuje nabyvateli oprávnění k výkonu práva dílo užit (licenci) k jednotlivým způsobům nebo ke všem způsobům užití, a nabyvatel se zavazuje poskytnout autorovi odměnu. Na základě licenční smlouvy je dílo zveřejněno a šířeno (publikace).

Autor může nakladateli poskytnout buď výhradní licenci (nesmí poskytnout licenci třetí osobě a je povinen, není-li sjednáno jinak, se i sám zdržet výkonu práva užit dílo způsobem, ke kterému licenci udělil), nebo nevýhradní (v tomto případě je autor nadále oprávněn k výkonu práva užit dílo způsobem, ke kterému licenci udělil, jakož i k poskytnutí licence třetím osobám). Licenční smlouva¹²⁹ musí obsahovat ustanovení o době, na jakou je licence poskytnuta; termíny odevzdání rukopisu, a termín vydání; počet výtisků; stanovení odměny autora; určení, zda autor poskytl též podlicence (poskytnutí licence třetí osobě, například na elektronické šíření, zfilmování apod.); ustanovení, kdy a za jakých podmínek licence zaniká atd.

3.4.4 Zvláštní díla

Zvláštní díla mají v AZ své specifické vymezení (§ 58n). Pod tuto kategorii spadají:

Zaměstnanecké dílo (vzniklé na základě pracovních povinností autora); **školní dílo** (vzniká na základě studijních povinností studenta, např. studentský film na FAMU); **kolektivní dílo** (na jeho tvorbě se podílí více autorů, ale jednotlivé části nejsou schopny samostatného užití; protipříkladem je sborník, jehož jednotlivé články lze publikovat samostatně); **audiovizuální dílo** (autorem je režisér); **počítačové programy** (jsou chráněné jako díla literární); **databáze**.

---

¹²⁸ AZ, § 4 odst. 2.

¹²⁹ Příklad licenční smlouvy nakladatelské je v příloze č. 1.

3.4.5 Související práva

S autorským právem souvisejí **práva výkonného umělce** k uměleckému výkonu (§ 67n): herce, zpěváka, hudebníka, tanečníka, dirigenta, sbormistra, režiséra nebo jiné osoby, která hraje, zpívá, recituje, předvádí nebo jinak provádí umělecké dílo včetně výtvorů tradiční lidové kultury. Za umělecký výkon se považuje též výkon artisty, aniž jím provádí umělecké dílo.

Zákon rovněž rozlišuje **osobnostní práva** výkonného umělce, kterým se rozumí právo rozhodnout o zveřejnění svého uměleckého výkonu a o jeho užití (za to mu přísluší odměna, kterou zprostředkuje kolektivní správce) a **práva majetková** (umělec má právo svůj umělecký výkon užít a udělit jinému smlouvou oprávnění k výkonu tohoto práva). Majetková práva trvají 50 let od vytvoření výkonu. Je-li však v této době zveřejněn záznam tohoto výkonu, zanikají práva výkonného umělce až za 50 let od takového zveřejnění (§ 73).

Právo **výrobce zvukového záznamu, výrobce zvukově obrazového záznamu, rozhlasového a televizního vysílatele** (majetkové právo svůj záznam či vysílání užít). Právo trvá 50 let od pořízení záznamu či 50 let po prvním vysílání.

Mezi další práva, uvedená v AZ, patří právo **nakladatele (§ 87)**. Nakladatel má právo na odměnu v souvislosti se zhotovením rozmnoženiny pro osobní potřebu jím vydaného díla. Toto právo trvá 50 let od vydání díla.

Zvláštní právo **pořizovatele databáze**. Databází je pro účely tohoto zákona soubor nezávislých děl, údajů nebo jiných prvků, systematicky nebo metodicky uspořádaných a individuálně přístupných elektronickými nebo jinými prostředky, bez ohledu na formu jejich vyjádření (§ 88). Zvláštní právo pořizovatele databáze trvá 15 let od vzniku nebo od jejího prvního zpřístupnění.

3.4.6 Kolektivní správa práv

Tímto ustanovením zákona je uplatněna kolektivní ochrana majetkových práv autorských a majetkových práv souvisejících s právem autorským a umožnění zpřístupňování předmětů těchto práv veřejnosti (§ 95n).

Kolektivní správou je míněno zastupování osob, jimž přísluší:

- a) **majetkové právo autorské** nebo majetkové právo související s právem autorským
- b) ze zákona **oprávnění k výkonu majetkových práv** k dílu
- c) ze smlouvy **výhradní oprávnění k výkonu práva** kolektivně spravovaného pro celou dobu trvání majetkových práv a alespoň pro území České republiky s právem poskytnout podlicenci

Povinně kolektivně spravovanými právy jsou: a) právo na odměnu za užití uměleckého výkonu, užití zvukového záznamu, zhotovení rozmnoženiny pro osobní potřebu na podkladě zvukového nebo zvukově obrazového záznamu přenesením jeho obsahu pomocí přístroje na nenahraný nosič takového záznamu, zhotovení rozmnoženiny díla pro osobní, opětný prodej originálu díla uměleckého, b) právo na přiměřenou odměnu za pronájem originálu nebo rozmnoženiny díla či výkonu výkonného umělce zaznamenaného na zvukový nebo zvukově obrazový záznam, c) právo na užití kabelovým přenosem děl, živých výkonů a výkonů zaznamenaných na zvukový záznam s výjimkou takových výkonů, jejichž zvukový záznam byl vydán k obchodním účelům, a dále právo na užití kabelovým přenosem zvukově obrazových záznamů a zvukových záznamů jiných než vydaných k obchodním účelům.

Kolektivní správce (§ 100n) je povinen zastupovat každého nositele práv při výkonu jeho práva, které ze zákona kolektivně spravuje, převzít za obvyklých podmínek zastoupení každého nositele práv při výkonu jeho práva a zastupovat nositele práv za rovných podmínek, vést rejstřík nositelů práv a předmětů ochrany, uzavírat smlouvy, vybírat pro nositele práv odměny, rozdělovat je a vyplácet je v souladu s rozúčtovacím řádem. Zveřejňuje účetní evidenci ve výročních zprávách, sazebník odměn a informuje ministerstvo (které je jeho zřizovatelem) o výsledcích svého hospodaření. Kolektivní správce vykonává kolektivní správu nevýdělečně. Kolektivní správce je však oprávněn požadovat náhradu účelně vynaložených nákladů.

Kolektivní správu práv může pro určitý druh děl vykonávat jenom jeden kolektivní správce na základě oprávnění, které mu udělí MK ČR.

Kolektivními správci v České republice jsou:

Intergram – nezávislá společnost výkonných umělců a výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů, www.intergram.cz.

OOA-S – Ochranná organizace autorská – sdružení autorů děl výtvarného umění, architektury a obrazové složky audiovizuálních děl, www.ooas.cz.

GESTOR – ochranný svaz autorský – kolektivní správce autorského práva na odměnu při opětném prodeji originálu výtvarného díla uměleckého, www.gestor.cz.

OAZA – Ochranná společnost zvukařů-autorů, www.oaza.eu.

OSA – Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, o. s., <http://www.osa.cz/>.

DILIA – divadelní, literární, audiovizuální agentura, o. s., www.dilia.cz.

3.4.7 DILIA

Pro oblast, kterou se přednostně zabývá tato práce, je kolektivním správcem DILIA.¹³⁰

Její činnosti proto věnujeme tuto zvláštní podkapitolu. DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura (založena roku 1949), je občanské sdružení autorů a dalších nositelů autorských práv. Hlavním předmětem její činnosti je zajišťování ochrany autorských práv. Základní činnosti DILIA se dělí na kolektivní správu a agenturu.

DILIA vykonává kolektivní správu autorských práv a práv souvisejících s právy autorskými v návaznosti na oprávnění udělené Ministerstvem kultury ČR a v souladu s příslušnými ustanoveními autorského zákona. Tuto činnost vykonává v oborech a oblastech vymezených rozhodnutím MK ČR o udělení výše zmíněného oprávnění, a to ve vztahu k tuzemským i zahraničním subjektům. V praxi tato činnost představuje např. uzavírání smluv o zastupování autorských práv při výkonu kolektivní správy; uzavírání hromadných smluv s provozovateli kabelových televizí, s televizními a rozhlasovými stanicemi, s dovozci

---

¹³⁰ DILIA, webové stránky [online]. Dostupné z WWW: <<http://dilia.cz/index.php/o-nas>> [cit. 8. 8. 2012].

a výrobci kopírovacích zařízení a s provozovateli kopírovacích služeb; uzavírání recipročních smluv se zahraničními ochrannými organizacemi a rozúčtování odměn a náhrad nositelům autorských práv.¹³¹

DILIA dále vykonává agenturní činnost, při které zprostředkovává uzavírání licenčních smluv na užití děl českých a zahraničních autorů. Zaměřuje se především na oblast divadla, literatury, médií a jiných druhů užití autorských děl. Jednotlivá oddělení DILIA vyvíjejí zároveň se zmíněnou činností také řadu dalších aktivit příslušných danému oboru agenturní činnosti – od agentáže, přes poskytování divadelních textů, informační a konzultační činnost až po vydávání a pronájem hudebních materiálů k českým i zahraničním hudebně-dramatickým dílům.

DILIA je členem nevládních mezinárodních organizací CISAC, IFRRO a SAA.

Rozhovor s ředitelem DILIA na aktuální témata, který v roce 2011 poskytl časopisu *Čtenář*, je v příloze č. 4.

3.5 Dílo versus „nedílo“

Abychom mohli správně pochopit a analyzovat vztah autora a užití jeho díla, zaměříme svou pozornost na samotné dílo. Vyjdeme z autorského zákona, který dílo definuje jako vlastní předmět autorského práva. Zopakujme si, že se může jednat o „...dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam (dále jen ‚dílo‘). Dílem je zejména dílo slovesné vyjádřené řečí nebo písmem, dílo hudební, dílo dramatické a dílo hudebně dramatické, dílo choreografické a dílo pantomimické, dílo fotografické a dílo vyjádřené postupem podobným fotografii, dílo audiovizuální, jako je dílo kinematografické, dílo výtvarné, jako je dílo malířské, grafické a sochařské, dílo architektonické včetně díla urbanistického, dílo užitého umění a dílo kartografické. (...) Za dílo se považuje též počítačový program, je-li původní v tom smyslu, že je autorovým vlastním duševním výtvořem. Databáze, která je způsobem výběru nebo uspořádáním obsahu autorovým vlastním duševním výtvořem a jejíž součástí

---

¹³¹ Podrobněji o rozdělování odměn viz přílohu č. 3.

jsou systematicky nebo metodicky uspořádány a jednotlivě zpřístupněny elektronicky či jiným způsobem, je dílem souborným.“¹³²

Všimněme si už po této první citaci, že zákon se zabývá poměrně detailně vyjmenováním různých druhů uměleckých děl; připouští, že i dílo vědecké je pod ochranou zákona, ale blíže je nijak nespecifikuje. Bude to předmětem našeho dalšího zkoumání, nyní se ještě vraťme k další specifikaci díla v zákoně: autorské dílo se „vztahuje na dílo dokončené, jeho jednotlivé vývojové fáze a části“,¹³³ zákon pamatuje i na „dílo vzniklé tvůrčím zpracováním díla jiného, včetně překladu díla do jiného jazyka“.¹³⁴

Co autorský zákon rozumí „dílem“, je obsaženo v § 2 zákona (viz výše), který také vymezuje, co dílem není – a tedy není ani předmětem ochrany: „námet díla sám o sobě, denní zpráva nebo jiný údaj sám o sobě, myšlenka, postup, princip, metoda, objev, vědecká teorie, matematický a obdobný vzorec, statistický graf a podobný předmět sám o sobě“. Zákon se také nevztahuje na: „a) úřední dílo, jímž je právní předpis, rozhodnutí, veřejná listina, veřejně přístupný rejstřík a sbírka jeho listin, jakož i úřední návrh úředního díla a jiná přípravná úřední dokumentace, včetně úředního překladu takového díla, sněmovní a senátní publikace, pamětní knihy obecní (obecní kroniky), státní symbol a symbol jednotky územní samosprávy a jiná taková díla, u nichž je veřejný zájem na vyloučení z ochrany; b) výtvary tradiční lidové kultury, není-li pravé jméno autora obecně známo a nejde-li o dílo anonymní nebo o dílo pseudonymní; c) politický projev a řeč pronesenou při úředním jednání.“¹³⁵

Zastavme se teď na chvíli u vymezení zákona o tom, která díla (nedíla) nechrání, a dodejme, že toto vymezení, jež vzniklo na základě dualistického pojetí autorského práva (resp. osobnostních práv, někdy také označovaných práva „morální“), je největší slabinou autorského práva. Asi nejdiskutovanějším „nedílem“ je námet díla, který by si zasloužil zamyšlení nejen zákonodárců, ale autorů a tvůrců samých.

---

¹³² Zákon č. 121/2000 Sb., resp. 156/2013 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), cit. d., Díl 1, § 2n.

¹³³ Tamtéž, § 2 odst. 3.

¹³⁴ Tamtéž, § 2 odst. 4.

¹³⁵ Tamtéž, § 3.

Námět je totiž pro mnohé z tvůrců to nejdůležitější a nejcennější, co stojí u zrodu „opravdového díla“. Bez dobrého námětu vznikne jen obyčejný (třeba kvalitní) řemeslný výrobek. Profesor Ivan Vyskočil, zabývající se již mnoho let autorskou tvorbou, říká, že sedí se svou tvorbou „v průvanu“.¹³⁶ Jeho nápady ten průvan zanášejí do okolí, kde už jsou připraveni pilní sběrači – jeho dílo je otevřené. Jak je tak otevřené, spouštějí se do něj různí zlatokopové a těží z něj. Jeho nápady, takto vytěžené, stávají se páteřemi příběhů, které zpracují jiní. Podle zákona se tedy nedílo, námět, promění další autorskou prací na dílo, které je autorsky chráněné. Bez (nechráněného) námětu by ale (chráněné) dílo nevzniklo. A tak skutečně stojíme na hraně. Postup od námětu k dílu (scénáři, povídce, divadelní hře atd.) není předmětem ochrany zákona – stává se ale problémem etickým. V oblasti etiky se ocitá právě proto, že uznání autorství námětu nezávisí na literě zákona, ale na uznání autora námětu. Jde o uznání míry inspirace, kterou – oproti autorskému zákonu – například Ivan Vyskočil za autorské dílo považuje. Něco, co nese velice osobní pečeť autorova myšlení, bez čeho by žádné dílo nevzniklo, čeho část je někdy dokonce výsledkem dlouhodobé a nákladné práce. Ochranu tohoto „vlastnictví“ lze zakládat pouze na rovině etické, nikoli právní – o to důležitější však je.

Analogií námětu je v oblasti vědy nápad. Není nijak chráněný, někteří ho tají, někteří naopak. Autorský zákon chrání na díle to, co je objektivizované, ekonomicky zhodnotitelné a vyjádřitelné. Podstatné složky díla, námět a nápad, myšlenku, metodu, data nechrání – a ani chránit nemůže. Když už ale pracujeme s pojmem duševní vlastnictví, nemohlo by je představovat právě toto?

3.5.1 Autorské právo, dílo a věda

Ochrana vědeckých děl a odborných publikací a výsledků vědeckého výzkumu, které nevyhovují pojmovým znakům autorského díla, naráží na to, že v AZ jsou velice podrobně vyjmenovány druhy uměleckých děl (od děl literárních až po fotografie, databáze a počítačové programy a díla kartografická), na druhé straně zákon málo specifikuje vědecká díla a není zcela zřetelné, která z nich jsou autorskoprávně chráněna.

---

¹³⁶ Cit. vlastní záznam autorky z řeči Ivana Vyskočila v pořadu *Autorská tvorba nablízko* z 2. února 2011 v divadle Inspirace.

U vědecké publikace také většinou nepřevládá prvoplánové očekávání, že pokud se podaří věc publikovat, budou tím zajištěna práva a nárok na odměnu nejen pro autora, ale i pro jeho potomky „do druhého kolene“. Výzkum a vědecké bádání, jejichž výsledky nelze sdělit odborné veřejnosti jinak než publikací, jsou totiž obsahem práce například vysokoškolského učitele nebo akademického pracovníka. Na druhou stranu je odměna pro autory, kteří nepatří do výše zmíněné kategorie pracovníků, nejen motivací, ale i prostředkem obživy.

Zákon uznává, že jsou díla, která se musí šířit a nesmějí být zpoplatněna, na druhé straně je mnoho děl, která by měla být všeobecně přístupná, například fond národní a světové klasiky, kterou považujeme za základní školní kurikulum.

Jednoduše řečeno, díla vznikají proto, aby se šířila. (Snad žádný autor nepíše do šuplíku dobrovolně.) Proti tomu stojí zájem nakladatelů a distributorů, kteří z šíření a publikace autorských děl mají své zisky, o něž by tím, že díla nebudou nijak zpoplatněna, mohli přijít (ale zároveň riskují ztrátu). Paradoxně pak z této spleťtí situace vychází, že investoři by si práva nejlépe ochránili, kdyby dílo uzamkli do trezoru.

Je tedy jasné, že tyto dvě stránky jsou v napětí: problém AZ je v tom, že blíže nespecifikuje druhy děl (např. stejný přístup z hlediska ochrany je jak k výkonu herce, tak k počítačovému programu).

Názory odborníků

Na konferenci věnované autorům, knihám, knihovnám a novým technologiím¹³⁷ vymezil Jan Sokol ve svém příspěvku problémy, kterým se bude muset další diskuse ohledně hodnocení výsledků vědy a jejich publikování věnovat:

- lepší rozlišení mezi mírou autorství a povahou díla (osobitý přínos)
- konflikt mezi zájmem producenta a veřejným zájmem (dnes mizení veřejného zájmu, všude nějaká omezení)
- finanční význam díla pro jeho původce a pro jeho zprostředkovatele – jenom tam, kde se „nehraje o sirky“, tam má smysl o majetkových právech mluvit; kvantifikace, finanční

---

¹³⁷ *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému* [online]. Konference FHS UK a VŠCHT Praha konaná 11. května 2012. Dostupné z WWW: <<https://cis.vscht.cz/video/>> [cit. 25. 2. 2013]. Shrnující článek o konferenci viz přílohu č. 5.

a hospodářská významnost pro autora a zprostředkovatele – pokud nelegální použití autora ohrožuje, je ochrana na místě

- respektovat, co vzniklo z veřejných prostředků – všechno, co vznikne jako výsledek činnosti z veřejných prostředků, nemůže být považováno za majetek instituce, která dílo vyprodukovala (např. obrazy v galeriích a zákaz jejich fotografování)
- problém zděděných práv – krok prodloužení z 50 na 70 let je nešťastný, mělo by se postupovat obráceně, ke zkrácení délky

O tom, že této slabiny autorského zákona jsou si vědomi i právníci a začínají ji řešit, svědčí i profesorská přednáška ředitele DILIA a odborníka na autorské právo JUDr. Jiřího Srstky na Akademii múzických umění v Praze z roku 2012, zabývající se definicí autorského díla a jeho vymezením vůči dílu, které jako autorské není zákonem chráněno. České autorské právo podle něj definuje autorské dílo „...v podstatě matematickým algoritmem – stanoví tři základní definiční znaky, poté příkladný výčet především z důvodu odstranění pochybností a negativní vymezení v tom smyslu, co autorským dílem není, ve třech případech pak odchýlnou kriteriálními znaky tří druhů děl (počítačové programy, fotografie a díla souborná). Definiční znaky autorského díla: Autorské dílo musí být dílem literárním či jiným dílem uměleckým, jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a musí být vyjádřeno v objektivně vnímatelné podobě.

Negativní vymezení (rozuměj, co autorským dílem není, pozn. aut.) je zároveň snahou o prokřížení s právní úpravou jiných hmotných statků tak, aby se nepřekrývaly alespoň právní úpravou. (...)

U počítačových programů, fotografií a souborných děl postačuje, aby byly vlastním duševním výtvorem autora (dostí nevyložitelný pojem), u děl souborných AZ stanoví ještě další podmínky. Počítačový program je pak chráněn jako dílo literární (viz § 65, odst. 1 AZ).¹³⁸ (...) Jedinečný výsledek tvůrčí činnosti autora musí být statisticky jedinečný, nesmí se nikdy opakovat – pokud ano, jednalo by se o plagiát. Jestliže se každý obor umělecké činnosti nutně vyjadřuje ve znacích toho kterého oboru, je nezbytné pro možný vznik statistické jedinečnosti přidat ještě jednu dimenzi, a tou je zejména délka (psané slovo ve větách, pak v odstavcích, kapitolách) či čas (seřazení not v taktech, počty taktů, trvání choreografie na jevišti) tak, aby

---

¹³⁸ Oproti tomuto ustanovení stojí tvrzení, například Jana Sokola, že počítačový program není autorské dílo. Srov. *Konference Autoři...*, cit. d.

mohlo objektivně dojít k jedinečnému sřetězení znaků. Tedy nejde jako v případě průmyslových práv o ocenění priority, kdy kupříkladu vynálezce vynalezne vynález dříve než jiná osoba, nýbrž o ochranu díla, které není opakovatelné.

Třetí definiční znak nezkoumá v žádném případě uměleckou kvalitu díla či jeho přínos pro společnost (...), nýbrž to, zdali je jedinečný výsledek činnosti autora vyjádřen v umělecké podobě (formě), u vědeckého díla v podobě a s užitím prostředků, které jsou typické pro vědecké zkoumání koneckonců jakékoli problematiky. Autorské právo tak implicitně požaduje definici forem uměleckého či vědeckého díla od jiných oborů, než jsou obory právní, tedy od uměnovědných a vědeckých oborů. Tento přeskok z práva do zcela jiných kategorií je mimochodem v právu jako takovém poměrně ojedinělý. Tak třeba kuchařka může být nedílem, literárním dílem nebo i vědeckým dílem, vždy podle posouzení konkrétního případu.¹³⁹

V diskusi umělecké rady AMU, která přednášku doc. Srstky posuzovala, byla otevřena například problematika autorského spojení hudby s textem, kterou platný autorský zákon neřeší. Dle záznamu ze zasedání UR AMU „...dr. Srstka konstatoval, že vskutku tato část byla opomenuta, měla by ji vyřešit novela autorského zákona.“¹⁴⁰

Co obsahuje navrhovaná novela zákona,¹⁴¹ nového? Například v § 11 odst. 3, kde se vymezují osobnostní práva, přibývá pohled, který dosud AZ neznal – do právního jazyka se dostávají pojmy jako čest a dobrá pověst. To je dobré znamení: „Autor má právo na ochranu svého díla proti užití způsobem snižujícím hodnotu díla, zejména právo na ochranu před znetvořením, zkomolením nebo jiným znevažujícím zásahem do díla, který by byl na újmu autorovy cti nebo dobré pověsti. Autor má dále právo na dohled, zda při užití jeho díla nedochází k porušování práva na tuto ochranu (autorský dohled), nevyplývá-li z povahy díla nebo jeho užití jinak, anebo nelze-li po uživateli spravedlivě požadovat, aby autorovi výkon práva na autorský dohled umožnil.“

---

¹³⁹ SRSTKA, J., *Teze k profesorské přednášce*, cit. d.

¹⁴⁰ *Zápis ze schůze Umělecké rady AMU dne 14. června 2012* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.amu.cz/cs/uredni-deska/uredni-deska-rektoratu-amu/zapisy-umelecke-rady/rok-2012/zapis-ze-schuze-umelecke-rady-amu-ze-dne-14.-6.-2012>> [cit. 5. 7. 2012].

¹⁴¹ Do zákona 156/2013, který vstoupil v platnost 1. července 2013, tyto body nebyly implementovány, změny se týkají převážně kolektivních správců (§100 a101 AZ).

V případě, že dílo bylo užito neoprávněně, má autor podle § 40a právo na náhradu škody a také na „...přiměřené zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu“. V případě stanovení odškodnění má soud přihlížet kromě hospodářských důsledků takového neoprávněného užití díla také „k morální újmě, která tím byla autorovi způsobena“ (§ 40a).

Novela již také počítá s novými způsoby užití díla, takže kromě tradičních přidává také v § 12 odst. 5: „Právem dílo užit je rovněž právo na jeho zpracování, úpravu nebo jinou změnu, spojení s jiným dílem nebo prvkem, nebo zařazení do díla souborného nebo audiovizuálního.“

3.5.2 Specifikace děl

Dosud platná specifikace zvláštních děl v AZ je zaměřena spíše na otázku vlastnictví díla z hlediska instituce, kdy se mluví o zaměstnaneckém díle (§ 57), kolektivním (§ 59), školním (§ 60), díle vytvořeném na objednávku a soutěžním díle (§ 61) a také o díle audiovizuálním (§ 62). Jak je patrné z výše uvedeného, ukazuje se, že toto rozdělení je nedostačující a že je třeba upozornit na specifika autorských děl, která jsou výsledkem vědeckého výzkumu.

Základními typy takových autorských děl jsou článek ve vědeckém časopise, učební pomůcka (náš termín pro všechna díla, pro která nestačí označení učebnice), vědecká monografie (resp. v novější klasifikaci RIV: „odborná kniha“) a sborník z konference. Tato díla jsou podle vnitřních předpisů ministerstva školství hodnocena, jsou jim přisouzeny „RIV body“ (měření výkonnosti a hodnocení jednotlivých vědeckých pracovníků – viz dále) a podle množství těchto bodů jsou pracovištím i autorům přidělovány prostředky z veřejných dotací.

Publikace a její odborné i institucionální ocenění je pro autora v rámci vědecké obce často mnohem důležitějším kritériem než ohodnocení autorským honorářem, protože podpora vědy z veřejných prostředků má své konotace ve financování školství a vědy. Na rozbor financování vědy v České republice však tato práce není zaměřena, nicméně v tabulkách na s. 95–102 je v posledním sloupci uvedený procentní podíl různých typů vědeckých děl a publikací uvnitř instituce (ústavu, vysoké školy). Je patrné,

že spory ohledně autorské ochrany a odměn mají široké souvislosti, které se prolínají a střetávají nejen v zákonech o ochraně autorských práv, ale i ve financování vědy a umění.

Jak už bylo řečeno, hodnocení a rozlišení vědeckých děl jsou východisky pro jejich ochranu a odměňování. Proto se nyní soustředíme na specifikaci takových děl, jimž autorský zákon věnuje jen malou pozornost. Jsou to díla na pomezí mezi autorskými díly a patenty, zlepšovacemi návrhy či ochrannými známkami, které jsou součástí průmyslového vlastnictví, a jejich ochrana spadá například pod zákon o ochranných známkách (zákon č. 441/2003 Sb.). Kritéria, která musí splňovat různé druhy vědeckých děl, stanoví například RIV (Rejstřík informací o výsledcích),¹⁴² tato kritéria se však příliš často zásadně mění: mění se výčet zařaditelných typů děl, jejich bodové ohodnocení i způsob provázání s finančním hodnocením instituce.

Rada pro výzkum vývoj a inovace momentálně rozlišuje tyto typy standardních vědeckých výsledků pro RIV:

- článek v impaktovaném časopise
- článek v neimpaktovaném časopise, ale vedeném ve světově uznávané databázi
- článek v neimpaktovaném časopise uvedeném na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR
- odborná kniha nebo kapitola v odborné knize
- článek ve sborníku

Další uváděné typy výsledků se týkají spíše problémů průmyslového vlastnictví (patentů).

Základní maximou vědecké úspěšnosti a „udržitelnosti“ je výrok: *Publico ergo sum*.

Z původní Farradayovy myšlenky z druhé poloviny 19. století, který strukturu zveřejnění

---

¹⁴² Rejstřík informací o výsledcích a Informace o předávání údajů je jednou z částí (datovou oblastí) informačního systému výzkumu, experimentální vývoje a inovací (IS VaV), v níž jsou shromažďovány informace o výsledcích projektů výzkumu a vývoje a výzkumných záměrů podporovaných z veřejných prostředků dle zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje). Viz RADA PRO VÝZKUM, VÝVOJ A INOVACE. *Hodnocení výsledků výzkumných organizací v roce 2012* [online].

Dostupné z WWW:

<<http://www.isvav.cz/h12/organizationVoDetail.do;jsessionid=9E4E135CFE58263AD8E90887B6C6F4B2?rowId=VO>> [cit. 25. 2. 2013].

výsledků vědecké práce charakterizoval třemi slovy: *Work – Finish – Publish*, se stává otázka bytí či nebytí, příkaz zní: *Publish or perish*.

V následujících řádcích se pokusíme o charakteristiku základních typů děl v oblasti vědy (v jazyce RIV „výstupů“) – a připojíme zmínku o těch neoceňovaných dílech, bez nichž by současné univerzitní studium snad ani nebylo možné.

Článek v odborném časopise

Článek v odborném časopise představuje standardní a očekávanou formu publikace vědeckých výsledků. Je charakteristický svým „žánrem“, tedy strukturou a podmínkami přijetí. „Pro odborníka je nejen povinností, ale i jednou z možností, jak dojít profesionálního uspokojení.“¹⁴³

„Cílem uveřejnit vědecký článek je vytvořit dokument obsahující dostatek informací, jež umožní čtenáři: posoudit pozorování, která autor učinil, zopakovat pokusy, rozhodnout, zda jsou vyvozené závěry v souladu s daty.“¹⁴⁴ Doc. MUDr. Milan Špála, CSc., zabývající se metodologií vědecké práce, upozorňuje, že při psaní článku je důležité dodržet základní strukturu článku, která je ve vědecké obci známá pod zkratkou IMRAD (česky ÚMVAD), vyjadřující začáteční písmena těchto částí článku:

Introduction (Úvod) – položení otázky, teze; *Methods* (Metody) – způsob práce; *Results* (Výsledky) – k čemu autor došel; *A*; *Discussion* (Diskuse) – explikace výsledků.¹⁴⁵

O další úpravě a nezbytných informacích, které musí článek obsahovat, se lze dočíst v Pokynech pro autory na webových stránkách příslušného časopisu. Vyžadovány jsou většinou tyto další údaje: kromě autorů (případně i jména vedoucího pracoviště) také rozdělení jejich podílu na jednotlivých fázích výzkumu, anglické summary, klíčová slova, bibliografická reference, grantová podpora, prohlášení autora, že se nejedná o konflikt zájmů (kontakty s firmami), uvedení předchozích prezentací výsledků. Někdy článek

---

¹⁴³ ŠPÁLA, Milan. *Zásady úspěšného publikování v odborném časopise na prahu 21. století*. Postgraduální kurz pro pracovníky UK, Praha, 8. prosince 2009.

¹⁴⁴ ŠPÁLA, M., *Zásady úspěšného publikování...*, cit. d.

¹⁴⁵ Volně podle ŠPÁLA, M., *Zásady úspěšného publikování...*, cit. d.

obsahuje věnování, poděkování, ediční poznámku a samozřejmě jsou bibliografické reference na použitou literaturu.

V odborné časopisecké literatuře jsou rozlišeny tři hlavní typy článků: původní článek (*original-full-research-main paper*) – obsahující nové, dosud nepublikované výsledky a informace; přehledový článek (*review, overview, review article/paper*) – shrnující, přehledový článek o daném tématu, který shrnuje a eventuálně komentuje již publikované informace a kongresový abstrakt (*abstract/summary of conference or congress communication*) – text, který autor posílá spolu s přihláškou na kongres a je otištěn ve sborníku z konference.

Impaktovaný časopis (pokud možno s vysokým impakt faktorem¹⁴⁶) je ve značné části oborů, v přírodovědných bezvýhradně, kýženým cílem odborného článku. Pro získání RIV bodů je článek v impaktovaném časopise základní cestou. Od těchto bodů se odvíjí odborné hodnocení instituce (evaluace, akreditace), v některých letech také ve větší či menší míře finanční podpora instituce státním rozpočtem. Impakt faktor také pozitivně ovlivňuje naději na získání domácích i zahraničních grantů.

Publikace v impaktovaném časopise je náročnou akcí, a to nejen ve smyslu vědecké náročnosti. Aby byl ale článek přijat, musí projít přísným recenzním řízením a musí splňovat i formální kritéria, za kterých bude recenzován, resp. posouzen odborníky (*peer-review*). Vydavatel za uveřejnění článku a za jeho recenzní a redakční posouzení vybírá od autora v typických případech poměrně vysokou finanční částku. Peníze tečou opačným směrem, než je zvykem u takových typů publikací, na které autor s vydavatelem uzavřou licenční smlouvu, v níž je též stanovena autorská odměna. Autor za článek platí většinou z financí „svého“ grantu. Odměnou je mu krom vědecké prestiže naděje na další grant v příštím roce a v některých letech také přídavek státních peněz jeho mateřské instituci, která pak může autorovi zajistit trochu lepší podmínky práce, včetně finančního ohodnocení. Tak se otáčí

---

¹⁴⁶ Impakt faktor každoročně stanovuje ISI (americký institut pro vědecké informace). Pro běžný rok (např. 2012) se impakt faktor definuje vzorcem, v němž v čitateli je počet citačních ohlasů v běžném roce k jakémukoli z článků, které daný časopis celkem uveřejnil v předchozích dvou letech (v tomto případě 2010 a 2011). Jmenovatel uvádí celkový počet článků za ono dvouletí. Citační index v podstatě ukazuje dopad článků uveřejněných v časopise na vědeckou komunitu. Časopis je tedy hodnocený podle průměrného počtu citací na článek. Impakt faktor však původně sloužil ke knihovnickému hodnocení časopisů.

přísllovečný „mlýnek“ vědeckého bádání a toku peněz: pracujeme, abychom získali prostředky na možnost další práce, někdy vrcholné vědy, ale i možnosti pokračovat v přednáškách a seminářích, udržet chod laboratoře.

Článek v neimpaktovaném časopise je pro většinu vědců spíše pouhou „druhou ligou“, zato v ostatních oborech bývá typickou možností. Ani tehdy ovšem nejde o časopis ledajaký, ale jenom takový, který je „vedený ve světově uznávané databázi“.¹⁴⁷

Článek v recenzovaném časopise, tedy v neimpaktovaném domácím, představuje nejnižší příčku bodového hodnocení. I tehdy však musí jít o časopis „uvedený v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR“. Položky tohoto seznamu¹⁴⁸ (a také nezařazení řady časopisů) bývají zdrojem sporů i cynických vtipů.

Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize je v metodice RIV nově místo tradiční „vědecké monografie“. Kniha se pohybuje na celkem jasném právním terénu. Problémem je její ohodnocení v RIV, které je na rozdíl od článků v časopisech stále nízké. Tím systém naznačuje, že autorství knihy není zdrojem prestiže a v podstatě nabádá autory k tomu, aby své myšlenky „kouskovali“ (existuje na to už i termín „*salami slicing*“) a „rozptylovali“ do množství (dobře RIV ohodnocených) článků v časopisech. Praxe je taková, že autor publikuje několik článků, které pak znovu vydá v monografii. Pokud by šlo o kolektivní monografii, mohl by každý z autorů publikovat napřed několik článků, pak vydat krátkou monografii a nakonec začlenit svou monografii do oné monografie kolektivní. Kondicionál v předcházející větě však, bohužel, není na místě. Děje se tak dnes a denně, neboť zásada *Publish or perish*, která straší všechny autory a vědecké pracovníky, k takovému rozporcovávání, rozměňování, vykrádání vlastních myšlenek a nakonec znehodnocování vlastního výzkumu často, bohužel, vede. Tím dochází k velké devalvaci knih – kdejaký sborník je vydáván za „kolektivní monografii“, která tím pádem ztratila prestiž. Bohužel devalvoval i význam základních učebnic, které jsou k výuce nezbytné. RIV body se jimi získat nedají. Proto se často vydávají nekvalitní překlady kvalitních učebnic nebo

---

¹⁴⁷ Rada pro výzkum, vývoj a inovace rozhodla, že pro hodnocení výsledků budou použity databáze SCOPUS a ERIH. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=503846>> [cit. 22. 8. 2013]. SCOPUS je napojený na Elsevier, ERIH je European Reference Index for the Humanities.

¹⁴⁸ Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=495942>> [cit. 22. 8. 2013].

nekvalitní učebnice v nekvalitních překladech – v oblasti nakladatelské a licenční politiky dochází k velkým korupčním tlakům, tentokrát ze strany nakladatelství, a převažuje tendence učebnice importovat.¹⁴⁹ Podpora vzniku vlastních základních učebnic se blíží nule.

Pravda je, že kniha dnes představuje z hlediska hodnocení vědy okraj, mnohde i okraj z hlediska studia. Nejrůznější vědecká kompendia (např. soupis 7 tisíc mimiker profesora Komárka, slovníky, encyklopedie, např. anatomie člověka, atlas České republiky) nepřinášejí svým autorům podstatné RIV body, nakladatelsky jsou drahé, autorsky nesmírně pracné. Přitom publikovat knihu i v zahraničních nakladatelstvích je někdy levnější než publikovat článek v prestižním časopise. Kromě výše uvedených důvodů jsme asi také svědky obecného přesunu zájmu od souvislých objektů ke klipům.

Článek ve sborníku je poslední možností, jak získat RIV body (vyjma nesrovnatelně významnějších patentů a dalších „výstupů“, které patří do oblasti průmyslového práva). V jednom pytlí tady máme drobná díla, která jsou pro některé obory nezastupitelná – ale často ve směsi s odpadem, který se už nikam jinam nevešel.

Pojďme se teď podívat na takové publikace, které potřebné RIV ohodnocení jen těžko získávají, mají však pro vědu a pro předávání jejích výsledků stejný – nebo možná i v některých případech větší – význam.

Učební pomůcka

Nejspíš si pod tímto slovním spojením představíme učebnice, sešity, pastelky a penál vyrovnané na lavici ve třídě základní školy. Kdybychom použili nabízející se označení „učebnice“, které by bylo asi nejbliž, nepojmeme do něj skripta, power-pointové prezentace, části knih, umístěné v Moodle a veškeré informace, mapy, encyklopedie – jednoduše vše, co lze najít v nekonečném internetovém prostoru pomocí nejrůznějších vyhledávačů, v repozitářích a dalších úložištích a multimediálních zdrojích.

Problémy s učebnicemi jsme už zmínili v rámci RIV kategorie „odborná kniha“, do které nepatří. V praxi se používají hlavně v nižších ročnících, také proto se mluví o „základních

---

¹⁴⁹ Díky politické a jazykové prostupnosti je možné používat například americkou základní učebnici, což je však pro studenty dosti drahé a hledají tedy způsob, jak ji získat levněji: tím se dostáváme k nelegálnímu stahování, ale o tom bude ještě řeč později.

učebnicích“. Pokles významu učebnic je daný jak rychlostí rozvoje přírodních věd a úzkou specializací, tak povšechnou tendencí k fragmentarizaci informací. Přesto však kvalitní učebnice citelně chybí. Také skripta jsou pro většinu oborů už spíše historickou raritou.

Pokud jde o obsah Moodle nebo jiných, pro studenty veřejně přístupných internetových zdrojů, musíme si uvědomit, že se „nelíhne“ sám od sebe, ba že ve šťastnějších případech nevzniká pouze tím, že jej někdo překopíruje. Někdo jiný, a to vědec nebo učitel daného oboru, jej musí vytvořit. Samozřejmě, že méně ambiciózní školy spíše používají obsah, který vznikl jinde (alespoň pokud neztratily sebekritičnost). Zrovna tak samozřejmě ale je, že přednášející připravují pro své posluchače řadu pracovních textů, série obrázků, schémat, grafů, často v podobě power-pointové prezentace. Použijí je na přednášce a pak dají studentům zdarma k dispozici; někteří kvůli tomu riskují i nezařazení svých výsledků, které teprve podstupují recenzní řízení v některém z časopisů. Studenti si přednášky často také nahrávají. Z některých „velkých přednášek“ a významnějších seminářů pořizují v režii školy i audiovizuální záznam. To všechno se pak ocitá na webu, ať už na Moodle, nebo veřejně na stránkách učitelů, studentů, anebo na uploadových serverech. Facebook a Google umožní, aby to vše kterýkoli zájemce rychle našel.

Zůstaneme tedy u starožitného označení „učební pomůcka“ s tím, že budeme vědět, co do tohoto označení dnes už musíme zahrnout. Mezi učebními pomůckami je spousta materiálu, který je vázán autorskými právy – a minulé znění autorského zákona na tyto věci pamatovalo výjimkou, která umožňovala takové texty používat ke školní výuce. V současně platném AZ už tento bod chybí – a tak učitelé i nestudenti často zákon tím, že stahují a přeposílají nejrůznější materiály (informace, texty, obrazové, zvukové a audiovizuální záznamy) po internetu i s vědomím, že to není legální, porušují. Texty přednášek najdeme například na internetových stránkách uploadovacího serveru Ulož.to¹⁵⁰ mezi filmy a různými jinými obsahy. Stále totiž převládá představa, možná daná výkladem staré verze autorského zákona, že pokud je tento materiál potřebný k výuce, je možné jej bezplatně stáhnout. Učitelé ani studenti (ve své většině) tyto obsahy nepoužívají k svému obohacování, ale ke studiu a sebevzdělávání.

---

¹⁵⁰ Viz kapitulu 6 této práce.

V řadě oborů jsou to velmi drahé obsahy, na které učitelé, natož pak studenti, ani finančně nedosáhnou. V části případů mohou část placeného obsahu získat díky podpoře grantových prostředků. Tento model ale směřuje k představě, že učitel zaplatí jiným učitelům a firmám, studenti zas zaplatí jemu za nahrávky, které visí na síti, učitel zaplatí studentům za práci v laboratoři nebo za vyhledávání článků a rešerše, které pro něj dělají. Že by to nebylo žádnému z akademiků příliš příjemné, je nasnadě, navíc je spočteno, že nakonec by mezi studenty a pedagogy „nula od nuly pošla“, jen peníze by se mezitím několikrát přerozdělily a ten, kdo by z toho měl zisk, by s dílem samotným měl jen málo společného.

Je to podobné tomu, jako když studenti neplatí školné, ale pracují zadarmo, nanejvýš za kredity. Škola jim neplatí za jejich práci (rešerše, práce v laboratořích apod.) a oni jí neplatí školné. Učitelé si neplatí navzájem podíly své práce při společných projektech. To vychází ze starosvětské představy, že univerzita není výdělečná firma a že má jakási privilegia. Návrh nového vysokoškolského zákona, který byl ovšem kvůli ministerským a vládním turbulencím stažen z projednávání, mění tento klasický a v naší zemi zažitý pohled na vzdělávání, když navrhuje zavést školné a správní rady složené z lidí, kteří by mohli mít pravomoci zasahující do akademických svobod.

Zdánlivou námitku, že porušování autorské ochrany u učebních pomůcek by mohlo vést k tomu, že kvalitní materiály volně umístěné na webu může stáhnout někdo, kdo k tomu, aby učil, nemá patřičnou erudici a bude podle nich učit, je potřeba vidět i z druhé strany mince: Když to bude dělat rozumný člověk, tak bude vědět, jak nejlépe využít informace, které tímto způsobem získal, a nebude je zneužívat. A když ne, tak je to pořád lepší, než kdyby šířil nějaké nesmysly, nenadělá škodu v oboru, jenž byl – jinými – pracně budovaný. Navíc, za zveřejněnou učební pomůcku nejsou žádné RIV body, za ni může být jen „sláva“ (případně žaloby).

Schopný student si stáhne z internetu učební pomůcky z celého světa a jeho hlavní starost je nebyt právním rámcem postížen – student i učitel loví v džungli internetu, ale taky této síti svěřují své příspěvky, včetně ryze vědeckých. Na vzestupu jsou také nejrůznější legální e-learningové kurzy a jejich doprovodné pomůcky, proto se stále více uplatňuje zveřejňování nejrůznějších učebních pomůcek volně a bezplatně na internetu v režimu *otevřeného přístupu* (Open Access) s použitím licencí Creative Commons.

Kniha a vědecká monografie

Víme, jak klesla váha knih v hodnocení vědecké a učitelské práce. Víme také, že se způsob publikování změnil i díky internetu. Přesto jsou knihy stále tím, čím se univerzity a nakladatelé chlubí (*Encyklopedie Britannica*), mají prestiž. Vysoká nákladovost těchto děl však způsobuje, že se postupně z vědeckých institucí, které nejsou schopné zajistit jak vytvoření, tak publikaci takovýchto kompendií, stěhují mimo, na internet a do působnosti amatérů, mimo odborné posouzení, mimo autoritu redaktora, mimo instituce, které byly ještě nedávno garantem jejich kvality. Příkladem budiž Wikipedie, „internetová encyklopedie, kterou může každý upravovat“.¹⁵¹ Méně radikálním příkladem je, že v našem prostředí převažuje produkce ryze vědeckých knih v malých soukromých nakladatelstvích, zatímco ta nakladatelství, jejichž název by takové tematice odpovídal, často vydávají jen populárně-naučnou literaturu a beletrii.

O uznání elektronické knihy jako typu vědeckého „výstupu“ se vede spor, nakladatelství se teprve učí, jak je produkovat. Čísla potvrzují (a nakladatelé jimi často argumentují), že lidé chtějí mít „knihu“, pokud možno vázanou v „pevných deskách“.

3.5.3 Publikace a šíření díla

Klasickou tištěnou verzi článku v odborném časopise jsme už popsali. Důležitější pro předmět našeho zájmu bude v současné době nejpoužívanější způsob publikování odborných článků – a to nejen v odborných časopisech, z nichž celá řada (včetně těch nejslavnějších) už přešla na digitální formu nebo digitální verzi. Takový časopis vychází buď současně s tištěnou verzí, nebo tištěnou pro nedostatek finančních prostředků na tisk a distribuci (u odborných časopisů pamatujme na zahraniční přesahy) dokonce zcela opouští.

Open Access

Další z nových přístupů k vědeckým informacím se uplatňuje u elektronických časopisů, které poskytují otevřený přístup k publikacím (Open Access; OA).

---

¹⁵¹ Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org>> [cit. 22. 8. 2013]. I pro tuto práci jsem z *Wikipedie* čerpala jen rámcové údaje.

Tyto časopisy jsou buď komerční – v nich autoři (buď sami, nebo pomocí grantů či zaměstnavatelů) hradí náklady na publikování svého článku. Průměrná cena za článek v časopise se pohybuje mezi 700 až 3500 USD – nebo nekomerční, v nichž autoři za svůj článek neplatí a náklady hradí třetí strana (např. vědecká instituce).

Oba typy časopisů jsou pro čtenáře bezplatné, což je pro odbornou komunikaci a vzájemnou informovanost ve světě vědy podstatné.

K autoarchivaci slouží otevřené repozitáře, a to:

- **institucionální** – preprinty či postprinty publikovaných recenzovaných článků, technické zprávy, studentské a vědecké kvalifikační práce atd. – např. nově vzniká repozitář Akademie věd ČR či Univerzity Karlovy v Praze
- **předmětové** – zaměřené na konkrétní vědeckou oblast – např. <http://cogprints.org/> pro oblast psychologie, neurologie, lingvistiky, informatiky, filosofie a biologie
- **osobní internetové stránky**, na nichž vystavují vědci své vlastní články (třeba www.fysis.cz)

Podle M. Bartoška je „klíčovou otázkou pro vkládání publikovaných vědeckých prací do otevřených repozitářů ošetření autorských a vlastnických práv (copyrightu). Se samotnými právy autorů problém vcelku není – koneckonců jsou to vědci samotní, kteří chtějí dát své práce bezplatně k dispozici a mají zájem na jejich co nejširším zpřístupnění. Míru ochrany svých prací si mohou zvolit volbou vhodné licence *Creative Commons*, resp. *Science Commons* (viz dále). Problém je ovšem s právy vydavatelů.

Komerční vydavatelé vědecké literatury tradičně vyžadovali od autorů exkluzivní právo na vydání, resp. zpřístupnění jejich prací. Následně pak nikdo jiný (ani autor) nemohl práci bez souhlasu vydavatele zveřejnit. Pod tlakem vědecké komunity a hnutí OA začali vydavatelé v posledních letech tuto svou praxi měnit. Pozitivní zprávou je, že dnes již většina vydavatelů vědeckých časopisů (včetně takových gigantů, jako je Elsevier či Springer) uplatňuje licenční politiky, které jsou vůči OA-repozitářům mnohem vstřícnější. A to nejen co se týká možnosti vkládat do repozitářů s otevřeným přístupem *preprinty* prací (preprintem se rozumí ta verze práce, kterou autor nabídl vydavateli časopisu; tedy verze, která ještě neprošla recenzním řízením a z něj vyplývajícími úpravami).

V současnosti poskytuje 64 % vydavatelů autorům možnost zveřejnit v OA-repozitářích i *postprinty* (verze práce po recenzním řízení). Převeďte-li se toto číslo na počet časopiseckých titulů, pak to představuje již více než 90 % všech recenzovaných vědeckých časopisů!

Pomocníkem, který umožňuje zorientovat se v licenční politice a zjistit aktuální podmínky, za kterých umožňuje ten který vydavatel vkládat publikované práce do OA-repozitářů, je služba SHERPA/RoMEO.¹⁵² Rozděluje všechny vydavatele do různobarevných skupin podle volnosti poskytnuté autorům: zelená, modrá, žlutá, bílá. Zatímco zelení vydavatelé povolují zveřejnit v OA všechny verze práce – od preprintu až po finální vydavatelskou .pdf verzi článku, tak bílí vydavatelé na opačném pólu vůbec OA-přístup nepodporují. U každého vydavatele je uveden přesný popis jeho licenčních podmínek.“¹⁵³

3.5.4 Hodnocení odborných děl

Prvním krokem by tedy mělo být pokusit se znovu rozlišit, co všechno považujeme za dílo, resp. vymezit druhy odborných či vědeckých děl. Diferenciace děl by mohla pomoci i při způsobu financování jejich publikování. Může být, a je to čím dál častější, že finanční odměna pro autora v podobě grantové části platu a především ve zvýšení schopnosti získávat další granty je z hlediska důležitosti sdělení výsledku vědeckého bádání a informace mnohem důležitější než její okamžitý finanční efekt ve formě autorské odměny. Vždyť vědecké časopisy ji obvykle mají zápornou, jak už bylo řečeno, za publikaci se naopak často platí nemalé částky.

Nemusíme dělat žádný speciální výzkum, abychom tuto tezi potvrdili. Stačí se podívat do *Hodnocení výsledků výzkumných organizací*, které zveřejňuje Rada pro výzkum vývoj a inovace na internetu.¹⁵⁴ V tabulkách (zde na s. 95–102) jsou porovnány výsledky vědecké a výzkumné činnosti některých výzkumných pracovišť, a to jak vysokoškolských, tak akademických a uměleckých ústavů. Ať budeme nebo nebudeme souhlasit s tím, zda je

---

¹⁵² Dostupné z WWW: <<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>> [cit. 30. 8. 2013].

¹⁵³ BARTOŠEK, Miroslav. Open access – otevřený přístup k vědeckým informacím. Úvod do problematiky [online]. *Zpravodaj ÚVT MU*. 2009, roč. 20, č. 2, s. 1–7. Dostupné z WWW: <<http://www.ics.muni.cz/bulletin/articles/628.html#zpet2>> [cit. 8. 7. 2012].

¹⁵⁴ RADA PRO VÝZKUM, VÝVOJ A INOVACE. *Hodnocení výsledků výzkumných organizací...*, cit. d.

možné srovnávat výsledky rozdílných disciplín, lze podle procentuálního výpočtu stanovit, jak se autorská díla podílejí na hodnocení jednotlivých pracovišť. To má za následek převod finanční dotace na pracoviště, což by mohl – a zde zastávám názor, že by měl – být jeden z možných zdrojů, jak zpětně autorská díla financovat. Na některých pracovištích se tak už dokonce děje. Problémem ovšem je, že podle zatím neoficiálních zpráv se celý systém bude znova nastavovat, aniž by se zatím vědělo, jak. (Když tedy mnozí mluví o „vědecké soutěži“ v duchu fair play, pak tomu nutno rozumět tak, že vědci soutěží svobodně, dokonce jen s malou mírou korupce, ale předem nevědí, o jaké ceny a za jakých podmínek, někdy dokonce ani to, co se bude počítat jako plus a co jako minus.)

Výsledky vědy jsou, jak bylo uvedeno, měřeny kvantitativními ukazateli, které pak jsou chápané jako formální rozhodovací kritéria a jako jeden z klíčů dělby peněz. Vedle registru RIV nově vznikl pro umělecká díla také RUV (Registr uměleckých výstupů).¹⁵⁵

Pro RIV mluví za prvé to, že reprezentuje podklad pro jeden z možných způsobů distribuce veřejných finančních prostředků. Za druhé, že tuto distribuci opírá o to ve vědě, co je jejím vnitřním kontrolním systémem, tj. o publikace prošlé recenzním řízením. Za třetí má tento formální systém řadu kvantitativně definovaných koeficientů, o kterých by hypoteticky bylo možné věcné jednání.

---

¹⁵⁵ Vznik RUV byl inspirován myšlenkou Tomáše G. Masaryka: „*Dílo umělecké je výronem zvláštního poznávání světa i pravím dále, že je to poznávání právě tak samostatné a oprávněné jako poznávání vědecké.*“ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O studiu děl básnických*. Praha : Gustav Voleský, 1926, s. 13. „Dva klíčoví hráči v oblasti boloňských procesů v uměleckém vysokém školství, The European League of Institutes of the Arts (ELIA) a The European Association of Conservatoires (AEC), reprezentující více než 600 evropských uměleckých vysokých škol, si daly, kromě jiných, za cíl uznat a přijmout umělecký rozvoj a výzkum realizovaný na vysokých uměleckých školách za ekvivalentní ostatním typům výzkumu, protože přispívá stejnou měrou k rozvoji evropského výzkumu.(...) Bodová hodnocení pro jednotlivé kategorie uměleckých děl byla stanovena Saatyho metodou. Základem této metody je opakované měření relativních významností těchto kategorií prostřednictvím expertně definovaných intenzit preferencí mezi nimi (intenzity preferencí mezi kategoriemi definoval tým složený z garantů jednotlivých segmentů umělecké tvorby). Výsledná bodová hodnocení kategorií se pohybují v rozmezí od 8 do 305 bodů pro jeden započítaný výstup – stejně jako bodová hodnocení nejpodstatnější části výsledků výzkumu a vývoje uložených v RIV (publikací v impaktovaných časopisech).“ ZELINSKÝ, Miroslav (ed.). *Registr uměleckých výstupů*. Praha : Akademie múzických umění v Praze, 2012, s. 8–9.

Proti RIV mluví jeho monopolizace, která umocňuje princip „publikuj a žij“, a tím způsobuje nejen zbytečnou nadprodukcí publikací, ale dokonce ohrožuje budoucí funkčnost publikačních standardů, tj. vlastně základního regulativu vědy.

O koeficientech se nediskutuje, stanovují se direktivně a hlavně se velmi často mění bez pochopitelných důvodů, a dokonce se zpětnou platností.¹⁵⁶ Formální systém, který tak často, nezodpovědně a bez logiky mění parametry, samozřejmě bez diskuse o nich, ohrožuje svou důvěryhodnost a funkci. Spíše svou zdůvodňovací rétorikou uvádí v omyl, že samo poznání je ekonomicky poměřitelné (přitom ovšem platí, že je to jeden z možných způsobů distribuce veřejných prostředků, že kvantitativní ukazatelé mohou být formálním vyjádřením kvality věci).

Pro naše téma je zajímavé, že jako kvantitativní ukazatel při rozdělování finančních prostředků a posuzování vědy byly zvoleny zrovna publikace. Toto rozhodnutí však přineslo obrovský korupční tlak na autory, a sice v tom smyslu, že mnohdy vykrádají sami sebe, korumpují žánry (vydávání sborníku za monografii), zakládají zbytečné časopisy a destruuji publikační pravidla, tj. ničí to, díky čemu až dosud publikační systém fungoval. Dá se říci, že v silných přírodovědných oborech, pro které je typické velké kvantum krátkých publikací (molekulární biologie, chemie polymerů), k takovéto devalvaci dochází méně často, neboť systém je nastaven na jejich způsob práce.

Nedostatečnou diferenciací děl, nekvalifikovaným přístupem k jednotlivým vědním oborům a jejich potřebám a svázáním vědeckého výkonu s kvantifikací a ekonomickým ohodnocením však dochází k demoralizaci autorů, degeneraci publikačních návyků a destrukci některých vědních oborů.

---

¹⁵⁶ Například v roce 2012 nebyly koeficienty pro běžný rok známy ještě v červenci.

Tabulky publikačních výstupů vybraných pracovišť– údaje z hodnocení 2012

Univerzita Karlova v Praze (celá)

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotlivých typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením	18 756,445	522 000,425	544 457,828	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	7382,370	358 301,150	383 373,784	70,4
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	4331,089	48 798,971	49 152,832	9,0
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	4257,363	28 454,829	29 832,746	5,4
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	1643,658	58 658,048	63 319,724	11,6
D	Článek ve sborníku	628,819	5030,549	5648,663	1,0
P	Patent	19,370	2294,878	1373,333	0,2
F	Užitný nebo průmyslový vzor	21,568	862,707	450,289	0,1
G	Prototyp, funkční vzorek	25,576	1023,030	650,989	0,1
H	Poskytovatelem realizovaný výsledek	4,500	180,000	102,846	0,0
N	Certifikovaná metodika, postupy, specializovaná mapa	196,409	7856,364	4118,665	0,8
R	Software	218,709	8748,359	5362,191	0,1
S	Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, užitný a průmyslový vzor	15,167	606,667	403,962	0,1
Z	Poloprovoz, ověřená technologie, odrůda, plemeno	11,849	1184,872	667,803	0,1
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	7702,500			

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotliv. typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	372,651	8089,902	8699,312	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	41,459	1271,063	1361,378	15,6
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	86,35	1157,500	1269,165	14,6
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	116,97	1019,781	1106,482	12,7
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	121,671	4457,558	4849,092	55,7
D	Článek ve sborníku	2,000	16,000	17,279	0,2
H	Poskytovatelem realizovaný výsledek	0,500	20,000	9,564	0,1
N	Certifikovaná metodika, postupy, specializovaná mapa	0,500	20,000	11,100	0,1
R	Software	0,200	8,000	4,893	0,1
S	Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, užitečný a průmyslový vzor	3,000	120,000	70,360	0,8
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	109,498			

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotliv. typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	2609,817	102 039,178	112 846,621	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	1694,553	86 697,549	100 579,206	89,1
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	195,432	2069,260	2218,787	2,0
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	364,159	1866,436	2002,141	1,8
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	88,613	2776,229	3005,015	2,7
D	Článek ve sborníku	74,529	596,229	713,679	0,6
P	Patent	4,689	519,778	366,727	0,3
F	Užitný nebo průmyslový vzor	2,25	90,000	37,414	0,0
N	Certifikovaná metodika, postupy, specializovaná mapa	170,909	6836,364	3569,805	3,2
R	Software	14,683	587,333	353,847	0,3
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	880,607			

Univerzita Palackého v Olomouci

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotliv. typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	5204,525	146 102,696	153 671,431	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	1708,251	89 449,234	99 773,966	64,9
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	1150,378	13 280,228	13 368,621	8,7
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	1507,250	9870,525	10 400,124	6,8
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	503,626	18 229,136	19 777,384	12,9
D	Článek ve sborníku	128,018	1024,147	1129,122	0,7
P	Patent	32,994	4909,129	3193,836	2,1
F	Užitný nebo průmyslový vzor	21,519	860,742	480,438	0,3
G	Prototyp, funkční vzorek	54,089	2163,558	1365,898	0,9
N	Certifikovaná metodika, postupy, specializovaná mapa	29,889	1195,556	663,78	0,4
R	Software	27,108	1084,329	720,617	0,5
S	Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, užitný a průmyslový vzor	1,736	69,444	40,971	0,0
Z	Poloprovoz, ověřená technologie, odrůda, plemeno	39,667	3966,667	2756,673	1,8
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	3925,569			

Technická univerzita v Liberci

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotliv. typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	1397,500	36 904,610	31 379,314	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	172,03	6626,186	7961,433	25,4
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	122,362	1334,743	1593,356	5,1
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	250,186	1332,245	1553,514	5,0
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	89,686	2712,656	3031,486	9,7
D	Článek ve sborníku	299,565	2396,519	2834,478	9,0
P	Patent	19,399	2475,952	1679,683	5,4
F	Užitný nebo průmyslový vzor	72,269	2890,771	1576,468	5,0
G	Prototyp, funkční vzorek	156,000	6239,984	4184,045	13,3
H	Poskytovatelem realizovaný výsledek	0,167	6,667	2,405	0,0
N	Certifikovaná metodika, postupy, specializovaná mapa	17,071	682,857	312,585	1,0
R	Software	109,175	4366,984	2863,020	9,1
S	Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, užitný a průmyslový vzor	52,000	2080,000	1417,295	4,5
Z	Poloprovoz, ověřená technologie, odrůda, plemeno	37,59	3759,048	2369,546	7,6
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	2426,534			

Akademie múzických umění v Praze

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotliv. typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	269,507	5930,297	5817,903	
Jnei mp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	9,000	106,000	118,241	2,0
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	147,000	1452,000	1609,331	27,7
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	72,791	2791,630	3111,565	53,5
D	Článek ve sborníku	1,500	12,000	13,561	0,2
F	Užitný nebo průmyslový vzor	1,000	40,000	25,501	0,4
G	Prototyp, funkční vzorek	7,667	306,667	194,514	3,3
N	Certifikovaná metodika, postupy, specializovaná mapa	15,000	600,000	357,249	6,1
R	Software	5,55	222,000	132,928	2,3
S	Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, užitný a průmyslový vzor	10,000	400,000	255,013	4,4
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	100,119			

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotlivých typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	175,654	4808,651	5328,804	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	3,500	85,296	94,507	1,8
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	57,367	880,267	976,714	18,3
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	24,667	246,667	273,302	5,1
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	90,121	3596,421	3984,281	74,8
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	97,167			

Národní filmový archiv

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotlivých typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	3,167	90,667	100,345	
Jrec	Článek v neimpaktovaném časopise uvedeném v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR	1,000	4,000	4,32	4,3
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	2,167	86,667	96,025	95,7

Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

Druh výsl.	Druh výsledků slovně	Počet výsledků	Body výsledků	Body výsledků (upravené)	% podílu jednotl. typů
uzn	Výsledky s bodovým hodnocením (celkem)	388,839	22 373,212	21 787,060	
Jimp	Článek v impaktovaném časopise	211,655	15 689,813	17 647,753	81,0
Jneimp	Článek v neimpaktovaném časopise ve světově uznávané databázi	13,104	137,246	154,604	0,7
BC	Odborná kniha nebo kapitola v odborné knize	0,147	5,887	6,869	0,0
D	Článek ve sborníku	0,533	4,267	4,540	0,0
P	Patent	2,250	90,000	55,983	0,3
F	Užitný nebo průmyslový vzor	0,750	30,000	11,652	0,1
G	Prototyp, funkční vzorek	136,000	5440,000	3308,741	15,2
S	Prototyp, uplatněná metodika, funkční vzorek, autorizovaný software, užitný a průmyslový vzor	24,400	976,000	596,918	2,7
neu	Výsledky bez bodového hodnocení nebo vyřazené	11,601			

3.6 Články v odborných časopisech a internet

Vědec a jeho věda žijí ze zveřejněných výsledků výzkumu – ať už jsou z oblasti humanitní, či přírodovědné.

Doposud bylo nejvyšší metou publikovat tyto výsledky v tzv. prestižních časopisech s vysokým impakt faktorem. Uveřejnění článku v prestižním časopise znamenalo (a ještě dosud stále znamená) dosáhnout ocenění a ohodnocení výsledku, měřitelného právě tímto výkonem. V poslední době však přibývají hlasy, že tyto časopisy nestačí rychlostí, ale i takové, které označují vydavatele tištěných časopisů za ty, které pokroku dokonce brání.¹⁵⁷ Do sporů ohledně zpřístupňování výsledků vědy se začaly zapojovat i vlády (britská vláda oznámila, že od roku 2013 budou výsledky výzkumu placeného z peněz daňových poplatníků zdarma na internetu; vzápětí Evropská unie oznámila svůj návrh na zveřejnění výsledků projektů financovaných z veřejných prostředků na internetu).¹⁵⁸ Mnohé další instituce už zavedly, nebo mají v plánu na nejbližší období zavést volné publikování výsledků vědy na internetu. Například britská nadace Wellcome Trust, jež je jedním z významných z finančních zdrojů pro vědu, si vymíní, že „kdo čerpá z jejích prostředků, musí poskytnout výsledky své práce bez zpoplatnění“.¹⁵⁹

Zač jsou vydavatelé kritizováni? Jednak za svou pomalost: článek probíhá zdlouhavým recenzním řízením, zdlouhavou přípravou jak redakční, tak polygrafickou a nic vydavatele nenutí ke spěchu. Vědí (či doposud věděli), že kdo se chce ve svém oboru dobře orientovat, musí si časopis koupit. Proto jsou také ceny tištěných časopisů, jakož i příspěvků, které do procesu vydání vkládají sami autoři, dosti vysoké. Bez výrazné vysoké finanční částky na konto časopisu (a s tím se už počítá i v grantových rozpočtech) by článek nebyl uveřejněn. Ekonomické výsledky těchto časopisů pak většinou vykazují zisk.¹⁶⁰ V diskusích argumentují

---

¹⁵⁷ Viz např. článek -red-. Zúčtování : odborné časopisy stojí před zásadní změnou. *Respekt*, 2012, roč. 23, č. 32 (4. srpna), s. 38.

¹⁵⁸ Příští rozpočet EU na léta 2014–2020 na vědu a výzkum počítá s 80 miliardami eur, které vyplatí na grantech.

¹⁵⁹ Viz -red-. Zúčtování : odborné časopisy stojí před zásadní změnou, cit. d., s. 38.

¹⁶⁰ Tamtéž: „V roce 2011 vykázalo velké nizozemské vydavatelství Elsevier zisk ve výši 768 milionů liber při celkových tržbách ve výši 2,06 miliardy liber, takže dosáhlo ziskové marže 37 %. Výnosy Elsevieru připadají nehorázně velké spoustě lidí; dvanáct tisíc výzkumných pracovníků se písemně zavázalo k bojkotu časopisů, které tato společnost vydává.“

vydavatelé tím, že článku je v jejich vydavatelství věnována recenzní a redakční péče, zajišťují peer review, třídí vědecké údaje apod. Mají v ruce moc (a tuto image si pěstují) nad vědci a vědou a jejich význam stále roste. Ale vědcům se to přestává líbit. Chtějí publikovat i získávat informace bez takto uměle nastavených podmínek a hledají model, který by to umožnil. Například Veřejná vědecká knihovna v San Franciscu, jejíž model je označován za „zlatý“, účtuje autorům určitý poplatek (který může i prominout) a následně zpřístupňuje články na internetu zdarma. Takto provozuje už sedm internetových časopisů. Další možností je publikace v tradičních časopisech, avšak pod podmínkou, že vědci umístí – se souhlasem vydavatele – do roka svá pojednání na volně přístupné stránky PubMed – „zelený model“. A třetí cestou je nahrání konceptů studií do veřejných archivů, jejichž provozování hradí sítě univerzit, a jsou k dispozici všem. Procházejí ovšem recenzním řízením ve formě otevřených peer review, odlišným od klasického, používaného v tištěných časopisech. Zdá se, že všechny modely, směřující k volnému přístupu k informacím, mají prestiž nejen konkurovat tištěným časopisům, ale stát se hlavním nositelem vědeckých informací. I zde (a na prvním místě zde) se tedy ukazuje, že využití nových technologií k zprostředkování a bezplatnému šíření výzkumu je na pořadu dne.

3.6.1 Creative Commons¹⁶¹

Nové možnosti v oblasti publikování autorských děl přinášejí tzv. Creative Commons: Jedná se o soubor veřejných licencí, které posilují pozici autora při rozhodování, za jakých podmínek bude dílo veřejně zpřístupněno. Licence Creative Commons fungují na jednoduchém principu: autor jejich prostřednictvím plošně uzavírá se všemi potenciálními uživateli díla smlouvu, na jejímž základě jim poskytuje některá svá práva k dílu a jiná si vyhrazuje. Creative Commons nejsou popřením klasického pojetí copyrightu, vycházejí z autorského zákona, který je upravuje jako licenční smlouvy (§ 46–55 AZ).¹⁶² Jsme u elektronické publikace a jejího šíření prostřednictvím nových technologií a médií.

---

¹⁶¹ Tato část práce byla inspirována přednáškou Petra Jansy na semináři s názvem *Neznalost zákona neomlouvá: Autorský zákon versus internet* dne 26. listopadu 2009, jehož jsem se zúčastnila v rámci mého doktorského studia. Přednáška vznikla s použitím prezentace Lukáše Grubera *Úvod k licencím Creative Commons*, dostupné pod licencí Creative Commons Attribution 2.5 License: GRUBER, Lukáš. *Úvod k licencím Creative Commons* [online]. Dostupné z WWW: <www.webarchiv.cz/files/dokumenty/konference/ivig08gruber.ppt> [cit. 19. 8. 2012].

¹⁶² Podrobněji viz *Creative commons* [on-line]. Dostupné z WWW: <<http://www.creativecommons.cz/>> [cit. 2. 8. 2012].

Veřejná licence (CC) je nevýhradní bezúplatná licence poskytovaná autorem po celou dobu ochrany díla neurčitému okruhu osob, která opravňuje nabyvatele dílo dále šířit (alespoň) a kterou získá každý, kdo dílo v souladu s licencí užívá. Tato licence je nevýhradní, což znamená, že autor může poskytovat jiné licence k témuž dílu (opakem je výhradní licence), je poskytována po celou dobu ochrany a je neodvolatelná, je poskytována konkludentně (což značí, že není třeba kontaktovat autora) a vychází z konceptu „some rights reserved“.

Můžeme ji charakterizovat těmito společnými znaky:

- licence je poskytována neurčitému okruhu osob
- licence je poskytována po celou dobu ochrany díla
- licenci získá automaticky každý, kdo dílo v souladu s licencí užívá
- nabyvatelé licence jsou oprávněni dílo dále šířit
- licence je nabízena bezúplatně
- jde o standardizovaný text (adhezní smlouvu), který je připojen k nehmotnému dílu

Všechny CC licence dovolují nabyvateli minimálně dílo šířit (tzn. kopírovat, distribuovat, vysílat rozhlasem, půjčovat, vystavovat...). Požadují od nabyvatele minimálně uvést údaje o díle při jeho dalším šíření (požadavek se vztahuje i na upravené dílo) a jsou neodvolatelné. (Autor má sice právo licenci zrušit, nicméně nemůže zamezit zakázat uživatelům nakládat s kopií díla nebo modifikací díla, která byla získána/vytvořena v době trvání licence.) Jejich dalším charakteristickým znakem je to, že jsou nevýhradní (možnost poskytnutí již licencovaného díla pod CC jiným distribučním kanálem) a zanikají v případě porušení jejich podmínek ze strany nabyvatele licence.

Poprvé byly představeny v roce 2002 americkou neziskovou společností Creative Commons a autorem jejich návrhu prof. Lawrence Lessig (viz dále). Navazují na GNU GPL licence (GNU General Public Licence; GNU obecná veřejná licence) a byly koncipovány pro širokou škálu děl (literární, hudební, audiovizuální, vizuální díla aj.). Zjednodušeně řečeno, CC je licence, tj. souhlas autora s tím, aby někdo druhý dílo užíval za určitých podmínek, které si na základě kombinace licenčních prvků stanoví sám autor. Tato licence stanoví též práva a povinnosti jejich nabyvatele.

CC přináší nový model přístupu k autorským dílům, podporují kreativitu, umožňují legální sdílení autorských děl (informací) a jejich následné (znovu)využití např. v oblasti veřejného sektoru, oblasti vzdělávání a výchovy,¹⁶³ oblasti kyberumění, alternativní hudební a audiovizuální produkce a v neposlední řadě i v oblasti vědy a výzkumu (*Science Commons*).

Jejich využíváním ve vědě a výzkumu je podporována citační povinnost (uvedení autorských údajů jako povinná podmínka šíření díla) a mají též širokou podporu ze strany silné mezinárodní komunity uživatelů. Kromě toho mají další možnosti, například informační (*mailing listy*, mezinárodní konference) či adaptační (možnost adaptace licenčního schématu pro vlastní účely: *Creative Archive Group – Creative Archive CA*).

Autor má ve svých rukou poskytnout licenci k svému dílu každému, zdarma, ale zároveň s vědomím, že ji poskytuje neodvolatelně.

Přehled různých typů CC licencí ukazuje tabulka (dle předlohy na *Creative Commons* on-line). Za ní projdeme jednotlivé licenční podmínky.

---

¹⁶³ Například *Metodický portál* [online]. Dostupný z WWW: <www.rvp.cz> [cit. 2. 9. 2012].

Tabulka CC licencí

Označení licence	Licenční prvky (značky licence)	Podmínky licence
BY		uvedení autora
BY-SA		uvedení autora, zachování licence
BY-SD		uvedení autora, žádná úprava díla
BY-NC		uvedení autora, nekomerční využití
BY-NC-SA		uvedení autora, nekomerční využití, zachování licence
BY-NC-SD		uvedení autora, nekomerční využití, žádná úprava díla

Vzhledem k tomu, že CC licence autoři, vědci a výzkumníci v praxi teprve ověřují a jen opatrně začínají používat, projděme si je a okomentujme jednotlivě:

Tato licence je společná všem a uděluje uživateli oprávnění dílo šířit, tzn. rozmnožovat, rozšiřovat a sdělovat veřejnosti. Uživatelé této licence musí vždy tuto licenci uvést a nesmějí používat DRM (technické prostředky ochrany).

Pokud bude dílo zařazeno do nějakého dalšího souboru, vztahuje se licence pouze na toto dílo, nikoli na celý soubor. Důležité je, že nelze poskytovat podlicence – každý další uživatel získává licenci přímo od autora. Autor sice může kdykoli přestat dílo šířit nebo začít poskytovat pod jinou licenci, ale původní licenci poskytuje dál.

License BY – povinnost uvést autora. Uživatel má povinnost uvést údaje o autorovi a tomto díle způsobem, který stanovil autor nebo poskytovatel licence.

Podmínky:

Uvádí se autor (jiné osoby) a název díla, je-li znám, odkaz na konkrétní internetové stránky, pokud to: a) autor požaduje, b) stránky obsahují informace o autorských právech k dílu. Jedná-li se o upravené dílo, uvádí se navíc způsob, kterým bylo podkladové dílo zpracováno (překlad povídky, výřez z fotografie, sestřih ze záznamu, upravená prezentace atp.).

První volbu dělá autor mezi licencí ND – Nezasahujte do díla a Oprávnění dílo upravovat – .

- **Nezasahujte do díla** – Toto dílo nesmíte pozměňovat, doplňovat, využívat celé nebo částečně v jiných dílech.
- **Upravovat** – Můžete pozměňovat, doplňovat, využívat celé nebo částečně v jiných dílech.

Licenční prvek ND obsahují 2 licence – **BY-ND** a **BY-NC-ND**, zbývající licence naopak umožňují dílo upravovat.

Podmínky:

- u ND lze pouze upravovat formát (celistvost díla)
- u ND nelze překládat, ani slučovat s jiným dílem (např. opatřovat titulky, spojovat hudbu s obrazem)
- výjimkou je zařazení díla do souboru (v nezměněné podobě – ilustrace či fotografie v textu, skladba na CD s více skladbami...)

Druhá volba: NC – Neužívejte komerčně – :

- **Neužívejte dílo komerčně** – Toto dílo nesmíte využít pro komerční účely.

Podmínky:

- hranice komerčního a nekomerčního využití je vágní, závisí na výkladu a bude se lišit v jednotlivých právních řádech a v jednotlivých případech
- NC výslovně umožňuje sdílení v p2p sítích
- autoři mají zpravidla volnější výklad než uživatelé, proto lze doporučit:
  - a) autorům, aby u NC raději doplnili svůj výklad
  - b) uživatelům, aby v pochybnostech žádali souhlas

Třetí volba: SA – Zachovejte licenci – :

- **Zachovejte licenci** – Pokud toto dílo jakkoliv upravíte nebo použijete ve svém díle, smíte takto vzniklé dílo šířit pouze pod stejnou nebo slučitelnou licenci.

Licenční prvek Zachovejte licenci má smysl pouze u licencí, které umožňují dílo upravovat, tj. nelze SA a zároveň ND.

SA obsahují pouze licence BY-SA a BY-NC-SA.

Podmínky:

Uživatel má na výběr – může pro upravené dílo kromě a) shodné licence použít b) novější verzi, c) jinou národní verzi, d) „unported“ verzi téže licence.

License BY-SA (od verze 3.0) umožňuje navíc výběr z „Compatible Licenses“

Požadavky: Stejný účel (FDL a mnoho dalších) + vzájemnost (chybí).

Smyslem Compatible Licenses je propojit vzájemně oddělené množiny děl – věcně asi správné, právně však sporné (viz Wikipedie a CC-BY-SA).

Výstava *Free culture*

V souvislosti s licencemi CC se na závěr zastavme na výstavě *Free culture a CC* v DOX, která na jaře roku 2010 připomněla první výročí spuštění CC v Česku. Expozice byla zaměřena na nárůst světového hnutí za alternativní využití autorského práva a konala se při příležitosti zpřístupnění informačního systému abART¹⁶⁴ pod licencí Creative Commons (CC). V anotaci k této výstavě čteme: „Generace umělců, vědců, programátorů atd. vytvářejí hodnoty, které přesahují tvrdé hranice autorského práva (copyrightu). Stávají se tak kolektivním bohatstvím, a jako takové nabízejí svobodné využití. Inspirace, citace, kopie, parafráze a parodie, textové a obrazové koláže, samplování, opisy a samizdaty jsou běžné formy transformace cizích děl do vlastní tvorby. Nové technologie a celosvětová síť ale přinesly další možnosti společného sdílení, především rychlé, hromadné a nezprostředkované šíření.“¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Informační systém abART [online] zpracovává a zpřístupňuje informace o současném výtvarném umění. Dostupné z WWW: <abart-full.artarchiv.cz> [cit. 2. 9. 2012].

¹⁶⁵ *Free culture a CC – anotace výstavy* [online]. Archiv výtvarného umění a DOX, 18. března–16. května 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.artarchiv.cz/aktuality/free-culture>> [cit. 2. 9. 2012].

Připomenuto bylo „ilegální umění“ Jiřího Koláře, Andyho Warhola, Tomáše Vaňka, představeny skladby světových i českých hudebníků šířené pod licencí CC a otevřený softwarový on-line systém pro jejich remixování.

Kulturní týdeník A2 reagoval na tuto výstavu krátkou recenzí zakončenou zajímavou otázkou: „Spuštění licencí CC oživilo některé z otázek teorie umění: vztah autor – dílo – uživatel díla, vztah originálu a kopie, otázky intertextovosti, plagiátorství a evidence děl. Zasáhlo však logicky i do diskuse o kontrole a kontrolovatelnosti umění. Zůstává ke zvážení: můžeme si dovolit přestat být tak řečenými zloději, blázny a lháři a pracovat pouze s věcmi opatřenými – jakkoli dobře míněnou – povolenkou? Těžko říci.“¹⁶⁶

Ze všech setkání s touto problematikou si troufám tvrdit, že každý z autorů k ní přistupuje po svém a pro svůj postoj má většinou dobré důvody. Co je na licencích CC potřeba ocenit a využít, je právě nabídka otevřenosti a transparentnosti, jež takové úvahy, jako že se jedná o kradení a lhaní, odkazují do oblasti mimo náš diskurz.

3.6.2 Volná díla

Po licencích CC se dostáváme i k dílům, která se obvykle 70 let po smrti autora stávají díly tzv. volnými. Volným se dílo stává ve chvíli, kdy vypršela doba jeho ochrany (70 let od smrti autora, v případě spoluautorství od smrti posledního z nich, u děl anonymních a pseudonymních 70 let od jejich prvního zveřejnění, u dosud nezveřejněného díla, ke kterému vypršela doba ochrany, 25 let od prvního zveřejnění). Volné autorské dílo může každý volně užívat, nesmí si však osobovat autorství díla, využitím se nesmí snižovat hodnota díla a musí být uveden autor, je-li znám.

V anglosaském systému se autor může rozhodnout kdykoli dát dílo k dispozici bez další ochrany, pak se stává dílem veřejným - public domain. Autorský zákon platný v ČR takové rozhodnutí neumožňuje, autor může jen nabídnout bezúplatnou licenci.

S pojmem volné dílo souvisí pojem volné užití, kdy lze i jinak chráněné dílo užít bez souhlasu autora (zejména pro vlastní potřebu - kopie v kopírce apod.).

---

¹⁶⁶ LUNDIAKOVÁ, Hana. První výročí značky CC [online]. A2. 2010, č. 10. Dostupné z WWW: <<http://www.advojka.cz/archiv/2010/10/prvni-vyroci-znacky-cc>> [cit. 11. 12. 2010].

4 Autor, jeho vůle, dílo a etika

Z dualistického pojetí evropského práva vyplývá, že v otázce hledání etických prvků v autorském právu bude třeba se soustředit na práva osobnostní, někdy též nazývaná práva morální. Ta obsahují zejména právo autora rozhodnout o svém díle, o jeho zveřejnění, šíření atd.¹⁶⁷ Při pokusu o specifikaci vědeckých děl jsme konstatovali, že publikace vědeckých výsledků je základní podmínkou uznání a hodnocení autora.

Zastavme se nyní konkrétních příkladů vztahu autora a jeho díla, resp. jeho dědiců, a zkoumejme, jak se lze dívat na přístup k autorskému odkazu a autorově vůli.

Na začátek jeden případ ze současnosti, který je trochu úsměvný a zároveň trochu mrazí: z filmového dokumentu, který v roce 1990 natočil Petr Kotyk a jenž zaznamenal přednášku Jana Lopatky o F. X. Šaldovi, vyplývá, že tento uznávaný literární kritik o žádnou posmrtnou slávu ani kladení věnců k hrobu nestál. Výslovně si nepřál, aby po něm bylo cokoli pojmenováno. A vida! Máme Cenu F. X. Šaldy, která je každoročně udělována za nejlepší práci v žánru umělecké kritiky!

V následujících podkapitolách budeme sledovat, jak přístup, který buď respektuje, nebo nerespektuje přání autora, může ovlivnit celkový obraz díla a jeho hodnocení a jak se do něj promítne zmiňované osobnostní, resp. morální právo. V prvním případě se bude jednat o to, co autor ze svého díla určil k zveřejnění a co ne – a jak bylo s tímto odkazem naloženo.

4.1 Milan Kundera, Franz Kafka a Max Brod

Milana Kunderu, světově nejuznávanějšího a nepřekládanějšího současného autora českého původu, tento etický problém obsažený v autorském právu navýsost zajímá. Je vášnivým obhájcem autora a nezasahování do jeho děl – ať už překladatelem (např. když srovnává několik francouzských překladů jednoho místa z Kafkova *Zámku*)¹⁶⁸, nebo – a tím se zabývá hlavně – vydavatelem či dědicem autorských práv. Jako důležitý mezník Kundera označuje otištění dvou testamentárních dopisů Franze Kafky vykonavatelem závěti, Kafkovým přítelem

---

¹⁶⁷ Viz zákon 156/2013 Sb., § 11.

¹⁶⁸ KUNDERA, Milan. *Kastrující stín svatého Garty*. Brno : Atlantis, 2006, s. 35–40.

Maxem Brodem. Kafka přítele prosil, aby všechno spálil, včetně těchto dopisů(sic!). Brod mu to ale neslíbil, řekl, že to neudělá. Tím, že to Kafkovi oznámil, později ospravedlnil i to, že se podle Kafkova přání nezachoval a písemnosti, za Kafkova života nevydané (jeho dopisy a deníky), vydal. „Vydat to, co autor potlačil, znamená stejné násilí spáchané na autorovi jako cenzurovat to, co se rozhodl ponechat.“¹⁶⁹ Kafka ale přesně to, co chtěl zničit, označil – chtěl zničit „soukromé písemnosti a deníky a dopisy a povídky a romány, které se mu nepodařilo, podle jeho mínění, úspěšně dokončit“.¹⁷⁰

Kundera akt zveřejnění písemností, které k zveřejnění určeny nebyly, označí za právní precedent, který narušil právo na soukromí, překročil hranice studu a předpokládá život bez tajemství, kde není rozdíl mezi veřejným a soukromým. Důsledkem narušení těchto hranic je ztráta hodnoty, která je základem každého individua. Jejich respektování je podle něj podmínkou svobodného života.

Proto rozhodnutí, co ze svého díla zveřejní či ponechá ve svém soukromí, je plně v rukou autora. Podle Kundery „...není dílo všechno, co romanopisec napsal, dopisy, deníky, zápisníky, články. Dílo je završení dlouhé práce na estetickém projektu. (...) Dílo je, co romanopisec uzná za hodnotu ve chvíli bilancování.“¹⁷¹ Autor by podle něj měl to, co nepovažuje za podstatné, tříditi a vyřazovat. „Protože co autor vytvořil, nepatří ani jeho otci, ani jeho matce, ani jeho národu, ani lidstvu, to patří jen jemu samému, může to publikovat kdy chce, a jestli chce, může to měnit, opravovat, prodlužovat, zkracovat, hodit do mísy a spláchnout, aniž by měl sebemenší povinnost to komukoli vysvětlovat.“¹⁷² – To je stanovisko, které Kundera zastává – a z této pozice taky mluví o Brodově „kafkologii“. Stejně jako Kafku, Brod podle Kundery nepochopil ani Janáčka, o němž také psal, a svým výkladem nadlouho dezinterpretoval jejich dílo. To všechno jistě s nejlepší vůlí.

Badatelé, kteří autorovo dílo za účelem „kritického a úplného vydání“ zkoumají, a hledají v koších a rodinných archivech, co ještě nebylo objeveno, chtějí dosáhnout ideálu, tzn. mít

---

¹⁶⁹ KUNDERA, Milan. *Nechovte se tu jako doma, příteli*. Brno : Atlantis, 2007, s. 65.

¹⁷⁰ KUNDERA, M., *Nechovte se tu jako doma, příteli*, cit. d., s. 51.

¹⁷¹ KUNDERA, M., *Nechovte se tu jako doma, příteli*, cit. d., s. 21.

¹⁷² Tamtéž, s. 24.

k dispozici poslední účtenku, na jejíž zadní stranu autor napsal malou poznámku – a vytvořit archiv, v němž je ideálem „sladká rovnost vládnoucí nad nesmírným hromadným hrobem“.¹⁷³ A právě Brodovo rozhodnutí neuposlechnout přání autora je pro ně právním precedentem.

Kundera obdivuje postoj jednoho svého přítele, který dává do kontrastu k postoji Maxe Broda. Píše: „Pro mého Islandřana přátelství znamená něco jiného: být strážcem u dveří, za nimiž přítel skrývá své soukromí; být tím, kdo nikdy neotevře ty dveře; kdo nikomu nedovolí je otevřít.“¹⁷⁴

4.2 Pozůstalost po Josefu Čapkovi

Opačným případem než zveřejnění celé pozůstalosti Franze Kafky je chování dědiců (manželky a dcery) vůči pozůstalosti po Josefu Čapkovi. Tento vynikající český literát, žurnalista, ilustrátor a malíř, který byl hned začátkem okupace v září 1939 zatčen, píše rok nato z koncentračního tábora v Buchenwaldu v dopisu své ženě Jarmile: „Pomalovaná, odložená plátna pod podiem v mé pracovně jsou zkažené nebo nedokončené věci. Nesmí přijít do mé umělecké pozůstalosti.“¹⁷⁵

I když i po konci války žila naděje, že Josef přežil (měsíc před koncem války ještě existuje svědectví o tom, že žil), osvobození se nedočkal. Jeho žena Jarmila ve svých *Vzpomínkách*¹⁷⁶ popisuje své putování po Německu, kam se v roce 1947 vydala Josefa hledat. Poté, co definitivně ztratila naději, jeho vůli splnila a obrazy, které ji i s dcerou mohly dobře finančně zabezpečit, naházela z mostu do Labe. Zajímavé je – a to se dozvíme z jejího deníku –,¹⁷⁷ že vztah s Čapkem nebyl zdaleka idylický, že spíš než její dával přednost společnosti bratrově a že si připadala v intelektuální čapkovské rodině nedostatečná. Její muž, s nímž si vždy

---

¹⁷³ Tamtéž, s. 22.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 56.

¹⁷⁵ Srov. film Josefa Císařovského *Nekonečná pouť Josefa Čapka*, 2010, kde je reprodukován originál citovaného dopisu [online]. Dostupné z WWW: <http://www.josefcisarovsky.eu/ukazka_NpoutCZ.wmv> [cit. 17. 7. 2012].

¹⁷⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila; OPELÍK, Jiří (ed.). *Vzpomínky*. Praha : Torst, 1998.

¹⁷⁷ Podle Jiřího Cieslara, který se deníkové literatuře věnuje v knize *Hlas deníku*. Praha : Torst, 2002.

vykala, od ní požadoval klidné a oddálené partnerství. Přesto zřejmě považovala za nutné splnit jeho přání. Dodnes je jeho vnuk přesvědčen, že udělala dobře.

Mohli bychom polemizovat, právě v tomto případě, s tím, zda zveřejnění deníku této ženy nemění obraz o Čapcích, jenž společně pečlivě budovali. Je to příklad pro-kunderovský (splnila přání autorovo a zničila autorem označené „zkažené a nedokončené“ obrazy), nebo proti-kunderovský? Jarmila totiž ve svém deníku z třicátých let dává průchod svému vzdoru, například v pasáži, kde boří mýtus „o báječném zahradním ráji dvou slavných umělců, na němž se tolikrát nechali vyfotografovat a o němž psali. Pro nešťastnou a outsiderovskou Jarmilu byla zahrada ‚zabraná‘, bez přirozeného prostoru, umělá a ‚samolibá‘, jako její rozšafní majitelé, kteří jí tam nikdy nedovolili cokoli přesunout natož zasadit.“¹⁷⁸ Tady samozřejmě už překračujeme ono autorské „tabu“, dostáváme se k věcem, které zveřejněny být neměly, které se týkají Čapka – a ne jeho díla, jímž chtěl být prezentován a podle nějž chtěl být hodnocen. Dostáváme se k autoru-člověku a tento portrét ovlivňuje i pohled na jeho dílo. Podle toho, jak jej vidíme jako člověka, hodnotíme ho jako autora.

A to je problém celé deníkové literatury, kdy v jednom případě autor píše deník s vědomím, že si přeje, aby tvořil součást jeho díla a byl zveřejněn – a v druhém případě obsahuje deník zápisky z nejintimnějších prožitků a pocitů autorova života, o nichž si nepřeje, aby byly veřejně publikovány. Někdy je deník hlavním autorovým dílem (z nejrůznějších, někdy velmi pohnutých důvodů), jindy tvoří spolu s jeho dílem nedílnou součást, jež je výrazem jeho autorské a lidské sebereflexe.

4.3 Autor jako literární postava

Literárním příkladem naplnění vůle autora, tentokrát zničení jeho dopisů, je úryvek z knihy Lawrence Durrela *Alexandrijský kvartet*.¹⁷⁹ Tento skvělý román je plný složitých lidských

---

¹⁷⁸ CIESLAR, J., *Hlas deníku*, cit. d., s. 226.

¹⁷⁹ DURRELL, Lawrence. *Alexandrijský kvartet*. Přel. Vladimír Medek. Praha : Odeon, 1989, s. 870–873. Mimochodem, jde o ozvěnu díla už zmíněného K. Kavafise, asi posledního z alexandrijských učených básníků, viz DOSTÁLOVÁ, Růžena. Poslední alexandrijský básník. In KAVAFIS, Konstantinos. *Básně*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 331–340. (Viz výklad Vojtěcha Hladkého, tamtéž, s. 340n.)

osudů, příběhů a propletený tisícem vztahů. Jedním z takových je i vztah hrdinky k autorovi dopisů, jež by svědčily, pokud by byly zveřejněny, o jeho velkém literárním talentu, který se v jeho oficiálně publikovaných textech nikdy neprojevil, a o úplně jiném člověku, než jaký obraz zemřelý autor sám o sobě vytvářel. V určité chvíli žena, které autor dopisů přikázal, aby je za každou cenu spálila, mluví s přítelem, který je jako jediný taky četl – a oba konstatují, že jsou úžasné.

„Za celý svůj život jsem nic takového nečetl,“ říká muž. „Ano,“ přikývla a zhluboka vzdychla. „Měla jsem ovšem obavy, že si to budete myslet; obavy, že budete mít stejný názor jako David a řeknete mi, že by se měly zachovat za každou cenu. Nicméně on mi uložil, abych je spálila.“

„Já vím.“

„Posadte se, Darley. Povězte mi, co si o tom doopravdy myslíte.“

Posadil jsem se, onen malý kufřík jsem položil na podlahu vedle sebe a řekl jsem:

„Tohleto vůbec není literární problém, Lizo, pokud se ovšem nerozhodnete to tak brát.

Nemusíte se ohlížet na ničí rady. Pochopitelně každý, kdo je četl, bude té ztráty rozhodně litovat.“

„Ale, Darley, co kdyby to byly vaše dopisy, kdybyste je napsal někomu... koho jste miloval?“

„Nejspíš by se mi ulevilo, že jste mé pokyny dodržela. Aspoň předpokládám, že tak by se na to díval on, ať už je teď kdekoliv.““

Rozhodnou se splnit přání autora dopisů – dívčina bratra a, přestože dopisy jsou mnohem krásnější než celé literární dílo zemřelého, spálit všechny dopisy – a tuto scénu vylicí Durrel s opravdovým mistrovstvím:

„Přistoupila o krok blíž a řekla: „Takže je rozhodnuto. Jenom mi slibte, že mi je pomůžete spálit. Bude to chvíli trvat; je jich opravdu hodně.“ (...)

Usedli jsme tedy na koberec proti sobě; kufřík jsem položil mezi nás a stiskl jsem zámek, takže se víko uvolnilo a s cvaknutím vyskočilo vzhůru.

„Ano,“ přikývla. „Musí to být tak, a ne jinak. Celou tu dobu mi bylo jasné, že musím poslechnout.“ Pomalu jsem bral propíchnuté obálky jednu po druhé, každý dopis jsem rozložil, podal jsem jí ho a Liza ho položila na hořící polena. (...)

Klidně a soustavně kladla jeden dopis za druhým na onu planoucí hranici a hovořila přitom smutným jednotvárným hlasem, právě tak ke mně jako sama k sobě. (...)

Drahnou chvílí pak seděla mlčky, s hlavou svěšenou a hlubokém soustředění na onu dávnou vzpomínku, jako věštec, jenž upřeně zírá do temného krystalu mládí. Pak vzdychla a zvedla hlavu se slovy: ‚Vím, proč teď váháte. To je poslední, vidíte? Jak vidíte, počítala jsem je. Dejte mi ho, Darley.‘

Beze slova jsem jí ho podal, a ona ho pomalu položila do ohně a řekla: ‚Konečně je to pryč.‘ “

4.4 Tři francouzští filosofové

Literární příklad uvedený v minulé podkapitole je analogií řady situací, které se dějí ve skutečném světě. Splnění autorovy vůle může být ale velkou ztrátou pro vědu nebo pro vývoj filosofie. Mnohdy litujeme i toho, že ne jeden autor část svého díla zničil (říká se to třeba o Albertu Einsteinovi), nebo v nepořádku ztratil unikátní data (říká se to o několika astronomech 18. a 19. století). Zničení pozůstalosti náležitým vykonáním autorovy poslední vůle znemožní řadu činností, které jsou v akademickém světě obvyklé. Vždyť o pozůstalost po některých autorech pečují celé ústavy. Různá vyústění dějů spojených s písemnou pozůstalostí po autorovi si ukážeme na třech významných postavách francouzské filosofie 20. století.¹⁸⁰

Henri Bergson

Bergsonův význam je patrný už z toho, že roku 1927 obdržel Nobelovu cenu za literaturu. Stalo se tak nejspíš proto, že tato cena nemá kategorii „za filosofii“, nicméně Bergsonovo dílo má nesporně také literární hodnotu. Měly ji i jeho přednášky, jejichž záznamy se vydávaly už za jeho života. Traduje se, že na jeho přednáškách „dámy z lepších rodin omdlévaly“, jak byly uneseny jeho příslovečným espretem. Henri Bergson zemřel roku 1941 ve věku 81 let. Jeho manželka prý všechno spálila, takže se zachovalo pouze publikované dílo. Historici a archiváři sice mohou litovat, že nemají jeho rukopisné papíry, ale jen skalní romantik si může představovat, že obsahovaly něco důležitého a dosud nepublikovaného. Bylo to vlastně čisté řešení.

---

¹⁸⁰ Za konzultaci k této podkapitole děkuji Vojtěchovi Hladkému z katedry filosofie a dějin vědy PŘF UK.

Maurice Merleau-Ponty

Merleau-Ponty je nejvýznamnější představitel francouzské fenomenologie. Zemřel nečekaně roku 1961, v 53 letech, takže je pochopitelné, že kromě záznamů přednášek zůstalo i zásadnější nedokončené dílo. Dokonce torza dvou děl: *Viditelné a neviditelné*¹⁸¹ a *Próza světa*. Navíc bylo jasné, že právě v době před svou smrtí změnil svá východiska; dalo se očekávat, že rozpracovaná díla mohou představovat zásadní novinky. Editor, prý blízký přítel autora, se rozhodl pro vydání torza a všeho, co vypadalo jako důležité. Právě tím teprve získal Merleau-Ponty zaslouženou světovou slávu a fenomenologie svou nečekaně zajímavou podobu.

Michel Foucault

Nejslovutnější poststrukturalistický filosof zemřel roku 1984 ve věku 57 jako jedna z prvních obětí AIDS. Věděl, že mu smrt zabránil dokončit dílo. Šlo hlavně o IV. díl *Dějiny sexuality*. Předchozí díly už získaly značný ohlas, dokonce i mezi badateli o antice.¹⁸² Než zemřel, odkázal rukopis svému důvěrnému příteli s přáním, že nesmí být nikdy uveřejněn. Ten ho opravdu k vydání nikdy neuvolnil. To je samozřejmě ideální základ pro romantické historiky. Navíc je prý někde v pozůstalosti ještě jeden podobný rukopis (*Le corps et la chair*), o němž se soudilo, že ho Foucault zničil.

Dosavadní edice Foucaultovy pozůstalosti je poměrně tristní. Obsahuje sice dva svazky drobnějších textů a devět svazků přednášek, což je dokonce větší rozsah, než má dílo publikované za autorova života, ale to důležité tam není. Michel Foucault (podobně jako Bergson a Merleau-Ponty) rozlišoval mezi důležitými spisy a příležitostnými písemnými reakcemi, takže pečliví editoři s velkou akribií zpracovávají většinou právě to, co za publikaci nejspíš ani tolik nestojí.¹⁸³ To hlavní je prý stále „někde“.

---

¹⁸¹ MERLEAU-PONTY, Maurice. *Viditelné a neviditelné*. Přel. Miroslav Petříček. Praha : OIKOYMENH, 2004.

¹⁸² HLADKÝ, Vojtěch. *Změnit sám sebe : duchovní cvičení Pierra Hadota, péče o sebe Michela Foucaulta a péče o duši Jana Patočky*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2010.

¹⁸³ HLADKÝ, Vojtěch. *Sexualita v antice podle Foucaulta*, vystoupení na semináři UNCE UK *Příroda a kultura – interakce kulturní a biologické evoluce v mezioborové perspektivě*. Roztoky u Křivoklátu, 22. června 2012.

4.5 Autor, inscenátor, interpret

Z hlediska autorského práva a etiky je zajímavý a často velmi diskutovaný problém vztahu mezi autorem a inscenátorem či interpretem díla. Otázkou interpretace uměleckého díla, například osobou dirigenta hudebního díla, režiséra či herce divadelního představení se z hlediska práva zabývá autorský zákon¹⁸⁴ a označuje ji za „umělecký výkon“, který daná osoba vytvořila. Právo výkonného umělce, stejně jako právo autorské zahrnuje i výlučná práva osobnostní (§ 70 odst. 1 „Výkonný umělec má právo rozhodnout o zveřejnění svého uměleckého výkonu.“) a výlučná práva majetková (§ 71 odst. 1 – „Výkonný umělec má právo svůj umělecký výkon užít a udělit jinému smlouvou oprávnění k výkonu tohoto práva; jiný může umělecký výkon užít bez udělení takového oprávnění pouze v případech stanovených tímto zákonem.“). Vazbu interpreta na autorské dílo ve smyslu zasahování, úprav a škrtnů do autorského díla (např. v partituře nebo v textu divadelního představení) však upravuje zákon jen velmi vágně. Obšírnou explikaci tohoto citlivého vztahu najdeme například v Srstkové publikaci *Autorské právo v divadle*.¹⁸⁵ Z hlediska etiky je pro nás podstatné, že i když bude mít autor v licenční smlouvě ošetřeny a konkrétně „odlicencovány“ všechny možné způsoby užití svého díla, v případě jeho provedení (to je případ hudebního díla) se jeho autorská práva prolínají s právy výkonného umělce – a sice v tom smyslu, že výkonný umělec, v případě hudebního díla dirigent, vytváří na základě autorova díla své dílo a mnohdy do něj zasahuje – nebo chce zasáhnout – bez povolení autora.

Ze vzpomínek Igora Stravinského je znám jeho spor s dirigentem Ansermetem ohledně dirigentových úprav ve skladatelově partituře. Tento případ popisuje Milan Kundera v eseji *Nechovte se tu jako doma, přáteli*. Název tohoto eseje je právě citát ze Stravinského dopisu Ansermetovi. Pro své provedení Stravinského díla navrhl v (až do té doby přítelově) *Karetní hře* škrtnout některé takty. Stravinskij se v několika dopisech, které si v té věci s dirigentem vyměnili, vůči jakýmkoli škrtnům ohradil – a postavil tuto záležitost striktně: „Nemohu vás nechat škrtnat v *Karetní hře*; myslím si, že je lépe neprovádět ji vůbec než ji provádět s nechtí. Nemám už, co bych dodal, a končím.“¹⁸⁶ Kundera k tomu dodává: „Důvod sporu,

---

¹⁸⁴ AZ, cit. d., §§ 67–73.

¹⁸⁵ SRSTKA, Jiří. *Autorské právo v divadle*. Praha : Akademie múzických umění v Praze, 2006.

¹⁸⁶ KUNDERA, M., *Nechovte se tu jako doma, přáteli*, cit. d., s. 31.

který zničil jejich přátelství, je jasný: autorská práva Stravinského, *morální* autorská práva; hněv autora, který se brání, aby někdo zasahoval do jeho díla; a na druhé straně uraženost interpreta, který nesnese pýchu autora a snaží se vymezit hranice jeho moci.“¹⁸⁷

Dodejme na závěr, že právě Kundera je známý svou nechutí udělovat souhlas k inscenacím a překladům svých děl (a to i do češtiny, neboť své romány píše od konce osmdesátých let ve francouzštině). Pokud vím, svolení k inscenaci Kunderovy adaptace Diderotova románu *Jakub a jeho pán* získalo po dlouhé době divadlo Disk – možná proto, že se jedná o studentské divadlo a že inscenace vznikla pod pedagogickým vedením Jaroslavy Šiktancové a Marie Málkové. (V roce 2004 ji nastudoval tehdy absolvující režisér Zdeněk Bartoš.)

4.6 Výstava fotografií *Kontroverze*

Zajímavý pohled z jiné tvůrčí oblasti – umělecké fotografie – přinesla výstava *Kontroverze* uskutečněná v pražské Galerii Rudolfinum na podzim roku 2011. Svým podtitulem *Právní a etická historie fotografie* naznačila, že bude sledovat tento žánr z jiného než čistě uměleckého nebo dokumentárního hlediska. My si teď na několika případech ukážeme, jakou roli v nich hrála autorská práva a o jaké spory, z nichž některé se staly velmi známými, šlo.¹⁸⁸

Jako první uvedu příklad fotografie Mladena Antonova, kterou spolu s dalšími zakoupil italský výtvarník Gianni Motti od agentury AFP s „právem se jimi inspirovat“. Mírně je retušoval, dal jim nový název a signoval je bez uvedení původního autora či agentury AFP. Ta ho zažalovala pro porušení autorského práva. Protože ale v zákoně není „inspirace“ nijak specifikována a není ani předmětem ochrany (viz výše), nebylo možné s takovouto smlouvou spor rozhodnout.

Podobný spor vedl syn fotografa Guy Bourdina s tvůrci klipu zpěvačky Madonna, jehož estetika byla nápadně inspirována fotografií jeho otce *French Vogue*. Pře byla mimosoudně vyrovnána, ale znovu otevřela otázku chápání pojmů jako inspirace, citace a kopie.

---

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 33.

¹⁸⁸ Bohužel zde nelze otisknout fotografie, o nichž bude řeč, protože jsou chráněny autorskými právy – navíc ani katalog, který k výstavě vyšel, je neobsahuje. Jsou v něm pouze uvedeny v minimálním rozlišení, jen k připomenutí toho, co divák viděl na výstavě v originále.

Snad jednou z nejslavnějších je aféra s nákupem 78 snímků Mana Raye. Sběratel poté, co sbírku koupil a vystavil, nechal snímky analyzovat, přičemž se ukázalo, že nejméně u třetiny snímků šlo o kopie vzniklé po smrti autora. Než došlo k obžalobě, byly zbylé „padělky“ zničeny, ale vzniklo podezření na možné další, prodané v jiných aukcích.

V katalogu k výstavě k tomuto případu autor textu s úsměvem přidává závěr: „Není však pochyb o tom, že na rtech Mana Raye by tato aféra vyvolala úsměv, neboť jak sám prohlásil, tvořit je božské a kopírovat lidské.“¹⁸⁹

Fotografie *Světový den mládeže* z roku 1997 výtvarníka vystupujícího pod jménem Abbas otevřela otázku, zda osoby, které jsou vyfotografovány ve veřejném prostoru při veřejné události, musí dát souhlas s uveřejněním fotografie. Rozsudek potvrdil právo fotografie publikovat bez souhlasu osob na snímku, v tomto případě šlo o tři modlící se ženy. Jak by bylo možné vykonávat řemeslo novináře, kdyby bylo při takové příležitosti nutný souhlas všech osob na fotografii?

Je známo, že fotografie nebyla vždy samozřejmě přijímána jako umělecké dílo. Až příběh *Portréty hraběte de Cavour* od Léopolda-Ernesta Mayera a Pierra-Louise Piersona z roku 1856, kdy se jeho autoři soudili s konkurencí, že prodává padělek jejich díla. Zajímavá na tomto sporu je logická úvaha, že pokud to bude padělek, musí být originál umělecké dílo. Po velkých sporech o to, zda fotografie je či není umělecké dílo, vydal v dubnu 1862 pařížský soud rozsudek, v němž fotografie dosáhla právního postavení uměleckého díla. Soud potvrdil, že „fotografické obrazy“ mohou být „výsledkem myšlení, ducha, vkusu a inteligence fotografa“.¹⁹⁰ Dodejme, že dnes jsou fotografická díla chráněna autorským zákonem.

4.7 Porušování autorského práva a etika autorství

V diskusích o autorském právu v souvislosti s nakladatelskou praxí se setkáváme s několika druhy problémů.

---

¹⁸⁹ *Kontroverze. Právní a etická historie fotografie*. Galerie Rudolfinum, 8. září–13. listopadu 2011. [Katalog.] Lausanne : Actes Sud, Musée d'Élysée, 2008.

¹⁹⁰ Tamtéž.

Vztah autora a nakladatele (pokud zůstaneme u knih) je v současné době po právní stránce upraven licenční smlouvou (viz přílohu č. 1). Podle autorského zákona¹⁹¹ licenční smlouva vymezuje práva a povinnosti smluvních stran, přičemž nabyvateli, kterým zpravidla bývá nakladatel, „poskytuje oprávnění k výkonu práva dílo užit“ (licenci). Nejdůležitější z obsahu smlouvy je druh licence (event. podlicence), dále doba, na kterou licenci nakladateli autor poskytuje, teritorium, pro které licence platí a odměna (a způsob, jakým bude vyplacena), kterou od nabyvatele-nakladatele autor obdrží. „Užitím“ díla je přitom rozuměno zpřístupnění díla veřejnosti rozšiřováním jeho rozmnoženin (vydáním) díla. Podstatné pro vztah obou smluvních stran je také to, zda se jedná o výhradní, či nevýhradní licenci.¹⁹²

---

¹⁹¹ NERUDOVÁ, Veronika; KŘÍŽ, Jan; HOLCOVÁ, Irena. *Autorský zákon : zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změnách některých zákonů : s poznámkami a úvodním slovem*. Praha : IFEC, 2000.

¹⁹² „V případě výhradní licence autor nesmí poskytnout licenci třetí osobě a je povinen, není-li sjednáno jinak, se i sám zdržet výkonu práva užit dílo způsobem, ke kterému licenci udělil.“ (AZ, odd. 1 § 47 odst. 2) „V případě nevýhradní licence je autor nadále oprávněn k výkonu práva užit dílo způsobem, ke kterému licenci udělil, jakož i k poskytnutí licence třetím osobám.“ (Tamtéž, odst. 3) Taková licence se nazývá podlicencí, a pokud ji poskytuje nabyvatel-nakladatel, je povinen autora o tom informovat a získat jeho písemný souhlas. (Tamtéž, § 48) Upozorňuji na tuto možnost právě na tomto místě, protože zejména v současné době, kdy se nakladatelé rozhodují pro digitalizaci děl vydaných dříve v jejich nakladatelství v tištěné podobě, dochází ke sporům mezi nakladatelem a autorem (případně jeho dědici) o oprávnění dílo vydat a poskytnout podlicenci distributorům elektronických knih atd.

Rovněž udělení podlicence na zpracování díla pro rozhlas, televizi, film a další média (dnes např. populární komiks či počítačová hra) je závislé na formulaci a vymezení licenční smlouvy. Pokud nejsou ve smlouvě uvedeny bližší specifikace, má se podle AZ za to, že:

„...územní rozsah licence je omezen na území České republiky,

- a) časový rozsah licence je omezen na dobu obvyklou u daného druhu díla a způsobu užití, nikoli však na dobu delší než jeden rok od poskytnutí licence, a má-li být dílo odevzdáno až po poskytnutí licence, tak od takového odevzdání,
- b) množství rozsah licence je omezen na množství, které je obvyklé u daného druhu díla a způsobu užití.“ (AZ, odd. 1, § 50, odst. 3)
- c) v případě licenční smlouvy nakladatelské je licence poskytována výhradně (AZ odd. 2 § 56, odst. 2).“

Dále AZ stanoví, že:

„(4) Nestanoví-li smlouva jinak, licence k rozmnožování díla zahrnuje i oprávnění k pořízení rozmnoženin přímých i nepřímých, trvalých i dočasných, vcelku nebo zčásti, jakýmikoli prostředky a jakékoli formě, a pokud jde o rozmnoženiny v elektronické formě, jak ve spojení on-line, tak i off-line.

(5) Nestanoví-li smlouva jinak, licence k rozmnožování díla zahrnuje i licenci k rozšiřování takto zhotovených rozmnoženin.

(6) Nestanoví-li smlouva nebo nevyplývá-li z jejího účelu jinak, zahrnuje licence k vysílání díla i oprávnění k zhotovení záznamu díla vysílatelem jeho vlastními prostředky a pro jedno vlastní vysílání.“ Podrobněji viz AZ, § 47n.

Licenční smlouva, jak již bylo řečeno, vymezuje práva, ale i povinnosti obou smluvních stran. V této souvislosti bych chtěla podtrhnout také povinnost licenci využít (viz AZ odd. 1 § 46 odst. 3). Další paragraf (§ 53) pak určuje možnost odstoupení od smlouvy pro nečinnost nakladatele.

Pro ilustraci a eventuální srovnání uvádím v příloze příklady dvou licenčních smluv vysokoškolských nakladatelství: české, která je používána vysokoškolským nakladatelstvím VŠCHT¹⁹³, a zahraniční, konkrétně smlouvy univerzitního nakladatelství Oxford University Press.¹⁹⁴

K tomuto právnímu vymezení si teď dovoluji zařadit několik konkrétních příkladů různých způsobů porušování právních ustanovení – a začneme ještě hodně předtím, než byla kodifikována (tak, jak jsme uvedli výše).

4.7.1 Příklady z dávných dob

Někdy v raném 5. st. př. Kr. Simónidés z Keu napsal:¹⁹⁵ „Vždyť neučenost je lepší skrývat.“ Sám však citoval Hérakleita.¹⁹⁶ Na citaci bez uvedení pramene by sice v antice nebylo nic neobvyklého, kdyby nešlo právě o Simónida, který začal, ve své době dost neúspěšně, prosazovat zpoplatnění literárního díla jako majetku, jak jsme si to ukázali v podkapitole 1.1. Sám určitě autorovi nic nezaplatil, takže by mohlo jít o první doložený případ plagiátorství. Bezpočet starších případů by byl omluvený jinými zvyky oněch dob. Vymluvil by se ovšem i Simónidés, protože zpoplatňoval jenom (své) verše a mnemotechniku. I tak měl ovšem Simónidés věnovat proporční část honoráře, který obdržel, efeskému chrámu, jemuž Hérakleitos svůj spis odkázal.

---

¹⁹³ Viz přílohu č. 1.

¹⁹⁴ Viz přílohu č. 2.

¹⁹⁵ Alespoň ho takto později cituje PLÚTARCHOS. *Quaestiones convivales* III, 1; p. 644f. In TLG. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

¹⁹⁶ HÉRAKLEITOS B 95 = Plútarchos. *De recta ratione audiendi* 43d [online]. Přel. Zdeněk Kratochvíl. Dostupné z WWW: <<http://www.fysis.cz/presokratiki/22/bcz.htm#B%2095>> [cit. 23. 8. 2013].

Pokud bychom z hlediska autorství zkoumali například dílo Platónovo, pak by jeho použití textů mnoha starších autorů bylo hodně na pováženou: nejen cituje, to samozřejmě může, ale také přepisuje, mění kontexty citátů a parafrází. Právě tím ovšem tvoří svébytné dílo.

Literární žánr zvaný *strómateis* (latinizovaně *stromata*), doslova koberce (ve smyslu pestré knihy) je v římské době velmi oblíbený pro filosofická i popularizující naučná díla. Text je autorský v tom smyslu, že prolínáním tisíců převzatých témat nechává vyvstat nový myšlenkový celek. Vrcholným příkladem je stejnojmenný obsáhlý spis Klementa Alexandrijského z konce 2. stol. n. l.¹⁹⁷ Pracuje s několika tisíci textů či úryvků z textů nejméně 400 autorů od nejstarší doby po své současníky. Někdy je text označen jako citát, jeho autor je jmenován, což by odpovídalo i dnes běžné citační praxi. Další citáty ovšem nejsou v Klementově textu označené – rozhodně ne proto, že by si je chtěl přivlastnit, že by vytvářel plagiát, ale protože by to rušilo souvislost myšlenky. Kromě toho řadu cizích myšlenek pouze parafrázuje, jindy zase vlastní myšlenku podává literárním stylem, který dokonale napodobuje jiného autora, což může znamenat, že četbou jeho textu byla tato myšlenka inspirována. V textu jsou tisíce narážek na klíčová slova různých nauk, oblíbená slovní spojení i obecně známá témata rozličných literárních žánrů.¹⁹⁸ Spíše eticky než právně problematické by bylo – jako už u Platóna – hlavně to, že četní autoři se ocitají v kontextech, s nimiž by určitě nesouhlasili. Především se však pracuje s intertextem: v průběhu formulace vlastní myšlenky použije slovní spojení, které čtenář zná z nějakého významného díla, ať už dávného, nebo nedávného (Homér, Platón, biblický text, ze současníků například Núménios). V současné době a podle dnešních zákonů by část toho byla považována za plagiát a zároveň by šlo o nevypořádání autorských práv. Dodržování dnes platných citačních norem by tento žánr naprosto rozbilo neustálými poznámkami a hlavně by čtenáře připravilo o kýžený, autorem navozený dojem, že to vše, co z literatury zná, mu najednou dává nový a dříve netušený smysl. Kdyby podobný text měl legálně vzniknout dnes, musel by vedle autora

---

¹⁹⁷ KLÉMÉNS ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata* I–VII. Přel. Jana Plátová, Veronika Černušková, Matyáš Havrda, Miroslav Šedina. Praha : OIKOYMENH, 2004–2009. Za konzultaci děkuji Matyáši Havrdovi.

¹⁹⁸ Příklad viz *Stromata* V, 109–111, kde formálním centrem je výklad Xenofana z citacemi, kontextem Pavel z Tarsu a biblická kniha *Přísloví*, narážky na Hérakleita, Eurípida – ale skutečným záměrem je ukázat filosofii jako přípravu na křesťanství. Přínejmenším Xenofanés, Hérakleitos a Eurípidés by se cítili zneužití k propagaci nového náboženství, Xenofanés by mohl ukázat i na účelové překroucení významu svých slov, díky němuž pak vznikla křesťanská metafyzická theologie.

pracovat tým právníků, dotovaných štědrým mecenášem. Ještě se k tomu vrátíme v podkapitole 4.7.3.

A ještě případ z novější historie: Představte si někoho, kdo opisuje *Bibli kralickou*, snaží se ji šířit – a je za to kvůli kopírování pronásledován...¹⁹⁹

4.7.2 William Shakespeare

Jako druhý příklad z minulosti, který bychom dnes chápali jako porušování autorských práv, nám může skvěle posloužit snad nejslavnější divadelní autor všech dob, William Shakespeare.

Nebýt opisování a přepisování témat a příběhů, nejspíš by nevznikla největší díla světové dramatiky. Existuje o tom množství literatury – každý překladatel, a že jich je (jen těch do češtiny je více než 53²⁰⁰) – na začátku své práce pátrá po příbězích a autorech, kteří byli pro Shakespeara nejen zdrojem jeho inspirace, ale jejichž příběhy přímo – a bez ostychu – převzal, „... jaksí upevnil, zakotvil – a to hned několika lany“, konstatuje Přemysl Rut ve své shakespeareologické studii.²⁰¹ „Posílil motivaci, která nutí postavy jednat, zvýraznil jejich povahové rysy, významněji upevnil historické (mnohdy přímo politické) předpoklady a okolnosti příběhu, básnickou imaginaci a rétorickou obratnost podřídil dramatické situaci.“²⁰²

Tak jako on, počínali si jeho předkové a předkové předků; vždy stavíme na tom, co jsme dostali jako dědictví, jako odkaz našich předků. Máme o to pečovat, což ovšem v žádném případě neznamená zamykat do nepřístupných archivů či zpoplatňovat nad únosnou míru. A Shakespeare se o zděděné příběhy staral důsledně: jeho hry (cit.) „...povstaly z novel a kronik a velmi často se do těchto vypravěčských žánrů vracejí, když je třeba.“²⁰³

---

¹⁹⁹ Tento příklad uvedl doc. JUDr. Radim Polčák z Právnické fakulty MU v Brně na semináři vysokoškolských nakladatelů v Olomouci dne 30. ledna 2013.

²⁰⁰ STEHLÍKOVÁ, Eva. *Sága shakespeareovského překladatelství : recenze habilitační práce Pavla Drábka České pokusy o Shakespeara. Divadelní revue*. Praha : Institut umění – Divadelní ústav, 2010, roč. 21, č. 3, s. 158–160.

²⁰¹ RUT, Přemysl. *Příběh & Shakespeare*. Praha : Akademie múzických umění, 2007.

²⁰² Tamtéž, s. 92.

Rut uvádí příklady jednotlivých Shakespearových her a splétá historii jejich osudů: „Dobře je to vidět na příběhu Romea a Julie, který Shakespeare vypravuje jako příběh o obtížích setkání a srozumění ve světě střetů a míjení. To téma je nepochybně přítomno už v novele, kterou roku 1554 vydal Matteo Bandello a kterou brzy nato (1562) z francouzského převodu anglicky zveršoval Arthur Brooke (*Tragická historie Romea Julie*). Připočteme-li nedochované, ale v Anglii prý tehdy úspěšné zpracování dramatické a ještě sbírku *Palác potěchy*, v níž přichází do Anglie Bandellův příběh v překladu Williama Painterera, měl Shakespeare z čeho vycházet.“²⁰⁴

4.7.3 Filmový dokument

Abych tento paradox dějin – totiž stavění přítomnosti a současné kultury na duševním i hmotném dědictví minulosti a zároveň nemožnost užívat toto dědictví kvůli normativním a zákonným předpisům – ilustrovala i na jiném než literárním poli, uvedu příklad z filmové branže.

Velmi často se s problémem možnosti využít archivní či jiné autorské filmy setkávají dokumentaristé, kteří některá témata zpracovávají právě pomocí techniky takových stromateis: dávají k sobě výseky z různých filmů a jejich novým uspořádáním, které má určitý cíl, vzniká nový tvar a nový pohled na určitou skutečnost.

Je to tak například u dokumentu-medailonu o jednom slavném herci, který hrál ve stovkách filmů, z nichž každý je autorsky chráněn, licence k užití díla jsou pečlivě právně ošetřeny a zpoplatněny, takže kromě toho, že je leckdy velmi obtížné zjistit, kdo je nositelem práv, je také pro dokumentaristy, kteří většinou nedisponují tak velkými rozpočty jako producenti hraných filmů, nemožné získat práva a legálně použít úryvek z filmu do svého dokumentu. Takový případ uvádí L. Lessig.²⁰⁵

---

²⁰³ Tamtéž, s. 8.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 52.

²⁰⁵ LESSIG, Lawrence. *Free culture*. New York : The Penguin Press, 2004. Česky : *Svobodná kultura, Root.cz*. 2010, s. 65–67 [online]. Přel. Adam Hazdra a kol. Dostupné z WWW: <<http://www.svobodna-kultura.cz/>> [cit. 17. 7. 2012].

4.7.4 Autor a nakladatel

Další exkurz vychází z konkrétního případu, tentokrát ze současnosti, nemá však ilustrovat správné či nesprávné dodržování litery zákona, ale ukáže etický a mravní rozměr jednání, které zákon nepostihuje – a ani postihnout nemůže. Jde o téma, které nebývá předmětem právních sporů, příběh je o lidech a jejich mravech. Odehrává se na poli jednoho nakladatelství, je o autorských právech a lidských nedorozuměních.

Jedná se o příběh vydávání poemy *Král na střeše* od Franze Wurma v nakladatelství, jehož jméno ponecháme skryto, zrekonstruovaný podle souboru 166 dopisů, jež si v té věci vyměnili překladatelka, nakladatel, redaktor a autor. Pro literární i lidské a morální hodnoty, které tato korespondence ohledně vydání, resp. nevydání jednoho překladu nese, jsem se rozhodla pro její převyprávění s citacemi z dopisů.

V září 2007 nabídla překladatelka V. K. překlad rozsahem nevelkého díla (2000 veršů, tj. asi 35 normostran) NAKLADATELSTVÍ, které jí doporučila výtvarnice-spolupracovnice na předešlém jakémsi díle i přítel – rozhlasový režisér jako vhodné pro literaturu tohoto typu:

„Milá V., tvou otázku přeposílám M. a dám vědět on nebo já děkuji za důvěru v NAKLADATELSTVÍ měj se pěkně H.“

„Děkuju, H., jak bych mohla nemít v NAKLADATELSTVÍ důvěru! Pa, V.“

Nakladatelství knihu rádo přijalo s tím, že *„pokud by bylo možné knihu vydat již během příštího roku, požádali bychom letos v prosinci na mkcr a nclf o grant...“*, přislíbilo i redaktora, o něž V. K. požádala. To vše se odehrálo v září 2007, autor, starý pán žijící ve Švýcarsku, se též radoval... – a navrhl bilingvní vydání. V. K. nabídla nakladateli zprostředkování práv k vydání, recenzenty-lektory, pořídila fotografii autora na obálku, napsala anotaci a zprostředkovala všechny kontakty s autorem. Dopisy do/z nakladatelství, stejně jako do/z Švýcarska *„kmitaly“* a jejich rychlá výměna naznačovala, že knížka bude v krátké době vydána.

Dílo se pěkně rozběhlo, V. K. na věci s radostí pracovala, formality neřešila (zatím neměla licenční smlouvu – podle ní bylo přece jasné, že všichni o vydání díla stojí a udělají vše pro to, aby k němu došlo co nejdřív a aby bylo v co nejlepší kvalitě).

V říjnu t. r. dostala V. K. zprávu od švýcarského nakladatele, že s českým vydáním souhlasí. Předala ji českému nakladateli k vyřízení prodeje práv.

Do března následujícího roku (2008) se však nestalo vůbec nic – na dotaz V. K. přišla z nakladatelství odpověď: „...*po pravdě řečeno jsme s Franzem Wurmem ještě nic nepodnikli, jen víme, že ho chceme vydat tento rok...*“ – s žádostí, aby znovu zaslala překlad a bez odpovědi na dotaz, zda už text četli recenzenti.

Odpověď přišla za tři dny, ale obsahovala pouze jméno navrženého redaktora.

V květnu V. K. posílá přepsaný originál básně a ptá se po smlouvě. Také kontaktuje doporučeného redaktora a informuje ho o stavu věci.

V témže měsíci ji informuje nakladatel R., že se mu narodil syn.

Redaktor se (v červnu) na práci těší, koncem června oznamuje V. K., že text již má.

V půlce října – ještě stále radostně a s nadějí – míří dotaz V. K. na redaktora P. B., od kterého zřejmě do té doby nepřišla jediná řádka. Vzápětí redaktor prosí o trpělivost.

Před Vánoci V. K. připomíná, že *Král* měl vyjít letos – a zpráva o něm žádná. Není ani v edičním plánu na příští rok.

V únoru 2009 (do té doby nic) – píše autor a dotazuje se, zda kniha vyjde do května. „*Ano, chtěl bych, aby Franz Wurm vyšel do května, uvidíme, zda do pátého, to opravdu nevím,*“ odpověděl redaktor, pracující v té době ovšem na jiné knize, která měla vyjít minulý rok.

Koncem března píše V. K. nakladateli: „*Franz Wurm mě teď požádal, abych se na Vás obrátila s prosbou: buď prosím vydejte knihu do 15. května (tehdy bude Pražský literární dům v pořadu Tři generace představovat i našeho básníka), nebo text z Vašeho nakladatelství stáhneme, smlouva stejně nikdy nebyla sepsána. Omlouvám se, že určitě přicházím v nejhorší dobu – taková nejhorší doba je pořád –, sama jsem byla demonstrovat proti grantové politice ministerstva kultury. A možná Vám dokonce přijde vhod se Wurmova Krále zbýt. Konám, oč mě požádal autor.*“

Redaktor, který byl o věci od V. K. též informován, si trochu nasypal popel na hlavu, zároveň však se nevyhnul lehkému moralizování, když napsal: *„Knihu prosím z nakladatelství nestahujte. Víím, že Franz Wurm je Franz Wurm, víím, co udělal atd., nesrovnávám to zcela, ale... upřímně řečeno, kdybych měl takto sledovat překlady svých knih, a dávat malá ultimáta, tak bych tím s úspěchem mohl trávit nemalou část svého života. Zároveň uznávám, že rukopis u mě leží příliš dlouhou dobu.“*

Následně byla V. K. vydavatelem ujištěna, že *„...kniha bude na 99 % 15. 5. (kdy měl být Franz Wurm prezentován Pražským literárním domem, pozn. MK) hotová, pokud nesouhlasíte, s lítostí, ale bez uraženosti, Vám text vrátíme.“*

Nejhorší tedy nakladatel zažehnal, V. K. poslala ještě fotografii autora na zadní stranu obálky (kterou grafik-vydavatel komentoval *„je výborná, děkujeme!“* – a v dalším dopise: *„je to opravdu krásná fotka...“*)

V květnu 2009 se poprvé sešla V. K. s redaktorem a z této schůzky usoudila na drobné opravy svého textu, které následně provedla a koncem května poslala k „nultým“ korekturám redaktorovi. Z dopisu vyplývá, že stále ještě nemá podepsanou smlouvu.

Odpověď žádná, dva urgující dopisy, až na druhý, naléhavý, strohá odpověď *„Milá paní K., díky, čtu to a pošlu; srd. P.“*

V půlce května dopis od redaktora s oznámením, že posílá korektury – nic však nebylo v příloze. Začátkem července stále nic... – jen důvěra V. K. k dokončení knihy upadá. Přesto ho vyzve: *„...přiznám se, že tohle jsem ještě nezažila. Nemohl byste tu práci už dokončit? Jistěže máte jiné práce nad hlavu, ale vzpomeňte, tvrdil jste, že Vy už Krále zdržovat nebudete. Tak kde prosím Vás je? Buďte tak hodný, nenechte mě pořád se Vás doprošovat. Čekám na dohodnuté nulté korektury, abych je mohla odeslat do Ascony. (Německý text nakladatelství má, sama jsem ho celý opisovala do počítače, český text máte zas Vy, což je to tak složité, dát je dohromady?) Pan Wurm přislíbil, že ještě jednou důkladně pročte český text spolu s německým, takže ohlídané to bude po všech stránkách. Prosím, pošlejte!!“*

Po týdnů, kdy nepřišla žádná odpověď, obrací se na nakladatele. Pak přichází od redaktora zpráva, že posílá korektury k sazbě (11. 7. 2009). Během prázdnin V. K. stále upomíná nakladatele a žádá sazbu, kterou by mohla poslat do Švýcarska autorovi ke korektuře.

Připomínám znovu, že se jedná o 36 normostran, resp. s německým originálem zřejmě něco kolem 80 NS.

Po prázdninách se ozývá grafik-nakladatel s tím, že má hotové nulté korektury a V. K. ho vyzývá, aby jí je poslal na adresu s tím, že je ona pošle autorovi. Opět připomíná, že by na tyto korektury bývaly byly vhodné prázdniny...

Několikrát nabídne schůzku, kde by bylo možné předat korektury, zůstane to však bez odpovědi.

Během října V. K. zkouší kontaktovat grafika, redaktora – mezitím dostává zprávu od autora (83 let), že se mu zhoršil zrak: *„Ostatně se těch korektur Královských bojím čím dál tím víc, protože mi právě během posledního půlroku krůček za krůčkem vyvádí oči takovým nepěkným diminuendo, a ať už mám poněkud rozmyšleno, jak na to jít pomocí Barbary, ještě neshledávám, že bychom na to mohli stačit i tak, po dvou.“*

Autor se obává, že peníze, které byly určeny na jeho knihu, byly použity na jiné, a proto že je vydání jeho knihy stále zdržováno.

V. K. naléhá na vydavatele: *„Pane R., prosím ty korektury! Nenechávejte mě věčně psát tyto prosebné maily a propadat se hanbou před Franzem Wurmem. Číst jeho poslední dopisy mi už opravdu působí velké potíže. Ostatně píše, že se mu výrazně zhoršil zrak. Pomyslete, 83 let! Jak on nám ty korektury ještě přečte!“*

V listopadu posílá grafik-nakladatel vadné korektury – a V. K. v dopise, který posílá obratem, upozorňuje, že na obálce je její fotografie špatně oříznutá. Po dvou dnech a několika dopisech přijdou správné korektury, V. K. hned reaguje na grafikovy dotazy a ptá se: *„Milý pane R., proč Vy mi vůbec neodpovídáte, na co se ptám já Vás a o co já Vás žádám. Přemožte se přece a dejte mi vědět, zda fotografii uvedete v původním stavu. Takhle bych ji musela stáhnout!“*

A v dalším dopise: *„Ta hlava potřebuje prostor, potřebuje vystupovat z černé základny, nemůže mít ani takřka uříznuté temeno, bílý límec na ní musí být vidět celý, aby z něho, z tohoto ‚motýlka‘ hlava teprve opravdu mohla vystoupit. Velmi doufám, že jde u horního*

i dolního uříznutí obrázku jen o ledabylost, a nikoli záměr, a nedovedu si představit, že byste Vy, výtvarník, rozdíl mezi oběma výřezy neviděl.“ Pan grafik-nakladatel odpoví útokem: „Nerozumím vám, kdy jsem vám ohledně fotografie neodpověděl? To opravdu nevím... Věcně: Ořez fotografie vychází ze standardního formátu, jaký v našem nakladatelství fotografie mají. A není to formát, který by nám ‚upadl od stolu‘, řečeno parafrází vaší připomínky. Také s výřezem jsem poměrně dlouho pracoval, jsem se svou prací spokojen, nemám k tomu co dodat. Pokud s použitím vaší fotografie nesouhlasíte, budeme to samozřejmě respektovat a na obálku ji neumístíme. Jen osobní poznámka: pracujeme s poměrně mnoha profesionálními fotografiemi a s takovým požadavkem jsem se ještě nesetkal; ale je to čistě na vás, rozumím.“

Nato V. K. znovu posílá původní dopis s připomínkou ohledně ořezu fotografie. Brzy následuje další, rozebírající důvody trvání na zachování formátu fotografie: *„Samozřejmě taky chápu, že ve svých knihách zachovávejte jednotu, nakladatelství je rozpoznatelné na první pohled, má, zdá se, svou tvář. Že se zatím žádný z kolegů fotografů proti výřezu své fotografie neohradil, může mít ten důvod, že v žádném konkrétním případě ořez fotografií neuškodil. Já bych se taky bránila méně vehementně, kdybyste fotografii ořízl zleva nebo dokonce trochu i zprava, ale nahoře ani dole to prostě nejde. Škoda té fotografie, byla by v knize působila skoro i jako ilustrace třpytivého, mihotavého krále. Nechci svůj jazyk brousit příliš na ostro, ale znáte titul knížky Milana Kundery (nedávno v Atlantisu): Nechovejte se tu jako doma, příteli? Tak mi připadá, že se s fotografiemi zachází, když jsou pojednávány jako plocha, a nedíváme se, co na té ploše je.“*

Koncem listopadu posílá V. K. korektury autorovi, aniž dostala nějaké od redaktora.

V půli prosince přijde dopis od autora, který píše: *„Jsem rád, že jste tak učinila kvůli té fotce. Snad ten pán si to ještě rozmyslí. Je to druh lidí, kterým klobouk dosti velký se nenachází. Samozřejmě škoda, jestli ta fotka tam nebude...“*

To už se vydávání knihy přehouplo do dalšího roku, 2010. Osmého ledna dostává V. K. zpět korektury od autora a žádá o schůzku s redaktorem a nakladatelem-grafikem s odůvodněním: *„...protože stále ještě nemám smlouvu, nemůžu tyto dotazy sama panu Wurmovi zodpovědět – týkají se třeba autorských, případně recenzních výtisků, poskytl by adresy, kam takové výtisky poslat (Demetzovi například). Těch věcí je víc a je třeba je projednat a přednést za přítomnosti nakladatele.“*

Trvá do 23. ledna, než se domluví na schůzce, na níž se poprvé setká s nakladatelem-grafikem. Tentýž den (v úlevném dopise kamarádce) toto setkání V. K. popisuje: *„Odcházela jsem jako ta, kdo je upíchnutá na své ‚dílo‘, ostatně ta fotka, paní K., zas tak úžasná není (sic!, pozn. MK), atd. Ale byly i světlé momenty, B. se mnou ještě poseděl, nedělal pomalu nic jiného, než že se omlouval...“*

V únoru se z korespondence dozvíme, že V. K. vyplnila elektronicky poslanou smlouvu, ale tištěnou ji k podpisu (zatím) nedostala.

V dubnu píše redaktorovi a nakladateli: *„...drobet jste se s panem B. odmlčeli (...) Byla bych ráda, kdybychom se přece jen mohli dohodnout na termínu pro Wurmova Krále (autorovy narozeniny jsou už dávno pryč, navíc ho škaredě zlobí srdce). Budu mít po letních prázdninách fotografickou výstavu a čtení ve švýcarském Bernu, velmi by se hodilo, kdybych tam mohla knihu, zvláště když bude dvojjazyčná, prezentovat. Byli byste tak laskavi a věc přece jen poněkud uspíšili? Ostatně smlouvu, kterou jsem Vám elektronicky obratem vrátila zpět, pořád ještě, oproti Vašemu ujištění, nemám v ruce.“*

Mezitím se snaží udržet v autorovi naději a dobrou náladu, bagatelizuje nezodpovědné chování nakladatele. Z odpovědi je znát, že mu není dobře a musí se starat o své zdraví.

Po týdně znovu urguje schůzku s nakladatelem a redaktorem, to už je konec dubna. Dostává odpověď s korekturami a z poznámky, že „kolega smlouvu jistě zašle“ je patrné, že stále ještě V. K. žádnou v ruce nemá. Tu si vyzvedne, spolu s korekturami, o týden později na poště. Informuje o tom grafika-nakladatele a ptá se: *„Udělal Vám už, prosím, nakladatel (rozuměj německého vydání, pozn. MK) právo knihu vytisknout? – a dozvídá se, že grafik-nakladatel povolení k českému vydání již má.*

Následně (6. května) V. K. odešle druhé korektury a podepsanou smlouvu do NAKLADATELSTVÍ. Grafik-nakladatel reaguje promptně a V. K. to hned radostně sděluje autorovi. Ten koncem května odpoví (korespondence je vedena klasickou, pozemní poštou): *„Abych Vám a nám ke zprávě o Králi blahopřál, na to jsem příliš pověřčivý. Těšme se tiše a neztraťme naději...“ – a to je poslední, co autor V. K. napsal.*

V červenci se V. K. dotazuje nakladatele: „...*tak jak s Králem?*“ Z odpovědi se dozví, že nakladatel má neštovice. Od V. K. se mu dostane politování, koncem července se ale znovu ptá, jak si věc stojí, a připomíná svou říjnovou výstavu fotografií v Bernu a možnost čtení a představení *Krále*.

Sedmého září se už zřejmě dost našťvaně V. K. znovu (pokolikáté už?) dotazuje jak nakladatele, tak redaktora: „*Proč prosím Vás nechcete využít nabídky, že prezentuji Wurmovu knihu z Nakladatelství ve švýcarském Bernu? Proč mi ještě ani po čtyřech měsících, před kterými jste mě naladil, že ,tentokrát se ozvu brzy', poslední korektury neposíláte? Odjíždím 20. října, byla bych ráda, kdyby kniha byla do té doby vytištěná.*“ – a zároveň utěšuje autora (a patrně i sebe), že v NAKLADATELSTVÍ knihu určitě letos vydají – a informuje ho o své možné prezentaci v Bernu.

„29. září 2010 Franz Wurm zemřel.“

Tuto větu, bez komentáře, posílá V. K. redaktorovi a nakladateli knihy a v dalším dopise se stejným datem rekapituluje čtyřleté martrium s nakladatelstvím: „*Rukopis překladu Wurmova Krále na střeše jsem panu R. předala před čtyřmi lety, pan Wurm z toho měl nejprve radost, pak se už jen uchýlil k vtipkování, nakonec si přál, abych báseň z jejich rukou stáhla. Jak redaktor textu pan B., tak vydavatel pan R. mi místo toho přislíbili, že kniha na 99 % vyjde do května roku 2009. A nyní, když dokonce autor, který po mně ještě letos na jaře vzkazoval, proč by rád, aby kniha brzo vyšla, neb měl vážné srdeční potíže, když tedy 29. září 2010 tento autor umřel, nezmohli se ani B., ani R. na jedinou reakci na mou zprávu. Pánové, není dnes nanejvýš vhodné, abych nás s konečnou platností zbavila závazků k rukopisu, o který nakladatelství evidentně nemá zájem? Jasněji už byste to, pane R. a pane B., skutečně najevo dát nemohli, a tak bych ráda od Vás dostala alespoň jednou konečně už nějakou odpověď místo neustálých pozvánek na všemožná jiná čtení, odpověď, že knihu nevydáte! Nepřeji si nic víc než právě toto a lituji, pánové, že jsem kdy s Vámi vstoupila do pracovního poměru.*“

Redaktor se omluví, píše, že knihu nechce ztratit.

Už je ale zřejmě pozdě, pohár trpělivosti přetekl: „*Víte, už nemám jednu chuť ji v NAKLADATELSTVÍ vydat. Ve smlouvě stojí: nevydá-li ji nakladatelství do jednoho roku od odevzdání rukopisu (odevzdala jsem před čtyřmi roky!)... Tak se mi zdá, že mám právo ji*

stáhnout, co myslíte? To, že se jí Franz Wurm nedočkal – Vy nemáte před očima to množství dopisů na toto téma vyměněných –, mi její vydání v NAKLADATELSTVÍ naprosto znevážilo. Nebylo by možné práci pana R. zastavit? Mně už se prostě nechce další čtyři roky setrvávat v takových ujišťováních bez výsledku, furt muset na dotazy okolí říkat, ne, ani B., ani R., ani ..., a poslouchat: ale to je nehorázné... A vidět přitom, že Vy to tak vůbec nevnímáte, tu neskutečnost, tu nesmírnost a promiňte mi to slovo: urážlivost takového jednání vůči kterékoli osobě. Samozřejmě, že to tak nemyslíte, vždyť jste oba milí a zdvořilí hoši, o to je to zoufalejší, že si takhle jednat dovolujete bez veškerých skrupulí. P., byla bych ráda, kdybychom tu věc ukončili. Jestli to smlouva umožňuje, přistupte mi na to, ať se nemusím za půl roku ozývat se stejným požadavkem znovu.“

Na to naléhavá prosba: „...velice Vás prosím: nestahujte ten rukopis.“

Ale V. K. už „z knížky nemá žádnou radost“, z dopisu je cítit velký smutek. Začátkem prosince nakladatel posílá korektury a vysvětluje: „Co dodat. Můžeme se Vám dokola omlouvat. Jednoduše se nashromáždilo velké množství knih, které měly již dříve vyjít, a autoři atd. knihy připravili až tento rok a, bohužel, tak mají v edičním plánu přednost. Současně pro nás jakákoliv další vydaná kniha znamená jen další finanční ztrátu, na kterou si prostě musíme vydělat ziskovou aktivitou. (A ještě bychom rádi trochu žili, máje malé děti...) Suma sumárum: Nemyslím si, že jsme jakkoliv arogantní atd., situace mi více připomíná pelášící myši v kolotoči, kdy se leckomu může zdát, že bychom mohli běžet ještě rychleji. To už, bohužel, nepůjde a ani to není naším cílem. Současně je opravdu velmi obtížné reagovat na Vaše zprávy. O to tedy vždy prosím P. B.

K vydání: Rozhodněte se, zda knihu chcete u nás vydat. Pokud ne, finální texty Vám předáme a nebudem Vám bránit vydat knihu kdekoliv jinde. Bude nám to velmi líto, ale rozumíme, že na to máte naprosté právo...“

V. K. znejistí a chvíli uvažuje, že už do toho nakladatel vložil taky svoji práci. Ale vzápětí (v dopise kamarádce) říká: „Jenže on bude samozřejmě postupovat dál stejně: před Vánocemi se to už stejně nevydá, a kdo ví, jak dlouho mě zas budou natahovat příští rok.“ Po telefonátu s kamarádkou se rozhodne a nakladateli sdělí, že na knihu u nich rezignuje. Od redaktora přijde znovu prosba, aby knihu nestahovala a za několik dní znovu: „Prosím, vraťme to do hry...“ V odpovědi čteme: „Přeložila jsem ho v podstatě proto, abych udělala panu Wurmovi radost, tu už mu neudělám. (...) Vy sám dobře víte, že by to nebyl žádný

bestseller, a mně se opravdu zdá, ať to byla jakkoli formulace okamžiku, že nechci někoho i s dětmi hnát do záhuby. Ale to, jak říkám, už teď ani není hlavní důvod.“

Nakladatel se pokusí se omluvit za formulaci věty o „živení dětí“, a prosí, aby V. K. ještě jednou zvážila možnost vydání.

Ve vánočním dopisu příteli, který celou tuto padesátistránkovou korespondenci uzavírá, se V. K. k tomu, co prožila s rukopisem a jeho nakladatelem, vrací: *„Musím se Ti přiznat, že spíš ve vzteku než ze zármutku jsem okamžitě napsala do NAKLADATELSTVÍ. (Poté, co se dozvěděla, že F. Wurm zemřel. Pozn. MK). Ze vzteku proto, že už počátkem roku jsem B. i R. upozorňovala, že Franz Wurm ztrácí zrak a nebude moct číst korektury, že Franz Wurm měl infarkt, a stojí proto o brzké vydání, že jedu v říjnu do Švýcar a mohla bych tam dvojjazyčnou knihu představit, kdyby byla vydaná... Většinou mi nikdo z nich neodpovídal, na oznámení o úmrtí ani ťuk. Pak jsem na deset dní do těch Švýcar odjela, a když po návratu pořád žádám zpráva ani reakce z NAKLADATELSTVÍ, požádala jsem o to, abychom vydávání Krále na střeše v nakladatelství ukončili. B. mě ještě uprosil, že prý R. ten den dokončuje poslední korektury. Když se po dalším měsíci (7. 12.) R. s korekturami ozval dopisem, ve kterém místo omluvy napsal: „Můžeme se Vám dokola omlouvat...“, navíc uvedl, že „pro nás jakákoliv další vydaná kniha znamená jen další finanční ztrátu“ a že „ještě bychom rádi trochu žili, maje malé děti...“, a když mě v témž dopise vyzval: „Rozhodněte se, zda knihu chcete u nás vydat. Pokud ne... nebudem Vám bránit vydat knihu kdekoliv jinde...“ – jeho nabídku jsem přijala.*

(...)

Ale Vánoce už budou dobré. Zanáším teď do svých materiálů opravy, ke kterým v Králi došlo během těch tří a půl let dohadování s NAKLADATELSTVÍM, to aspoň chci panu Wurmovi dát pod stromeček, aby měl tu báseň v češtině ve finální podobě, ale budu potřebovat nějaký čas, než Krále, pokud vůbec, dám z ruky.“

4.7.5 Čtyři překladatelé

Další příklad je příběhem, který rozdělil původní kamarády a spolutvůrce překladu jednoho veršovaného dramatu. Kromě jiného dokládá nejen heslo „neznalost zákona neomlouvá“, ale

také to, že hodnota vlastní práce a její uznání tím druhým, které v žádném zákoně právně vymezeny nejsou, musí být součástí morálních předpokladů autorství, resp. spoluautorství.

Čerstvý absolvent (dále překladatel) byl požádán o překlad části veršovaného dramatu, a to té, kterou úpravci a režisér pokládali za nutnou nechat v původním metru – blankversu. Zbytek, ale podstatně větší část, přeložila druhá osoba volným veršem – a pro jevištní uvedení ho ještě upravila třetí osoba, spolu se čtvrtou, která jej pak režírovala. Tak se stalo, že pod „překladem a úpravou“ figurují čtyři jména.

Problém, který nás zajímá, nastal v okamžiku, kdy dílo mělo být ohlášeno kolektivnímu správci (DILIA) a spolupřekladatel a úpravci básníkovi sdělili, že (cit.): *„Domluvili jsme se, že vzhledem ke genezi vzniku finálního textu budou zastupováni (a tedy majiteli díla/sic!/) autoři úpravy (tedy já, XX a XY). Vzhledem k tomu, že jsi za své pasáže dostal přiměřený honorář (odkryju pozadí, já dostal za celý text včetně několika korektur a textu do programu xxx Kč) a že proporčně tvoří velmi malou část celku, jsme došli k závěru, že by se tantiémy dělili(!) jen mezi nás tři, pokud proti tomu nic nenamítáš. Tvoje jméno pochopitelně bude figurovat v záhlaví textu, který odevzdám do Dilie a jsi uveden ve všech materiálech k aktuálnímu představení.“*

Řeklo by se, že je to otázka finančního vyrovnání. V tomto ohledu ale právní řád předpokládá, že se spoluautoři „dohodnou“ – a pokud ne, podíly všech budou stejné.²⁰⁶ Náš překladatel se v autorském právu příliš nevyzná, tak jako ostatně i autor výše citovaného

---

²⁰⁶ Viz AZ, § 8 odst. 5:

(1) Právo autorské k dílu, které vzniklo společnou tvůrčí činností dvou nebo více autorů do doby dokončení díla jako dílo jediné (dílo spoluautorů), přísluší všem spoluautorům společně a nerozdílně. Na újmu vzniku díla spoluautorů není, lze-li výsledky tvůrčí činnosti jednotlivých spoluautorů do díla odlišit, pokud tyto nejsou způsobilé samostatného užití.

(2) Spoluautorem není ten, kdo ke vzniku díla přispěl pouze poskytnutím pomoci nebo rady technické, administrativní nebo odborné povahy nebo poskytnutím dokumentačního nebo technického materiálu, anebo kdo pouze dal ke vzniku díla podnět.

(3) Z právních úkonů týkajících se díla spoluautorů jsou oprávněni a povinni všichni spoluautoři společně a nerozdílně.

(4) O nakládání s dílem spoluautorů rozhodují spoluautoři jednomyslně. Brání-li jednotlivý autor bez vážného důvodu nakládání s dílem spoluautorů, mohou se ostatní spoluautoři domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle soudem. Domáhat se ochrany práva autorského k dílu spoluautorů před ohrožením nebo porušením může i jednotlivý spoluautor samostatně.

(5) Není-li dohodnuto mezi spoluautory jinak, je podíl jednotlivých spoluautorů na společných výnosech z práva autorského k dílu spoluautorů úměrný velikosti jejich tvůrčích příspěvků, a nelze-li tyto příspěvky rozeznat, jsou podíly na společných výnosech stejné.

dopisu, který mluví o „majiteli“ úpravy²⁰⁷ – předpokládal ale, že se dohodnou, že ho přece spoluautoři nemohou jen tak – v podstatě bezdůvodně – škrtnout. Bránil se – a tak mu, po delší e-mailové korespondenci, aniž se pokusili setkat a „normálně lidsky“ domluvit, nějaké (minimální) procento z tantiém navrhli. Při licitaci o jeho výšku ale už zaznělo varování, které, bez jakýchkoli skrupulí formulovalo možnost (cit.): *„...přepracovat úpravu tak, že z ní budou tvé pasáže vyjmuty, doplněny mým překladem ve stejném duchu, v jakém je zbytek textu, a tato nová úprava bude nabídnuta DILII jako ‚překlad a dramaturgická úprava‘ autorů XX, XY, XZ. Ty jsi pochopitelně oprávněn jakkoliv nakládat se svým fragmentem a nabídnout ho DILII samostatně, pokud ho DILIA přijme.“* Naštěstí ale: *„Takové řešení ovšem nevnímám jako šťastné a rád bych se mu vyhnul.“* A překladatel, znechucen tónem, který najednou změnil základ původně přátelských vztahů, navržený, i když podle jeho soudu nespravedlivě nízký podíl na tantiémách odsouhlasil.

Dopustil se nějaké chyby? Pravda je, že by měl znát „pravidla hry“, pravdou cennější však podle mého názoru v tomto případě je, že překladatel se původně rozhodl svobodně a s důvěrou/důvěřivě podílet na něčem, co má smysl a co pokládá za důležité.

Základem celého etického problému bylo, že si při podpisu smlouvy nevšiml (a možná ani nevěděl, že si má všímat), že ve smlouvě (mimochodem podepsal Smlouvu o dílo, zatímco v tomto případě by to měla být smlouva licenční²⁰⁸) chybí ustanovení, jaký bude další postup při uvedení (provozování, vydání, šíření) díla poté, co bude odevzdáno,²⁰⁹ že neobsahuje bod či dodatek, který se zdá pro vyřízení tantiém prostřednictvím kolektivního správce klíčový.²¹⁰ Na tantiému, tedy podílovou odměnu za každé představení či uvedení díla má totiž nárok. Zároveň má ale možnost zaregistrovat se jako autor do DILIA, jež je Ministerstvem kultury ČR

---

²⁰⁷ Jak známo, osobnostní práva jsou nepřenosná, a pokud jde o majetková, je to záležitost licenční smlouvy či dohody.

²⁰⁸ Viz přílohu č. 1, Licenční smlouva.

²⁰⁹ Viz přílohu č. 6, Smlouva o vytvoření a užití díla, a přílohu č. 7, Smlouva o dílo.

²¹⁰ Tantiéma – část zisku, kterou dostávají vedoucí funkcionáři akciové společnosti; odměna umělci za vystoupení nebo dílo ve formě účasti na zisku.

pověřena výkonem kolektivní správy autorských práv²¹¹, a toto dílo (překlad) nahlásit. Při ročním rozúčtování, které kolektivní správce provádí, by pak překladateli-autorovi byla vyplacena finanční částka, která je vypočítána podle rozúčtovacího klíče. O kolektivních správcích byla řeč ještě na jiném místě této práce, nyní jde hlavně o to, že překladatele taková věc až do chvíle, kdy mu bylo jedním ze spoluautorů překladu a úpravy sděleno, že se s ním při rozdělení tantiém nepočítá, ani nenapadla. Jsou přece kamarádi, navíc víceméně spolužáci, kteří si rozumějí...

Jakmile měl text přijít „na trh“, tzn. být inscenován a reprizován v divadle, nastal problém, a veškeré závazky, které jsou považovány za přirozené, přestaly být jako přirozené a morální vnímány. Ve chvíli, kdy nebylo možné se opřít o literu zákona, která předpokládá, že ve věci spoluautorství musí napřed dojít k domluvě, kdy žádná právní autorita nepředepsala korektní postup či nezaštitila určitý způsob řešení problému, vystrčil růžky atavistický „klovací řád“, nečepýřilo se peří a vyloudil chraplavý a neočekávaný tón hlasu, do té doby nepoužívaný, a proto překvapující. A vlastně docílil svého – překladatel souhlasil, protože klovat do sousední slepice není v rejstříku jeho způsobů komunikace. Klovací řád potvrdil svou platnost – zvítězí ten, kdo je v klování úspěšnější.

Autorský zákon, jako ostatně každý zákon, je postaven na předpokladu určitého mravního povědomí a individuální morálky, které jsou založené něčím jiným než právní normou.

V našem konkrétním případě bychom předpokládali, že tantiémy (odměny za uvedení díla a jeho rozmnožování) budou patřit všem uvedeným překladatelům a úpravcům, samozřejmě podělené určitým klíčem podle množství práce, která byla jedním každým na díle odvedena.

Vypusťme nyní úvahu o konkrétních číslech, tu přenechme ekonomům – a soustředíme se na etický problém celé záležitosti.

Zákon (každý zákon) platí „pro našince“ – neplatí pro nepřátele. Pokud tedy v případě naší čtveřice vycházíme z původního spojení se k jednomu dílu, které vyplynulo z přátelství, vracíme se okruhem zpět k tomu, že prvotně šlo všem zúčastněným o jednání (a tady parafrázuji J. Sokola),²¹² kdy člověk za něčím jde, kdy se řídí nějakým cílem. Máme-li na

---

²¹¹ Viz AZ § 96 odst. 1 písm. A, bod 3. [online]. Dostupné z WWW: <http://www.dilia.cz/prilohy/1207145796_Opraveni_10334_2006_ze_dne_27.10.2006.pdf> [cit. 30. 8. 2013].

²¹² SOKOL, Jan. *Mrav, morálka a etika*. [přednáška]. Praha : FHS UK, 7. prosince 2009.

mysli etiku a etické jednání, pak mluvíme o schopnosti myslet do budoucna, sledovat dlouhodobé cíle. Jak hodnotit cíle, za kterými člověk jde?

Jak hodnotit to, oč se člověk pokouší, když oblast, z jejíhož zorného úhlu se díváme na tento konkrétní příklad, nemá žádné sankce. Stejně tak jako listina lidských práv deklaruje, že „Každý má právo na život“²¹³, a v biblickém textu čteme „hoden je dělník své mzdy“,²¹⁴ tak bychom mohli říct, že autor/překladatel má právo na odměnu za svoji práci. Autor má právo a nemůže se ho vzdát – stejně tak i překladatel.

Jiří Srstka k tomu uvádí (cit.): „Nemohu se nezmínit o překladu děl, která jsou ze stejného rodu jako zpracování díla, jelikož překladem dochází k podstatné změně původního díla napsaného jiným jazykem. Minimálně z toho důvodu musí původní autor souhlasit s překladem svého díla do jiného jazyka a tím pádem i s osobou překladatele a právo původního autora díla stojí vedle práva překladatele, který je považován též za autora díla, byť díla odvozeného. Pakliže dochází k dramatizaci přeloženého prozaického díla či k úpravám přeloženého dramatického díla, má překladatel stejná práva jako autor původní, pokud dramatizace, úprava nebo zpracování užije jeho díla (u konkrétních dramatizací mnohdy v tomto směru nastávají pochybnosti a musí se řešit případ od případu), a překladatel musí v rámci svých osobnostních práv souhlasit s dramatizací či s úpravou a stejně tak poskytnout licenční smlouvu oprávnění dílo užít.“²¹⁵

To už jsme na půdě výkladu určitých pasáží AZ – který poskytuje prostor pro jednání právníků a zástupců institucí či jednotlivých aktérů. O to nám ale v první řadě neběží, my se zde snažíme dopátrat té hlubší, osobnostní roviny, která obsahuje nějaký mravní potenciál, nějaké imprintingy, které mu velí (aniž zná či nezná právní normy) jednat podle, řekněme, vyššího mravního principu.

Takových sporů – každý trochu jiný, ale v zásadě všechny podobné – je mnoho. Právní řád nemůže postihnout všechny. Právo lze zvenčí nahlédnout, zároveň však zákonodárce

---

²¹³ *Listina základních práv a svobod*, hlava druhá, odd. první, čl. 6, odst. 1.

²¹⁴ *Evangelium podle Lukáše* 10,7.

²¹⁵ SRSTKA, J., *Autorské právo v divadle*, cit. d., s. 48.

předpokládá určitou úroveň mravního povědomí. V něm je též veden „duch zákona“, který není explicitně vyjádřen v paragrafech. Pohybujeme-li se v oblasti etiky, tedy svobodného jednání, rozumíme tím něco, co se nijak nedá vymáhat, co nemá žádné sankce. Dává však lidskému životu to, co je pro něj charakteristické a dotýká se také otázky studu a neopakovatelné lidské jedinečnosti a důstojnosti.

4.7.6 Publikace a obrana svobodného bádání

Vraťme se ze světa krásné literatury zpět do sféry vědy, publikování výsledků vědeckých výzkumů a zastavme se u problému etiky v oblasti vědeckých objevů.

Každý si jistě vybaví masivní příklady typu atomová bomba, biologické zbraně, rasová hygiena, devastace zemědělství podle Lysenka apod. Nesrovnatelně větší počet příkladů však nepůsobí takto drasticky a většinou ani nevypluje na povrch. Týká se to všech typů věd, například zneužívání humanitních věd v personalistice, reklamě apod. Velmi častá je práce vědeckého týmu na zakázku firmy (farmaceutické, kosmetické, reklamní agentury apod.) nebo tlaky firem na modifikace výsledků výzkumu. V části případů mají tyto firmy i svou politickou reprezentaci nebo zase pracují na zakázku politických subjektů.

Z vlastní zkušenosti z praxe snad každý odsouhlasí, že není dobré neozvat se, když nesouhlasím s tím, co je oficiálně v kurzu. V daném prostředí ale obvykle nevede k žádoucím výsledkům organizovat vzpoury, aktivizovat hnutí atd. Vyzkoušený postup minimalizace škod a maximalizace poučných výsledků spočívá v dodržování standardních metod práce (na míru dotyčného oboru) a v dodržování standardních publikačních postupů. Například trvat na publikaci výsledků práce, a to v adekvátním časopise. Už samo recenzní řízení a zčásti také následné diskuse poskytují příležitost k tomu, aby vyplula na povrch řada nesrovnalostí či mylných závěrů, které si zadavatel (firma) nepřeje diskutovat. Pokud se tak stane, nebo jen hrozí, že by mohla vyjít najevo nějaká manipulace s postupem experimentu, zkrslování nebo zatajování části dat, většinou se firma zaměří jinam. V oblasti výzkumu je dodržování publikačních pravidel snad dostatečnou a hlavně jedinou zbraní proti korupci.

Jinak je tomu v oblasti expertních posudků, kde takováto pravidla nejsou; proto je možné si objednat posudek podle přání. Často lze dokonce najít autora, kterého ani není nutné korumpovat, protože při značné pestrosti názorů ho stačí prostě vybrat. Ukazuje se tedy, že

obvyklá pravidla publikačního postupu jsou sice ve vědeckých komunitách ne zrovna oblíbená pro svou formálnost, zdlouhavost řízení a složitou administraci, nicméně mají naprosto zásadní roli pro udržení poznávací funkce vědy i v prostředí společnosti orientované na ekonomický efekt. Z tohoto hlediska jsou publikační pravidla analogií právních předpisů. Nejsou a ani nemohou být součástí zákonných norem, jsou ovšem velice důležitým vnitřním regulativem prověřovaným jak vlastní komunitou určité vědecké disciplíny, tak vztahem k ostatním „pravidlům hry ve společnosti“ – a nakonec i vztahem k zákonným normám, v tomto případě například k autorskému zákonu.

Přitom tak, jak se pravidla během vývoje utvářela, byla zaměřena na regulaci převážně jiných problémů, než k jakým slouží dnes: byla zaměřena na omyl nebo podvod. Vyvarovat se omylu a odkrýt podvod nepřestalo být důležitým momentem recenzních řízení a publikačních regulativů, mnohem větším problémem je ale obrana před neblahými následky aktivit různých zájmových skupin z oblasti podnikání s výsledky vědeckého bádání. Naopak přinejmenším část expertních posudků nemívá jinou váhu než určitý lobbistický tlak, kterému se říká „vědecká argumentace“ (studie provozu chemičky, kácení kůrovcového lesa, studie veřejného mínění, oblíbenosti veřejných osob apod.).

Uvedme si konkrétní případ, který tvrzení z předchozích odstavců velice hezky dokládá:²¹⁶

Alan Sokal je respektovaný teoretický fyzik, zatímco časopis *Social Text*, který vydává Duke University Press (North Carolina, USA), je výkladní skříní nepříliš kvalitní „feministické“ sociologie, sám sebe prezentující také jako časopis filosofický, který rád zasahuje i do oblasti filosofie vědy. Sokal chtěl veřejně odkrýt povahu jeho „argumentace“ a provedl řízený experiment, který se sice podařil, ale jeho výsledky byly jiné, než očekával, neboť kromě povahy dotyčného časopisu ukázaly také povahu společnosti.

V roce 1996 nabídl tomuto časopisu svůj článek, který záměrně napsal jako parodii na kvantovou fyziku, postmoderní filosofii a feminismus. Pod titulem *Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity* (Překračování

---

²¹⁶ Za tento příklad děkuji Zdeňku Kratochvílovi.

hranic: K transformativní hermeneutice kvantové teorie gravitace)²¹⁷ se dočteme, že současná teorie gravitace překročila tradiční „martovskou“ fyziku a ukazuje pravdivost „tekuté“ fyziky „venušanské“. Článek hýří klíčovými slovy typickými pro úspěšnou reklamu filosofie nebo vědy v mediálním prostředí, ale daleko překračuje meze podbízivé popularizace. Je to snůška průhledně nepravdivých tvrzení z několika oborů, nejvíc ze všeho připomíná studentskou recesi. Článek by mohl být ozdobou aprílového čísla, ale Sokalův experiment spočívá v tom, že byl odeslán s vážnou tváří v očekávání toho, jak bude redakce reagovat. Článek vyšel bez jakýchkoli problémů, úprav nebo připomínek recenzentů a redakce ho přivítala s nadšením, protože byl důkazem toho, že se i respektovaný fyzik přidal na stranu těch, kdo popisují přírodní vědy a celý svět *pouze* sociologicky a feministicky.

Krátce poté Sokal v časopise *Lingua Franca* odkryl karty a popsal svůj experiment.²¹⁸ Do potíží se ovšem nedostal časopis *Social Text*, ale Alan Sokal. Byl obviněn z podvodu, zneužití důvěry, zneužití svého postavení, znevažování feminismu a znevažování humanitních věd.

Celá „aféra Sokal“ vyústila v pozdních devadesátých letech 20. století do řady různě hodnotově orientovaných závěrů. Můžeme si vybrat:

- 1) Část prostředí humanitních oborů postupuje zcela nekriticky, dokonce je spíše prostorem kvazináboženských misí a politických ideologií (což měl právě Sokalův experiment ukázat).
- 2) V humanitních vědách se chybná teorie falzifikuje²¹⁹ obtížněji než v přírodních. O to spíš bychom tedy očekávali pečlivé recenzní řízení. (Toto je prý teze časopisu *Lingua Franca*, který patří také do humanitní oblasti, ale je znám pečlivým recenzním řízením a redakční prací.)

---

²¹⁷ SOKAL, Alan. Transgressing the Boundaries : Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity. In *Social Text*. North Carolina (USA) : Duke University Press, 1996, č. 1–2.

²¹⁸ SOKAL, Alan. A Physicist Experiment with Cultural Studies. *Lingua Franca*. 1996, č. 5–6.

²¹⁹ Falzifikace ve smyslu Karla Poppera. Pouze falzifikovatelná teorie může být považována za vědeckou.

- 3) Sokalův experiment ukázal nesmyslnost a škodlivost postmodernismu a feminismu (zneužití Sokalova experimentu například v neokonzervativních kruzích).

4.7.7 Plagiáty

Plagiátorství je podle knihovnické terminologické databáze definováno jako „vydávání cizího literárního nebo jiného uměleckého nebo vědeckého díla za vlastní, popř. převzetí části cizí práce, bez uvedení použitých zdrojů“.²²⁰ Podle dle normy ČSN ISO 5127-2003 je plagiátem „představení duševního díla jiného autora půjčeného nebo napodobeného v celku nebo z části, jako svého vlastního“.²²¹

Nejčastějším typem plagiátu je přebírání cizích textů nebo myšlenek bez uvedení původního zdroje. Je to prohřešek, kterého se dopouštějí nejen studenti při psaní různých prací, ale i novináři, či dokonce vědci. V poslední době se daří plagiátorství (částečně) odhalovat také díky internetovým prohlížečům a programu k odhalování plagiátů v závěrečných pracích studentů, jehož databáze obsahuje odborné práce učitelů a dalších odborníků a porovnává je s kvalifikačními pracemi studentů vysokých škol.

Připomeňme v této souvislosti znovu G. W. F. Hegela, který plagiát považoval za věc velmi špatnou, ale právně těžko postižitelnou: „Zvláštní problém tvoří vlastnictví duchovní produkce a podporovat vědy a umění znamená chránit autory před jejich krádeží; na druhé straně si druzí mé myšlenky přirozeně osvojují, opakují a rozvíjejí, takže plagiáty nelze přesně odlišit a mají zůstat věcí cti, nikoli práva (§ 69).“²²²

---

²²⁰ HAVLOVÁ, Jaroslava. Plagiátorství. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014609&local_base=KTD> [cit. 24. 8. 2013].

²²¹ ČSN ISO 5127 *Informace a dokumentace – slovník*. Praha : Český normalizační institut, 2003.

²²² Cit. dle SOKOL, J., *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*, cit. d., s. 226.

Za plagiát nepovažujeme takové části textu, kdy se jedná o:

- Citace²²³ – doslovné uvedení cizí části textu. Plagiátem není v případě, pokud je řádně označena, nejlépe podle některé z norem. Aby ale bylo dílo považované za originál, a ne pouze za kompilaci, neměly by citace převažovat nad vlastními poznatky.
- Parafráze – umožňuje obsah díla vyjádřit jiným způsobem, například v textu použitím jiných slov. I v takovém případě se ale musí na původní zdroj odkazovat.
- Kompilace – je dílo vzniklé složením myšlenek z více jiných původních děl. Kompilace sice většinou neobsahuje žádný nový tvůrčí poznatek, ale i tak není kompilace pouhým doslovným kopírováním částí přejatých děl. Měla by být uceleným dílem zabývajícím se určitou problematikou. Kompilace sice není považována za originál, ale také ne za plagiát.

Všeobecně známá fakta se nemusí vůbec citovat, pokud se jedná o takové informace, které se dají velmi snadno ověřit, například v encyklopediích či dostupných odborných publikacích. Patří mezi ně kupříkladu geografické či historické údaje nebo základní matematické definice. Pokud existují pochybnosti, zda se má údaj citovat, je lepší zdroj uvést.²²⁴

Snad nejzneužívanějším zdrojem k citování jsou informace nacházející se ve webovém prostředí, ať už se to týká zpravodajství či vědeckých a jiných zveřejněných prací. Pocítily to velké i mediální skupiny. Rozhodly se vydat kodex či interní směrnici, vedenou etickou maximou: „Co nechceš, aby jiní činili tobě, nečiň ty jim.“²²⁵

---

²²³ Viz § 31 AZ: Citace. Do práva autorského nezasahuje ten, kdo: a) užije v odůvodněné míře výňatky ze zveřejněných děl jiných autorů ve svém díle, b) užije výňatky z díla nebo drobná celá díla pro účely kritiky nebo recenze vztahující se k takovému dílu, vědecké či odborné tvorby a takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem, c) užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu; vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen. Do práva autorského nezasahuje ani ten, kdo výňatky z díla nebo drobná celá díla citovaná podle odstavce 1 písm. a) nebo b) dále užije; ustanovení odstavce 1 části věty za středníkem platí obdobně.

²²⁴ Viz více [online]. Dostupné z WWW: <<http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Plagi%C3%A1torstv%C3%AD>> [cit. 2. 7. 2012].

²²⁵ *Co se smí a nesmí při využívání obsahu na internetu*. ČTK, Ringier Alex Springer, Centrum Holdings, Mediální skupina MAFRA, Economia. Viz přílohu č. 8.

Příklady plagiátorství a jeho dopadů na osobu (ne)autora

- Prof. PhDr. RNDr. Helena Haškovcová, CSc., je autorkou řady monografií, odborných statí, učebnic a příruček. Neudivuje proto, že z nich čerpají nejen studenti různých stupňů vysokoškolských programů (většinou studentů tzv. pomáhajících profesí), ale také jejich vysokoškolští pedagogové a odborníci příslušných oborů (zejména lékařské či zdravotnické etiky, geriatry, onkologie). Praktickým lékařům jako cílové čtenářské skupině je např. přímo určena kniha *Informovaný souhlas: proč a jak?* (Praha, Galén 2007). Asi nejcitovanějším dílem (ale také častým objektem plagiace) je Haškovcové *Thanatologie*.

Vzniklo, bohužel, i několik kvalifikačních prací, ve kterých jde jednoznačně o plagiát tohoto díla. Pod podmínkou, že bude zachována anonymita jak příslušné vysoké školy, tak autorky, která se pochybení dopustila, souhlasila prof. Haškovcová s uveřejněním ukázky takového plagiátu. Pro srovnání jsou obě práce – originál i plagiát – otištěné v příloze č. 9.

Pro odhalování plagiátů ve vysokoškolských pracích byl na Masarykově univerzitě v Brně vyvinut systém Theses.cz²²⁶, do nějž po této zkušenosti prof. Haškovcová všechny své učební texty umístila.

- Kvůli plagiátorství byl ze služeb zpravodajského magazínu Time a televize CNN dočasně propuštěn známý americký spisovatel a žurnalista indického původu Fareed Zakaria. Z časopisu *The New Yorker* totiž okopíroval celé odstavce článku o kontrole palných zbraní.

„Média odhalila, že odstavce v mé rubrice v Time z tohoto týdne vykazují podobnosti s odstavci eseje Jilla Leporea, které vyšly 23. dubna v New Yorkeru. Mají pravdu. Udělal jsem strašnou chybu,“ kál se Zakaria. „Je to vážné selhání, které je zcela mou chybou. Upřímně se omlouvám autorovi, hlavním redaktorům Time a svým čtenářům,“ dodal.²²⁷

---

²²⁶ Theses.cz je systém pro odhalování plagiátů mezi závěrečnými pracemi a je vyvíjen a provozován Masarykovou univerzitou [online]. Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/>> [cit. 25. 8. 2013].

²²⁷ -red-. Žurnalista Zakaria na čas skončil v Time i CNN. Kvůli plagiátorství [on-line]. *Lidové noviny*, 11. srpna 2012. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/zurnalista-zakaria-skoncil-v-time-i-cnn-kvuli-plagiatorstvi-pr1-/ln-media.asp?c=A120811_082153_In-media_spa> [cit. 11. 8. 2012].

Zakirovy články jsou známé i čtenářům Respektu – z nich lze soudit, že je velice erudovaným novinářem. Pokud se tedy dopustil plagiátu, bylo to spíš z jiných důvodů, než že by nebyl schopen kauzu sám zpracovat.

Tento příklad uvádím kvůli tomu, že Zakira reflektoval své pochybení, omluvil se – a dodám jen, že to „promiňte“ mělo velkou váhu. Kromě toho se ho zastalo spousta novinářů, kteří jeho kvality znají.

- V lednu 2012 se v Lidových novinách objevila zpráva, že maďarský prezident Pál Schmitt pravděpodobně ve své disertační práci před dvaceti lety doslovně přepsal velké pasáže z práce bulharského odborníka. Schmitt obhájil práci o ekonomických aspektech olympijských her v roce 1992 a získal titul doktora. Schmittova disertace měla 215 stran a až 180 z nich bylo zkopírovaných. Původním autorem byl prý bulharský sportovní vědec Nikolaj Georgiev, který svou práci analyzující program moderních olympijských her publikoval v roce 1987 ve švýcarském Lausanne. Schmitt ji podle HVG jen přeložil a opsal.

Co bylo následkem tohoto odhalení? U nás si to nedokážeme při naší politické kultuře, bohužel, představit, ale Pál Smitt rezignoval. Jeho alma mater, Semmelweisova univerzita, mu totiž kvůli plagiátorství odebrala doktorát, a to byl pro něj dostatečný důvod k rezignaci. Svůj krok odůvodnil tím, že jeho kauza rozdělvala národ. „Podle maďarské ústavy, kterou jsem podepsal, hlava státu ztělesňuje jednotu národa. V současné situaci, kdy moje osobní záležitosti rozdělují můj milovaný národ, je mojí povinností službu ukončit a vzdát se prezidentského mandátu,“²²⁸ řekl Schmitt v parlamentu.

U tohoto případu je zajímavé, že po jeho přečtení vznikne u čtenáře spíš dojem obdivu než pohrdání. Odstoupením z funkce se pan prezident vykoupil z možného pohrdání národem. Kdyby neodstoupil, nic dalšího – kromě odebrání diplomu – by se mu podle zákona nestalo.

- Mladá německá autorka Helene Hegemannová byla za svůj debut *Axolotl Roadkill* nominovaná na cenu lipského knižního veletrhu. Ukázalo se – a ona to sama přiznala, že

---

²²⁸ -red-. Maďarský prezident rezignoval. Kvůli opsané práci [online]. *Lidové noviny*, 2. dubna 2012. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/madarsky-prezident-rezignoval-kvuli-plagiatorstvi-fyn-/ln_zahranici.asp?c=A120402_133003_ln_zahranici_rka> [cit. 20. 4. 2012].

některé pasáže převzala od berlínského bloggera Airena, aniž to ve své knize uvedla. Následovala bezprecedentní debata o plagiátorství, autorském právu a intertextualitě.

„Spisovatel Maxim Biller nazval *Axolotl Roadkill* ‚revoltou proti světu dospělých‘ a vychválil ‚obrovský literární talent Helene Hegemannové‘. Když se však ukázalo, že Hegemannová části svého díla opsala, začala být kritizována se stejnou vehemencí, s níž byla dosud chválena. Spisovatelé jako Günter Grass a Christa Wolfová vydali *Lipské prohlášení na ochranu duševního vlastnictví*, které se vztahuje právě k tomuto případu.“²²⁹

Základem takzvané „debaty o Hegemannové“, která se odehrávala na literárních stránkách všech významných německých novin, byla přitom otázka, jak volně smí umělec zacházet s dílem jiného autora. Kde končí umělecké svoboda textové montáže, kde začíná plagiát? Literární výpůjčky a plagiáty nejsou v historii zrovna vzácné. Už jsme o tom mluvili v první kapitole – a znovu se k tomu vracíme teď, kdy chceme vstoupit do diskuse, co je originál a co plagiát. Jde totiž o to, že „ve světle dnes široce rozšířené mentality ‚copy and paste‘ Hegemannová originál prohlašuje za překonaný a vyzývá k ‚nahrazení všech těch copyrightových výstřelků právem na kopírování a transformaci‘. (...) Hegemannovou podpořilo i nakladatelství Ullstein-Verlag. Ve čtvrtém vydání románu otisklo seznam použitých pramenů, a aby se krylo, vysvětlilo autorčin literární přestupek takto: ‚Tento román se v určitých úsecích řídí estetickým principem intertextuality²³⁰, a může tudíž obsahovat další citáty.‘ “ (...) „O tom, zda je umělecké dílo svébytným duševním produktem, nebo pouze bezduchým plagiátem, rozhoduje fakt, zda z nalezených a přečtených informací vznikne něco nového, vlastního. Příznivci Hegemannové jí přiznávají právo kopírovat cizí texty a pohybovat se v ‚šedé zóně mezi copyrightem a uměleckou svobodou‘, jako to dělali mnozí slavní spisovatelé před ní. Kritici nevidí v jejím díle žádný vlastní přínos a domnívají se, že si spletla intertextualitu s plagiátorstvím – jak napsal Philipp Theisohn: ‚Bez jakýchkoli

---

²²⁹ Podle článku MOOS, Holger. *Krátká historie plagiátu – k debatě o Helene Hegemannové* [online]. Goethe institut, duben 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.goethe.de/ins/cz/pr/kul/duc/int/gei/cs5985604.htm>> [cit. 24. 8. 2013].

²³⁰ Termín intertextualita označuje jakýkoli vztah textu k jinému textu, i mimoliterárnímu, pochází z konce šedesátých let 20. století a podle něj je každý text pouze ‚mozaika citátů‘. (...) Myšlenek teorie intertextuality se chopila i remixová kultura digitálního století.

skrytých poetologických motivů zde došlo k okopírování trochy cizího textu. Žádný intertext, žádná materiální estetika – plagiát.’²³¹

- Plagiát, nebo tvorba? Napodobováním je zdrojem radosti i účinným způsobem učení se. Problém není napodobování samotné, ale jeho vydávání za originál a snaha docílit tím slávy nebo zisku. Kde je však hranice mezi pouhou nápodobou a tvůrčí hrou?

Hudební skladatel a teoretik Jiří Kadeřábek tvrdí, že možnosti inspirace za pomoci počítače jsou neomezené – a uvádí mimo jiné i příklad díla Johna Cage, jenž zkomponoval operní cyklus *Europas I–V* (1987–1992), kde je každá část složena výlučně z fragmentů oper jiných skladatelů.²³²

A není to plagiát? Je, když ho definujeme jako: „Představení duševního díla jiného autora půjčeného nebo napodobeného v celku nebo z části, jako svého vlastního.“²³³ Ve starověku byl *plagiarius* ten, kdo unesl svobodnou osobu do otroctví (a byl za to bičován, *plaga*). Tomu bychom mohli rozumět i tak, že ji připravil o svobodu, tedy o to, co je podmínkou kreativity – ať už vědecké, nebo umělecké.

V době překotných technických vynálezů, které přinášejí nekonečné možnosti realizace, stojí autor rozkročený na kolejích, které se možná někde na horizontu sbíhají. Na jedné straně od něj trh vyžaduje originalitu a postoj Cervantesův, tedy neoddělitelnost autora a díla. Po té druhé koleji ho táhne čtenář lovící po síti, která mu nabízí svobodu a volný prostor pro vyjádření, ovšem za cenu, že se v tom prostoru může ztratit, že se stane bezejmenným „distribuovaným obsahem“.

Bylo by dobré se zamyslet nad tím, co je důležité: uchovat, co jsme dostali jako dědictví (a využít k tomu všechny technické prostředky), kreativně a svobodně to použít a vytvořit takové podmínky pro autory, aby jejich tvorba či výzkum mohly být otevřené a svobodné. Je možné, že pak vznikne dědictví, které nebude jen zdrojem

---

²³¹ Podle článku MOOS, Holger. *Krátká historie plagiátu*, cit. d.

²³² KADEŘÁBEK, Jiří. *Otevřená kompoziční tvorba – neomezené možnosti inspirace za pomoci počítače*. Praha : Triga, 2011.

²³³ ISO 5127-2003.

dobré obživy přímých autorových dědiců, právníků či velkých distributorů a majitelů práv, ale bude sloužit jako poklad, z kterého lze brát, ale do nějž je potřeba také přidávat.

4.7.8 Urážlivě nekvalitní práce

V současné době je institucionální pozornost soustředěna na to, aby odhalila a náležitě potrestala plagiátory. To je samozřejmě dobře, ale proti tomu, co se občas děje ve vědě a ve školách, nevzniká tolik škody. Je to „jen“ krádež. („Na tygra si netroufli, pochytili všechny plže,“ říká Stanislav Komárek.) Skutečné problémy jsou ve vědě někde jinde.

Ještě méně užitečným výsledkem než plagiát kvalitní práce je rozmělnující referát nepřilíš zdařilé popularizující knížky, který je vydáván za akademickou práci. Vše je řádně citované, nedochází k jiné krádeži než akademického titulu a času – a to jak autorů, tak posuzovatelů a čtenářů. Tento způsob se, bohužel, šíří také napříč žánry, jsme zaplavováni naprosto nekvalitní účelovou produkcí. Proti tomu nás neochrání autorský zákon, nezbyvá než pečovat o kvalitu a odpovědnost.

4.7.9 Korupce dat

Zdálo by se, že to nepatří do našeho okruhu témat, že jde o speciální problém etiky vědecké práce. Leč jde opět o publikace a často také o nekorektní práci s cizími publikacemi! Kdo by publikoval nezajímavá data, ze kterých nic neplyne? Stačí vybrat ta „dobrá“ a hned je výsledek použitelný. Pokud to ovšem někdo udělá s výsledky z prací jiných autorů, například v sumarizujících studiích, dokonce tak, že zamlčuje až ničí „nevhodná“ publikovaná data, pak jde také o cenzurní prohřešek proti autorskému dobrému mravu. Tímto způsobem vznikly alarmující zprávy o globálním oteplování i část „klimaskeptické“ reakce na ně. A podobně to vypadá i v jiných oborech.

4.7.10 Falšování dat

To vůbec nejhorší, co se může ve vědeckém prostředí stát, je falšování dat. Proč? Protože ve vědě, zvláště v přírodních vědách, jsou data rozhodčími mezi teoriemi. Jsou tím, co umožňuje falzifikovat teorii. Proto jakékoli pochybnosti o datech ruší důvěryhodnost celého procesu

poznávání. Do nedávné doby uplatňovali vědci své osobní nectnosti buď mimo oblast vědy, nebo alespoň respektovali jakoby posvátnou nedotknutelnost naměřených hodnot – dat. Výjimky bychom našli pouze v totalitně ideologických konceptech (lysenkisté, nacistická věda) nebo u „alternativců“. V posledních letech se však množí případy publikací, ve kterých se k falšování dat uchylují oficiální reprezentanti prestižních institucí. Dokonce v kombinaci se zatajováním skutečných postupů a výsledků a v kombinaci s průhledně účelovým složením recenzentů. Uvedu příklad:²³⁴

Druhého prosince 2010 NASA na bombastické tiskové konferenci oznámil objev nové formy života na bázi arzenu, prezentovaný vládní agenturou jako „astrobiologický objev, který bude mít vliv na hledání důkazu o mimozemském životě“. Údajně mělo jít o nález bakterií v pouštním jezeře Mono, kterým nejenže nevadí prudce jedovatý arzen, ale dokonce jej začleňují do svého páteřního řetězce deoxyribonukleové kyseliny místo fosforu. Hlavní autorkou objevu byla Felisa Wolfe-Simonová, jejíž práce byla současně publikována v nejprestižnějším časopise *Nature*.²³⁵ Postupně se však ukázalo, že autorka s týmem došla k výsledku zmanipulováním dat a pomocí metodicky chybných postupů s účelem mohutné prezentace průhledně nepravdivých výsledků. Šlo o (možná dobře míněný) pokus, jak obrátit pozornost na kosmický výzkum Marsu.

Snad nejvýznamnější reakcí na tento podvrh je projekt Kanadanky Rosemary J. Redfieldové, která udělala přesný opak toho, co její američtí kolegové. Místo toho, aby výsledky své práce do poslední chvíle tajila a pak udělala bombastickou tiskovku pod patronací vládní agentury, jak to bylo v případě Felisy Wolfe-Simonové a jejího štábu, Redfieldová si „jen“ založila blog. Obyčejný bezplatný internetový blog. Zveřejnila na něm svůj pracovní deník. Píše tam, jak připravuje pokusy, jak probíhají a jaké naměřila hodnoty. Veřejně přístupnou stránku nazvala *RRResearch*. Důsledným vyvracením tvrzení a výsledků amerických kolegů a tím, že své argumenty zveřejňuje na tomto blogu, mění postupy, které dosud vládou v laboratořích,

---

²³⁴ Srov. MIHULKA, Stanislav. Arzenoví mikrobi z jezera Mono [online]. *OSEL*, 3. prosince 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.osel.cz/index.php?clanek=5416>> [cit. 20. 8. 2012].

²³⁵ WOLFE-SIMON, Felisa; et al. A Bacterium That Can Grow by Using Arsenic Instead of Phosphorus. *Science*, vol. 332, no. 6034, s. 1163–1166. Viz také CHECK HAYDEN, Erika. Open research casts doubt on arsenic life – Blog documenting quest to replicate finding could be taste of things to come [online]. *Nature*, 9. srpna 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.nature.com/news/2011/110809/full/news.2011.469.html>> [cit. 24. 8. 2013].

z „uzavřené a přísně střežené vědy“ na „otevřenou vědu“.²³⁶ Pro mnoho lidí je symbolem čestného, transparentního a snadno kontrolovatelného přístupu k vědě.

4.7.11 Krádeže dat a postupů

Dalším nešvarem, který je mnohem závažnější než plagiáty, jsou krádeže dat. Naměřená data jsou na jedné straně výsledkem intelektuálního úsilí, na druhé straně stojí investice do drahých přístrojů a manuální práce jejich obsluhy. Taková krádež dat a publikace výsledků, která z nich vychází, je špatně dokazatelná, původní autoři však přicházejí o možnost jejich vlastní interpretace a publikace. Paradoxně pak dochází k tomu, že ti, co se dopouštějí plagiátorství, jsou jen „chudáci“, kterým by cizí data stejně k ničemu nebyla, protože by s nimi neuměli zacházet.

Citlivou otázkou je také krádež, ale i legální přejímání metody či laboratorního postupu. Vědecké metody totiž představují velice široké spektrum od nápadu až po technologické postupy chráněné patenty. V případech, kdy je metoda dotažena do podoby technologického postupu, je právní ochrana jasná (např. patentem), bývá však za tu cenu, že laboratoř, která si tuto metodu koupí jako součást dodávky přístrojů nebo materiálu, nemá detailní informace o tom, jak tato metoda vlastně pracuje. Je to podobný problém, jako když si uživatel koupí počítač s nainstalovaným softwarem, ale nemá přístup ke zdrojovým kódům. To samozřejmě nevádí řadovému uživateli, ale v oblasti vědy je takováto neprůhlednost postupu přinejmenším neobvyklá. Naopak v případech, kdy metoda není dopracována do takovéto podoby, je její přejímání a odkazování na původní zdroj věci osobního vkusu autora a není nijak regulované. Totéž lze říci o námětu nebo nápadu, na jehož základě vznikne filmový scénář nebo jiné literární dílo. O tom už byla řeč v kapitole o díle. Nejde o volání po regulaci, ale o upozornění, že skutečné problémy vědy a umění jsou také (a hlavně) jinde než v oblasti plagiátů. Ty od nich spíše odvádějí pozornost.

---

²³⁶ Viz blog Rosemary Redfieldové [online]. Field of Science, A Science Blog Network. Dostupné z WWW: <<http://rrresearch.fieldofscience.com/>> [cit. 20. 8. 2012].

4.8 Etika publikování

Pod vlivem předchozích příběhů i s vlastní zkušeností z redigování a vydávání děl jak z oblasti umění, tak vědy, dovolím si na závěr této části připomenout několik důležitých bodů, které by měl znát každý, kdo se chce publikovat své dílo.

U všech uvedených příkladů-příběhů si všimněme jedné věci: spolehnutí se na zákon, stejně jako na „normální lidskou slušnost a erudovanost“. To první často nefunguje proto, že smlouvy, které – pokud jsou vůbec uzavřené – jsou nepřesně formulované a umožňují různý výklad. Autoři bývají k jejich podpisu laxní, většinou vůbec nevědí, co podepisují. Pokud jim nakladatel smlouvu k podpisu předloží v okamžiku, kdy jim – třeba po delším váhání – přijme knihu k vydání, podepíšíou jakýkoli zmatený a neúplný text. Po vystřízlivění, resp. nastane-li nějaký problém, se diví, „co to, proboha, podepsali“.

Druhá věc, na kterou se normální lidé v normálně fungující společnosti spoléhají, je slušnost partnera, se kterým spolupracují, ať už je to spoluautor, kolega v laboratoři nebo nakladatel. Spoléhání se na normální lidskou slušnost je to, co je (či mělo by být) v základu našich mravů, to, co získáme od rodičů jako základní lidské věno, které můžeme rozmnožit, nebo pohřbít. V etice mluvíme o pojmech, které jsou těžko uchopitelné, těžko oddělitelné od emocí a apelů, které do „střízlivé“ vědy nepatří. Nicméně, emotivně se projevují, proto je podle mého názoru nutné tyto emoce, které mění lidské vztahy – a to nejen osobní, ale i pracovní – popsat a analyzovat.

O jedno takové „vědecké desatero“ se pokusil MUDr. Milan Špála v doprovodném materiálu ke kurzu *Publico ergo sum*.²³⁷ Tyto zásady nazval „třináctými komnatami autorů“ a připomněl v nich základní etické principy vědeckého publikování:

„1. Nezapomeň nikdy ve vědě na pokoru. Pamatuj: In dubiis mitius. Dodržuj: Noblese oblige. / Nezapomeň, že ve výzkumu i publikování existuje kompetice (boj, mafie, struggle for life) o přežití (granty!).

2. Ve své výzkumné práci nezapomínej na tvrdou skutečnost, přesnost, poctivost, ale i mýty a pověry.

---

²³⁷ ŠPÁLA, M., *Zásady úspěšného publikování v odborném časopise na prahu 21. století*, cit. d.

3. Občas si připomeň Matoušův efekt kumulační výhody.²³⁸ Sucess breeds sucess.
4. Již na počátku projektu si dohodni v týmu podíl své práce a hlavně místo v autorském týmu.
5. Stále respektuj a snaž se v týmu o fér souhru, ale neopomínej ani ve vědě riziko mafií.
6. Střež se sám konfliktu zájmů a nepřehlédni, kde by se mohl skrývat.
7. Nezapomeň, že i ve vědě se může podvádět.
8. Předcházej všem pokusem porušit vědeckou integritu.
9. Buď tolerantní, ale nezapomeň, že i ve vědě jsou jisté meze (Sunt certi denique fines).
10. Scientia est potentia (Věda je moc) – a proto by neměla být zneužita. Scientia non habet inimicum, nisi ignorantem (Věda nemá nepřítelů než hlupáka) – a proto se jich, pokud možno, ve své práci vystříhej.“

Tyto etické zásady vědecké práce tvoří jakýsi pandán k přísným paragrafům. Je na každém jednotlivci, zda se jimi bude či nebude řídit. Lidé mohou jednat tak i onak, majíce různé pojetí svobody, resp. různě svobodu chápající. Jan Sokol ve svém článku, kterým ilustruje svůj výklad svobody²³⁹, rozebírá pojetí Hanse Jonase²⁴⁰, který říká, že dokonce každá buňka má jakousi elementární míru svobody. Člověk však na rozdíl od živočicha má schopnost si uvědomit, že mohl jednat jinak. Tato minimální podmínka svobody pak nastoluje možnost (nutnost) volby: proč nebo kvůli čemu. Zdeněk Pinc ve své přednášce Hermeneutika a etika na FHS UK²⁴¹ uvedl, že základním hermeneutickým smyslem etiky je hledání ztraceného paradigmatu.

---

²³⁸ Tamtéž: „Na základě biblického podobenství o hřivnách (Mt 25,14–30) se popisuje fenomén, kdy úspěch rodí další úspěch a bohatý se stává ještě bohatším. Ve vědě k tomu dochází, když velmi známý pracovník získává neúměrně vyšší uznání za svou práci v porovnání s relativně nižším oceněním méně známého kolegy, který odvedl práci přinejmenším srovnatelnou.“

²³⁹ SOKOL, Jan. *Svoboda a jednání*. Přednáška na FHS UK, 17. října 2009.

²⁴⁰ „Významný německý židovský filosof Hans Jonas je u nás znám z překladu knihy *Princip odpovědnosti*, kde se pokusil odvodit odpovědnost člověka za dlouhodobé důsledky jeho činnosti, zejména ve vztahu k přírodě a prostředí. Ve velice zajímavém článku *Evoluce a svoboda* představuje metodu své ‚filosofické biologie‘ a dochází k pozoruhodnému závěru, že život, dráždivost a pohyb jsou nejenom předobrazy, ale přímo evoluční kořeny, z nichž se nakonec vyvinula i specificky lidská svoboda.“ SOKOL, Jan. *Život a transcendence podle Hanse Jonase. Lidé města / Urban People*. 2005, roč. 7, č. 2(16).

²⁴¹ PINC, Zdeněk. *Hermeneutika a etika*. Přednáška na FHS UK, 19. prosince 2009.

4.9 Etické paradigma

Jak rozumět výrazu „hledání ztraceného paradigmatu“? Hledáme celek, vzor, jehož struktura a jednotlivé součásti se vývojem času změnily, a princip, o který v etice jde, zůstává stejný: je jím hledání toho nejlepšího. Mám za to, že nejen společenský, ale i technický a technologický rámec (a říkejme mu paradigma), v němž všechny právní normy buď fungují, nebo jsou s jejich uplatňováním a úpravami velké potíže, hraje zásadní roli. Pínc tím zřejmě, v návaznosti na svá zkoumání kořenů evropské civilizace, myslí hledání předpokladů, vzorů, potažmo těch etických norem, které přijímáme jako přirozenou součást výchovy naší a také našich dětí, toho, co je zakotveno v čemsi, co tradičně smýšlející lidé nazývají „přirozené lidské mravy“. To, co se nedá právně vymáhat a co by mělo být vepsáno v naší duši, resp. v našem vědomí.

Domnívám se, že se nedaří implementovat nové právní úpravy do stávajícího zákona, protože ten s rolí paradigmatu dostatečně nepočítá: ani s tradičním paradigmatem osvědčených zvyků a elementární důvěry, ani s nějakou novou otevřeností. Reaguje na změny technologií (mezi autorská díla jsou například zahrnuty i databáze),²⁴² jenže přichází do situace, v níž kromě technologických změn probíhají i změny jiného typu. Jedná se především o změnu lidského jednání a chování, která je důsledkem těchto převratných technologických změn.

Společenské vědy těmto důsledkům začínají věnovat pozornost a do diskuse se zapojují nejen pedagogové, ale též sociologové, psychologové a další odborníci. Nové technologie mění i pohled na odbornost v daných vědeckých a kulturních odvětvích a vzbuzují klamné pocity, že vše je možné, stačí jen chtít. Andrew Keen k tomu poznamenává: „Dnešní generace nerozezná rozdíl mezi spolehlivou profesionální žurnalistikou, která musí projít redakčním a právním ověřováním, a kdejakým blábolem kdekterého bloggera. Dlouholetou poctivou prací profesionálních vědců, učenců a laureátů Nobelových cen na oficiálních encyklopediích, jako je *Encyclopaedia Britannica*, vytlačují internetové stránky, jako je

---

²⁴² Srov. diskusi na konferenci 11. května 2012. In: KRATOCHVÍLOVÁ, Marie (ed.); et al. *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému* [online]. Praha : VŠCHT, 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.vsch.cz>> [cit. 30. 6. 2012]. Viz též přílohu č. 11.

Wikipedia, na níž 15 tisíc amatérů vytvořilo – a kdy se jim zachce, podle svého přepisuje – tři miliony odkazů. (...) V internetové anarchii vládne „zákon digitálního darwinismu, přežití nejhlučnějších a nejvzlezejších“. Z webových střepů se mixují a remixují i diplomové a vědecké práce (70 % studentů podle jednoho světového průzkumu) a zkreslují a překrucují politické události.²⁴³ „Kult amatérství znesnadňuje rozpoznat rozdíl mezi autorem a čtenářem, umělcem a plagiátorem, uměním a reklamou, amatérem a odborníkem.“²⁴⁴

Pod pojmem svoboda si dnes školák nepředstavuje, že konečně dostane od rodičů důvěru a bude mít na krku vlastní klíče²⁴⁵, ale sní o možnosti sedět u monitoru počítače a brouzdat svobodným internetovým prostorem kdykoli a jak dlouho bude chtít.

Vraťme se ale k tomu, co považuji v tomto diskurzu za podstatné: vymezení pojmu paradigma v souvislosti s tématem autorství a etika. Thomas Kuhn charakterizuje paradigma jako společný rámec sdílený teoriemi.²⁴⁶ V rámci paradigmatu se rozvoj poznání děje převážně kumulativně přesňováním stávajících teorií i vznikem nových, které ovšem zůstávají kompatibilní s ostatními. Vznik teorie, která není kompatibilní s ostatními (např. obecná teorie relativity), naruší kumulativní strukturu. Novou teorii nelze jen tak přidat k ostatním. Dojde ke změně paradigmatu. Podobné následky ovšem může mít i velký počet zdánlivě nepatrných změn, kdy si postupně zvykáme na řadu drobných posunů, až najednou uvidíme, že jsme se ocitli úplně jinde, „za hranicemi“ oblasti, ve které nám naše tradiční prostředky poskytovaly orientaci. Každopádně změnu paradigmatu vidíme vždy až zpětně. Vymýšlet lze běžně v rámci stávajících teorií, při velkém štěstí je možné vymyslet

---

²⁴³ Andrew Keen, bohužel, nerozlišuje mezi vědě oddanými dobrovolníky *Wikipedie*, díky nimž překonala *Britannicu*, a blábolem kdejakého bloggera, nebo dokonce organizovaného extremisty.

²⁴⁴ Viz např. KEEN, Andrew. *The Cult of the Amateur : How Today's Internet Is Killing Our Culture and Assaulting Our Economy. (Kult amatérství. Jak dnešní internet zabíjí naši kulturu a ohrožuje naši ekonomiku)*. Nicholas Brealey 2007. Cit. z KURAS, Benjamin. Internetová anarchie aneb Nejhlučnější a nejvzlezejší přežívají. [překlad; online]. *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 4. dubna 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/tag/wikipedie>> [cit. 17. 8. 2013].

²⁴⁵ Dle příměru Jana Sokola, in: SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie : člověk jako osoba*. Praha : Portál, 2008, s. 116. Viz též pořad *Události* České televize z posledního dne školního roku 2012, kde hlasatelka v souvislosti s trávením volného času dětí o prázdninách kromě možnosti jet na chatu či k moři uváděla jako nejčastější způsob brouzdání po sociálních sítích a internetu.

²⁴⁶ KUHN, Thomas Samuel. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha : OIKOYMENH, 1997.

i novou teorii, nelze však vymyslet nové paradigma, to je možné jen zpětně po ohlédnutí rozeznat a konstatovat.

Koncepci paradigmatu zavedl Kuhn při popisu dějin vědy, aby ukázal střídání kumulativních fází (paradigma se nemění) a revolucí (paradigma se mění). Tím rozšířil možnosti klasického strukturalismu (Ferdinand de Saussure) o diachronní popis (popis změn v čase). Striktně vzato tedy tento termín očekává, že jej budeme demonstrovat na vědeckých teoriích, nebo alespoň na jim podobných formálních systémech (např. na kodexu právních norem).

Podobným způsobem rozšířil možnosti strukturalistického popisu na studium diachronních (dynamických) struktur Michel Foucault, když zavedl koncept *epistémy*. Volba tohoto popisného jazyka očekává spíše metody historické a kulturní antropologie nebo analýzu pomocí pojmu *diskurz*. Podobně by se k popisu problému dal užít Bachelardův pojem *epistemologická překážka*, tedy limitace teoretického myšlení i zaměření pozornosti smyslového vnímání v určitém prostředí. Její překročení se většinou pozná taky až zpětně, když se divíme, že jsme to dřív neviděli. Můžeme hledat paradigma, epistému, diskurz nebo minulé epistemologické překážky; není to totéž, ale je si to natolik blízké, že pro naše účely se to liší spíše doprovodnými pojmoslovnými kontexty. Dále upřednostňuji výraz *paradigma*, a to pro pojmoslovnou jednoduchost kuhnovského přístupu.

Plánovitě změnit paradigma samozřejmě není možné.²⁴⁷ V rámci stávajícího paradigmatu nebo systému je vždy možné vylepšovat dílčí teorie nebo funkce, tzv. optimalizovat systém, vyladovat systém. Někdy to může být velmi užitečné, jindy to připomíná marný pokus o drobná vylepšení.²⁴⁸ Máme sice možnost optimalizovat systém, tedy hledat skryté možnosti uvnitř paradigmatu (*rezervy*), nám však teď ale půjde o něco jiného.

Položme si otázku, co vlastně můžeme dělat jiného, jaké možnosti uvnitř paradigmatu lze hledat, když nové paradigma vymýšlet nemůžeme?

---

²⁴⁷ Z takové touhy je asi možné podezírat i významné myslitele klasických epoch (řecká, latinská, novověká), kteří sice ještě pojem paradigma v tomto významu nepoužívají, ale jako by podléhali iluzi, že mohou vymyslet více než jen teorii, totiž celý naukový systém výkladu skutečnosti: Aristotelův koncept „první filosofie“, jejíž principy jsou pak společné všemu poznání; Augustinův mýtus o dějinách; Hegelův koncept absolutního ducha.

²⁴⁸ Stanislav Komárek uvádí jako trefný příklad takového činění třeba gruntování horní paluby Titanicu chvíli před záhubou.

Za prvé můžeme ukazovat na jiných kulturách (v minulosti nebo nám vzdálených), že fungovala, nebo dokonce fungují i jiná paradigmatata.²⁴⁹ Smyslem toho je představit pluralitu možností, ukázat, že to, co se nám zdá samozřejmé a jediné možné, není ani samozřejmé, ani jediné možné. To samo ovšem nestačí, protože cílem není návrat do archaických dob či emigrace k pralesním indiánům. Má to však smysl pro rozšíření zorného pole a nabytí zkušenosti; ukazuje se tím, že ač může být mnoho věcí nečekaně jinak, přesto je vždy něco za něco a různé typy možností spolu vždy nějak souvisejí.

Za druhé můžeme v naší vlastní kultuře hledat, které teoretické přístupy nebo zvykové praxe fungují spíše navzdory stávajícímu paradigmatu než díky opoře v něm. To mohou být předzvěsti proměny paradigmatu, nebo dokonce znaky toho, že se už paradigma změnilo a my si to zatím neumíme připustit. Vidíme to pouze na opakovaných krizích různých systémů (ekonomického, právního, sociálního) a současně nečekané funkčnosti přístupů, od nichž bychom při klasickém přístupu funkčnost neočekávali.

Těžko ovšem rozlišíme, kdy jsme oprávněni mluvit o změně paradigmatu a kdy (pouze) o postmoderní situaci. Jak změna paradigmatu, tak postmoderní situace²⁵⁰ jsou totiž spíše specifickými příklady překročení hranic, po němž většina našich schopností ztrácí svůj význam a objevuje se nárok na schopnosti, o jejichž existenci ani užitku jsme dosud neměli ani tušení.²⁵¹

---

²⁴⁹ Viz např. ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť : písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Přel. Martin Pokorný. Praha : Prostor, 2001.

²⁵⁰ Postmoderní etika pracuje často s opačnou terminologií, než je ta, kterou jsme zde zvolili pro popis etického paradigmatu. Mluví spíše o „morálce bez etiky“, každopádně bez etiky normativní (preskriptivní). Není jasné, nakolik jde jen o jiný popis, a nakolik o názorově odlišný koncept. Viz např. BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

²⁵¹ Z mých schopností už nikdy nebudu potřebovat pracovat s bělobou a nůžkami na úpravě textů psaných na psacím stroji, protože už na něm nikdo nepíše (kromě snad pana prof. Srby). Stejně tak dopadne i uhlový papír (kopírák), na nějž nostalgicky vzpomínají tvůrci samizdatových vydání knih.

5 Nové technologie a autorská práva

Termín „nové technologie“ je v této práci vyhrazen pro pojmenování takových způsobů vydávání a šíření literárních, vědeckých a jiných děl, který zásadním způsobem mění zažité zvyklosti a postupy. Nové technologie jsou uplatňovány prostřednictvím tzv. nových médií²⁵². Zatímco klasická média chápeme jako „společenské instituce, které se ve velkém podílejí na zajišťování komunikace ve veřejné sféře, a tím přispívají k rozvoji, ustavování a proměnám kultury, tedy sdílených významů, hodnot a výkladů světa,“²⁵³ pro nová média je charakteristické, že pracují s digitální reprezentací jakýchkoli dat, ale způsobem, který je uživateli (milosrdně) skryt.

„Označení nová média či – přesněji – digitální média se váže k platformě mediálních technologií, založených na digitálním, tedy numerickém zpracování dat. V širším slova smyslu koncept digitálních/nových médií zahrnuje celé pole výpočetních, computerových technologií a s nimi spojených datových obsahů, v užším slova smyslu se pak vztahuje pouze k počítačově, tedy digitální technologií mediované komunikaci.“²⁵⁴ Mezi nová média tedy patří zejména celá oblast internetu (internetová periodika, blogy, e-mail, internetová rádia a televize) a elektronické publikování v těchto médiích, bez rozdílu žánru (literatura, vědecké články, obrazová sdělení, film, fotografie, hudba atd.).

Vědci a učitelé mohou snadno pracovat s digitálními obsahy, jako jsou fotografie, grafy, schémata, videozáznamy pokusů, powerpointové prezentace. Vznikají vědecká díla i „učební pomůcky“, technika pomáhá autorovi k sdělení obsahu, který by byl v klasické knižní formě

---

²⁵² Většina autorů rozlišuje „tradiční média“, pod nimiž se rozumí knihy, tištěná periodika, televize, rozhlas (jsou omezena časem a prostorem) a „nová média“, která jsou interaktivní a nejsou omezena časem a prostorem v tom smyslu, že obsahy mohou být deponovány na velkokapacitních paměťových médiích nebo serverech.

²⁵³ JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]*. Praha : Portál, 2003, s. 52.

²⁵⁴ MACEK, Jakub. Nová média [online]. *Revue pro média*. 2002, č. 4. Dostupné z WWW: <http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/nova_media.htm> [cit. 17. 8. 2013]. Tato definice je také příkladem soudobého „ptydepe“: nepřesným a nepřirozeným jazykem se pohybuje téměř v kruhu. Lidé od počítačů spíše řeknou, že nová média jsou založena na digitální nápodobě jakýchkoli plynulých změn (zvuku, obrazu), na softwarovém zamaskování skutečné povahy počítače, který opravdu počítá, i když třeba přehrává písničku – a na možnostech sítě.

velice obtížně reprodukovatelný nebo by vůbec nebyl možný. Autor odborných textů využívá databáze, což mu více než nahrazuje dávno vymřelé osobní asistenty s kartotéčními lístky a sluhy manipulující s krabicemi lístků a horou knih. Stává se běžným, že nová média vstupují jak do fáze samotné tvorby, vlastního výzkumu, tak do fáze zveřejnění jeho výsledků. (Např. počítačově zpracovaná „obrazová“ data z elektronového mikroskopu, „video“ z konfokálního; nebo z druhé strany vzato publikace založené na veřejně přístupných datech sdílených internetem.) Většina autorů nabídku technologií vítá a směle se pouští do jejich aplikací při tvorbě svých děl.

Zajímavé je, že se v této souvislosti už nemluví ani o informaci, natož pak knize, článku nebo fotografii, ale prostě o „obsahu“, čímž se dílo (alespoň pocitově) redukuje na cosi zcela technického, něco co je třeba dopravit z počítače A do počítače B. Tady jako by se už vytratil nejen autor, ale i dílo. Takový jazyk popisu je příznačný pro právníky nebo manažery mediálních firem a pro autory studií o nových médiích, zatím se jej snad nepodařilo vnutit ostatním. Tvůrci i uživatelé tohoto „obsahu“ mluví pořád po svém: technici o datech a paketech informací; řadoví uživatelé o „informacích“ v lidovém smyslu toho slova, dále o fotkách, filmech apod.; autoři sami se většinou vyjadřují pomocí tradičnějších výrazů: text, obrázek, video, skladba (hudební), tabulka, prezentace... Tlak na odosobňující terminologii vytvářejí spíše ti, kdo vyrábějí veřejné mínění, ať už reprezentanti kapitálu, nebo některých vědních oborů. Čas ukáže, nakolik se jimi nechají ovlivnit i všichni ti, kteří s novými médii pracují.

5.1 Internet

Digitální reprezentace dat umožnila snadné pořizování formálně identických kopií, tedy bez ztráty kvality. Zmizel rozdíl mezi originálem, kopií a druhotnými kopiemi, navíc pořízenými levněji a rychleji než při tradičních technologiích kopírování a množení. Už to samo má velké následky pro vnímání „originality“ – Václav Bělohradský by řekl, že originál „byl zbaven aury“.

Zásadní převrat však způsobila síťová komunikace. Oproti tradiční komunikaci (umožněné nějakým centrem s hierarchickou strukturou), ať už principiálně jednosměrné (tisk, rozhlas, televize), nebo obousměrné (pošta, telegraf, telefon, dálnopis) se otevřel prostor pro sdílení typu „každý s každým“, dokonce bez striktní hierarchizace typu tradičních úrovní třídění

pošty nebo tradičních telefonních ústředen. Už sítě šedesátých let 20. století, využívané hlavně americkou armádou či univerzitami (Arpa, unixová síť), byly poměrně rychlé a dokázaly pracovat i při výpadku některých uzlů. Uspořádání serverů a dálkových datových spojů samozřejmě má své hierarchické úrovně, ale síť jako celek se chová jinak, protože nerespektuje strukturu „Porfyriova stromu“. Do téhož místa může vést několik přípoju – a naopak. Ačkoli je počítačová technologie založená na klasické formální logice binárního typu, vytváří neklasický výsledný efekt. Takové uspořádání (topologie) komunikace má obrovské následky nejen technické, ale také sociální a psychologické. Dopad je silně dvojznačný. Na jedné straně umožňuje státům a mocným institucím (např. armádě i velkým firmám) snadnější inherenci do života všech lidí, ale na druhé straně dává všem k dispozici nástroj globální komunikace a také oslabuje roli center.²⁵⁵ Nově získávají moc právě ty velké firmy, které toto vše produkují. Majitelé tradičních komunikačních kanálů a práv k tradičním autorským dílům se ocitají pod obrovským tlakem, neboť by sice také mohli využívat nové prostředky, ale ty jim „berou chléb“, nebo je spíše obcházejí, nahrazují, a tím marginalizují (viz e-mail a tradiční dopis). Zatím u nich převažuje pštosí taktika, jakoby se tak moc nestalo, jakoby stačilo zavést další kontrolní a restriktivní opatření.²⁵⁶

Co vlastně způsobil Tim Berners Lee?²⁵⁷ Otevřel možnost hypertextového vyhledávání, navrhl protokol, na kterém stojí webové stránky – a tím v podstatě nastartoval celkovou změnu základního paradigmatu doby. Typickým znakem této post-typografické, internetové

---

²⁵⁵ Na vnitřní rozpornost efektu globální sítě upozornil už Fritjof Capra ve svém příspěvku na konferenci Forum 2000 v Praze (16. října 2000). CAPRA, Fritjof. *Příspěvek na konferenci Forum 2000 v Praze* [online]. Forum 2000, 16. října 2000. Dostupné z WWW: <<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2000/prepisy/dopoledni-zasedani-16--rijna/>> [cit. 24. 8. 2013].

²⁵⁶ Nečekaně velkoryse se ovšem zachovala tak tradiční instituce, jakou je pošta. (Bývala jednou z páteřních infrastruktur státu.) Na rozdíl od modernějších korporací si totiž nenárokuje ani platbu za e-mail, třeba určité procento ceny poštovní známky. Většina ostatních si vydobyla nějaké „výpalné“.

²⁵⁷ Tuto otázku si jako podtitul zvolila i konference *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu* pořádaná Fakultou humanitních studií UK, VŠCHT a Národní technickou knihovnou 11. května 2012 na Novotného lávce v Praze. Záznam dostupný [online] z WWW: <<https://cis.vscht.cz/video/>> [cit. 18. 8. 2013].

doby je „pronikání hypertextu do logiky“²⁵⁸ sdělení. Jednotlivé linie sdělení se proplétají na různých úrovních, díky tomu vzniká určitá textura, resp. struktura, která vyžaduje jiný způsob organizace čtení i sdělení. Touto snadnou dostupností a prostupností informací však paradoxně vzniká určitá mělkost promýšlení textů – a to jak ze strany čtenáře, kterému internet a elektronická média mění čtenářské návyky, tak ze strany autorů. Autorem se vlastně může stát amatér (blogy, sociální sítě apod.), který, bohužel, často udává „výšku laťky“.²⁵⁹ V tomto smyslu dnes odborníci doporučují, že by se do budoucna měla lépe rozlišit míra autorství a povaha výsledného díla. Tím by se mohly uvolnit i striktní pravidla ochrany, která by se uplatňovala jen u takových děl, kde se jedná o určitou vědeckou, kulturní nebo jinou, ochranyhodnou hodnotu. (Jsme zase znovu u potřeby specifikace děl.) „Já sám jsem nadšený wikipedista, přitom stále zjišťuji, jak je složité neporušovat autorská práva,“ poznamenal na konferenci, jež se pokusila mapovat i tento problém, Jan Sokol.²⁶⁰

Internet změnil životní styl – přinesl širokému spektru uživatelů snadno šiřitelné a kopírovatelné informace. Do informační společnosti a virtuálního prostředí tak vnesl řadu paradoxů v otázce svobody a kontroly duševního vlastnictví, v nichž se prolínají legislativní, technické a etické problémy. Informační společnost přináší digitální technologie, e-commerce, e-business a dále také například elektronické knihy a novou dimenzi čtení v elektronickém prostředí („*online reading*“).²⁶¹

Změny, které přinesl internet do oblasti knih, knihoven, autorského práva a etiky, mapovali přednášející na konferenci *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu*, z níž vyšla i elektronická publikace, kde je možné zhlédnout a vyslechnout všechny přednesené příspěvky.²⁶²

---

²⁵⁸ BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost : středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Praha : Argo, 2012, s. 40.

²⁵⁹ To ovšem platí stejně i v tištěných médiích a v televizi. Bez schopnosti kulturní a intelektuální orientace se málokdy dostaneme k něčemu rozumnému. Internet to pouze usnadňuje.

²⁶⁰ Viz *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému*, cit. d.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Tamtéž, viz též přílohu č. 11.

5.2 E-knihy

Z globálního pohledu na internet a nová média zúžíme teď svůj pohled opět na knihu, resp. vědeckou publikaci, a budeme sledovat, jaká jsou její specifika a jak užití nových technologií mění či přetváří jednotlivé účastníky řetězce spojujícího autora a jeho čtenáře.

Specifikaci či definici e-knihy najdeme téměř v každém článku, který se, ať už z kteréhokoli úhlu zájmu (knihovnického, nakladatelského, uživatelského, distributorského) zabývá tímto novodobým fenoménem (je znám zhruba 40 let). Podle České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy je e-kniha (elektronická kniha, e-book) definována jako:

- „1. Kniha v digitální podobě, tedy vytvořená na počítači nebo převedená do digitální podoby.
2. Jednoúčelové fyzické přenosné zařízení umožňující jednoduchou manipulaci s textem dokumentu (nahrávání, čtení, vytváření poznámek apod.).
3. Elektronickou knihou se někdy rozumí kniha v digitální podobě vydaná na fyzickém nosiči (např. na CD-ROM).“²⁶³

E-knihu (e-časopis apod.) můžeme podle této definice charakterizovat třemi atributy. Prvním z nich je virtuální a nehmotná podoba knihy, která je čitelná jen za použití specifického softwaru a hardwaru. Obsahem tohoto souboru je kniha, která je digitalizovanou kopií tištěné knihy, nebo je to kniha, která vznikla prostřednictvím využití počítače a jiného hardwaru.

5.3 Klasická kniha versus elektronická kniha

Rozdíl mezi klasickou a elektronickou knihou lze nejlépe ukázat na způsobu užití té či oné verze knihy, který autorský zákon odlišuje a jenž je také zásadní při vymezování práv a povinností jak nakladatelů, tak autorů i čtenářů v prostředí nových médií, resp. internetu.

Užití díla v tištěné verzi, první prodej, znamená převod vlastnického práva k této hmotné rozmnoženině díla a dochází k tzv. vyčerpání autorských práv. Toto vyčerpání autorských

---

²⁶³ CELBOVÁ, Ludmila. *Elektronická kniha*. In KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy – TDKIV [online]. Praha : Národní knihovna ČR 2003–. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000866&local_base=KTD> [cit. 26. 8. 2013].

práv k rozmnoženině díla upravuje ustanovení § 14 odst. 2 autorského zákona: „Prvním prodejem nebo jiným prvním převodem vlastnického práva k originálu nebo k rozmnoženině díla v hmotné podobě, který byl uskutečněn autorem nebo s jeho souhlasem na území členského státu Evropských společenství..., je ve vztahu k takovému originálu nebo rozmnoženině díla právo autora na rozšiřování pro území Evropských společenství... vyčerpáno; právo na pronájem díla a právo na půjčování díla zůstává nedotčeno.“ Nositel práv k rozmnoženině díla nemůže kontrolovat další nakládání s konkrétním výtiskem díla. Jeho výlučné právo na rozšiřování tohoto kusu knihy (právo na jeho distribuci) se prvním prodejem vyčerpalo. Každý další vlastník knihy může s tímto kusem knihy dále nakládat tak, jak považujeme za zcela běžné. Knihu může dále prodat či ji vypůjčit někomu dalšímu. A to bez souhlasu nositele práv ke slovesnému dílu. Bez tohoto souhlasu však není ani vlastník běžné knihy oprávněn ji kupříkladu pronajmout či zachycené slovesné dílo zpřístupnit veřejnosti (půjčováním ve smyslu autorského zákona či sdělováním veřejnosti v prostředí internetu).

Rozumíme-li e-knihou nehmotný obsah, nepřichází jejich šíření v popsaném autorskoprávním slova smyslu v úvahu. Nedochozí totiž ani k převodu vlastnického práva k hmotné rozmnoženině slovesného díla, ani k výše zmiňovanému vyčerpání práv autora k jednotlivým výtiskům. U děl zpřístupňovaných bez hmotného nosiče, tedy nejčastěji prostřednictvím Internetu, se z autorskoprávního pohledu jedná ze strany distributora o užití nazvané „sdělování díla veřejnosti“,²⁶⁴ s nímž není spojeno vyčerpání práv autora. Což znamená, že pokud je někomu zpřístupněno autorské dílo prostřednictvím Internetu za účelem zhotovení jeho kopie, neznamena to, že by taková osoba mohla s předmětnou kopií automaticky dále nakládat v právním smyslu (tedy kupříkladu ji prodat).²⁶⁵

Právní problém v tom podle odborníků není. Problémy podle nich vyvolávají lidé, kteří autorskému právu nerozumí nebo ho špatně čtou. Protože způsob užití, kdy je dílo umístěno

---

²⁶⁴ Viz § 18 autorského zákona, podle nějž se sdělováním díla veřejnosti rozumí „zpřístupňování díla v nehmotné podobě, živě nebo ze záznamu, po drátě nebo bezdrátově“, a to včetně „zpřístupňování díla veřejnosti způsobem, že kdokoli může mít k němu přístup na místě a v čase podle své vlastní volby zejména počítačovou nebo obdobnou sítí“.

²⁶⁵ Srov. AUJEZDSKÝ, Josef. Elektronické knihy z pohledu právního [online]. *Lupa.cz*, 10. února 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/elektronicke-knihy-z-pohledu-pravniho/>> [cit. 18. 8. 2013].

na internetu a připraveno ke stažení za úplaty nebo bez, jak jsme viděli, české autorské právo zná.

Kdo poskytuje dílo k stáhnutí, musí mít oprávnění, které získá od autora, nakladatele nebo od jiného nositele práv, například dědice. Na první pohled v tom není (pro právníky) žádná složitost. V praxi však dochází k zaměňování pojmů prodej, šíření, užití, udělení licence, čímž vznikají mnohá nedorozumění. Při elektronickém publikování, resp. ochraně děl elektronicky publikovaných, tak dochází k různým sporům. Tato problematika je samozřejmě daleko širší, právníci a komentátoři zákona na ni upozorňují v různých člancích a rozhovorech i v připomínkách k navrhovaným novelám. Jak už bylo řečeno, tyto „starosti“ ale necháme právníkům a zaměříme se na etické problémy, které přináší vývoj a aplikace nových technologií. Budiž však hned řečeno, že tyto problémy jsou jen převlečené problémy staré, které mají jen nový – digitální – kabát.

Ephraim Kishon na knižním veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1999 na otázku: „Myslíte, že budoucnost knihy je v její elektronické podobě?“ – odpověděl: „To považuji jen za vtip, a snad obchodní trik. Mít některé knihy v počítači je možná dobré k určitým vědeckým pracím, archivování, ale představa, že si někdo koupí nový román na disketě nebo si ho vyhledá na internetu, sedne před obrazovku a začne si číst, je absurdní...“²⁶⁶

Z dnešního pohledu (a není nějak příliš vzdálený) se zdá, že neměl dobrý odhad. Nebyl to vtip, je to realita. Proto se jí musíme zabývat.

Srovnání klasických tištěných knih a e-knih²⁶⁷

V následující tabulce si porovnejme rozdíly tištěných a elektronických publikací z hlediska jejich uživatelů.

---

²⁶⁶ Z referátu Richarda Papíka na konferenci *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu*, cit. d.

²⁶⁷ Dle prezentace Daniela Dočekala na Mezinárodním knižním veletrhu Svět knihy 2010 [online]. MKV Svět knihy 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/MedvidekPU/ebooks-elektronick-knihy-souasnost-a-boudoucnost-svt-knihy-201005>> [cit. 14. 7. 2012].

Tištěná kniha	Elektronická kniha
<p>Jakmile si čtenář knihu koupí, může ji číst kdekoli a kdykoli (pokud ji neztratí a, řekněme, má správné brýle), má ji v hmotné podobě stále k dispozici.</p>	<p>V řadě případů ji lze číst jenom na zařízení, pro které je určena. Je tedy nutné vybírat z nabídky providera, a nikoli podle své vlastní potřeby (<i>zde se nejedná přímo o vlastnost e-knihy, ale o konkurenční boj providerů</i>).</p>
<p>Knihu lze půjčovat, darovat, uložit kamkoli, „poslat dál“ přes antikvariát či věnovat na charitu.</p>	<p>Knihu nelze někomu půjčit či dát kvůli její ochraně (DRM) proti kopírování (<i>prolomení této ochrany však prý nebývá složité</i>).</p>
<p>Kopie knihy (xerox) není shodná s originálem a představuje další finanční náklady.</p>	<p>Vytvořit kopii je jednoduché, nic to nestojí (pokud není chráněna DRM) – a jde o věrnou kopii.</p>
<p>Pokud knihu čtenář ztratí (či ji někomu „nenávratně“ půjčí), přišel o ni definitivně. Nahradit ji může jen novou knihou.</p>	<p>Pokud knihu čtenář ztratí, je možné si ji znovu objednat a stáhnout.</p>
<p>U knihy je nutné počítat s její hmotností a s tím, že zabírá určité místo. Na cesty i při malém obytném prostoru je proto potřeba na toto brát ohled.</p>	<p>Velkou výhodou je, že kniha nezabírá žádné místo – to její hmotnost je dána pouze nosičem. Do čtečky či počítače se také vejdu mnohonásobky toho, co do kufru či knihovny.</p>
<p>V knize lze podtrhávat, psát poznámky, ale většinou už pak pro druhého čtenáře je kniha nepoužitelná (pokud nepřijme poznámky toho prvního).</p>	<p>Dobré čtečky, iPady a tablety již nabízejí čtenáři možnost vlastních poznámek (které může, bez toho, aniž by knihu zničil, vymazat), umožňují anotace i další možnosti práce s obsahem.</p>

V knize se můžeme orientovat podle obsahu, záhlaví, rejstříků apod., nelze ale vyhledávat podle jednotlivých slov.	V knize lze hledat podle jednotlivých slov, a dokonce rozšířit na všechny publikace umístěné ve čtečce.
Potřebnou citaci je nutné znovu přepsat.	Z knihy v počítači lze citovat přímo nebo alespoň „sejmout obrazovku“.
Klasickou knihu lze číst kdekoli, kam ji čtenář donese. Ke čtení není zapotřebí nic dalšího.	Elektronická kniha je závislá na hardware a příkonu elektrické energie.
Čtení klasické knihy je vizuální i hmatový proces, kromě obsahu přináší i estetický zážitek.	Elektronická kniha je silně neosobní, mnozí čtenáři nejsou schopni vnímat takto sdílený obsah (zejména u krásné literatury).
Milovníci knihoven a klasických knih si jakoukoli knihu mohou půjčit v knihovně (existují i meziknihovní výpůjční služby).	Model způsobu půjčování elektronických knih teprve vzniká, zatím knihovny elektronické knihy půjčovat mnohde neumí, nebo je půjčení knihy velmi drahé.
Při potřebě studia starých tisků se badatel setká s mnohými překážkami, získat vzácný či starý archivní tisk je velmi složité až nemožné.	V elektronické knihovně je teoreticky možné studovat jakýkoli archivní tisk (pokud dojde k digitalizaci tištěné publikace).
Z klasické knihy nelze „odskakovat“ na další knihy ani témata on-line.	Elektronickou knihu je možné propojit s dalšími knihami i on-line světem.
Knihy nemá možnosti rozšiřovat svou atraktivitu pomocí dalších médií (i když může být přiloženo CD, DVD), je závislá na nosiči – papíru, na němž je vytištěna.	Elektronická kniha může být interaktivní, může obsahovat zvuk či video, lze v ní všechna média kombinovat.

Novější verzi knihy – další opravené vydání, novou verzi, aktualizovanou verzi atd. je nutné si znovu koupit.	Novější verzi knihy, její aktualizaci i opravy nabízejí často provideři zdarma.
Knihu lze prodat do antikvariátu, čímž se čtenáři vrátí část vynaložených nákladů.	Další prodej koupené e-knihy není možný.
Před tím, než knihu čtenář zakoupí, může si ji prohlédnout, půjčit atd. – a teprve pak se rozhodovat o koupi.	Provideři a distributoři e-knih nabízejí pouze úryvky, několik vybraných stránek celou knihu nelze dopředu nijak prohlédnout.
Klasickou knihu je potřeba překládat klasickým způsobem se slovníkem.	Překlad e-knih je už dnes jednodušší a ve výhledu se počítá s propojením s automatickými translátory (<i>otázka je, jak tyto „takypřeklady“ budou vypadat; je nutné, i u e-knih rozlišovat, resp. udržet kvalitu</i>).
Finanční náklady na klasickou knihu pro čtenáře spočívají v ceně, za jakou ji koupí v knihkupectví (či přes internetový obchod). A má ji navždy, pokud chce.	Zatím jsou kvalitní čtečky e-knih dosti drahé, ani cena e-knih není nijak nízká, dosahuje až 2/3 ceny tištěné knihy. Licence je omezena na určitou dobu, pak je kniha z čtečky vymazána.

Pokud se ještě chvíli zdržíme u tištěné knihy, je třeba přiznat, že v Čechách má kromě své funkce obsahové ještě funkce další, řekli bychom – po „komárkovsku“: zdobnou.²⁶⁸ Vzdělanci se nechávají před policemi plnými knih fotografovat, před naleštěnými knihovny pronášejí prezidenti svůj novoroční projev a leckterý z nás se knihovnou chlubí jako kočka lesklým kožíškem. Češi se knihami rádi obklopují, je jim mezi nimi dobře, neumí je odložit do

²⁶⁸ Stanislav Komárek ve svých esejích užívá v nadsázce toto slovo například ve spojení s některými vysokoškolskými tituly, jejichž nositel nemá žádné povinnosti, jen zdobí společenskú akce.

antikvariátu, stěhují je v „banánovkách“ z jednoho bytu do druhého. Většina z nás si život bez soužití s oblíbenými knihami nedovede vůbec představit. Pamatujeme totiž doby, kdy koupě knihy představovala nejslastnější okamžik týdne, kdy knihy byly vzácné, mnohé nedostupné – a už vlastnictví takových kousků zařazovalo jejich čtenáře do určité společensko-politické skupiny, a to se všemi následky takového, řekněme, stigmatu. Život s knihami a mezi knihami znamenal určitý životní postoj, který se navenek projevoval právě byty až po strop zaplněnými vzácnými knižními svazky. Není těžké si všimnout, že dnešní architekti plánující nové „obýváky“ už s žádnými knihovnami nepočítají, je v nich velkoplošná a jistě multifunkční plazmová televize, na niž je vidět i z kuchyně, a pohodlná křesla; pár poliček, žádný pracovní stůl, žádné knihovny... Notebook či čtečku si dáte na klín. Tištěné knihy nás pomalu ale jistě opouštějí. Nebo my je? Nebo to všechno bude jinak?

Ještě v devadesátých letech minulého století se velice často hovořilo a psalo o tom, jak jsou počítače škodlivé pro kulturní vývoj člověka. Děti údajně přestávaly číst, klesala slovní zásoba i zájem o knihy jako takové. Jako reakci na výsledky těchto průzkumů vznikla v roce 2005 propagační kampaň na podporu četby knih v České republice. K vzniku projektu s názvem *Rosteme s knihou* zaměřeného na zvyšování čtenářské gramotnosti zejména u dětí a mládeže, vedly „alarmující výsledky výzkumů vzdělanosti dětí v ČR dokazující výrazný pokles v úrovni jejich znalostí ve srovnání s jinými zeměmi“.²⁶⁹

Tato aktivita našla velkou podporu ve školách a dalších společenských institucích. Děti se dostávají k monitoru počítače, u něhož zpravidla sedí rodiče častěji než nad knihou, ve velice útlém věku. Intuitivní programy a jednoduché ovládání klávesnice umožňují dítěti dostat se k informacím (zábavám), na něž by nestačily svými čtenářskými dovednostmi. A to dobře vědí výrobci her a programů určených dětem. Ke slovu se samozřejmě dostává i e-kniha, která, pokud je interaktivní, multimediální a zábavná, přiláká malého čtenáře mnohem spíše než tištěná kniha. Zajímavé je, že současně průzkumy ukazují, že přesto prodej tištěných knih, nejen pro děti, roste. Nenaplnuje se tedy katastrofický scénář, ve kterém knihy zmizely z našich životů. Spíše se opakuje (analogicky) situace se vznikem fotografie, filmu, televize a dalších médií, kdy vždy část veřejnosti tvrdila, že to je konec divadla (v případě příchodu filmu do kin), konec filmu (v začátcích televizního vysílání) apod. – a druhá v příchodu

---

²⁶⁹ Viz *Svět knihy 2010 : Rosteme s knihou* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.svetknihy.cz/cz/menu/roste-s-knihou/>> [cit. 19. 8. 2012].

nového média viděla možnost dalšího obohacení člověka a pokrok ve vnímání a poznávání světa.

I sociolog Umberto Eco vidí v Gutenbergově vynálezu a vynálezu elektronických médií zásadní mezníky v historickém vývoji poznání. V eseji *Od internetu ke Gutenbergovi*²⁷⁰ začíná svou úvahu u Platóna, který ve *Faidrovi* tlumočí slova faraona, který není nadšen z vynálezu písma: „... ,paměť je veliký dar, který se musí udržovat bdělým neustálým cvičením. Tvůj vynález způsobí, že si lidé už nebudou muset paměť cvičit. Budou si věci pamatovat nikoli vnitřním úsilím, nýbrž jen díky vnější podpoře‘. (...) Faraon však ztělesňoval odvěký strach: strach, že nový technologický vynález by mohl zrušit a zničit něco, co pokládáme za cenné, plodné, něco, co představuje hodnotu o sobě, a to hodnotu hluboce duchovní.“ A Eco dále pokračuje příklady průsečíků nových a starých technologií: zastánci starých měli vždy, stejně jako onen faraon, strach, že „toto zabije tamto“ : abeceda zabije obrazy, kniha zabije katedrálu, elektronická média a televize zabijí knihu...

Dodejme, že ve výsledku nejde o soupeření, vždyť vše, co „zabíjí a je zabito“, provází lidstvo dál. Co je ale důležité, snažit se najít to nejlepší „toho i tamtoho“ a promýšlet, jak s „tím i oním“ dál naložit.

Druhý příklad je z hlasování v pařížské Akademii v roce 1839 o přijetí vynálezu daguerrotypie, jež stála na počátku vývoje fotografie. Tento vynález obhajoval J. F. Arago, který ve prospěch fotografie argumentoval takto: „Dále – a konečně – se tážeme, zdali umění, jako takové, může očekávat nějaký novátorský přínos vyplývající ze zkoumání obrazů malovaných tím, co příroda nabízí jako jev nejsubtilnější, nejjemnější, tedy světelnými paprsky? Na to nám odpoví pan Paul Delaroche. V pojednání, které napsal na naši žádost, tento známý malíř prohlašuje, že metody pana Daguerra ,dosahují tak vynikající hodnoty některých podstatných veličin umění, že se stanou pro malíře, i pro ty nejzručnější, předmětem zkoumání a studií‘. Ve fotografických obrazech je obdivuhodný fakt, že ,nepředstavitelná jemnost (a detailnost) kresby v ničem neruší vyváženost zobrazených hmot, nijak neškodí celkovému výrazu‘. ,Pravost linií,‘ říká jinde pan Delaroche, ,preciznost forem je té největší možné dokonalosti

---

²⁷⁰ ECO, Umberto. *Od internetu ke Gutenbergovi* [online]. *Glosy.info*, 21. dubna 2005. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/od-internetu-ke-gutenbergovi/>> [cit. 26. 8. 2013]. Eco parafrázuje téma Platónova dialogu *Faidros* 275c. Přel. František Novotný. Praha : OIKOYMENH, 1993, s. 70.

v kresbách pana Daguerra, v nich je možno rozeznat energický a široce rozpracovaný (prostorový) rozvrh, a zároveň ten nejširší celek tónů a výrazů... Malíř najde v této technice rychlý prostředek umožňující vznik souboru studií, který by nebylo možno shromáždit než v dlouhém období, s velkým úsilím a to ještě určitě v horší kvalitě, bez ohledu na jeho (skutečný) talent.' Po výborných argumentech, kterými oponuje názoru všech těch, kteří si představují, že fotografie by mohla nějak překážet našim umělcům, a především pak škodit práci našich zručných rytců, pan Delaroche uzavírá svůj text touto myšlenkou: ‚V podstatě, obdivuhodný vynález pana Daguerra je obrovskou službou ve prospěch umění.‘ Ostatně, když badatelé začínají používat nějaký nový prostředek k výzkumu přírody, to, co od této metody původně očekávají, je vždy velice málo v porovnání s řadou dalších objevů, na jejichž počátku se tedy právě nachází ten určitý prostředek.“²⁷¹

V roce 1978, ve slavné eseji *Moc bezmocných* (zřejmě psané na klasickém psacím stroji), se nad technikou a jejím razantním nástupem zamýšlí Václav Havel: „Technika – toto dítě moderní vědy jakožto dítěte novověké metafyziky – se vymkla člověku z rukou, přestala mu sloužit, zotročila ho a donutila, aby jí asistoval u přípravy své vlastní zkázy. A člověk nezná východisko: nedisponuje myšlenkou, vírou a tím méně nějakým politickým konceptem, který by mu vrátil situaci do jeho rukou; bezmocně přihlíží, jak onen chladně fungující stroj, který vytvořil, ho nezadržitelně pohlcuje a vytrhuje ze všech jeho přirozených vazeb (např. z jeho ‚domova‘ v nejrůznějším slova smyslu, včetně jeho domova v biosféře), jak ho vzdaluje zkušenosti bytí a uvrhuje do ‚světa jsoucen‘.“²⁷²

Tyto příklady jsme uvedli jen proto, abychom si uvědomili, že se na technické vynálezy odevždy snášely hromy a blesky, stejně tak jako se odevždy těšily bezmeznému obdivu. Víra v jejich možnosti provázela civilizace ve všech etapách vývoje. Není možné se tím v rámci této práce podrobněji zabývat, bude však dobré, když si připustíme myšlenku, že každá

---

²⁷¹ ARAGO, Dominique-François; et. al. *Rapport sur le Daguerriotype (Zpráva o daguerrotypu)*. [Rapport de M. Arago sur le daguerriotype : lu à la séance de la Chambre des députés le 3 juillet 1839, et à l'Académie des Sciences, séance du 19 août.] Paris : Bachelier, 1839. Přel. Alexander Baran [rukopis]. Vzápětí, 19. srpna 1839, Akademie na slavnostním zasedání fotografický proces daguerrotypie darovala celému světu bez nároku na odměnu.

²⁷² HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*, , odst. XX. In HAVEL, Václav; ŠULC, Jan (ed.). *Eseje a jiné texty z let 1970–1989; Dálkový výslech..* Praha : Torst, 1999.

změna technologie má vliv na způsob vnímání a poznávání světa a vyvolává určité změny v myšlení i chování lidí.

Tak i elektronické knihy, které svým rychlým nástupem vyděsily nakladatele, některé autory, pedagogy, ilustrátory, tiskaře a další, bychom chtěli (a měli či mohli) vnímat jako další nástroj civilizačních proměn a rozvoje vědění i umění. S trochou nadsázky by se dalo říci, že e-knihy způsobily knižní revoluci a že vynález internetu a možnost elektronického publikování děl je analogií vynálezu knihtisku v 15. století.

5.3.1 E-autor

Problémy spjaté s e-knihami budou zřejmě poněkud jiné z pohledu autora než pohledu nakladatele, distributora či providera, resp. „investora“, nebo konečně čtenáře.

Za prvé je nutné předeslat, že autor, který si nenechá diktovat předpoklady a podmínky své tvorby technologií, nemusí být ještě ztracen. Pokud jeho dílo bude dostatečně originální, objevené a působivé, vždycky se najde někdo, kdo je bude ochoten převést do digitální podoby. Jsou však obory, kde možnost pracovat rovnou na počítači přináší velké obohacení.²⁷³

Jiří Srstka v rozhovoru pro internetový časopis²⁷⁴ na otázku, jak se čeští autoři staví k e-knihám, odpovídá, že existují tři „množiny“ autorů, do nichž se řadí podle svého přístupu k elektronickým knihám: první by nazval kunderovskou. „Milan Kundera by v žádném případě knihu v elektronické podobě ven nepustil. Kniha je podle něj artefakt, musí vyjít v tištěné verzi, má tvářnost, vhodná sazba je jednou pro vždy dána atd.“ Druhou množinu označuje v rozhovoru jako vieweghovskou. Ta je zaměřena hlavně na ekonomickou stránku,

---

²⁷³ Bohužel úroveň obvyklých formátů e-knih zatím neumožňuje využít většinu toho, co nabízí počítačové platformy, takže autoři vědeckých publikací často dávají přednost čistě internetovému prostředí standardu web. (Strach firem, které střeží své formáty e-knih, jim tak působí ztrátu části tohoto „segmentu trhu“ a hlavně odklání návyky studentů jiným směrem, k počítačům a webu.)

²⁷⁴ SRSTKA, Jiří. Milan Kundera by knihu v elektronické podobě za žádnou cenu nevydal [online]. *Topzine*. CzechNetMedia. Dostupné z WWW: <<http://www.topzine.cz/jiri-srstka-milan-kundera-by-knihu-v-elektronicke-podobě-za-zadnou-cenu-nevydal>> [cit. 18. 8. 2013].

a v případě, že vydání knihy v elektronické podobě bude pro ni stejně výhodné jako v tištěné, nemá s tím problém. „A třetí množině je to jedno. Těm jde hlavně o to, aby lidé jejich knihy četli.“

Připomeňme si znovu, k jaké „veřejnosti“, do jakého prostředí knihy přicházejí. Jak už bylo řečeno, například v návrzích bytových prostorů se s tištěnými knihami už víceméně nepočítá. Nechci zde líčit „katastrofické“ bradburyovské²⁷⁵ scénáře, tento fakt a jeho následky je ale třeba velice dobře prozkoumat. Ne z hlediska technického, i když i to je pro porozumění problému potřeba udělat, avšak z hlediska přístupu k té či oné verzi, řekněme, stejného obsahu. A z hlediska autora jako tvůrce obsahu, který elektronicky sděluje e-čtenáři. Budeme mu říkat e-autor?

Zatím ne, toto „rýpnutí“ by ale mělo upozornit na to, že v době elektronických knih se člověk ocitá v jakoby prázdném hmotném prostoru, zatímco ten virtuální je naprosto přeplněný. Nabízí se představa opačného efektu „bílé stránky“, kdy autor seděl před prázdným listem papíru zasunutým ve válci psacího stroje a probíral svou paměť a uspořádal si myšlenky, které chce na papír umístit. Na rozdíl od psacího stroje s výzvou vůči autorově přemýšlení nabízí virtuální prostor tisíce možností, jen po nich sáhnout – a autor stojí před zcela opačným problémem: co nepoužít, co vypustit, čeho si nevšímat, čím se nenechat odtáhnout od tématu a zůstat autentický, nekopírovatelný (a teď tím nemyslím technickou možnost, upozorňuji na originalitu a neopakovatelnost individua a jeho díla) atd.

Metaforicky řečeno, stejně tak, jak básník ve starověku vzýval na začátku svého zpěvu Músy, zasedá dnes autor ke klávesnici svého počítače, probírá své databáze a citýruje Google jako pomocného ducha a očekává, že mu přinese inspiraci.

---

²⁷⁵ BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita : 451 stupňů Fahrenheita – teplota, při níž se papír vznítí a hoří*. Přel. Jarmila Emmerová a Josef Škvorecký. Praha : Baronet, 2001. Dílo z roku 1953, ve kterém autor popsal naši budoucnost, kdy jsou myšlenky, a tedy i četba knih pro stát nebezpečné. Věřit lze jen státu a oficiálnímu televiznímu vysílání. Kdo čte, je udán svým sousedem. Všechny knihy je nutno spálit. Vzdělanci utíkají se znalostmi získanými z knih za město do lesů. Žijí primitivním způsobem života, ale každý z nich je „nositel“ jedné knihy, kterou umí nazpaměť. Tito lidé se nakonec vydávají na pomoc městu, spálenému požáry a nálety, a nabízí to jediné, co mají a co může lidi zachránit – vědomosti získané z knih.

Michal Ajvaz ve svém posledním románu *Lucemburská zahrada* tento autorský akt přesně popisuje: „Paul... napíše do okénka ‚plotinos‘ a klikne na ikonku vyhledávání. Když se na obrazovce objeví stránka s googlovskými odkazy, Paul na ni chvíli nechápavě zírá. Očekával, že mu vyhledavač oznámí, že našel tisíce stránek, ale namísto toho se dívá na jediný odkaz na jinak prázdném monitoru.“²⁷⁶ – Monitor mu nabídne zcela jiný příběh, v jiném, neznámém jazyce, po jehož rozpletení se Paul vydá. Spojením se sociální paměti, s touto novodobou *Mnémosyné*, začíná u Ajvaze příběh o hrdinech, kteří k němu přišli z nitra internetu.

5.3.2 E-čtenář

S rozvojem nových technologií se mění nejen přístup autora, ale i čtenáře. Ve světě internetu se už hovoří o „e-čtenáři“, který si potřebuje budovat vlastní „online“ knihovnu. E-knihy nejen na počítačích, ale na tabletech a čtečkách už jsou samozřejmé, není to však tak dávno, kdy byl e-čtenář raritou.²⁷⁷ Problém četby však dnes nespočívá jen ve výměně média, tedy tištěné knihy za elektronickou. Internet, jehož prostřednictvím se kniha ke čtenáři dostává, přináší četbě zcela jiný kontext. V moři informací ztrácíme soustředění, nečteme souvisle, ale hledáme další informace, které nás zajímají. Kdo dnes nezažil hodinové brouzdání po přitažlivých odkazech, při němž zapomněl, odkud vlastně původně vyšel a co hledal?!

Technologickou změnou získáváme sice nový intelektuální nástroj, ale současně kvůli neustálému a okamžitému rozhodování ztrácíme starou schopnost koncentrace. Americký novinář Nicholas Carr se ve své knize *Povrchní vnímání. Co internet dělá s našimi mozky*²⁷⁸ pokusil hledat příčiny zjištění, že internet ovlivňuje procesy nervového systému v lidském mozku a mění myšlení. „Člověk od nepaměti vyvíjí technologie, které mu ulehčují život. K nim patří i písmo, které je dobrým příkladem vlivu intelektuální techniky na vývoj civilizace a na biologické úrovni nervové struktury mozku. Schopnost mluvit je vrozená každému

---

²⁷⁶ AJVAZ, Michal. *Lucemburská zahrada*. Brno : Druhé město, 2011, s. 8.

²⁷⁷ Viděla jsem i takového náruživce, jehož jediným vybavením na nudistické pláži byla právě taková čtečka, kterou používal místo fíkového listu (a asi si v ní i četl).

²⁷⁸ CARR, Nicholas. *The Shallows : What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York : W. W. Norton & Company, 2010. Cit. dle PIETRAŠ, Petr. Osvobodí nás internet od vlastního myšlení? [recenze; online]. *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 25. dubna 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/magazin/recenze/osvobodi-nas-internet-od-vlastniho-mysleni?page=0,1>> [cit. 12. 2. 2013].

člověku, čtení a psaní však nikoli, a umožňuje je až rozvoj písma. Náš mozek se musí naučit, jak písmena, která vidíme, přeložit do jazyka, jímž mluvíme. Číst a psát vyžaduje výuku a cvičení, tedy cílevědomé ovlivňování mozku. Rozvoj internetu způsobil změnu. Text na obrazovce monitoru představuje jinou dimenzi než na stránce knihy. Má jinou strukturu a etiku a je třeba, aby se tomu lidská schopnost vnímat text přizpůsobila. Na internetu není text nikdy definitivní, například zprávy jsou neustále aktualizované, a proto vnímáme informace jakoby v letu a nehotové. Prioritu má rychlost. Neklidně těkáme virtuálním světem a během několika minut kontrolujeme nové e-maily. (...) Nepřetržitý tlak na další rozhodnutí, kam kliknout, však přetěžuje pracovní paměť.²⁷⁹ Aby si lidský mozek nějakou informaci zapamatoval, musí ji nejdříve uložit do pracovní paměti a po náležitém zpracování, jež vyžaduje především čas, je uložena do paměti dlouhodobé. Neustále nové vjemy ale tento proces ruší, a proto většinu z přečteného okamžitě zapomínáme. Studie z nedávné doby ukázaly, že čtenáři textu v tradiční knižní formě si z něj pamatují víc, než ti, kteří jej četli na monitoru ve formě hypertextu – s možností nejen okamžitě vyhledat další informace, ale i s neustále narušovanou koncentrací. Čtenáři začínají mít problém s dočtením knih do konce.

Léčba knihou²⁸⁰

Zajímavým užitím elektronické knihy je její užití v oblasti biblioterapie, která patří mezi další psychoterapeutické metody, jako např. arteterapie, muzikoterapie. Léčba knihou je spíše léčba četbou. Terapeutický efekt plynoucí z četby vybraných knih se opírá o psychologický aspekt čtení, což četbu „povyšuje“ na jednu z psychoterapeutických metod.²⁸¹ „Smyslem terapie je reflexe prožívané zátěžové situace, při níž dochází u pacienta-čtenáře k celkovému uvolnění nahromaděného psychického napětí, ke katarzi, vhledu, uvědomění si významu prožívané situace, k jejímu přijetí, vyrovnání, též k obnově radosti ze života, podpoře osobní spokojenosti apod.“²⁸² Podle webových stránek tohoto projektu je jeho cílem pokrýt široké

---

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Podle článku na internetových stránkách *SlideShare* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/bibliohelp>> [cit. 15. 7. 2012].

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

spektrum životních zátěžových oblastí a problémů, jako jsou psychické problémy, fyzické problémy, sociální problémy a životní situace a zaměřuje se i na terapeutickou praxi.

Architektura webu Portál BiblioHelp v sobě snoubí dvě roviny přístupu k obsahu a zaměření webu – čtenářskou a psychoterapeutickou složku. Jeho vlastním obsahem je prezentace záznamů knih, záznamů doporučujících odborníků, jejich propojení a uživatelská interakce.²⁸³

5.3.3 Nakladatel a investor e-knih

Na jednom konci knižního řetězce je tedy autor a jeho dílo a na druhém čtenář; mezi nimi vstupuje do procesu nakladatel (investor), resp. provider či knihkupec, což je všeobecně známo a nebylo by to potřeba zde tak podrobně probírat, kdyby právě v této fázi nedocházelo k mnohým zádrhelům a zauzlením končícím i nevydáním díla.

K tomu, jakým způsobem se autor rozhodne své dílo zveřejnit a šířit, má plnou svobodu. Ochrana jeho díla začíná tehdy, je-li dílo „jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam“.²⁸⁴ Právo rozhodnout o zveřejnění svého díla vyplývá z obsahu osobnostního (morálního) práva autora.²⁸⁵ V poslední době se často stává, že kniha je publikována jak v tištěné, tak elektronické verzi. Záleží na rozhodnutí nakladatele, ale stejně tak na tom, jakou a s kým podepíše autor smlouvu. A tady někdy nastává nedorozumění, protože licenční smlouva, kterou autor podepíše na vydání tištěné knihy s nakladatelem, neznamená, že nakladatel má automaticky právo vydat ji i v elektronické podobě. Tištěná kniha putuje přes distributora do knihkupectví, zůstává však ve vlastnictví nakladatele. Knihkupec ji prodá a vlastnictví přejde od nakladatele ke čtenáři (jedná se o majetková práva). V případě elektronických knih, které jsou nehmotné, žádné vlastnictví nepřechází. Oprávnění poskytnout dílo veřejnosti prostřednictvím internetu má buď nakladatel, který sám provozuje internetový portál, nebo provozovatel

---

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ AZ, část 1 § 2.

²⁸⁵ AZ, oddíl 2 § 11.

internetového portálu (provider), kterému nakladatel poskytne podlicenci na internetové užití, pokud ovšem od autora k tomu nabyt oprávnění.

Na rozdíl od českého, resp. evropského práva, v angloamerickém systému nakladatel „kupuje“ od autora všechna práva a má potom možnost s dílem zacházet podle svého uvážení, tedy tak, aby to bylo pro něj (a doufejme i pro autora) i ekonomicky nejvýhodnější.

Ať už internetový provozovatel získá od autora práva tím či oním způsobem, záleží na tom, jaké „služby“, kromě technického převodu, je schopen poskytnout. Mám zde na mysli redakci, korektury, odborné posouzení textu atd. Považuji za nutné, aby elektronické knihy, byť nehmotné, procházely klasickým redakčním „kolečkem“ – a tedy byly i po této stránce připraveny stejně pečlivě jako knihy tištěné. Redakční práce je pro dobrou knihu základ!

Co je však v tomto případě nejdůležitější, je to, že autorský zákon nechrání nakladatele jako investora. Autorský zákon nezpracovává, jakým způsobem se autorská práva dostávají k nakladateli a od nakladatele do internetového prostředí.

V dnešním sporu v rámci autorského práva mají podle doc. Srstky investoři, tedy subjekty, které dostávají autorská díla na trh, klíčovou roli. Nakladatelé mají ale současně dle zákona pouze taková práva, která pomocí licenčních smluv získají od autorů.

Na internetu však existuje množství nelegálně umístěných děl. A kvůli tomu mají nakladatelé, autoři a v neposlední řadě DILIA velké starosti. Jiří Srstka k tomu říká: „Jsme v podobné situaci, jako před lety hudební nakladatelé, kteří najednou měli poskytovat hudební díla na internetu za zlomkovou cenu. Tehdy se tomu urputně bránili a dodnes se z toho hudební trh nevzpamatoval. Knižní nakladatelé by se z toho měli poučit a rychle přejít na internetové užití. Pokud se internetové užití slovesných děl v České republice uchytí, bude to mít ale dopad na počty nakladatelů. V záporném slova smyslu.“²⁸⁶

K internetovému prostředí a dílům v něm existují z tohoto hlediska tři možné přístupy: kompletní licencování všech děl a zavedení sankcí proti jejich zneužití (viz Francie, USA);

---

²⁸⁶ SRSTKA, J., Milan Kundera by knihu v elektronické podobě za žádnou cenu nevydal, cit. d.

zavedení náhradních odměn pro autory a výjimek pro internetové užití děl (problém zdroje financování a metody rozúčtování prostředků mezi autory); a poslední možností je nadále pokračovat v současném pojetí.

5.3.4 Distribuce a užití elektronických knih

Distribuci běžných knih chápe ustanovení § 14 odst. 1 autorského zákona (zák. č. 121/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů) jako rozšiřování, čímž rozumí zpřístupňování díla v hmotné podobě prodejem nebo jiným převodem vlastnického práva k originálu nebo k rozmnoženině díla. Rozšiřování je tedy vždy vázáno na „hmotnou podobu“ díla. Distribuce (šíření) elektronického obsahu, tedy e-knih, které nejsou umístěny na hmotném nosiči, ale prostřednictvím internetu, se řídí jiným právním režimem než distribuce knih tištěných či na jiném pevném nosiči. „V případě e-knih nepřichází jejich rozšiřování v autorskoprávním slova smyslu v úvahu, neboť tyto nejsou distribuovány v hmotné podobě. Nedochozí tak ani k převodu vlastnického práva k hmotné rozmnoženině slovesného díla, přičemž tak nemůže dojít ani k výše zmiňovanému vyčerpání práv autora k jednotlivým poskytnutým rozmnoženinám.“²⁸⁷ Jedná se o užití, které definuje autorský zákon jako „sdělování díla veřejnosti“ (AZ § 18). V tomto režimu není možné s dílem (kopií) automaticky dále nakládat v právním smyslu (např. ji prodat).

„Uživatel, tedy tím, kdo sděluje dílo veřejnosti a kdo musí získat příslušné oprávnění od autora, je provozovatel internetového portálu, nikoli nakladatel, který knihu v tištěné podobě vydal. Provozovatel tak musí nabýt oprávnění od autora přímo nebo zprostředkovaně přes nakladatele tak, že ten nabude práva k tomuto užití od autora a pak ho v podobě podlicence ‚dopraví‘ k provozovateli internetového portálu. V žádném případě se však poskytnutí oprávnění k vydání díla v tištěné podobě (rozmnožování + rozšiřování) nerovná oprávnění k užití díla na internetu, jak se mnozí nakladatelé mylně domnívají. Stejně tak nelze zaměňovat činnost provozovatele internetového portálu s činností knihkupce, který prodává knihy v tzv. komisi a kdy knihy až do okamžiku prodeje zůstávají ve vlastnictví nakladatele a do vlastnictví knihkupce se vůbec nedostanou. Tedy provozovatel internetového portálu je uživatelem díla ve smyslu autorského zákona a on musí disponovat

---

²⁸⁷ AUJEZDSKÝ, J., Elektronické knihy z pohledu právního, cit. d.

oprávněním od autora, jak uvedeno výše. Mnozí nakladatelé uzavírají zhusta ‚distribuční smlouvy‘ s provozovateli internetových portálů jako s knihkupci a myslí si, že to postačuje.“²⁸⁸

Práva k této knize má příjemce kopie taková, jaká mu poskytne distributor, znamená to tedy, že by s ním měl mít uzavřenou licenční smlouvu. Protože se tak v praxi neděje, znamená to, že distributor dílo zpřístupní pouze pro dotyčného čtenáře, pro jeho osobní potřebu, nebo mu rozmnoženinu zašle přímo na čtečku. Pak se z hlediska práva jedná o volné užití (§ 30 odst. 1 a odst. 2 autorského zákona).

„Pokud licenční smlouva výslovně nestanoví jinak, jsou práva uživatele k elektronickým knihám vymezena těmito body:

- Nemůže je zdědit, půjčit ani darovat, a to dokonce ani v případě, že je zapůjčí či daruje spolu se čtečkou, pokud se čtečkou nebyly pořízeny.
- Nemůže je tisknout, pokud to vydavatel nepovolil.
- Nemůže prodat čtečku s e-knihami, které do ní nahrál po jejím nákupu.
- Nesmí je zbavit DRM, aby je mohl použít na jiném zařízení, ačkoliv za e-knihu zaplatil.

Z uvedeného vyplývá, že právní postavení nabyvatele e-knihy je slabší, než je postavení kupujícího tištěnou knihu.

5.3.5 „Prodej“ e-knih²⁸⁹

Z předchozího bodu je zřejmé, že pokud zůstaneme u vymezení e-knihy jako u díla, které není distribuováno na hmotném nosiči, rozumíme tímto „prodejem“ užití díla omezené danou licencí, resp. licenční smlouvou uzavřenou mezi poskytovatelem díla a jeho uživatelem.

---

²⁸⁸ SRSTKA, Jiří. *Autorské právo a elektronické knihy* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/KISK/projekty-kisk>> [cit. 8. 5. 2011]. Článek byl 22. března 2011 uveřejněn na stránkách projektu Autorské právo a knihovny – studentský projekt pod záštitou Kabinetu informačních studií a knihovnictví FF MU.

²⁸⁹ DOČEKAL, Daniel. *Prezentace na Mezinárodním knižním veletrhu Svět knihy 2010*, cit. d.

Prodej tištěných knih funguje v jiném režimu: internetový portál je zde v roli luxusního katalogu, ze kterého si čtenář vybírá a nakupuje prostřednictvím e-obchodu publikace, které buď obdrží v poštovní zásilce, anebo si je vyzvedne v některém z kamenných obchodů.

Prodej e-knih pak, dle výše řečeného, probíhá pouze v internetovém prostředí a čtenář, prostřednictvím licenční smlouvy, obdrží e-knihu na svou čtečku, resp. tablet či notebook.

Během krátké doby se ukázalo, že internet je velice perspektivním způsobem prodeje jak tištěných knih, tak nejrůznějšího elektronického obsahu. Začaly se rojit internetové portály, které nabízejí e-knihy, stávající prodejci rozšířili svou nabídku a výrobci nových technologií přišli se zajímavými nabídkami pro uživatele těchto e-knih.

Jedním z nejvýraznějších prodejců knih na internetu se stala americká společnost Amazon.com, která prodej elektronických knih zahájila v roce 1995, a dodnes patří mezi největší obchody svého druhu. Tři roky nato bylo přiděleno e-knize první ISBN a na trh přišly první čtečky e-knih. Od roku 2002 začínají nabízet e-knihy také největší nakladatelské domy Random House a HarperCollins, v roce 2007 Amazon.com uvádí na americký trh čtečku Kindle. Stránka www.amazon.com je prostřednictvím Kindle jednou z nejnavštěvovanějších na poli prodeje e-knih. Amazon.com je určitě obchodem, který se postaral o rozšíření e-knih nejvyšší měrou. A co hlavně, udělal z nich „komoditu“ pro běžné zákazníky. V roce 2009 uvedla na americký trh společnost Barnes & Noble Nook a roku 2010 uvedla společnost Apple na trh první „tablet pro masy“ – iPad. Charakterizuje ho lákavý vzhled, „cool“ technologie, barevnost, animace, interaktivita, dotykové ovládání, bezdrátové připojení (WiFi, 3G). Oproti tradičním čtečkám je iPad skutečný počítač.²⁹⁰

---

²⁹⁰ V roce 2009 prodal Amazon.com více e-knih než klasických. Pro rok 2012 předpovídá prodej e-knih v hodnotě 2,5 miliardy dolarů. Amazon Kindle se prodalo 1,49 milionu kusů, Apple iPad se od zahájení prodeje prodalo přes milion kusů, Apple iBook udává více než 1,5 milionu stažení e-knih. Počet dostupných e-knih se celosvětově odhaduje na více než 10 milionů.

5.3.6 Provideři: Wooky²⁹¹, EBSCO²⁹², eReading²⁹³

Distributoři elektronických knih se v internetové hantýrce nazývají „provideři“ a mají poněkud odlišnou funkci než knihkupci s tištěnými knihami. Na rozdíl od nich totiž uzavírají smlouvy o šíření obsahu s majiteli autorských práv (autory, nakladateli, překladateli) a celý prodej kopie elektronické knihy probíhá jinak. V současné době se čeští provideři představují a pokoušejí se uspět s jednotným systémem pro Česko a Slovensko.

Wooky například nabízí komplexní řešení pro velkoobchod, maloobchod, e-půjčovnu pro knihovny, a také čtečky, které ovšem, jak už jsme viděli, jsou omezené vždy na konkrétního providera (např. Amazon – Kindle). Nabízejí zabezpečený způsob distribuce, DRM ochranu, jednotné místo pro bezpečné umístění e-obsahu, redakční systém pro správu obsahu a statistický systém, server pro zpracování a distribuci knih a e-obsahu platební/evidenční systém webové a mobilní obchody řešení pro půjčování e-knih. Pro knihovny nabízí vlastní aplikace a čtečky, které se snaží technicky zajistit a čtenářům připravit co největší uživatelský komfort a jednoduché ovládání (půjčování, nákup knih) skrze nejrůznější platformy (mobilní telefony, tablety, PC) – včetně půjčování elektronických knih a periodik (viz e-knihovna).

EBSCO²⁹⁴ na svých stránkách uvádí, že je „světově nejobsáhlejší předplatnou kolekcí akademických elektronických knih“, což představuje téměř 80 000 titulů v plném textu, pokrývajících široké spektrum akademických oborů od ekonomie a obchodu, přes přírodovědu, medicínu a strojírenství až po humanitní obory. Tato kolekce neobsahuje neakademické nebo irelevantní tituly ani žádné volně dostupné tituly. Kolekci eBook Academic Subscription Collection mohou instituce získat na bázi ročního předplatného. Každý titul v této kolekci je přístupný neomezenému počtu uživatelů současně. V nabídce je

---

²⁹¹ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.wooky.cz/>> [cit. 20. 8. 2013].

²⁹² Dostupné [online] z WWW: <<http://www.ebscohost.com>> [cit. 20. 8. 2013]. V oblasti výzkumu přináší například akademické databáze podle jednotlivých vědních oborů, Academic Databases, Corporate Resources, eBooks, Government Databases, K12 Databases, Medical Databases, NoveList, Point of Care Clinical Resources, Public Library Databases.

²⁹³ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.e-reading.cz/>> [cit. 20. 8. 2013].

²⁹⁴ Dostupné [online] z WWW: <<http://www2.ebsco.com/cs-cz/NewsCenter/Pages/ViewArticle.aspx?QSID=248>> [cit. 20. 8. 2013].

také plná integrace kolekce e-knih s ostatními databázemi dostupnými na platformě EBSCOhost®. E-knihy lze tedy prohledávat samostatně, ale i v kombinaci s jinými EBSCO databázemi prostřednictvím jediného vyhledávacího rozhraní, přičemž výsledky vyhledávání jsou zobrazeny v jednom seznamu výsledků dle relevance. Kolekce eBooks on EBSCOhost představuje světově nejobsáhlejší katalog pro více než 270 000 elektronických knih a 16 000 elektronických audioknih od více než 500 vydavatelů z celého světa (obsahuje tituly v angličtině, němčině, francouzštině, ruštině ad.). Nevýhodou je, že neobsahuje žádné (nebo zatím žádné) tituly v českém jazyce a žádný z 500 nakladatelů, s nimiž EBSCO spolupracuje, není z České republiky.

To naopak portál elektronických knih eReading, který je na trhu od roku 2010, si „dává si za úkol nabídnout českému čtenáři legální a cenově výhodnou (českou) e-knihu, jaká je již několik let k dispozici čtenářům v zahraničí, kde zaznamenává exponenciální nárůst v popularitě“.²⁹⁵ Jeho specifikou je publikování v tištěné a paralelně elektronické podobě, s tím, že forma podléhá vývoji, zatímco obsah sdělení zůstává. Zajímavé je, že se eReading snaží nabídnout své služby nejen nakladatelům beletrie, ale i vydavatelům odborných knih; například už zahájil spolupráci s nakladatelstvím Fraus (učebnice) a Academia. V roce 2013 se stal součástí Albatros Media, a. s. Zatímco v roce 2011 nabízel eReading 647 knih, v červnu 2012 už 2000 knih.²⁹⁶

Portál eReading vytváří i nový ekonomický model, přičemž využívá faktu, že úspory u prodeje elektronické knihy lze získat z nerealizovaných výdajů na distribuci a skladování knihy (až 50 % z ceny). „Podle našich informací dochází na rozvinutějších trzích při koexistenci obou verzí knihy k zajímavým jevům. E-knihy nemají vliv na snižování prodejů těch tištěných, protože sledují jiné tržní pohyby – především jde o prodej čtecích zařízení. Pokud už však k nějakému ovlivnění dojde, je většinou pozitivní, protože si spokojený čtenář chce svoji oblíbenou knihu pořídit i v tištěné formě. Nelze proto hovořit o katastrofických scénářích,

---

²⁹⁵ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.e-reading.cz/>> [cit. 20. 8. 2013].

²⁹⁶ Pro srovnání uvádím ceny knih dvou autorů, které má eReading ve své nabídce: Jana Sokola (*Člověk a náboženství* – kniha 317 Kč; e-kniha 159 Kč) a Stanislava Komárka (*Příroda a kultura* – kniha 295 Kč; e-kniha 150 Kč).

v nichž e-kniha hubí trh s krásnou literaturou, protože její hodnota je pro zákazníka v něčem jiném,“²⁹⁷ vysvětluje problematiku konkurenčního boje Petr Mareš z projektu eReading.

Toto vyjádření připojujeme k této části, i když by mohlo lépe figurovat u reflexe ekonomických modelů e-knih. Chceme tím upozornit na to, jakým způsobem uvažuje e-štika mezi českými providery a jak bez takovéto rozvahy postavené na konkrétních číslech nelze stavět ani obchod, ani ediční politiku, ani vztahy s „veřejností“. Slovo „veřejnost“ se často v úvahách o internetu, odbornících, laicích a čtenářských i autorských skupinách objevuje, je skloňována i v autorském zákoně, ledaskdo se jí zaštiťuje – víme my ale, co to vlastně znamená?

S mottem *Tempora mutantur nos et mutamur in illis* se eReading pokouší přesvědčit konzervativní české nakladatele a knihovny o nutné změně chování na knižním trhu.

Existují také servery, které nabízejí stažení e-knih zdarma. Jejich seznam lze nalézt například v internetovém článku „Kde stahovat elektronické knihy zdarma“.²⁹⁸

Problém, který ale stále zůstává nevyřešený, stojí mezi čtenářem (knihovnou), providerem a nakladatelem. Není nutné asi zdůrazňovat, že problém našeho „malého jazyka“ je další překážkou rozvoje dobrého obchodu s elektronickými knihami. Detailnější pojednání o obchodu už by však bylo mimo rámec této práce.

5.4 Elektronické knihy a knihovny

Ještě více než běžný uživatel řeší problematiku elektronických knih knihovny a další vědecké a informační instituce. Proto se u knihoven a e-knih zastavme podrobněji – a podívejme se napřed na další definici e-knihy, tentokrát z hlediska knihovnického. V Národní knihovně ji charakterizují takto:

„1 Reprodukce předlohy, s jakou se setkáváme v běžných digitálních knihovnách knihoven
1.1 grafický soubor, jenž při svém zobrazení jednoduše reprodukuje jednotlivé stránky předlohy

---

²⁹⁷ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.e-reading.cz/>> [cit. 20. 8. 2013].

²⁹⁸ Dostupné [online] z WWW: <<http://jakubvik.blog.idnes.cz/c/283447/E-knihy-zdarma-Kde-stahovat-elektronicke-knihy-zdarma.html>> [cit. 21. 8. 2013].

1.2 soubor textově zpracovaný postupem OCR²⁹⁹, obsahující vedle vrstvy poskytující vizuální zobrazení také vrstvu umožňující textové vyhledávání

2 hypertextový dokument (s případným zastoupením multimediálních prvků) zpřístupňovaný na „obecném“ počítači (tedy nikoli na funkčně specifickém zařízení)

2.1 objekt uložený na pevném nosiči

2.2 objekt zakoupený od producenta do majetku knihovny (zpravidla uložený na serveru knihovny³⁰⁰)

2.3 objekt uložený na serveru nakladatele/vydavatele, resp. poskytovatele informačních služeb, jenž je na základě předplatného zpřístupňován on-line uživatelům knihovny

3 digitální dokument (v současnosti spíše textový³⁰¹) trvale uložený na serveru nakladatele/vydavatele³⁰², resp. poskytovatele informačních služeb, jež je možné uložit na funkčně specifická zařízení (tzv. čtečky)

3.1 objekt je získán do trvalého užívání koncového uživatele

3.2 objekt je koncovým uživatelem získán do užívání na omezenou dobu (relativně krátkou, předem stanovenou), po jejím uplynutí je soubor již nefunkční“³⁰³

Knihovní licence, zakotvená v AZ, se týká děl šířených v hmotné podobě. Pravidla zpřístupnění, rozšiřování a užívání e-knih proto musí být stanovena licenčním ujednáním s jejich poskytovatelem.³⁰⁴

---

²⁹⁹ OCR – optical character recognition (optické rozpoznávání znaků počítačem).

³⁰⁰ I zde se však vyskytuje varianta: objekt je uložen na serveru dodavatele a uživatelům knihovny zpřístupňovaný on-line za příslušný servisní poplatek, odlišný od varianty sub 2.3 (nižší). Nutno zde ovšem uvést, že do trvalého vlastnictví knihoven lze zpravidla získat jen textový dokument, tedy nikoli původní objekt s celou škálou jeho soudobých vymožeností (např. multimediální prvky, propojení z odkazů na literaturu na předmětné dílo, pokud je jako další digitální informační objekt producentovi k dispozici).

³⁰¹ Tedy včetně statických zobrazení.

³⁰² Nejnověji (...) se setkáváme i s takovou službou knihoven – ovšem jen u děl volných.

³⁰³ MATUŠÍK, Zdeněk. Elektronické knihy v knihovnách z pohledu autorského práva [on-line]. *Bulletin SKIP*. 2010, č. 1. Dostupné z WWW: <http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull10_118.htm> [cit. 22. 3. 2011].

³⁰⁴ „Distributoři/poskyvatelé obsahu (nejen e-knih, e-časopisů, ale také audioknih, hudby a filmů) řeší licenční vztahy s nakladateli, kteří si určují, jak se smí s jejich dokumenty nakládat (např. zda se mohou tisknout či kopírovat) a knihovnám pak poskytují kompletní technologické zázemí pro elektronické půjčování. Z hlediska registrovaného uživatele vypadá služba tak, že uživatel

S půjčováním takto nasmlouvaných děl však vznikají také specifické problémy, týkající se různých formátů čteček a e-knih, ochrany DRM a možnosti jejího prolomení, z čehož mají obavy hlavně autoři a nakladatelé. Někteří z nich k e-knihám omezují přístup, protože chtějí zabránit jejich volnému šíření a pirátským kopiím na internetu. Výsledkem toho je ale omezení půjčování e-knih pouze na prostory příslušné knihovny či možnosti pouhého prohlížení, nikoli stahování obsahu.

5.4.1 Digitální knihovny

Digitální knihovna je obdoba klasické knihovny, která získává, katalogizuje, skladuje a ochraňuje digitální dokumenty v digitálním repozitáři a rovněž je zpřístupňuje.

Jednotlivé dokumenty digitální knihovny mohou být přímo vzniklé jako digitální objekty (born digital), nebo jsou získávány digitalizací klasických.

Podle definice z počítačové oblasti je digitální knihovna spravovaná sbírka informací spolu s odpovídajícími službami, přičemž informace jsou uloženy v digitální podobě a jsou dostupné prostřednictvím sítě.

Podle druhé definice, z prostředí knihoven, jsou digitální knihovny organizace, které poskytují zdroje (včetně specializovaného personálu) umožňující provádět výběr, strukturování a zpřístupnění sbírek digitálních prací, tyto práce dále distribuovat, udržovat jejich integritu a dlouhodobě uchovávat – a to vše s ohledem na snadné a ekonomické využití určitou komunitou nebo množinou komunit uživatelů.

---

v knihovním katalogu nalezne příslušnou e-knihu, ke které má knihovna zakoupenou licenci, klikne na odkaz Půjčit, identifikuje se přihlašovacími údaji ke svému čtenářskému kontu a následně si e-knihu stáhne do svého zařízení (čtečky, telefonu, počítače apod.), ve kterém musí mít instalovaný příslušný čtecí software. Po předem stanovenou dobu (většinou 14 dnů) může e-knihu v daném zařízení číst a po tuto dobu je v knihovním katalogu označena jako vypůjčená (jiní čtenáři si ji mohou rezervovat). Po uplynutí výpůjční lhůty možnost zobrazení a čtení e-knihy u uživatele skončí, dokument je pro něj nadále nedostupný a v systému dojde k jeho automatickému „vrácení“ (není tedy možné překročit výpůjční lhůtu a odpadá režim upomínek a zpozděného). Práva k vypůjčené knize, (ne)možnost jejího kopírování, tisku a hlídání výpůjční lhůty technicky řeší systém ochrany DRM (Digital Rights Management), který je nedělitelně spjat se samotným dokumentem.“ KAŇKA, Jan. E-kniha a její čtečka [on-line]. *SlideShare*, 27. dubna 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/JanKanka/e-kniha-a-jej-teka>> [cit. 25. 8. 2013].

Obecně digitální knihovna organizuje sbírky digitálních dokumentů, přičemž je nezávislá na fyzických subjektech: může sídlit na zařízeních umístěných v několika institucích. Zajišťuje technologie, které propojují rozdílné komponenty (toto propojení musí být pro uživatele transparentní) a jednotný přístup k digitálním objektům bez ohledu na jejich formát, způsob uložení ap.³⁰⁵

Původně byla koncepce digitálních knihoven podobná těm klasickým a byla orientována především na digitalizaci existujících sbírek. Digitální knihovny měly zajistit vzdálený a nepřetržitý přístup k informacím, efektivnější metody vyhledávání (např. fulltextové), lepší využití fondu (souběžný přístup k jednomu a témuž dokumentu), sdílení informací mezi různými knihovnami a lepší ochrana fondu.

Projekt Gutenberg

Digitální knihovna (www.gutenberg.org), jejímž cílem je podle jejího zakladatele Michaela Harta „podporovat tvorbu a distribuci e-textů“ a „strhnout mříže neznalosti a nevzdělanosti“, vznikla na počátku sedmdesátých let 20. století. Byl to první z projektů, zabývajících se digitalizací, archivací a distribucí literárních děl a je nejstarší digitální knihovnou s tzv. volnými díly, tj. knihami, jež již nejsou chráněna zákonem. Dobrovolníci, kteří na tomto projektu spolupracovali a spolupracují, „chtějí šířit veřejnou vzdělanost a docenění literárního dědictví tak, jako to dělaly veřejné knihovny na začátku 20. století“.³⁰⁶ Zprvu se texty přepisovaly ručně, později se rozšířilo používání skenerů a softwaru pro optické rozpoznávání textu (Optical Character Control, OCR), který se zaměřil na uchování klasických textů se statusem volných děl (*public domain*) v digitální podobě. Prvním e-textem v této knihovně se stala *Deklarace nezávislosti Spojených států*.

V únoru 2011 sbírka obsahovala 35 171 volných děl, převážně elektronických knih, v 59 jazycích, z toho 29 496 (84 %) v angličtině. Například českých knih bylo ve stejné době

---

³⁰⁵ BARTOŠEK, Miroslav. *Digitální knihovny* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 2. Dostupné z WWW: <<http://www.ics.muni.cz/mba/dl-datakon01.pdf>> [cit. 23. 7. 2008].

³⁰⁶ Podle HANDL, Jan. Project Gutenberg – obdivuhodná elektronická knihovna [online]. *Lupa.cz*, server o českém internetu, 2004. Dostupné z WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/gutenberg-8211-obdivuhodna-elektronicka-knihovna/>> [cit. 8. 8. 2013].

pro tento projekt vybráno k digitalizaci pouze osm, jako první se objevila hra *R.U.R.* od Karla Čapka. V roce 2020 bude podle předpokladu Michaela Hartla v Projektu Gutenberg k dispozici 10 000 000 knih ve 100 jazycích. V České republice poskytuje projekt Gutenberg.cz volně dostupné knihy zdarma v rámci podpory e-knih. Vydavatelům, nakladatelům i autorům nabídl zprostředkování prodeje e-knih včetně možnosti pomoci při počátcích digitalizace.

Kromě projektu Gutenberg vzniká po roce 2000 v neziskovém i komerčním sektoru řada dalších databází, vydavatelů a distributorů digitálních knih a knihoven.

5.4.2 Národní knihovna a e-knihy³⁰⁷

Národní knihovna ČR nabízí svým registrovaným uživatelům elektronickou knihovnu ebrary³⁰⁸. Ebrary obsahuje publikace světových akademických nakladatelství, v první řadě amerických a britských univerzit (Yale University Press, University of California Press, Oxford University Press, Cambridge University Press, Manchester University Press apod.), ale i jiných renomovaných nakladatelů vědecké literatury (Brill Academic Publisher, Greenwood Press, John Benjamins Publishing, Kluwer Academic Publishing, Springer a další).

Aktuálně je v nabídce přes 78 000 e-knih a dalších typů dokumentů z 16 klíčových oblastí aktuální zahraniční akademické literatury, zejména z historie a politologie, ekonomiky a managementu, lingvistiky a literární vědy, práva a mezinárodních vztahů, přírodních věd, psychologie, náboženství a filosofie a sociologie a antropologie.

Záznamy e-knih jsou uvedeny v Elektronickém katalogu NK ČR – bázi NKC, v plném textu jsou tyto e-knihy dostupné pro registrované uživatele v prostředí EBSCOhost.

České e-knihy jsou zatím v NK ČR dostupné pouze jako součást projektu E-knihy do každé knihovny (viz níže). Jako elektronické knihy je možné chápat i digitalizované dokumenty.

---

³⁰⁷ -red-. Národní knihovna ČR a e-knihy [online]. *e-Readers.cz*, 26. února 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.ereaders.cz/narodni-knihovna-cr-a-e-knihy/>> [cit. 19. 8. 2013].

³⁰⁸ NK ČR. *Elektronická knihovna ebrary* [online]. Multioborová elektronická knihovna. Dostupné z WWW: <<http://www.nkp.cz/katalogy-a-db/licencovane-db/prehled-lic-zdroju/prehled-lic-zdroju/#ebrary>> [cit. 19. 8. 2013].

Kromě stávajících digitalizovaných knih, které jsou přístupné v Digitální knihovně Kramerius NK ČR, probíhá také projekt Národní digitální knihovna³⁰⁹, který by měl během tohoto desetiletí přinést na 50 milionů stran publikací vydaných v průběhu 19. až 21. století na území České republiky nebo v zahraničí v češtině, anebo na témata pojednávající o naší zemi.

Registrovaní uživatelé NK ČR mohou obsah ebrary využívat z počítačů NK ČR, z domova prostřednictvím tzv. vzdáleného přístupu buď přímo z katalogu knihovny z báze NKC,³¹⁰ nebo z báze Souborného katalogu ČR³¹¹.

Od listopadu 2011 si čtenáři mohou většinu e-knih z ebrary vypůjčit off-line na svůj počítač, čtečku, chytrý telefon nebo tablet. Pro výpůjčky e-knih z ebrary je možné využít i čtečky, které NK ČR svým uživatelům nabízí. Obsah ebrary je pravidelně aktualizován v měsíčních cyklech, v nabídce se objevují nové knihy, ale stejně tak mohou knihy z ebrary být odstraněny.

Národní knihovna ČR dále nabízí svým uživatelům v rámci projektu E-knihy do každé knihovny³¹² přístup k téměř 100 titulům nakladatelství Academia. Přístup k těmto e-knihám je možný pouze ze dvou počítačů v Referenčním centru NK ČR. Počítače jsou zabezpečeny tak, aby si na nich uživatelé z těchto e-knih nemohli uložit digitální kopii na vlastní USB nebo jiné obdobné zařízení, zablokovaný je na těchto počítačích i přístup k internetu. Z e-knih je, obdobně, jako je tomu u digitální knihovny Kramerius, povolen pouze tisk. E-knihy do každé knihovny nejsou dostupné prostřednictvím vzdáleného přístupu a nenabízejí ani možnost výpůjček.

---

³⁰⁹ NK ČR. *Projekt Národní digitální knihovna* [online]. Národní knihovna ČR – Portál Národní digitální knihovny, 2001–2013. Dostupné z WWW: <<http://www.ndk.cz/narodni-dk>> [cit. 19. 8. 2013].

³¹⁰ Dostupné [online] z WWW: <www.nkp.cz> [cit. 19. 8. 2013].

³¹¹ Dostupné [online] z WWW: <www.caslin.cz> [cit. 19. 8. 2013].

³¹² Dostupné [online] z WWW: <<http://www.mlp.cz/cz/projekty/on-line-projekty/e-knihy-do-kazde-knihovny/>> [cit. 19. 8. 2013].

Další skupinu e-knih dostupných ať již volně na internetu, nebo z vybraných počítačů NK představují digitalizované knihy zpřístupňované v Digitální knihovně Kramerius. Obdobně jsou volně dostupné digitalizované rukopisy a staré tisky.³¹³

V NK ČR je řešen projekt NAKI (e-deposit – Správa elektronických publikací v síti knihoven ČR), jehož úkolem je vyřešit problém příjmu, zpracování, dlouhodobého uložení elektronické publikace – ať knihy či periodika, a to při zachování možnosti zpřístupňování jejího obsahu.

NK pro výpůjčky poskytuje také vlastní e-čtečky. Ve čtečce, kterou si uživatel v NK ČR vypůjčí, jsou uloženy ukázky z několika digitalizovaných titulů z Digitální knihovny Kramerius, vybrány jsou české tituly z 19. století. Tyto ukázky jsou ve formátu pdf. Dále uživatelé ve čtečce najdou i dva tituly ve formátu epub (*Povídky z druhé kapsy*, *Povídky malostranské*). Z nabídky portálu eReading jsou pak pro jednotlivé čtečky dostupné tři bonusové tituly, opět ve formátu, který je určen přímo pro čtečky (*Stanice Tajga*, *Žluté oči vedou domů*, *Noční práce*). Čtečky jsou vybaveny i návody, jak s nimi pracovat.

Také další knihovny podporují a hlavně odborně zaštiťují, organizují a realizují vznik digitálních knihoven, iniciují změny a úpravy v zákonných normách atd. Dá se říci, že knihovny jsou hybateli digitalizace a zavádění e-knih do čtenářské, ale i akviziční praxe a odborné knihovny jsou vlajkovou lodí nového přístupu k informačním zdrojům a vzdělanosti za účasti nových technologií.³¹⁴

Do knihovních fondů a k vzácným exemplářům v nich patří také databáze, resp. obsáhlé soubory dat, pracovní pomůcky pro určitou oblast vědy, které vyžadují zvláštní program. Jsou to databáze zahrnující veškeré dostupné materiály. Jako příklad lze uvést TLG (Thesaurus linguae graecae), University of California, Inwine,³¹⁵ který za dosti vysoký poplatek nabízí řecké texty tisíců děl antických autorů. Kvůli sporům s nakladateli ovšem nemohl být zařazený kritický aparát a v různých letech se také mění způsob nabídky. Ti si totiž nárokují

---

³¹³ NK ČR. *Manuscriptorium* [online]. Evropská digitální knihovna rukopisů. Dostupné z WWW: <<http://www.manuscriptorium.com/?q=cs>> [cit. 18. 8. 2013].

³¹⁴ Národní technická knihovna například – kromě jiného – organizuje semináře a školení (viz skvělý projekt e-knihy v knihovnách).

³¹⁵ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.tlg.uci.edu/>> [cit. 19. 8. 2013].

práva na kritický aparát a někdy i na číslování standardizované paginace, protože autor sám je většinou více než dva tisíce let po smrti. Vedle poměrně drahého komerčního programu Musaios pro práci s těmito soubory je možné využívat také free soft Diogenes od Petra Heslina, který je podle odborníků dokonce lepší.

5.4.3 EBooks on Demand

EBooks on Demand (EOD) je název projektu, který je zaměřený na internetové využití možností elektronických knih v knihovnách, jehož koordinátorem je Tyrolská univerzitní a zemská knihovna v Innsbrucku. Jeho cílem je podporovat kulturní dialog mezi badateli s přispěním technologií Webu a vytvořit model fungující na evropské úrovni, jakož i rozšířit síť institucí, jež službu EOD nabízejí. Do této knihovní sítě, které službu EOD nabízejí, je zapojeno 26 knihoven z 12 evropských zemí.

V tomto případě se jedná o digitalizaci knih vydaných v letech 1500–1900 (tzn. knihy nechráněné autorským právem) z fondu z každé zúčastněné knihovny. Vzhledem k elektronickým platbám není nutná návštěva knihovny. Digitalizace probíhá podle zájmu badatelů, a tedy, na rozdíl od plošné digitalizace knihoven, jsou digitalizovány ty texty, o něž je momentální zájem – a navíc na náklady badatele či čtenáře. Po dvou měsících od objednávky může být e-kniha zpřístupněna zdarma i ostatním zájemcům.

To však předpokládá řádné členství v síti EOD, které je zpoplatněné (1000 €/rok), kdy členská knihovna využívá výhody spojené s členstvím – systém správy objednávek ODM, podklady k propagaci, technickou podporu, know-how.

Službu EOD nabízí již 35 knihoven z 12 evropských zemí, kromě České republiky také Dánsko, Estonsko, Francie, Maďarsko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Slovensko, Slovinsko, Švédsko a Švýcarsko. Vízí projektu je zapojit do spolupráce na 60 institucí nejen z řad knihoven, ale také muzeí a archivů. V České republice na tomto projektu spolupracují NTK, Knihovna Divadelního ústavu, Národní lékařská knihovna, Knihovna Vojenského historického ústavu Knihovna Univerzity Palackého a Krajská knihovna Liberec.³¹⁶

---

³¹⁶ Podrobněji o projektu viz POSPIŠILÍKOVÁ, Věra; KAMRÁDKOVÁ, Kateřina. *EBooks on Demand – projekt evropské kooperace* [online]. NTK AKM a MZK. *SlideShare*, 6. prosince 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/katkak/akm-2010>> [cit. 11. 7. 2012].

5.5 Projekt Google Books a knižní portály

Popsali jsme už právní i praktická hlediska šíření, resp. užití e-knihy. Zároveň jsme konstatovali, že se užití realizuje prostřednictvím nových médií, zejména internetu. Nyní se zaměříme na internetové knižní portály, na způsob, jakým nabízejí a distribuují knihy čtenářům – a také, jak na tento způsob zveřejňování děl reagují různé skupiny autorů, čtenářů a institucí. Samozřejmě začneme od gigantického projektu společnosti Google.

5.5.1 Charakteristika projektu Google Books

Projekt připomínající snahy osvícenců o založení a „naplnění“ univerzální knihovny se zrodil koncem devadesátých let 20. století v Americe. Internetové prostředí k tomu bylo ideální – z něj vzešla myšlenka naskenování (digitalizace) knihovnických fondů a jejich zpřístupnění pomocí internetového vyhledávače. Historie vzniku vyhledávače Google sahá do roku 1996, kdy spoluzakladatelé společnosti³¹⁷ Sergey Brin a Larry Page pracovali jako postgraduální studenti informatiky na výzkumném projektu podporovaném Projektem technologií digitální knihovny Stanfordské univerzity. „Jejich cílem bylo zprovoznit digitální knihovny a jejich hlavní myšlenkou toto: v budoucnosti, ve které je již obrovské množství knih digitalizováno, lidé mohou používat vyhledávací systém, který by indexoval obsah knih, analyzoval spojení mezi nimi a určoval tak jejich důležitost a užitečnost na základě sledování počtu a kvality citací z jiných knih. Vyhledávací systém, který vytvořili, se nazýval BackRub a byl moderní variací tradiční analýzy citací, která inspirovala algoritmy společnosti Google

---

³¹⁷ „Larry Page nahlásil svůj patent pro vyhledávání na internetu prostřednictvím Stanfordovy univerzity v roce 1998. V té době již spolupracoval s Brinem a společně se snažili najít využití pro svou novou vyhledávací technologii. Už tehdy si Larry a Sergey představovali, jak uživatelé kdekoli mají možnost prohledávat všechny knihy světa a nalézat ty, které hledají. Nedokázali si ale představit, že jednoho dne spustí projekt, který to všechno umožní. Stejně jako v případě jiného projektu – Microsystems –, jenž také vznikl na této univerzitě, však s ní u etablovaných firem neuspěli. Proto nakonec založili vlastní společnost. Při hledání jejího názvu jim jeden jejich přítel navrhl matematické označení pro jedničku a sto nul. Page si to však napsal špatně, čímž vznikl název Google.“ Pietraš, Petr: „Pokus o pochopení projektu Google.“ PIETRAŠ, Petr. Pokus o pochopení projektu Google [online]. [Recenze knihy LEVY, Steven: *In the Plex : How Google Thinks, Works, and Shapes Our Lives*. New York : Simon & Schuster, 2011.] *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 26. září 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/magazin/recenze/pokus-o-pochopeni-projektu-google?page=0,1>> [cit. 20. 8. 2013].

s názvem PageRank – jádro vyhledávací technologie, která dělá Google tým, čím je.³¹⁸ Během pěti let se podařilo vyvinout takové technologie, které umožňují rychlé skenování a ukládání dat, takže v roce 2013 Google hlásí 30 milionů naskenovaných knih.³¹⁹

Původní dohoda, kterou v roce 2002 podepsal Larry Page s vedením Michiganské univerzity, slibovala, že Google zpřístupní veškeré literární bohatství planety. Plán americké firmy Google vybudovat největší světovou on-line knihovnu však v roce 2009 narazil na tuhý odpor. Proti se postavili evropští vydavatelé i politici. Spor s nakladateli a autory neskončil před porotou, ale mimosoudním vyrovnáním. Vyplyvá z něj, že Google smí na internetu nabízet nejen veškerá díla, která pozbyla copyright (což se v USA zpravidla děje po uplynutí 20 let od smrti autora), ale také ta, k nimž se žádný autor nehlásí nebo není znám.

A především – to je nejkontroverznější část dohody – knihy, jejichž autorská práva někdo vlastní, ale momentálně nejsou v USA na trhu. Právě tyto knihy by se díky Google Books staly snadno dostupnými. Jenže poté, co se na internetu objevila první okopírovaná díla, následovala první žaloba (v roce 2005). Po uplatnění skupinové žaloby, která na straně žalujících zahrnula všechny nositele práv, jejichž díla Google použil, tj. nositele práv prakticky z celého světa, navrhl Google v roce 2008 vyrovnání, jehož text vypracovali společně právníci obou stran sporu.³²⁰ Google kvůli rostoucímu počtu žalob a nesouhlasu autorů a nakladatelů uzavřel s americkým svazem, který je reprezentuje (Authors Guild a Association of American

---

³¹⁸ Podle webových stránek Google Books [online]. Dostupné z WWW: <<http://books.google.com/intl/cs/googlebooks/history.html>> [cit. 20. 8. 2013]. Zde viz i podrobný přehled jednotlivých kroků ve vývoji současného systému a provozu internetového portálu Google Books.

³¹⁹ V roce 2008 bylo naskenováno 7, roku 2010 přibližně 12, 2012 zhruba 20 a v roce 2013 celkem 30 milionů knih.

³²⁰ Dne 18. února 2010 podstoupila Google další část právního boje s řadou mocných protivníků. Předmětem sporu byla dohoda, která by vyhledávač Google oprávnila digitalizovat všechny anglicky psaná díla publikovaná v USA, Kanadě, Velké Británii a Austrálii. Dne 21. února 2010 proběhlo soudní slyšení společnosti Google a 21 odpůrců smlouvy (tzv. Google Books Amended Settlement), kterou roku 2009 Google podepsal se zástupci vydavatelského průmyslu (EurActiv 16. listopadu 2009). Mezi odpůrci jsou například Francie a Německo nebo také společnosti Amazon či Microsoft.

Publishers), smlouvu na vyplacení částky 125 milionů dolarů svazu. Ta měla jako takzvaný Registr knižních práv (Book Rights Registry)³²¹ sloužit k uplatňování nároků autorů a vydavatelů knih, kteří budou souhlasit se zveřejněním děl na Google Books.

Podle Petra Třešňáka³²² jsou vůči Googlu dvě hlavní výhrady: „Výhrada první: Google si buduje monopol. Dohoda, které díky své pozici dosáhl (a která neplatí pro nikoho dalšího, kdo by chtěl knihy digitalizovat), mu dává podstatný náskok před jakoukoli možnou konkurencí. Ministerstvo spravedlnosti nyní přezkoumává, zda dohoda neodporuje antimonopolním zákonům. Mocní konkurenti jako Amazon.com, Yahoo! a Microsoft tvrdí, že ano (je v tom asi i díl závisti, protože Microsoft a Yahoo! vlastní projekty digitalizace před časem zastavily coby příliš velké sousto). Sporný je zejména ten bod dohody, podle nějž se Google stává výhradním vydavatelem tzv. sirotčích knih, tedy těch, u nichž není majitel autorských práv znám. Výhrada druhá: Google porušuje autorská práva. Kdokoli nesouhlasí s tím, aby dílo, jehož copyright vlastní, viselo na stránkách Google Books, se sice může z projektu odhlásit, jenže – musí to aktivně udělat. Kritici tvrdí, že správný postup je opačný, tedy nejdřív se všech vlastníků dovolit. Google, který během sedmi let stihl zatím digitalizovat sedm milionů knih (konečný cíl je zhruba 40 milionů), namítá, že je to technicky neproveditelné.“³²³

Autor i nakladatel sice Googlu vystavení svých knih mohou zakázat, musí ale smluvně přistoupit k Vyrovnaní. Dokud tak neučiní – ať už z neznalosti, nebo protože Vyrovnaní odmítá, má Google právo text jeho knih, pokud není k dostání v amerických knihkupectvích, vystavit i prodávat. Taková praxe ale naprosto odporuje zásadám autorského práva zakotveným v *Bernské úmluvě*, signované i USA, podle nichž má autor právo kontrolovat, jak se jeho dílo užije, a pokud chce někdo jeho knihu zveřejnit či prodávat, musí s ním napřed (a nikoliv až zpětně!) uzavřít patřičnou smlouvu.

---

³²¹ Book Rights Registry, BBR, má spravovat databázi autorských práv k jednotlivým dílům (nebo jejich částem). BBR bude také rozhodovat spory mezi držiteli autorských práv a v neposlední řadě bude shromažďovat a následně rozdělovat finance, které získá od internetových uživatelů.

³²² TŘEŠŇÁK, Petr. Lišák Googe staví knihovnu. *Respekt*, 2009, č. 38 (13. září), s. 30.

³²³ Tamtéž.

Projekt Google Books narazil tvrdě nejen na konkurenci, ale i na rozdílný výklad a znění autorského práva. Německo se domnívá, že dohoda „nenávratně změní krajinu mezinárodního autorského práva“. Ukázalo se, že jeho rozšíření pro Evropu je problematické. „Google sice už teď na základě vzájemné dohody skenuje svazky i v západoevropských knihovnách, ale složitá změť předpisů chránících autorská práva, různé národní zájmy a také silná nechuť k tomu, aby evropské literární dědictví ovládla americká firma, to vše se zatím jeví jako neřešitelný rébus i pro krále světového internetu. I na starém kontinentu samozřejmě probíhá digitalizace, knihovny samy skenují své fondy, zpřístupňují různé části on-line a Brusel se navíc pokouší i o panevropský projekt s názvem Europeana.“

Jsou ovšem i takové hlasy, které se projektu Google Books zastávají a podle nichž evropskou kulturu neohrožuje Google, ale „bažina nejednotných a zastaralých předpisů chránících autorská práva. Ty brání skutečnému sdílení kulturního dědictví a jejich reforma je, bohužel, zatím v nedohlednu“.³²⁴

5.5.2 Podoba projektu Google Books roku 2013

Služba Vyhledávání knih Google pomáhá vyhledávat uvnitř knih a nacházet nové knižní tituly. Neumožňuje stahovat nebo číst knihy, aniž by za ně uživatel zaplatil. Celou knihu si lze přečíst tehdy, jedná-li se o volné dílo (Američané tento stav označují jako public domain - veřejné vlastnictví, srv. s. 111), jeho kopii ve formátu PDF si lze bezplatně stáhnout. Pokud kniha autorskoprávní ochraně podléhá, zobrazí se uživateli pouze základní údaje o knize (např. název knihy a jméno autora), maximálně dva nebo tři úryvky z knihy a informace o tom, ve které knihovně uživatel knihu nalezne nebo kde si ji může koupit. Ke každé knize existují referenční stránky, takže o ní lze rychle najít všechny potřebné informace: recenze, webové reference, mapy a mnohem více. Najdete-li čtenář knihu, která se mu líbí, kliknutím na odkazy „Koupit tuto knihu“ nebo „Vypůjčit si tuto knihu“ se dozví, kde si ji můžete koupit nebo vypůjčit.

Sám Google si dává za cíl prostřednictvím svého portálu povzbudit další tvorbu – a tím také zajistit, aby autoři psali a vydavatelé vydávali. Věří, že když vytvoří nové možnosti, jak mohou

---

³²⁴ Tamtéž.

čtenáři hledat a kupovat knihy, pomůže autorům a vydavatelům prodat více knih. Google books své zásady prezentuje následujícím způsobem:³²⁵

- „Kterýkoli vydavatel nebo jiný držitel autorských práv může kdykoli a z libovolného důvodu své knihy ze služby Vyhledávání knih Google vyloučit.
- Ve službě ‚Vyhledávání knih Google‘ se za žádných okolností a bez svolení držitele autorskoprávní ochrany nikomu nezobrazí plná stránka knihy, která stále podléhá autorskoprávní ochraně. Pokud nám držitel autorských práv nedal výslovný souhlas, zobrazujeme pouze fragmenty textu.
- Odkazy na knihkupce poskytujeme ve službě ‚Vyhledávání knih Google‘, protože chceme uživatelům usnadnit koupi knih a nakladatelům jejich prodej. Knihkupci neplatí za zahrnutí odkazů do služby Vyhledávání knih Google nic a společnost Google nedostává žádné peníze, pokud knihu zakoupíte u jednoho z těchto prodejců.
- Služba ‚Vyhledávání knih Google‘ poskytuje obrovské výhody autorům a vydavatelům, přičemž většinu nákladů hradí společnost Google. Reklamy neumísťuje do výsledků vyhledávání konkrétních knih, pokud držitel autorských práv nedal svolení k zobrazení částí knihy a pokud nechce zobrazovat reklamy. Pokud zobrazujeme reklamy, většina zisku je vrácena držiteli autorských práv.
- Projekt knihovna – Vylepšený lístkový katalog světových knih.“

Pokud je člověk milovník literatury a jen trochu se nebojí internetu, měl by za to, že Google nabízí ráj. Jenže, s Google Books jsou také potíže. Elektronická knihovna Google Books, v níž chce firma zpřístupnit a nabízet čtenářům ke stažení další miliony knih, naráží dost často na odpor.

5.5.3 Právo, etika a Google Books

Na tomto projektu od počátku spolupracovaly největší americké knihovny: knihovna Michiganské univerzity, Harvardská univerzitní knihovna, Standfordská Green library, Oxfordská Bodleian Library, Newyorská veřejná knihovna. Posléze se k nim připojily i další

---

³²⁵ Podle internetového portálu Google Books. *Google Books*, index světové literatury [online]. Dostupné z WWW: <<http://books.google.com/>> [cit. 12. 8. 2011]. Tato webová stránka i celý portál Google Books poté musel čelit útokům konkurence i nakladatelů a vlastníků práva, dokonce hackerským útokům.

knihovny, včetně neamerických. Na myšlenku, již Google přinesl – a také technicky vyřešil –, však nebyl svět zřejmě připraven, ač po něčem takovém, jako je veřejná univerzální knihovna, vředycky toužil. Jednalo se o zásadní problém, u jehož kořenů stály možnosti nových technologií a kterému „nestačily“ rozdílné právní normy států, z nichž pocházeli autoři děl, a kde mohli uplatňovat své právo nejen oni, ale také nakladatelé a další spolupracovníci tvůrčích profesí. Kromě těchto právních, objevila se hlediska mravní, která se vztahovala nejen na dravou korporaci, využívající toho, co jí umožnily technologie, ale zapomněla(?) poněkud na to, že nejen nosič (kniha), ale nehmotný obsah je něčím majetkem, že je součástí duševního vlastnictví, které má dnes možná větší ekonomický potenciál než kniha jako artefakt. Historie je to zamotaná – a poskytla by materiál na celou práci. My ji použijeme jen jako odrazový můstek k tomu, co nás zajímá z hlediska autora, nakladatelů a jejich práv, lépe řečeno, zajímá nás chování v nově vzniklém prostředí, kde výzvy přicházejí dříve, než mají vybudovanou svou teoretickou, ekonomickou a normativní základnu.

Univerzitní nakladatelé a ta strana čtenářsko-autorského³²⁶ spektra, která potřebuje informace a texty ke své práci a výzkumu a u níž záleží na tom, kdy se k nim tato informace dostane (a kdy bude také publikován výsledek jejich výzkumu), vidí svůj „zisk“ jinde než běžní nakladatelé, autoři a čtenáři. „Digitalizace našeho kompletního kmenového seznamu knih ve spolupráci se společností Google umožnila přinést náš prestižní katalog akademických (knižních) titulů až na pracovní plochy našich cílových čtenářů. Tato iniciativa bude i nadále přínosná pro akademické autory šířením informací o jejich dílech, a to nejenom jejich kolegům, ale tomu nejširšího možného okruhu čtenářů,“ říká za vydavatele vědeckých titulů Dr. Matthias Wahl.³²⁷

---

³²⁶ Ve vědeckých kruzích se oba póly knižního řetězce, z nichž na jednom stojí čtenář a na druhém autor, často prolínají, tvoří v podstatě kružnici, kterou ovšem vzájemné vazby s ostatními autory i tématy rozšiřují na celou větší plochu interakcí. Akademici z jiných oborů nebo poučenější laičtí čtenáři se však na tuto plochu určité velice úzké specializace dívají spíše zvenku a tím se podobají obvyklým čtenářům knih.

³²⁷ Dostupný [online] z WWW: <<http://books.google.com/intl/cs/googlebooks/thoughts.html>> [cit. 20. 8. 2013].

5.5.4 Europeana

Obdobou amerického portálu Google Books je budování unijní digitální knihovny Europeana. V roce 2009 zahájila Evropská komise veřejnou konzultaci, která by měla najít cestu k zpřístupnění většího množství autorsky chráněných děl. „Otázka společného postupu ohledně internetových autorských práv v EU je však stále nevyřešena.“ (...) „Digitalizace knih je sice herkulovským úkolem, zpřístupňuje však umělecká díla milionům občanů v Evropě i mimo ni. Proto vítám počáteční úsilí členských států a jejich kulturních institucí, které vynakládají při vytváření sbírek evropské digitální knihovny,“³²⁸ uvedla Viviane Redingová, evropská komisařka pro informační společnost a média.

Knihy však v digitální knihovně nepřibývají tak rychle, jak by si její zastánci přáli. Nejpilnějším státem je Francie, zatímco ostatní země s tradičně velkými knihovními fondy, jako jsou Itálie, Řecko, Velká Británie nebo Španělsko, hodně pokulhávají. Česko je ve statistikách uvedeno s nelichotivým příspěvkem pod 0,1 % (v poměru k celkovému fondu knihovny Europeana).

„Do knihovny Europeana nejsou v tomto okamžiku z právních důvodů zahrnuta již nevydávaná díla (zhruba 90 % knih v evropských národních knihovnách) ani ‚osiřelá‘ díla (jejichž podíl ve sbírkách děl chráněných autorskými právy se odhaduje na 10 až 20 %), která jsou sice stále chráněna autorskými právy, ale u nichž nelze určit autora,“³²⁹ dočteme se ve zprávě Evropské komise.

Problémy s naplňováním evropské knihovny Europeana jsou pouze špičkou ledovce v boji o nastavení pravidel pro fungování autorské ochrany knih (a dalších děl) na unijní úrovni. Velká diskuse se v této souvislosti vede také o uplatnění Google Books na půdě EU.

O tomto americkém projektu nejenže napanuje shoda mezi některými státy a Komisí (jak bývá obvyklé), ale dokonce ani v rámci evropské exekutivy. Řadě evropských států se nelíbí, že Google skenuje také díla evropských autorů vydaná v USA, a to bez jejich dotázaní.

---

³²⁸ -red-. *Komise si láme hlavu s digitalizací chráněných děl* [online]. EurActiv.cz: Evropská unie – portál o EU, 31. srpna 2009. Dostupné z WWW: <www.euractiv.cz> [cit. 20. 8. 2013].

³²⁹ Tamtéž.

Projekt Europeana se od Google Books zásadně liší v tom, že pokud zpřístupní text v elektronické podobě, jedná se buď o tzv. volné dílo, k němuž již autorská práva vypršela, nebo k tomu má předem řádně uzavřenou smlouvu s majitelem práv.

5.5.5 Reakce českého prostředí na Google Books

Ve chvíli, kdy byl projekt digitalizace knih spuštěn, zaujali k němu svůj postoj i české instituce, autoři i nakladatelé. Jaké jsou – a jaké byly – jejich názory?³³⁰

V letech 2009–2010 se kolem projektu Google Books a digitalizace knih, resp. jejich zveřejňování a šíření po internetu, věnovaly mnohé časopisecké články, ankety, diskuse v rámci odborných i komerčních vydavatelů apod. Základním postojem bylo odmítnutí tohoto projektu, a to zejména institučním, konkrétně Svazem českých knihkupců a nakladatelů. Jeho předsedou byl v té době Vladimír Pistorius, který prohlásil, že čeští nakladatelé odmítají postup, jakým společnost Google připravuje svou digitální knihovnu. Říkají, že pokud Google naskenované texty zpřístupní, poruší tím autorská práva evropských autorů. Postup Google označil SČKN za pirátský.

Stanovisko Ministerstva kultury ČR se opíralo o podpis *Bernské úmluvy* a *Smlouvy Světové organizace duševního vlastnictví (WIPO) o právu autorském*. Podle těchto smluv platí základní pravidlo, podle něhož kdokoli, kdo chce užít cizí autorské dílo, musí předem získat souhlas autora, popř. dědice či jiného nositele práv. Aktivity společnosti Google jsou s tímto základním pravidlem v rozporu; majitel práv svůj nesouhlas může projevit až po té, co je kniha digitalizována.

Výhrady vůči Google Books se v té době (2009–2010) daly shrnout do těchto bodů:

- Google si buduje monopol. Dohoda, které díky své pozici dosáhl (a která neplatí pro nikoho dalšího, kdo by chtěl knihy digitalizovat), mu dává podstatný náskok před jakoukoli možnou konkurencí. Sporný je zejména ten bod dohody, podle něž se Google stává

---

³³⁰ Rešerši těchto názorů jsem si dělala během roku 2010, což je vzhledem k rychlosti, kterou jdou tyto věci kupředu, poměrně zastaralá věc. Rozhodla jsem se ji přesto uvést, protože dobře ukazuje rozdílná názorová hlediska, která se během doby zase tak moc nemění.

výhradním vydavatelem tzv. sirotčích knih, tedy těch, u nichž není majitel autorských práv znám.

- Google porušuje autorská práva. Kdokoli nesouhlasí s tím, aby dílo, jehož copyright vlastní, viselo na stránkách Google Books, se sice může z projektu odhlásit, jenže – musí to aktivně udělat.
- Evropa je zatím proti. Mluví o „riziku pro kulturní diverzitu“, domnívá se, že dohoda „nenávratně změní krajinu mezinárodního autorského práva“. Evropu nejvíc rozčiluje, že knihy jejích autorů, chráněné copyrigthem, budou v USA (a tedy všude) ke čtení na internetu.
- Pro Google ale mluví to, že rozvířil diskusi kolem ochrany autorských práv, svobody na internetu a ekonomických modelů, které umožní takovéto projekty realizovat i v budoucnosti.

V roce 2012 už ale zřejmě i těm nejkonzervativnějším odpůrcům Google Books došlo, že digitalizaci nelze zastavit. Že se změnilo něco víc než jen technologie, že je potřeba novému způsobu publikování a vyhledávání vyjít vstříc.

V lednu proto SČKN zorganizoval pro odbornou veřejnost seminář o možnostech Partnerského programu Knihy Google, který byl představen jako vzájemně výhodná spolupráce dvou subjektů, z nichž jeden poskytuje „obsah“ a druhý službu – snadnější nalezení hledaného obsahu na síti.

Anketa časopisu Respekt, 2010³³¹

Časopis *Respekt* k tomuto tématu uspořádal anketu, z níž vybíráme některé signifikantní názory:

- Vladimír Pistorius (s nímž časopis uspořádal rozhovor)³³² patřil k zásadním odpůrcům neoprávněného publikování na internetu i mimo něj. Pokud jsou knižní díla dostupná kdykoli

---

³³¹ PILÁTOVÁ, Markéta. Vítáte možnost publikovat knihy na internetu v digitální podobě? [anketa; online]. *Respekt – Respektstore*, 26. září 2010, aktualizace 18. prosince 2012. Dostupné z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-46573880-anketa-vitate-moznost-publikovat-knihy-na-internetu-v-digitalni-podobe>> [cit. 20. 8. 2013].

³³² SEMSCH, Eduard. S Vladimírem Pistoriusem o knihách na internetu [rozhovor; online]. *Respekt*, 12. září 2009. Dostupné z WWW: <http://respekt.ihned.cz/?m=authors&person%5Bid%5D=12900670&article%5Baut_id%5D=12900670> [cit. 24. 8. 2012].

a kdekoli, aniž by se jejím tvůrcům dostalo náležité odměny dostatečné k pokrytí jejich režijních nákladů, ohrožuje to českou kulturní budoucnost. Zastával názor, že e-knihy mohou ohrozit českou literární tvorbu do budoucna, nakladatelé zbankrotují, sníží se prodejnost knih.

Podle Pistoria Google hodlá napřed porušit cizí práva, a pak je ochoten na požádání obnovit původní stav. Nelze legalizovat permanentní porušování práva ze strany subjektu, jehož identita je známá, jakkoli se jedná o velkou firmu. Obává se pirátského kopírování z legálně získaných kopií. Na internetu v oblasti knih dobře uplatní volné knihy, tj. knihy, u nichž nehrozí masivní prodej, a tedy ani masivní kopírování – tedy knihy malonákladové –, například vědecké, nebo knihy, jejichž dotisk se již nevyplatí. Rozhodnout, zda knihu zpřístupní, mohou autoři a nakladatelé, a nesmí to za ně udělat někdo jiný. Povolení publikovat (tj. vydat) texty na internetu bez předchozího povolení majitelů autorských práv by byla legalizace pirátského vydávání a uvedla by autorské právo na celém světě v naprostý chaos. Nakonec se Pistorius ptá: „Pokud by to směl dělat Google, proč by to nemohl dělat každý?“

- Markéta Pilátová: „Je hezké lehnout si do postele a mít na nočním stolku kupičku knížek. Stejně tak je hezké lehnout si, vzít do ruky tenký bílý strojek a ‚nalistovat‘ si v něm další kapitolu před spaním. Zním oba pocity docela důvěrně, a proto mám radost, že v Česku konečně budou oficiálně existovat e-knihy. Jistěže je to budoucnost čtení, stejně jako jednou třeba taky čip v hlavě. Důležité je, aby se skrze ty přístroje daly vyprávět příběhy. Příběhy jsou jistota. A důležité je dostat je k co největšímu množství čtenářů. K těm, kteří mají daleko do knihkupectví, nebo k těm, co mají raději chlad přístroje než nostalgické teplo knihy. Takže je mi jedno, jestli čtenářské slasti bude vládnout papír, nebo jemné blány obrazovek ve čtečkách.“ (Tato odpověď se ovšem týká spíše problematiky e-knih než knihovních portálů typu Google Books.)
- Jiří Kratochvíl: „Jsem přesvědčen o tom, že digitální podoba přispěje k šíření dokonce i kvalitních knih, a pokud jde o jejich kopírování a autorská práva, tak až to bude aktuální, určitě se najde řešení. Mně, pamětníkovi, to připomíná náš dávný strach z Gutenbergova vynálezu.“
- Jáchym Topol: „Vůbec se o to nezajímám. Technika je tak překotná, že jsem si jist, že pokud si utvořím na otázku názor, bude téměř vzápětí překonána nějakou další otázkou

technického rázu, a to dost možná ještě naléhavější a úpěnlivější. Nechce se mi uvažovat, zda prodej na Amazonu je módní výstřelek, či trend do budoucna a tak dál, stejně to nikdo neví. To ‚vítám‘ či ‚nevítám‘ je jakoby ideologicky zabarvené: jsi pokrokař, anebo zpátečník? Nechce se mi klikat, protože to o sobě nevím. Pokud bude o moje knihy zájem, tak se to s nimi už nějak vyvine samo, nechám to tedy na pánubohu.“

- Jaroslav Rudiš: „Osobně si nedovedu představit, že bych se nechal připravit o ten fyzický prožitek z osahávání a čtení nového románu. A když chci někomu dát knihu jako dárek, těžko mu věnuju zabalenou flešku se souborem. Ale něco se nyní možná změní, a to nejen pro čtenáře, ale i pro autory. Alba se moc neprodávají a kapely se drží nad vodou tím, že koncertují. Možná tohle čeká i spisovatele. Budou se více živit čtením a setkáváním se čtenáři, jedno zda klasických, elektronických nebo audioknih. Ostatně v Německu tomu tak už dávno je. Knih vychází spousta, prodané náklady mnohdy nejsou nijak vysoké a autoři vydělávají peníze tím, že vyrážejí na turné.“

- Jovanka Šotolová na svém blogu uveřejnila obranu Google Books a označila tento knižní portál za „vychytané vznášedlo nad bažinou čtení“.
„Já aktivitu Googlu vítám, jsem jí nadšená. Všechny ty vychytávky jako Google Scholar, Google Books, Google Book Search, Google Reader, jimiž Google zpřístupňuje texty z oblasti světového umění a myšlení (odborné a vědecké publikace i krásnou literaturu), objevuji jak cestovatel nové kraje, jako ten, kdo pro předem marnou výpravu do bažin dostal dobře říditelné vznášedlo a najednou nejen že se po ní může volně pohybovat, ale navíc si prozkoumá každé stéblo a každého brouka. Nemůže si ho sice strčit do kapsy a odnést, ale aspoň ho vidí a může studovat, jak dlouho chce. I Google totiž knihy nenabízí jen ke čtení z obrazovky z počítače. Dá se v nich číst, ale nelze je stahovat, ani z nich větičku zkopírovat.

Google budí poprask a nevoli jednak proto, že a) obchází autorský zákon, jednak proto, že b) prý v oblasti digitalizace knih získává nebezpečný monopol. Souhlasím s tím, že autoři mají právo dostat za svou práci zapláceno. Jenomže jejich práce je velmi často nedostupná.

K čemu chráníme autorská práva na knihy, které si nemůžeme přečíst? K čemu je ochrana autorům, když se jejich díla ke čtenáři nedostanou? Komu vlastně vadí Google Books?

Vyrovnaní nároku na proplacení autorských práv je záležitost mezi Google Books

a nositelem práv. Nakladatelé vstupují do procesu vytváření knihy jako obchodní partner: dej mi (poskytni mi práva na) text, já z něj udělám zboží (udělám z něj líbivý předmět, postarám se o jeho distribuci, inkasuji peníze a o zisk se s tebou podělím... Google – pokud vím – nepodporuje sportovce, vsadil na kulturu. Když se dostaneme ke knihám, které si teď číst nemůžeme buď proto, že na ně nemáme, nebo proto, že je neseženeme, třeba nás to nějak obohatí a posune. Nebudeme vymýšlet vymyšlené a psát napsané. Nadáváme, že nová generace nečte, ona by ale třeba četla, kdyby si vedle muziky mohla stahovat do mobilů, netbooků ebooků texty. Nebo si skočit do knihovny přes Facebook, jak je to někdy možné v USA...

Špatně placená akademická obec i nadějní doktorandi stojí denně před směšným paradoxem. Chce se po nich, aby ‚dělali vědu‘, ale oni většinou (jsme-li na půdě humanitních věd) nemají prostředky na nákup publikací, aby opravdu získali přehled o novinkách ve svém oboru. Google Scholar nabídne i články a publikace, o nichž ani netušili. Google podcenil a nedořešil problém autorských práv, ale my díla těch dobře chráněných autorů nemáme k dispozici. (...) Knihovny digitalizují fondy dávno, a nikoho to netrápí. Pravda, u nás digitalizují pomalu a zatím jsou asi stále ještě u středověkých svazků, k jejichž právům se autoři nehlásí. Jsou ale i další projekty, podobně velikášské jako ten googlovský: Gutenberg, Europeana... Musíme závidět zrovna Googlu, že financuje ohromný projekt (zadarmo se svazky nenaskenují: vyvinutí googlostroje na focení bez použití lidské síly muselo něco stát, další akce vyžadují spousty logistiky i práce, a jistě i vyjednávání...

(...) I kdyby na tom všem v budoucnu Google vydělával (na reklamě vkládané na stránku, odkud si knihy stahujete – a ne do textů, na rozdíl od mobilních operátorů, kteří vám sviní SMS zprávy, nebo televizí, které stříhají skvělé filmy, aby do nich mohly strčit bezvadnou zprávu o tom, že nové vložky vskutku fungují), já mu to přeju! A doufám, že zisk investuje do něčeho podobně převratného a užitečného jako zpřístupnění světového umění a myšlení.“³³³

---

³³³ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Obrana Google Books* [blog; online]. *Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje*, 30. září 2009. Dostupné z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jovanka-sotolova.php?itemid=7677>> [cit. 23. 6. 2012].

5.5.6 Národní knihovna a Google Books

Národní knihovna ČR a Moravská zemská knihovna jako její partner spouštějí velké projekty digitalizace knih a periodik, které pomohou uchovat české i evropské kulturní dědictví několika staletí. V rámci projektu Národní digitální knihovna, podporovaného z prostředků EU a České republiky, bude do roku 2019 zdigitalizováno asi 300 000 svazků převážně českých knih z 19.–21. století.

Do digitalizace se zapojila i společnost Google, která zajistí digitalizaci dalších 200 000 děl z historických a slovanských sbírek, tedy tisků z období od 16. do konce 18. století, na které se už nevztahuje autorské právo. Tyto dokumenty budou zveřejněny prostřednictvím služby Google Books.

„Projekt Národní digitální knihovna má tři hlavní linie:

1. Digitalizace významné části bohemikální produkce 19.–21. století, tj. knih vydaných na území České republiky, napsaných v češtině nebo pojednávajících o Česku.
2. Dlouhodobé uložení dokumentů ve spolehlivém digitálním úložišti.
3. Zpřístupnění digitálních dokumentů v jednotném, uživatelsky vřídlném rozhraní s vysokou mírou možné personalizace. Z jednoho místa budou přístupné digitalizované dokumenty i placené on-line databáze knihovny.“³³⁴

---

³³⁴ *Moravská zemská knihovna*, webové stránky [online]. Pro knihovny / Nakladatelům, 29. dubna 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.mzk.cz/aktuality/narodni-knihovna-mzk-google-digitalizujeme-narodni-dedictvi>> [cit. 20. 8. 2013].

6 Svobodná společnost v „kopírovací době“

6.1 Svoboda na internetu

V současné – informační – době předznamenané Foucaultovým filosofickým myšlením umožňuje internet autorovi prezentovat dílo dost podobně tomu, jako dávný svět starověkému básníkovi: může obnovit archaický typ svobody. Autor vedený touhou po tvorbě – tradičně řečeno „inspirovaný“, na rozdíl od komerčního – nachází opět prostor pro sdělování díla.

Další paralelu můžeme vést mezi dnešní a středověkou reprezentací díla: tak jako tehdy, i nyní převažuje obrazová forma sdělení, přičemž narativní funkci obrazu dnes převzal komiks. Jako tehdy i nyní je „ikona“ zástupnou formou toho, co se – ve středověku zbožným dotekem či polibkem, nyní kliknutím – rozbalí, otevře a co zviditelní své sdělení. Virtuální realita ovlivňuje realitu žitou, aniž jde, na rozdíl od potenciální možnosti, realizovat, podobně jako virtualita zhmotnělá ve středověkém obraze.

V předpolygrafické době se kolem vystavených obrazů v chrámech nebo veřejných budovách shromažďovali ti, kteří tvořili konkrétní společenství. Dnes se lidé shromažďují na sociálních sítích a očekávají podobnou možnost volného přístupu ke klíčovým tématům své doby. Pokud se neporouchá stroj a máme volný přístup, jsme schopni vyvolat z paměti obrovské množství myšlenek a informací. A o co přitom v posledku jde? O nic menšího, než o svobodu. O svobodu jako o hru, jak ji formuluje Jan Sokol, tedy podle pravidel.

Svobodu označí jako jednu z nejdůležitějších podmínek pro rozvoj kultury a vědy i Lawrence Lessig.³³⁵ Svobodná kultura je taková, kdy je veřejnosti umožněno volné nakládání s kreativním obsahem. Opakem svobodné kultury je „kultura povolení“: „...svět, v němž člověk může tvořit pouze s povolením mocných či potomků autorů z minulosti.“³³⁶ Jeden z klíčů k možnému řešení má v ruce autor. Může se rozhodnout, do jaké míry nechá své dílo otevřené a jakým způsobem je umožní sdílet či kreativně přetvářet. Nástroj k tomu, aby dílu zajistil jeho (a svou) svobodu je ve využití nových možností copyrightu.

---

³³⁵ Lessig, L., *Svobodná kultura*, cit. d.

³³⁶ Tamtéž, s. 4.

Svoboda, bezplatnost, volnost³³⁷ – nás vedou i k další důležité podmínce tvorby a vědy, kterou je otevřenost. Takovým otevřeným dílem byly nejen sochy s „vyměnitelnými“ hlavami v antice, ale také sochy středověké, dodatečně upravované, oblékané a přetvářené pro potřeby daného prostoru či performance. Otevřenost je také základní podmínkou nového přístupu k informacím sdělovaným prostřednictvím internetu a uchovávaným v obrovských „alexandrijských knihovnách“ zvaných webarchivy.

Díky chytrým technologiím se mnohé výsledky umělecké i vědecké tvorby posouvají do podob, které lépe manifestují vlastní povahu každé tvorby, totiž že je „k nezaplacení“ v tom smyslu, že nevíme, jak ji zpeněžit a jak nad tím ustanovit kontrolu.

Nárok „smrti autora“ po zveřejnění díla je kolizní s pojetím subjektu, jak mu rozumí novověká civilizace.

„Nehmotné“ e-dílo je kolizní s pojetím objektu, jak mu rozumí novověká civilizace.

6.2 Svobodná kultura

„Naše společnost je založena na tradici ‚svobodné kultury‘, tedy na svobodě projevu, svobodném trhu a obchodu, svobodném podnikání, svobodné vůli a svobodných volbách. Svobodná kultura podporuje a ochraňuje tvůrce a inovátory jak přímo přiznáním práv duševního vlastnictví, tak i nepřímým omezováním rozsahu těchto práv, aby zajistila dalším generacím co největší svobodu a zbavila je pout minulosti. Svobodná kultura neznamena svět bez vlastnictví, stejně jako volný trh neznamena trh, kde je vše zdarma. Opakem svobodné kultury je ‚kultura povolení‘: svět, v němž člověk může tvořit pouze s povolením mocných či s povolením tvůrců minulosti. Svobodná kultura je založená na vlastnictví a uzavírání smluv, jejichž dodržování vynucuje stát.“³³⁸

Pojem *Free culture* – svobodná kultura přinesl do diskuse kolem nových médií a ochrany autorských práv profesor práva na Harvard Law School Lawrence Lessig. Svou teorii udržitelnosti, resp. neudržitelnosti stávající podoby práva duševního vlastnictví v době poznamenané nástupem internetu publikoval v roce 2004 pod tímtež názvem: *Free culture*. Tato kniha je o internetu za hranicemi internetu, o jeho účinku na utváření kultury. Zabývá se

---

³³⁷ Vzpomeňme hesla Umělecké besedy: „V umění volnost.“

³³⁸ Lessig, L., *Svobodná kultura*, cit. d., s. 4.

v ní otázkou, co je svobodná kultura a proč je důležitá. Jeho odpověď zní: Kultura je svobodná, pokud má veřejnost možnost volně nakládat s kreativním obsahem, jako jsou knihy, hudba, filmy nebo výtvarné umění, přetvářet ho a šířit. Kreativní obsah podle něj není vlastnictvím v tradičním slova smyslu, vytvořením kopie se původnímu dílu nic neubírá. Obsah ale není ani zcela zdarma, protože je nutné vynaložit značné prostředky na jeho vytvoření. Tato dvojakost se musí vzít v potaz.

Lessig tvrdí, že internet je „jedna velká kopírka“, takže prakticky každá činnost vytváří kopii a podléhá autorskému zákonu. Proto také dnešní odpůrci autorského práva nazývají autorský zákon zákonem „kopírovacím“. Obsah může být kontrolován prostřednictvím technologie: počet přečtení, počet stáhnutí, počet vytvořených kopií – všechno lze sledovat, vynucovat a trestat. A konečně vlastnictví médií se koncentruje jen v rukou hrstky velkých společností, a tak je obtížné prosadit nezávislý názor.

Svůj pohled na vlastnictví ilustruje Lessig na mnoha trefných příkladech. Jedním z nich je příběh z doby začátku letectví, kdy k vlastnictví pozemků v Americe nepatřila jen plocha pozemku, ale i prostor nad a pod pozemkem. Majetek sahal až do nebe a do té doby, než vzlétla nad první letadla, nebyl problém. Vynález letadla ale rozvířil diskusi o tom, zda musí, či nemusí mít povolení k přeletu nad pozemkem od jeho majitele – a kolik to bude stát. Soudce ale označil vzduch nad pozemky za veřejnou sféru. Zvykové právo se přizpůsobilo současným technologiím.

Vynález FM rádia měl ve svých následcích na svědomí dokonce život svého vynálezce. Technologie frekvenční modulace umožnila dříve neslýchanou věrnost přenášeného zvuku, a tím ohrožovala dosavadní provozovatele rádií. Ti zahájili proti novému vynálezu kampaň, nakonec byl výkon stanic FM omezen. Edwin Howard Armstrong to nevzdával a vložil svůj patent do vznikajícího standardu televize. Konkurence však dosáhla toho, že patenty byly prohlášeny za neplatné a odmítla platit licenční poplatky. Měla dostatečnou moc, aby mohla potlačit následky technologické změny. Poražený vynálezce se rozhodl ukončit svůj boj s technologií moci a skočil z okna.

Takových příkladů se v historii vývoje technologií a právních norem, které pokulhávají za realitou a navíc bývají i politicky manipulovány, najde mnoho.

Protiváhou nekomerční, svobodné kultury je kultura regulovaná, omezovaná politickými a ekonomickými zájmy. Internet hranici mezi komerční a nekomerční tvorbou smazal a do ohniska zájmu ochrany se dostaly hlavně obchodní zájmy. Internet mění tvorbu a sdílení kultury, ohrožuje zavedená mediální odvětví. Jde stále o stejné dilema: zda se „pirátství“ přestane trestat a zda bude chráněno vlastnictví. Technologie internetu zvýšila tlak na regulaci kreativity. Stejně jako majitelé pozemků bránili svoje vlastnictví před prolétajícími letadly, narušuje internet vymezené hranice vlastnictví autorských děl. Dnešní zákony jsou stejně neudržitelné, jako bylo pošetilé chránit vzduch nad vlastněnými pozemky.

Síť nezná rozlišení, co je autorsky chráněné a co není, proto začala válka proti pirátům. Pomocí práva. Právo je ale nástrojem, a my teď podle Lessiga chráníme nástroj, místo toho, abychom chránili hodnoty. Právo čím dál tím méně podporuje tvořivost a chrání jistá odvětví před konkurencí. Paradoxně narůstá počet těch, kdo kreativně tvoří a zároveň roste jejich regulace z hlediska zákona.

Internet představuje také nový jazyk doby, který je možné použít k tvorbě nových děl. Ta můžeme sdílet prakticky okamžitě s obrovským množstvím lidí. Blogy a veřejné diskuse podle Lessiga posilují demokracii.

Internet umožňuje „kutilství“ (projekt Just think!), nabízí nový přístup k učení i hru s tvorbou jiných.

Právní systém, který se stále novelizuje (a utužuje: pro příklad uveďme, že doba trvání autorských práv byla prodloužena na 70 let od smrti autora), však paradoxně potlačuje rozvoj a „přirozené“ aktivity dnešních digitálních dětí (*digital natives*).

Jak technologie měnily způsob distribuce obsahu, zákon se novým technologiím po čase přizpůsobil. Někdy tím tvůrci práva získali, jindy ztratili.

Když se změní okolnosti, práva nedávají smysl (viz průlet letadel). Technologie v některých případech znamená, že lze dělat spoustu nových úžasných věcí, ale, bohužel, je nelze dělat

legálně. Žijeme v „kopírovací době“ umožněné technologií internetu. Kopírujeme nezákonně. Předmětem regulace autorského zákona jsou právě kopie.³³⁹

6.2.1 Morální ekonomie

Slušné chování, nebo spravedlnost... a odměna či obchod – to jsou věci, které by měly řešit ekonomické modely, jež jsou vymyšleny pro různé instituce, navázané na internet (a která dnes není?). Technologie oslabila obchodní strategie. Slušnému jednání a možné koexistenci obou směrů, které v této práci sledujeme, chybí ekonomický model, který by umožnil svobodné chování v prostředí internetu a zároveň uspokojil práva autorů, uspokojil uživatele, umožnil jim sdílet „obsahy“ a napomáhal ke kreativě a vzdělanosti prostřednictvím internetu. Návrhy jsou různé – a není předmětem této práce, která už tak má velice široký záběr, zabývat se ekonomikou. Zmiňme jen, že samozřejmě se to vše kolem ekonomiky a kvůli ekonomice, resp. finančním ziskům či ztrátám, v posledku děje.

Co je však většinou pro uživatele podstatné, není cena, ale dostupnost. Nejdůležitějším rysem digitální revoluce je, že poprvé od časů Alexandrijské knihovny je představa o vytvoření archivů veškeré kultury reálná. V internetových archivech zůstávají díla trvale dostupná. Otázka dnes nezní, zda chránit, ale jak chránit.

O tom, co a jak se bude regulovat, rozhodoval před příchodem internetu zákon. Dnes jsou pravidla zabudována přímo do technologie, která dodává chráněný obsah. Místo zákona jsou ochranné programy (DRM apod.) Vydavatel má moc určit, jak se bude dílo užívat.

Podstatné v souvislosti s internetem je uvědomění si toho, že každá akce, která je na něm prováděna, je kopírování. Došlo ke koncentraci a integraci médií, vlastníků je stále méně a méně a trh je chráněný trhem. Tím se i dramaticky změnil „majetek“, který má být chráněn: malá skupina lidí má právní moc nad vývojem naší kultury. Problém nestojí tak, zda autorská práva jsou – či nejsou – majetkem; problém je v tom, kdo je má chránit. Ochranu by

---

³³⁹ Jaromil Jireš napsal v devadesátých letech minulého století velice zajímavou habilitační práci o totalitním filmu. Dal si velikou práci a vybral senzační ukázky ze sovětských filmů a sestříhal je na DVD, které mělo být součástí knihy, jež bez tohoto obrazového dokumentu ztrácela výpovědní hodnotu a použitelnost pro výuku. Protože nebylo možné získat povolení od všech tvůrců filmů, z nichž měl ve své práci ukázky (nebyli známi ani držitelé práv – jednalo se o Rusko 1950–1970), nikdy k publikaci této nesmírně cenné práce nedošlo. Tedy – abychom zůstali u tématu – nikdy k legální publikaci nedošlo.

měl zajistit stát.³⁴⁰ Historicky vzato, majetková práva byla vytvořena tak, aby vyvážila motivaci pro autory a umělce s přístupem k tvorbě. Rovnováha byla vždy přezkoumána ve světle nových technologií a autorská práva nezasahovala do svobody ostatních navazovat na díla či je přetvářet. Dnes nejsou autorská práva vyvážená, svobodná kultura se ale stává obětí války proti pirátům. Majitelé „obsahu“ mají obrovskou kontrolu nad naší kulturou, kterou jim právo a technologie umožňují. Část tvorby, která je na internetu, je dnes podle zákona nelegální, tresty jsou hodně přísné, pokuty vysoké. Poskytovatelé obsahu mohou zjistit majitelům obsahu, kdo stahoval jejich obsah (pokud dotyčný neumí změnit svou IP adresu). Jde o to, stanovit, co je protizákonné, jde o to, aby se z uživatelů automaticky nestávali zločinci.

S internetem přichází možnost nekomerčního vydávání volných děl. Tisíce lidí sdílejí díla, která jsou volná, jenže, jak už bylo řečeno, zákonné lhůty ochrany děl se stále prodlužují – a díla volná nejsou. Přitom jen málo starších děl má vysokou komerční hodnotu, spíš badatelskou nebo sběratelskou, ale také osvětovou!³⁴¹

Cílem je odstranit copyright tam, kde nemá žádný jiný účinek kromě blokování přístupu k šíření znalostí. Jde-li o pirátství – má zákon chránit vlastníky copyrightu. Jenže ti se dobrovolně svého vlastnictví nehodlají vzdát. Naopak, chtějí zabránit veřejnému vlastnictví, z něhož by jim neplynul žádný zisk. Neusilují o ochranu vlastnictví, ale o vlastnění všeho, co je.

Lessig ve zmiňované knize tvrdí, že jsme ztratili smysl pro vyváženost a všude, i v kultuře, vládne majetkový fundamentalismus. V čem by se ale měla hledat vyváženost? Nejspíš mezi dvěma stranami, jež jsou každá na opačném konci provazu, který stahují právní novely. Zastánci a majitelé copyrightu prosazují permanentní kontrolu a registraci, o vše se musí žádat a za vše platit. Ti, kdo jsou bez copyrightu, chtějí mít možnost libovolně nakládat

---

³⁴⁰ Právníci komentují tuto povinnost státu tak, že z jejich hlediska by to znamenalo změnit ústavy, a to není vůbec snadné. Otázka také je, zda je k tomu politická vůle.

³⁴¹ Zajímavý jev lze pozorovat u děl, která se stala volná a jež například Národní knihovna umístila na internet volně ke stažení. Česká národní klasika se znovu probouzí k životu. Čapek, Němcová, Erben, Neruda, jejichž díla plnila police antikvariátů (v lepším případě), jsou houfně znovu čtení: ve čtečkách ve vlaku, doma, pod lavicí...

s obsahem bez svolení. Původně na internetu vládlo heslo: „žádná práva vyhrazena“. To se teď mění na „všechna práva vyhrazena“ (to se týká i zdrojových kódů softwaru). Bylo by zapotřebí najít střední cestu: některá práva vyhrazena. Lessig je stoupencem Creative Commons (viz podkapitolu 3.6.1), svou knihu pod touto licencí publikuje na internetu. CC umožňují tvůrcům, aby si sami určili, jak lze s jejich dílem nakládat: autor poskytuje uživatelům k obsahu jisté svobody, díky nimž mohou dále vytvářet kreativní obsah, vlastní tvorbu, kterou přispějí do veřejného vlastnictví. Lessig zastává kritérium „některá práva vyhrazena“ a navrhuje konkrétní možnosti řešení volného přístupu k dílům (registrace copyrightu, vytvoření databáze – licencování obsahu, označování – snazší nalezení autora).

Otázkou není, jakým způsobem by se měl regulovat internet, aby se předešlo sdílení, ale jak zajistit autorům příjem během přechodu od obchodního modelu 20. století k technologiím 21. století.³⁴²

6.2.2 Pryč s autorským právem

Na jedné straně zákon – a na druhé sílí hlasy proti němu. Prvním z novodobých odpůrců autorského práva, který je hodně slyšet, je profesor utrechtské univerzity Joost Smiers. Jeho názory jsou natolik pozoruhodné, že se zde pokusíme část z nich přetlumočit.³⁴³ Heslem „Pryč s autorským právem“ reaguje (v roce 2006) na oficiální vládní prohlášení, které mluví o tom, že ochrana duševního vlastnictví je klíčem k ekonomickému růstu a konkurenceschopnosti v globálním prostředí a významně se podílí na trvajícím úsilí šířit bezpečnost a stabilitu ve světě. Škody z padělání a pirátství jsou jen v USA odhadovány na 250 miliard dolarů ročně. Autorské právo je nástrojem zaštiťujícím obrovské investice. V minulém desetiletí se stalo jednou z hlavních hnacích sil západní ekonomiky, zvláště v USA. Proto jsou stále na pořadu dne návrhy opatření, která by mohla duševní vlastnictví ochránit – jenže jsou postaveny tak, že mohou omezit jiná práva a svobody, lidská práva.

---

³⁴² Lessig navrhuje veškerý obsah označit digitální značkou, vyvinout systém na sledování toho, kolik a jakých položek bylo distribuováno, kompenzovat na základě těchto údajů umělce. Výši kompenzace odvodit od zákonného zdanění; zaměřit se na minimalizaci škod, které technologie působí současným zájmům, aniž by se poškodil internet.

³⁴³ SMIERS, Joost. Pryč s autorským právem! – Požehnání pro umělce, umění i společnost [online]. Přel. Ondřej Ditrych. *Glosy.info*, 24. května 2006. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/pryc-s-autorsky-m-pravem-pozehnani-pro-umelce-umeni-i-spolecnost/>> [cit. 7. 5. 2011].

Zákon je většinou volán k nástupu tam, kde mizí povědomí přirozeného mravu, morálky a etiky. Například dokumentaristé, jejichž díla se nutně skládají z útržků autorsky chráněného obrazového nebo zvukového obsahu, jehož využití je podmíněno souhlasem držitele copyrightu a zaplacením náležitého poplatku (srv. s. 126), se nutně dostávají do konfliktu se zákonem. Poplatky jsou téměř vždy nad dokumentaristovy finanční možnosti, zatímco copyright dává držiteli autorských práv plnou moc povolovat užívání „jejich“ uměleckého obsahu pouze takovým způsobem, jenž jim připadá vhodný. „Kam podle tohoto plánu zmizela naše lidská práva?“ ptá se Smiers. Lidská práva mají zajišťovat svobodu komunikace a podle něj je to právě volná směna myšlenek a kulturních výrazů, která zásadně napomohla vybudovat naši moderní společnost.

„V naší společnosti vznikla celá nová odvětví zaměřená na prosazování autorského práva, která ve dne v noci pátrají ve světě jedniček a nul i po tom nejmenším útržku autorsky chráněného materiálu užívaného druhými – a ti, odhaleni, často ztrácejí doslova vše, co mají.“³⁴⁴

Copyright má ještě jednu vrozenou vadu, která činí jeho existenci v demokratické společnosti obtížnou. Točí se totiž dnes téměř výhradně okolo takzvaného duševního vlastnictví. Pojem vlastnictví je do značné míry neslučitelný s tak nepostižitelnými koncepty, jako jsou vědomosti nebo tvořivost – nápěv, myšlenka nebo vynález neztratí nic ze své hodnoty nebo užitku, pokud jsou sdíleny libovolným množstvím lidí. Podle Smierse je čas znovu promyslet pojem „vlastnictví“.

Téměř každé umělecké dílo a každý vynález se zakládá na práci těch, kdo byli před námi. Drtivá většina autorským právem chráněného materiálu je vlastněna poměrně malou skupinou velkých konglomerátů. Tyto podnikové kolosy nic nevytvářejí, nevymýšlejí ani nevyrábějí, ale od umělců vyžadují, aby na ně přepsali všechna svá práva výměnou za „výsadu“ distribuce svých děl. Z tohoto hlediska existuje dost důvodů, aby byl současný systém autorského práva odeslán do starého železa.

---

³⁴⁴ Tamtéž.

Výzkumy ekonomů ukazují, že pouhých 10 % umělců sklízí 90 % výnosů z autorského práva, zatímco ostatních 90 % umělců se musí podělit o zbylých 10 %. Jinak řečeno, drtivé většině umělců přináší copyright mizivé finanční výhody.

Umělci mohou podle Smierse bez autorského práva docela dobře prosperovat. Autorské právo je koneckonců pouhým ochranným pancířem kolem uměleckého díla.

Smiers v závěru svého článku vyzývá, abychom si představili, co by se stalo, kdyby bylo autorské právo zrušeno. A dochází k těmto závěrům:

- Díla mohou být kýmkoli volně užívána a směňována, kapitáni kulturního průmyslu ztratí nad uměleckými díly svá výsadní práva. Výsledkem toho ztratí též svou dominantní pozici na trhu, díky níž je tolik umělců zastiňováno.
- Trh by byl volný a více umělců by mohlo předvádět svá díla, dávat o sobě vědět a získávat za svou práci slušný příjem. Tento příjem se zprvu zakládá na tom, že se umělec s konkrétním dílem objeví na trhu jako první. Otevřenější kulturní tržiště nabídne více umělcům příležitost vybudovat si *reputaci*, něco jako firemní značku, kterou mohou následně využít k prodeji více děl za vyšší cenu. Překotné a rozšířené kopírování umělcova díla, k němuž může docházet pouze v dnešní digitální éře, může skutečně snižovat jeho tržní hodnotu, bude ale sloužit k zvýšení umělcovy reputace.

Prof. Smiers však, přestože to tak může na první pohled vypadat, není naivní. Uvědomuje si, že takové zrušení autorského práva by mělo své problémy:

- Výroba uměleckého díla je spojena s významnou investicí času anebo peněz. To by vyžadovalo krátkodobou zákonnou ochranu, například rok u literatury nebo filmu, během níž může umělec jako jediný sklízet plody své práce. (Ekonomicky schůdný životní cyklus většiny uměleckých děl trvá rok nebo méně.) Důsledek: nezákonné užívání uměleckých děl přestává existovat, dílo není vlastněno žádnou stranou, pirátství se stane minulostí.
  - Mnoho uměleckých děl nemusí po nějakou dobu na volném trhu, přinejmenším po navrhované ochrannou dobu jednoho roku, přinášet žádný zisk. Dílo zůstane „neobjeveno“ většinovým publikem. Společnost má povinnost podporovat vznik takových uměleckých děl prostřednictvím dotací a dalších druhů podpory.

- Zrušením autorského práva by byl odstraněn hlavní podpůrný pilíř dominance dnešních kulturních koncernů, to však nutně neznamená, že by tato dominance byla u konce.

Mohli bychom si proto podle Smierse představit podřízení „kulturního trhu“ jakémusi zákonu konkurence. To by se mimo jiné vztahovalo na vlastnictví prostředků výroby a distribuce kulturních statků. Mohly by též být vytvořeny zákony, které by přinutily velké kulturní koncerny představovat veškerou současnou kulturní různorodost vytvářenou jak domácími, tak zahraničními umělci.

Takový model by učinil svět bez autorského práva nejen zcela představitelným, ale též výnosným pro velmi mnoho umělců, a byl by opravdovým požehnáním pro kulturní demokracii, uzavírá Smiers.

6.3 Pirátství

„Pirátství je informační otevřenost“

„Internet je naše moře“³⁴⁵

6.3.1 Malé dějiny pirátství

Ochrana autorských děl a pirátství – chápané jako volný přístup k dílu – jsou souběžné linie provázející kulturní a společenské dějiny (které zavedly pojem „duševní vlastnictví“) i vývoj technologií. Mezi nimi však existuje dlouhotrvající a permanentní svár. Na jedné straně stojí ochrana autora a investora (nakladatele, tiskaře), na druhé boj o volný přístup k dílům, spojený s osvícenstvím a všeobecným vzděláním i šířením kultury.

O ochraně a jejích právních aspektech jsme pojednali v předchozích kapitolách. V této části se soustředíme nejprve na historické kořeny pirátství a na pirátství jako fenomén nejen současné doby.

Samotné slovo pirát, pirátství je v češtině primárně vyhrazeno pro námořní lupiče a jejich nekalou činnost. Druhý význam převzalo z angličtiny: v anglických slovnících je primárním významem slova *piracy* protiprávní kopírování a prodej knih, hudebních

---

³⁴⁵ Hesla umístěná na stránkách České pirátské strany. Dostupné [online] z WWW: <<http://www.pirati.cz>> [cit. 27. 8. 2010].

nosičů, videonahrávek a počítačových programů. Jeho první výskyt je zaznamenán v roce 1611, kdy *wit-pyrats* označovalo plagiáty. Koncem 17. století už bylo slovo *piracy* velmi frekventované a pirát byl „ten, kdo neprávem vytiskne kopii díla někoho jiného“.³⁴⁶ První, kdo definoval literární pirátství, byl Daniel Defoe, který si všímá a kritizuje poškozování díla. Podle něj byl pirátem ten, kdo vytiskl zkrácené vydání, pouhé shrnutí, nebo text vytiskl menším písmem.³⁴⁷

Pirátství jako fenomén je přímý důsledek rozvoje knihtisku, obchodování s knihami a platných zákonů v rámci geopolitických hranic, zejména mezi Skotskem a Anglií, ale i Amerikou a dalšími zeměmi. Ochrana před pirátstvím měla ochránit především obchodní zájmy tiskařů. V 17. a 18. století vycházelo množství kopií a neautorizovaných výtisků knih za hranicemi. Zároveň se používaly další nástroje, patenty a registry neboli rejstříky. Patenty byly otevřené dopisy od vladaře, které ve středověku sloužily k mnoha různým účelům. Během jedné či dvou generací po vynálezu knihtisku měly chránit před neautorizovanými výtisky. Do rejstříku tiskaři či knihkupci z určitého města zanášeli názvy děl, která se chystali vydávat.

„Všechny pozdější způsoby vlastnictví literárních děl lze odvodit od těchto dvou mechanismů. V raně novověkých evropských společenstvích utvářely spolu se systémem licencí povahu tisku a podstatu knihy. V zásadě si však odporovaly: první odvozoval svou autoritu od výsad udělených státem, druhý od autonomie řemesla. První měl za úkol hájit zájmy v rámci společenství, druhý v rámci obchodu. Skrytou příčinou napětí, které mezi nimi panovalo, byl tudíž velký nevyřešený problém politické autority. Tento problém mořil společenské režimy 16. a 17. století, kdy vznikaly první skutečně moderní státy. Řemeslo

---

³⁴⁶ Historii pirátství velice obsírně zkoumá a popisuje Adrian Jones v knize *Piracy. The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates*. Chicago – London : The University of Chicago Press, 2009. Knihu vydá v roce 2013 pod názvem *Pirátství. Boje o duševní vlastnictví od Guttenberga po Gatese* brněnské nakladatelství Host v překladu Lucie Chlumské a Ondřeje Hanuse. (Viz pozn. 2 na s. 13.) Referát o historii pirátství vycházející z této knihy zaměřený na moderní technologie a pirátství v současné společnosti přednesl profesor Jiří Zlatuška na konferenci *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému*, cit. d. Z obou uvedených materiálů jsem vycházela při zpracování této části práce.

³⁴⁷ DEFOE, Daniel. *An essay on the regulation of the press*. London : [b. n.], 1704, s. 19–21.

a hospodářské zájmy postavil proti monarchii a konvenční morálce. Když k tomuto střetu došlo ve sféře tisku, zrodilo se pirátství.“³⁴⁸

Pirátství i boj o vlastnictví literárních děl vznikaly v těsné souvislosti s rozvojem knihtisku a dalších technických vynálezů a jeho osudy s nimi zůstaly spjaty až do začátku 20. století, kdy se začala objevovat nová média. Dějiny pirátství nejsou jen záležitostí práva a zákonů, ale i konvencí a zvyků. Raně novověký obchod s knihami znal systém zásad poctivého jednání (*courtesies*); od všech se očekávalo, že budou tyto zvykové zásady dodržovat. „Prostupovaly svět tisku a spolu s formálnějšími praktikami využívání licencí, patentů a rejstříků utvářely jeho podobu. Když neshody kolem patentů a zápisů do rejstříku vyústily ve vznik pirátství, knižní obchod se tomu pokoušel opakovaně čelit tím, že se dovolával svých zásad poctivého jednání a neustále je aktualizoval.“³⁴⁹ Pro uživatele-čtenáře však skutečnost, že se jedná o patisk, nehrála téměř žádnou roli.

Osvícenectví z pirátství těžilo a je známo, že pirátství přispívalo k šíření knih tím, že tlačilo ceny dolů a fungovalo podobným způsobem jako dnes, kdy se díla šíří „ilegálními“ cestami po síti. Reprinty se ke čtenářům dostávaly v daleko větší míře než originály, protože jurisdikce byla vždy omezená na teritorium a bylo tedy možné zákony obcházet. Kvetla přeshraniční spolupráce (ilegální dovoz), zejména s Německem.

„Samotný vznik copyrightu byl v podstatě reakcí na velký spor týkající se plagiátorství, jenž byl živen národní nevraživostí. Šlo o pokus skotských vydavatelů patisků konkurovat londýnskému knižnímu obchodu v oné první generaci, kdy obě země žily ve „spojeném království“.“³⁵⁰

Vraťme se na chvíli zpět k Cervantesově *Donu Quijotovi*, románu, o němž jsme dříve mluvili v souvislosti s autorstvím a který Milan Kundera považuje za dílo, které patří k těm, jež určila novověk.

---

³⁴⁸ JONES, A., *Pirátství*, cit. d., kap. 1.

³⁴⁹ JONES, A., *Pirátství*, cit. d., kap. 1.

³⁵⁰ JONES, A., *Pirátství*, cit. d., kap. 1.

„Základem Cervantesovy knihy je to, že Don Quijote je naivním čtenářem populárních rytířských románů. Je však důležité si uvědomit, že tento bludný rytíř zase tak bezvýhradně důvěřivý není. Když je vyzván, dokáže svou víru obhájit. Jde však o to, že ji hájí odkazováním na ty mechanismy, které měly v Evropě 17. století zaručovat určitou věrohodnost tištěných knih. Když mu řeknou, že romány jsou ‚podvodné, falešné, vlasti škodící‘ a že by je ve svém životě rozhodně nikdo nikdy neměl padělat, Quijote má pohotovou odpověď: ‚Copak knihy, které byly vydány se svolením královým a se schválením úřadů, knihy, které se čtou se zájmem, které chválí malí i velcí, urození i neurození, učení i nevzdělaní, zkrátka všichni lidé bez ohledu na postavení, copak mohou být takové knihy lživé?‘ Poskytovatel licence i veřejnost, elita i prostý lid, všichni jsou zajedno. Mohla snad existovat vyšší autorita? Don Quijote se tu odvolává na mechanismus, jehož se běžně využívalo k tomu, aby bylo tiskařské řemeslo v souladu s politickou směrnicí: na licenci. Licence byla prohlášením o souhlasu, který vydával státní či církevní úředník, a ve většině zemí se bez ní teoreticky neobešlo vydání žádné knihy.“³⁵¹

V této době se vedly zajímavé debaty týkající se duševního vlastnictví. Uskutečnily se nejen mezi autory,³⁵² nakladateli a knihkupci, ale pronikly i do britského parlamentu. V letech 1707–1709 lobbovala skupina vydavatelů v parlamentu kvůli změně tiskařského zákona. Požadovala ochranu nejen vytištěných děl, ale i duševního vlastnictví. J. Addison vyzval k zastavení „skandálních praktik pirátů a jejich pomocníků“. Roku 1730 byl v Británii uzákoněn copyright, který navazoval na *Zákon královny Anny*. To odstartovalo dlouhotrvající spory a vyvstaly nové otázky. Kromě jiného i takové, které se týkaly rozdílu mezi autorským dílem a objevem. Na jednání Horní sněmovny Britského parlamentu například Alexander Donaldson, který vyráběl provokativní patisky, prohlásil, že kniha je kombinací myšlenek stejně jako stroj, a argumentoval, že držení práv (třeba Newtonových principů) u dědiců by zastavilo šíření vědění. Podle něj mají být díla šířena jak jen to je možné. Lord Kames přirovnal kopírování knih k aktu stvoření a monopoly pro autory za chybu „kosmických

---

³⁵¹ JONES, A., *Pirátsství*, cit. d., kap. 1.

³⁵² Nicolas de Condorcet ve svých *Zlomcích o svobodě tisku (Fragments sur la liberté de la presse)* týkajících se svobody tisku tvrdí, že vědomosti se získávají smysly a veřejný zájem je důležitější než osobní zájem autora. Proti němu Denis Diderot obhajoval svá osobní práva a chránil své a cechovní zájmy.

dimenzí“. Jednání skončilo s tím, že tvůrčí vlastnictví neexistuje a copyright že je „umělá ochrana vytvořená státem“. ³⁵³

Po roce 1710 došlo k masivním dovozům knih ze Skotska, poté následovalo několik soudních sporů. Roku 1759 odstartoval londýnský knihkupec John Whiston velkou kampaň proti nákupu knih, které dřív vyšly autorům v Anglii. A další soudní žaloby proti prodeji ve Skotsku na sebe nenechaly dlouho čekat.

Producenti levných knih byli zváni „piráty a nájezdníky“. Přesto si edinburský knihkupec Donaldson v Londýně otevřel knihkupectví s levnými knihami.

Protivníci tvůrčího (literárního) vlastnictví tvrdili, že mezi autorstvím a vynálezem není žádný rozdíl a chtěli omezit délku trvání práv. Naopak jeho zastánci argumentovali jejich rozdílností a chtěli práva držet neomezeně. Věrohodnost patentu byla posuzována podle morálnosti jeho navrhovatele.

Mezitím, co se lordi dohadovali, americký průmysl využil velkého průmyslového rozvoje, masové produkce papíru a parních tiskáren v kombinaci s železnicí k tisku knih (někdy i na zadní strany jízdních řádů), původně vydaných v Londýně. Agenti v Londýně se zmocňovali předloh dřív, než byla kniha uvedena trh – a v USA ji vydali v reprintu se zpožděním pouhých dvou až tří dnů.

Vydavatelé, kteří takto překotně vydávali patisky, došli ke shodě na několika nepsaných pravidlech, která jim zajišťovala určitý řád. Tyto „Zásady poctivosti“ spočívaly v určení a dodržování určitých priorit:

- „*Priorita vydání*. Pokud vydavatel jako první vydá zahraniční dílo, získává právo na toto dílo na dobu neurčitou.
- *Priorita časopiseckých vydání*. Pokud si časopis opatří signální archy, získá tím rovněž exkluzivní právo vytisknout dílo v knižní podobě.

---

³⁵³ ZLATUŠKA, Jiří. Svár mezi autorem a ochranou : příspěvek na konferenci FHS UK a VŠCHT Praha *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému* konané 11. května 2012 [online]. Dostupné z WWW: <<https://cis.vscht.cz/video/>> [cit. 25. 2. 2013].

- *Priorita při získání předlohy.* Výhradní právo získává ten, kdo si signální archy obstará jako první.
- *Priorita při oznámení úmyslu vydat knihu.* Ten, kdo první veřejně ohlásí svůj záměr vydat určitý titul, získává na něj výhradní právo za předpokladu, že dotyčná společnost skutečně vlastní kompletní dílo.
- *Priorita autorů.* Vydavatel, jenž vydá jedno dílo zahraničního autora, získá výhradní právo na všechny autorovy následující tituly.

Pro ty, kdo by zásady poctivého chování porušili, měl existovat systém ‚penalizací‘. Nebylo jasné, jak by tyto penalizace měly vypadat, ale s největší pravděpodobností by zahrnovaly zapsání na jakousi černou listinu či dokonce patisky děl výrobců patisků. Jsou doloženy případy, kdy se jednotliví vydavatelé k podobné odvetě skutečně uchýlili.³⁵⁴

Právní systém copyrightů a patentů byl nakonec uzákoněn v *Pařížské a Bernské úmluvě*. Od té doby je také dušení vlastnictví chápáno jako součást mezinárodní politiky a ekonomiky.

Přijetí mezinárodního copyrightu bylo v USA označeno za škodlivé. Copyright byl považován za prodloužení nadvlády nad bývalými koloniemi. USA přijaly zákon o copyrightu v roce 1890, *Bernskou úmluvu* ratifikovaly až v roce 1988.

Lze tedy znovu konstatovat, že od viktoriánské doby se stále opakují dvě souběžné tendence: na jedné straně stojí požadavek úplného zrušení copyrightu a na druhé jeho absolutní uznání.

6.3.2 Pirátství hudby. Rozhlas a magnetofon

Další obšírnou kapitolou je pirátství hudby a rozhlasového vysílání. Možnost reprodukce notových záznamů měla ve viktoriánské Anglii za následek masové rozšíření klavírů a z toho plynoucí poptávku po klavírních výtazích. V té době se na hudební záznam copyright nevztahoval, proto byly notové materiály hromadně kopírovány a šířeny.³⁵⁵ To ale vyvolalo

---

³⁵⁴ Jones, A., *Pirátství*, cit. d., kap. 11.

³⁵⁵ V českém autorském zákoně je kopírování notových záznamů dodnes v jiném režimu než kopírování literárních děl. Srov. AZ, odd. 2, § 30a.

reakci – noty byly konfiskovány, ale jen jako hmotný produkt. Piráti je však šířili dál, jejich kopie byly lacinější, dostupnější pro „veřejnost“ a „masy“. Roku 1903 byl zatčen londýnský „král pirátů“ Willets, který na svou obhajobu uvedl, že pirátství má významnou společenskou funkci a přináší levnou hudbu, zaměstnává tisíce Britů (zatímco legální vydavatelé tisknou v zahraničí) a slouží jako katalyzátor legislativních změn. Na to byl Willets uvězněn.

Nastala doba debat o tom, co chránit a co otevřít, či práva? Autorů? Prodejců? Roku 1906 byl schválen zákon o hudebním copyrightu a ceny hudebnin vzrostly.³⁵⁶

Největší revoluci v dějinách pirátství představoval rozhlas. Za piráty byli považováni jednak posluchači, kteří bezplatně poslouchali vysílání, a jednak rozhlasoví experimentátoři (radioamatéři), kteří ovšem žádali bezplatné licence, protože svou činnost považovali za výzkum. Obě skupiny pronásledovali „lovci pirátů“ pomocí dodávek s detektory oscilací. Není náhodou, že i mezi tvůrci moderních mikropočítačů, stejně jako mezi prvními počítačovými piráty, najdeme řadu nadšených radioamatérů. (První generace radioamatérů přežila díky poměrně liberálnímu postoji Britské pošty.)

S příchodem audiokazet a magnetofonů se „domácí nahrávání“ a domácí kopírování stalo zcela běžnou záležitostí. Nahrávači byli obviňováni z úbytku prodeje společností, ale po určité době se ukázalo, že právě oni oficiální hudební nahrávky kupují. Problémem byl spíš monopol a podpora průměrnosti. A tam taky začal úpadek celého nahrávacího průmyslu, který dnes končí tím, že i největší společnosti „bojují o přežití“. Od doby domácího nahrávání na Sonet duo neuplynulo mnoho času, ale digitální technologie, které přišly, nahrávací i kopírovací průmysly rozložily.

Používáním videa (první přinesl na trh výrobce Sony) se možnosti domácího nahrávání a kopírování rozšířily³⁵⁷ – a rozvířily diskuse o tom, co je citace, poctivá citace, volné dílo atd. V roce 1976 bylo domácí kopírování a nahrávání definováno jako volné užití. Pirátství se stalo součástí společnosti, nikdy nezmizelo, a od určité doby se začalo chovat symbioticky.

---

³⁵⁶ O zátazích na hudební piráty natočil v roce 1945 režisér Val Guest filmový muzikál *I'll be your Sweetheart*.

³⁵⁷ Režisér Jan Němec vypráví, jak si ve svém nuceném exilu vydělával profesionálním natáčením svateb na videokazety. Američané byli nadšeni. Srov. *Chtěl jsem s Juráčkem zabít Godarda kládívem* [online]. Rozhovor Aleše Stuchlého s Janem Němcem, Radio Wawe, 21. srpna 2013. Dostupné z WWW: <<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2949220>> [cit. 22. 8. 2013].

6.3.3 Doba digitálních médií a piráti

V digitální době převzali zásady kdysi domácího nahrávání digitální nadšenci. Do slovníků je potřeba připsat nové, z angličtiny převzaté (a už ani nepřekládané) termíny, jako je například *phreaking* (napojení na cizí telefonní linku v rozvodnicích – nebo důmyslněji, počítačovým generováním tónové modulace volby). Z phreakerů,³⁵⁸ které původně zajímal systém propojení a fungování počítačů, se stali počítačová piráti.

Komunity počítačových pirátů se rodí současně s prvními komerčními mikropočítači (Altair) a jejich softwarovým dovybavením (interpret jazyka BASIC). Program BASIC napsal William Gates (později známý spíše jako „Bill“ Gates) spolu s dalšími v rámci studijní práce. Jeho spoluvůdci i další uživatelé Altairu ovšem program používali a také dále šířili, ne vždy komerční cestou. Gatese neuspokojovala ani výše poplatků za komerční část šíření, proto ve dvaceti letech založil svoji proslulou firmu. Už v zárodku komerční expanze nové technologie se objevil spor mezi ryze komerčním pojetím (Microsoft) a takovou komerční produkcí, která stále navazuje na studentská přátelství i tradici radioamatérů a podobných nadšenců (MITS, výrobce Altairu). První útok Microsoftu proti „pirátům“ měl jen omezený úspěch. Argumentem druhé strany totiž bylo (krom apelu na přátelství a svobodné komunity), že BASIC je veřejným statkem, protože vznikl při práci placené z veřejných zdrojů.

V souvislosti s počítačovým pirátstvím slyšíme často výrazy *hacking*³⁵⁹ a *cracking*. Nejčastěji se výrazem *hack* se označovalo vtipné proniknutí do systému. Cílem může být vtip jako takový, nebo morální či politický protest. Mnohem častěji, bohužel, potkáváme méně vtipné a převážně destruktivní podoby hackingu: na jedné straně solitérní snahy agresivních nešťastníků o „zviditelnění se“, na druhé straně mnohem nebezpečnější firemní útoky proti konkurenčním firmám a internetové útoky mezi státy. *Crac* je způsob, jak prolomit ochranu. V nejběžnější podobě je to návod (dostupný na webu), jak obejít licenční kód softwaru nebo odstranit DRM e-knihy (v devadesátých letech také, jak přeladit omezení CD mechaniky na

---

³⁵⁸ Phreaker – ten, kdo je „blázen do telefonů“.

³⁵⁹ Termín „hack“, jenž původně označoval dětinský, ale technicky vychytaný kanadský žertík, který byl na místech jako MIT nebo Caltech dlouho populární, se začal používat pro virtuózní kousky počítačových znalců – těch, kteří nedělali nic jiného než elegantní řešení („hacky“) složitých problémů.

určitou geopolitickou oblast). Jsou to vlastně svého druhu zbraně, i když nejsou primárně určené k zabíjení. Je těžké rozlišit, kdy jde o zábavnou pyrotechniku, lidovou myslivost, nálož k odpálení zámku trezoru, zbroj soukromé armády, státní vojenský arzenál... Snad někde uprostřed takové pomyslné škály jsou Anonymous: recesisté, protestní skupiny, kybergerily, které dovedou „sestřelit“ celé weby, díky nimž má ale veřejnost alespoň část informací například o kontech podvodných firem.³⁶⁰

Využití možnosti otevřeného zdroje a propojení mnoha počítačů a technologií nastolily znovu otázku vlastnictví a znovu se proti sobě postavili dva odvěcí rivalové: otevřenost a vlastnictví, resp. jeho uznání nebo neuznání. Tomu „neuznání“ se česky říká krádež. Zůstala otázka, co je veřejné a co je soukromý statek. Podle hackerů „ztělesňuje hacking odpor k překážkám v cestě technického pokroku. V tom spočívá jeho věrnost bezplatné výměně informací, a tím pádem i zavrhování duševního vlastnictví. Hackeři působí antiautoritářsky, protože si nárokují právo a schopnost ‚otevřít kohouty‘ a umožnit volný tok informací.“³⁶¹ Podle nich hacking znamená překonávat zvyky a zabývat se kreativitou kvůli ní samé.

V osmdesátých letech 20. století vznikají první „virtuální komunity“, které svou činnost obhajovaly, stejně jako kdysi radioamatéři tím, že objevují nové světy. Z anarchistických géniů se však cestou hackingu stávají zločinci.

Od hmotného pirátství se však digitální liší: je rozdíl mezi tím, když někdo ukradne knihu z obchodu a když si ji někdo nelegálně stáhne z internetu: v obchodě kniha chybí, na internetu, jak už jsme konstatovali, zůstává pro další uživatele. Jsou i takové názory, že pirátství vlastně svým způsobem pomáhá vlastníkovu právu. Když totiž například Číňané ukradnou Windows, stávají se závislí na Microsoftu. Jde však o to, že pirátství netransformuje ukradený obsah, jen dává přístup někomu, kdo by ho mít neměl.

---

³⁶⁰ *Anonymous* je volné společenství hackerů, recesistů a síťových aktivistů, které nemá jasnou strukturu a vedení a ani jasné zaměření. Všeobecně je vnímáno jako hackerské sdružení, protože největší pozornost vzbuzuje svými hackerskými útoky, ale prezentuje se i různými žerty či recesemi nebo pouhými sděleními na internetu. Anonymous většinou svými akcemi na síti bojují za svobodu internetu nebo reagují na různé společenské problémy. Členové sdružení tak útočí a ochromují servery organizací a institucí, jež považují za nemorální nebo represivní.

³⁶¹ Jones, A., *Pirátství*, cit. d., kap. 16.

Obsah – ať už se jedná o hudbu, film, literaturu, vědecké, či jiné odborné dílo – může být sdílen různými způsoby a z různých důvodů:

- Může jít o náhradu za jeho nákup, kdy uživatelé místo nákupu obsah stahují. Což je samozřejmě nelegální a škodlivé. Může jít ale také o zkušební poslech, ukázkou četby, trailer filmu apod. před tím, než se uživatel rozhodne pro legální nákup. Tento druhý způsob totiž v důsledku prodej může zvýšit, jak dnes už vědí všichni marketingoví manažeři a obchodníci s tímto druhem zboží, resp. duševního vlastnictví.
- Obsah může být ale stahován také proto, že není na trhu dostupný, je buď vyprodán, nebo je příliš drahý. Sdílení nemusí přinášet jen ztráty: může umožnit dostupnost knih, které jinak nejsou k dostání. Uživateli proto nic jiného nezbyvá, než knihu nelegálně zkopírovat či stáhnout (a pokud má DRM ochranu, tak ji prolomit).
- Jednoznačně legální je sdílení obsahu, který není chráněný.

Lze říci, že vývoj technologií byl vždy provázen bojem majitelů či zastánců těch stávajících proti těm nově zaváděným (v nahrávacím průmyslu třeba kazety versus LP – krizi nakonec ale nezpůsobily kazety, ale stagnace vydavatelství v hudební inovaci). Jde o to, jak zachovat výhody sdílení a zároveň omezit škody způsobené autorům. Navíc je dobré si uvědomit, že revoluce nastane až poté, co společnost přijme nové způsoby chování, nikoli když se naučí používat nové technologie, což tvrdí například Clay Shirky.³⁶²

Největší pirátskou hrozbou je p2p (*peer to peer*) sdílení. Libovolný počet lidí, kteří mají v držení například hudební nahrávky (vlastní autorsky nahrané, koupené, okopírované legálně i nelegálně), se propojují navzájem jako rovnocenní klienti sítě, aniž by k tomu potřebovali centrální uploadový server. Na podobném principu fungovala od roku 1999 například původní verze Napsteru, likvidovaná soudním příkazem roku 2001. Náhradou za úplnou p2p síť může být prostý odkaz na umístění souboru, link na webových stránkách. (V elegantním případě je nabídka umístěná ve státě, který

---

³⁶² SHIRKY, Clark. *Here Comes Everybody : The Power of Organizing without Organisations (Nyní přichází každý : Moc organizování bez organizací)*. New York : Penguin 2008. Cit. dle PIETRAŠ, Petr. Odsuneme svou paměť na internet? [online]. *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 30. října 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/magazin/recenze/osvobodi-nas-internet-od-vlastniho-mysleni>> [cit. 27. 8. 2013].

není vázaný dohodami, nebo toleruje toto jednání.) Přesto mohou následovat i velice tvrdé postihy za ušlý zisk, „zásah do autorských práv“.³⁶³

Kauza Pirátské zátoky

Čtyři spoluzakladatele internetového portálu *The Pirate Bay* (Pirátská zátoka), kteří nabízeli snadný p2p přístup k žádaným souborům pomocí torrentů) odsoudil švédský soud 17. dubna 2009 k ročnímu vězení za porušování autorských práv. Žaloba je obvinila z nelegální distribuce hudby či filmů. Nahrávacím a filmovým společnostem měla čtveřice zaplatit odškodné 30 milionů švédských korun (přes 70 milionů Kč). Samotné obvinění přitom bylo směšné: žalobci spočítali, že web nelegálně šířil dvacet hudebních děl, devět filmů a čtyři počítačové hry.

6.3.4 Megaupload, Ulož.to, YouTube, SOPA, PIPA, HADOPI, ACTA

Tento podnadpis vypadá jako nějaké dětské rozpočítadlo nebo babské zaříkávadlo proti uřknutí. Není tomu tak – i když má možná podobné účinky.

S rostoucí kapacitou datových připojení k internetu dochází k přesunu aktivit na úložné servery, kybersejfy. Jedním z největších byl Megaupload, v České republice Ulož.to. Z hlediska stahujících uživatelů se jedná o „neškodnou službu“, z hlediska poskytovatelů o ukládání privátních dat, včetně možnosti jejich zabezpečení heslem nebo šifrovacím protokolem.

Megaupload

Kybersejf Kima Dotcoma byla internetová společnost zabývající se poskytováním on-line služeb v oblasti ukládání souborů a jejich zobrazování, kterou její majitel založil v roce 2005.

---

³⁶³ Sedmnáctiletého mladíka z Liberce obžalovala státní zástupkyně kvůli počítačovému pirátství. Česká protipirátská unie odhadla způsobenou škodu na 122 milionů korun, obžalovaný její výši ale zpochybňuje. Pirát se měl dopustit neoprávněného zásahu do autorských práv, za což mu hrozí až čtyři roky vězení. Nabízel na internetu odkazy k filmům, které si lidé stahovali nebo si je prohlíželi online. „Obžalovaný mladík jako hlavní správce provozoval webové stránky a umístil na ně odkazy, které umožňovaly přístup k neoprávněným kopiím filmových a televizních děl,“ řekl mluvčí státního zastupitelství v Liberci Petr Hořín. ČTK. Pirát nabízel tisíce filmů, napáchal škodu 122 milionů [online]. *Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje*, 22. června 2011. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/regiony/liberecky/clanek.phtml?id=704865>> [cit. 16. 1. 2012].

Služby tohoto úložiště využívalo 180 milionů registrovaných uživatelů a v době největšího rozmachu zabíral 4 % provozu světového internetu. Byl 13. nejpopulárnějším místem na internetu. Měl 150 zaměstnanců, 50 milionů návštěvníků denně a zisky ve výši asi 170 milionů dolarů ročně. Jednalo se o síť úložných serverů firem registrovaných v Hongkongu. Informace potřebné k lokalizaci vyhledávaných souborů byly rozděleny tak, aby nebyly spojeny s úložišti. Financování kybersejfu bylo zajištěno kombinací malého počtu uživatelů platících za rychlý přístup k datům s dalšími, kterým byla nabízena reklama, a z poplatků za ni byl generován zisk. Megaupload se dělil na Megavideo, Megalive, Megapix a Megabox. Kromě toho tady byl i Cum.com (dříve jako Megaporn, Megarotic a Sexuploader) – na co se specializoval, je jasné už z názvů. Další služby se týkaly reklamy a finančních služeb, odbývaly se na serverech Megaclick, Megafund, Megakey a Megapay.

Devatenáctého ledna 2012 byl tento kybersejf kvůli obviněním z nelegálního ukládání a šíření souborů chráněných autorským právem zablokovan americkou vládou a Kim Dotcom byl zatčen a obviněn z toho, že on a jeho lidé provozem služby usnadnili miliony nelegálních stažení filmů, hudby a dalšího obsahu, čím připravili držitele autorských práv nejméně o 500 milionů dolarů na ušlých ziscích. To vedlo aktivisty ze skupiny Anonymous k rozsáhlému internetovému útoku na některé vládní servery.

Ulož.to

Oblíbeným serverem mezi českými uživateli, podobného typu jako Megaupload, je Ulož.to. Stejně jako YouTube nebo Facebook je postaven na volném sdílení obsahu veřejností. Jeho majitel Jan Karabina si myslí, že se od ostatních podstatně liší tím, že si uživatelé sice mohou nahrávat libovolný obsah, nesou však plnou odpovědnost za jeho nezávadnost. Megaupload podle Karabiny nemazal uživatelská data, která nahlásili vlastníci autorských práv a požadovali jejich odstranění. Navíc odměňoval uživatele, kteří tyto soubory na server nahrávali. Je však známo, že například DILIA maže z Ulož.to tisíce textů a nahrávek, které jsou chráněné autorským právem a jsou tam neoprávněně. Jinou možnost zatím nemá...

YouTube

Portál YouTube přišel s překvapivým řešením, když válku s piráty využil ve svůj prospěch. Díky milionům agilních uživatelů se YouTube rychle proměnil v obří virtuální jukebox, kde se dá najít jakýkoli klip či píseň. A co na to majitelé autorských práv? Jedná se zejména o hudební producenty, kteří řešili základní otázku, jak soupeřit s „nulovou cenou“, za níž se hudba distribuuje na nelegálních sítích.

„Vleklá válka s piráty skončila na mrtvém bodě a notně poškodila pověst hudebních společností. Pak se ale potvrdila stará pravda, že když se něco nedá porazit, dá se to aspoň využít. YouTube není pro nahrávací společnosti nijak malým zdrojem příjmu. Šéf financí Paul Kahn z EMI se nedávno prořekl, že YouTube/Vevo platí nahrávacím společnostem půl penny za každé přehrání klipu. Portál TorrentFreak spočítal, že písně francouzského producenta elektronické hudby Davida Guetty vydělaly společnosti EMI přes jeden a půl milionu dolarů. Na stejnou částku by Guetta musel prodat dva miliony singlů v běžných distribučních kanálech. A podle statistik IFPI si za loňský rok uživatelé pustili 1,7 miliardy klipů velkých nahrávacích společností měsíčně.“³⁶⁴ (...) „YouTube se stalo jedním z nejvlivnějších médií současnosti a jeho moc mu možná budou brzy závidět i běžné televize nebo rádia. Pro hudební průmysl se už dávno stal ‚novou MTV‘ a také mu ukázal, že pirátů se dá zbavit velmi snadno. Tím, že nabídne uživatelům lepší služby.“³⁶⁵

SOPA, PIPA

Stop Online Piracy Act (SOPA) je návrh amerického zákona, který má omezit počítačové pirátství. Je prosazován především nahrávacími společnostmi. Zvyšuje pravomoci amerických institucí a držitelů práva bojovat proti porušování autorských práv. Tento návrh je jedním z nejkontroverznějších legislativních opatření, které se v rámci boje s počítačovým pirátstvím objevily. Podle jeho odpůrců by měl zákon v případě schválení významný negativní dopad na celosvětový internet, na jeho svobodu a nezávislost. Podle svých zastánců však pomůže lépe chránit duševní vlastnictví a navazující průmysl, pracovní místa

---

³⁶⁴ VESELÝ, Karel. *Youtube – Z noční můry vydavatelů se stal zlatý důl* [online]. *Aktuálně.cz – Datarama*, 16. června 2011. Dostupné z WWW: <<http://datarama.aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=703500>> [cit. 16. 1. 2012].

³⁶⁵ Tamtéž.

a příjmy, pokud bude možné posílit ochranu autorských práv, zejména na zahraničních webech.

Protect Intellectual Property Act (PIPA) je dalším z podobných návrhů, jenž by měl poskytnout federální americké vládě a držitelům autorských práv nástroj k omezení přístupu k „podvodným webovým stránkám zaměřeným na porušování autorských práv či na padělané zboží“ a to převážně těm, které jsou registrované mimo Spojené státy americké.

Po protestech z celého světa³⁶⁶ byly návrhy na omezení přístupu k internetu staženy, diskuse kolem problému svobody na internetu a možnosti zásahu státu do něj jsou však stále živé. Někdy se těžko rozezná, zda jde opravdu o svobodu, ochranu práv autorů a investorů, či o normální byznys a konkurenční boj.

HADOPI

Na evropském kontinentě byl ve Francii v roce 2010 schválen zákon, který měl mít podobný efekt jako navrhované americké zákony. Je známý jako HADOPI (Haute Autorité pour la diffusion des œuvres et la protection des droits sur internet – Zákon na ochranu tvůrčí práce na internetu), nebo také pod heslem „tříkrát a dost“. Pokud majitel autorských práv k dílu odhalí IP adresu, která se „účastnila nějakého pirátského jednání“, může ji předat úřadu HADOPI. „Úřad identifikuje skrze ISP (providera internetových služeb) majitele a po vyhodnocení mu může zaslat první varování. Pak druhé a nakonec třetí. Když se pirát nepolepší, začne HADOPI trestat. Úřady mohou udělit pokutu, případně nařídit dočasné odpojení od internetu u stávajícího poskytovatele.“³⁶⁷

Po třech letech od uvedení tohoto zákona v platnost se ukázalo, že systém nefunguje. HADOPI ve své původní podobě v roce 2013 končí, místo odpojování od internetu nastupuje systém pokut. Technologie opět předběhly legislativu: místo připojení ze svého počítače stačí

---

³⁶⁶ Anglická *Wikipedia* například vyvěsila 17. ledna 2012 černou stránku a během protestu byla mimo provoz.

³⁶⁷ ČÍŽEK, Jakub. Francouzský zákon HADOPI po dvou letech trestá [online]. *Živě*, Mladá fronta, 14. září 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.zive.cz/bleskovky/francouzsky-zakon-hadopi-po-dvou-letech-poprve-tresta/sc-4-a-165434/default.aspx>> [cit. 27. 8. 2013].

použít smartphone a člověk je znovu on-line. (Důvtipnějším uživateli k tomu stačí softwarové prostředky.)

ACTA

ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement, česky Obchodní dohoda proti padělatelství) byla kontroverzní vícestranná mezinárodní obchodní dohoda s trestněprávními prvky, která navrhovala vytvoření mezinárodního systému pro vynucování duševního vlastnictví. ACTA měla vytvořit nový mezinárodní rámec, k němuž se mohou další země přidat, a vlastní orgány mimo existující mezinárodní instituce, jako jsou Světová obchodní organizace (WTO), Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO) a Organizace spojených národů.

Navrhovatelé ji označovali za odpověď na „růst globálního obchodu s padělaným zbožím a nelegálně šířenými autorsky chráněnými díly.“ Záběr ACTA byl široký, zahrnoval jak padělání hmotného zboží (značkové oblečení, hudební a filmové nosiče, léky), tak i „internetové distribuční a informační technologie“. Finální text dohody byl zveřejněn v roce 2011 a nejrůznější organizace ji kritizovaly, protože podle nich navrhovala zavádět přísné represe, poškozovala by uživatele a směřovala by ke státním zásahům do svobodného internetu.

ACTA nepřikazovala odpojovat domácnosti od internetu, nezakazovala domácí stahování a sledování filmů, hudby atd., to znamená, že nemělo být dotčeno volné užití děl v soukromí. Neobsahovala represe podobné HADOPI. Po velkých protestech, jednáních jednotlivých států, z nichž některé, včetně České republiky, smlouvu podepsaly,³⁶⁸ ji v červenci 2012 Evropský parlament definitivně odmítl.³⁶⁹

---

³⁶⁸ ACTA byla podepsána osmi státy a ostatním je otevřena k podpisu do května 2013. Rada EU odsouhlasila dohodu ACTA 16. prosince 2011 na setkání ministrů zemědělství a rybolovu (za Českou republiku se účastnili ministr zemědělství Petr Bendl a jeho náměstek Juraj Chmiel). Protože dohoda počítá i s trestněprávními represemi, budou ji muset v případě schválení Evropským parlamentem ratifikovat i jednotlivé členské státy. ČR se k podpisu připojila 26. ledna 2012, podepsala ji velvyslankyně ČR v Japonsku Kateřina Fialková. Kvůli protestům, které pomáhala organizovat Česká pirátská strana, premiér Nečas ratifikaci ACTA 6. února 2012 pozastavil s tím, že vláda chce ještě analyzovat reálné dopady smlouvy. Srov. -red.- Hrozba svobodného internetu, dohoda ACTA, je vyjednána [online]. *Ditt.cz*, CD-R server, 18. listopadu 2010. Dostupné z WWW: <<http://diit.cz/clanek/hrozba-svobodneho-internetu-dohoda-acta-je-vyjednana>> [cit. 27. 8. 2013].

³⁶⁹ Proti přijetí kontroverzní smlouvy ACTA se vyjádřilo 478 poslanců Evropského parlamentu. Souhlasných hlasů získala jen 39. Smlouva proti padělanému zboží, přezdívaná též „protipirátská dohoda“, vyvolala po celé Evropě řadu protestů. Důvodem byly například obavy

Adrian Jones k historii pirátství říká, že „...v tomto kontextu ukazuje na dva hlavní aspekty. První vychází z toho, že duševní vlastnictví existuje jen tehdy, je-li uznáno, chráněno a využíváno. Je to tedy otázka praxe. Formuje se nejen na základě zákonů a úmluv, ale i prostřednictvím činností, kterými společnost tyto zákony a úmluvy doma, v kancelářích, v továrnách a na univerzitách realizuje. Výzvy vyžadují reakce a role duševního vlastnictví v každodenním životě se odráží historií jejich interakce. V posledních letech se však povaha této interakce změnila. Jak se pirátství šíří a rozvětluje, vytvořil se „protiprůmysl“ zaměřený na jeho potírání. Soudržnost i působnost tohoto průmyslu je relativně nová a pozoruhodná. I v předchozích staletích bojovaly proti pirátství konkrétní skupiny či průmysly, ale většinou netvořily jednotnou frontu. Dnes je to naopak. Napříč spory, které by dříve byly vnímány jako samostatné, lze vypožorovat využívání týchž nástrojů, taktik i strategií.“³⁷⁰

Kritici počítačového pirátství zahrnují do pojmu pirátství také *phishing* (krádež identity), dokonce biopirátství, osivové pirátství atd. Zčásti se jenom opakuje historie: hanlivé označení „piráti“ bylo použité pro jinou oblast, některé komunity se s ním ovšem smířily jako s označením své hrdosti (nejen z romantiky, ale také podle principu, že lepší „pirátské zákony“ než ty „vydřidušské“). Piráti jsou osočováni ze všech nepravostí, což je osvědčená strategie v různých historických obdobích. Zčásti jde o novinku, protože se o povahu společnosti hraje z motivů ryze ekonomických, ale s pomůckami ryze právními a moralistními.³⁷¹

Důsledkem protipirátské obrany je reakce, která může vyvolat další, hluboké změny ve společnosti. Dochází ke změně chápání vztahu kreativity a obchodu. Nároky na vlastnictví mohou brzdit výzkum a škodit vědě.³⁷² Problémy s pirátstvím nejsou součástí úzce

---

z narušení práv na soukromí. Srov. Acta skončila... [online]. *Technet.cz*, 4. července 2012. Dostupné z WWW: <http://technet.idnes.cz/acta-skoncila-euoparlament-zamitl-actu-fdq-sw_internet.aspx?c=A120704_132333_sw_internet_pka> [cit. 27. 8. 2013].

³⁷⁰ Jones, A., *Pirátství*, cit. d., kap. 17.

³⁷¹ K diskusi o pirátství viz přílohu č. 10 – veřejná debata na webu Aktuálně.cz. Srov. -red.- Likvidují piráti kulturu? Patří za mříže? Co vy na to?! [online]. *Aktuálně.cz*, 20. ledna 2012. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/komentare/clanek.phtml?id=728863>> [16. 1. 2012].

³⁷² Viz referát o výzkumu Heidi L. Williamsové (MIT): I krátké duševní vlastnictví může mít vliv na inovace [referát o výzkumu MIT; online]. *Scienceworld*, 29. dubna 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.scienceworld.cz/aktuality/i-kratke-dusevni-vlastnictvi-muze-mit-vliv-na-inovace/>> [cit. 3. 5. 2013]. Viz také Autorské právo neprospívá inovacím, jenom přiděluje další spory [online].

chápaného duševního vlastnictví, ale patří ke klíčovým problémům politickým; ve hře jsou soukromí, odpovědnost, autonomie.

Adrian Jones v těchto změnách vidí zásadní převrat, který předznamená nové uspořádání (nové paradigma) společnosti: „Půjde o nejradikálnější revoluci v duševním vlastnictví od 18. století. Může to být konec duševního vlastnictví jako takového.“³⁷³

6.3.5 Pirátství a politika³⁷⁴

Pirátské strany začaly v Evropě vznikat v roce 2009 v reakci na rozsudek švédského soudu, který odsoudil provozovatele internetového portálu The Pirate Bay (viz výše) za porušování autorských práv. Zpolitizování problematiky uplatňování (vlastně zastaralého) autorského práva vedlo k tomu, že v řadě zemí se mladí „piráti“ stávají důležitou skupinou voličů (nejvíce v Německu). Kritici Pirátů redukuje jejich politické angažmá na pokus o legalizaci krádeží „duševního vlastnictví“. Jenže nová média proměnila chování, strukturu a hlavně možnosti societ. Už s tradičními médii tomu přece bylo a je podobně, i při jejich mnohem omezenějších možnostech. Piráti se pokoušejí proměnit politiku díky možnostem technologie, nikoli naopak. Technologie podle nich má být páteří informačních a kontrolních systémů, kontrola navíc musí být také kontrolovaná (ochrana osobních dat) co do svého rozsahu (veřejné rozpočty, politické subjekty, zločin...). Jde vlastně o alternativní představu o prioritách společnosti a odlišný přístup k „elektronizaci státní správy“. V programu České pirátské strany³⁷⁵ se dočteme: „Pirátský program si klade za cíl, aby stát prosazoval sdílení informací a respekt pro lidské soukromí i další lidská práva. Stát musí technologie využívat ve prospěch moderní a otevřené společnosti. Sdílení informací vede k lepším rozhodnutím.

Scienceworld, 19. května 2003. Dostupné z WWW: <<http://www.scienceworld.cz/clovek/autorske-pravo-neprospiva-inovacim-jenom-pridelava-dalsi-spory-3035/>> [cit. 3. 5. 2013].

³⁷³ Jones, A., *Pirátsství*, cit. d., kap. 17.

³⁷⁴ Dostupné [online] z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_pir%C3%A1tsk%C3%A1_strana. Též www.pirati.cz> [cit. 22. 8. 2013].

³⁷⁵ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.pirati.cz/program/ohnisko>> [cit. 22. 8. 2013].

Informační politika založená na sdílení má pozitivní důsledky pro řadu oblastí: od vzdělávání a kultury až po ekologickou a ekonomickou státní správu, která zlepšuje prostředí pro osobní rozvoj člověka. Budoucnost naší společnosti závisí na tom, jestli dokážeme efektivně sdílet a využít informace.

My jsme první krok již učinili. V souladu se svým programem máme transparentní bankovní účet a transparentní účetnictví, sdílíme kulturní díla pod svobodnými licencemi, používáme svobodný software, máme otevřené a propojené předpisy a používáme přímou demokracii v praxi.“

„Pirátský program“ (např. v Německu i v ČR) obsahuje všechna obvyklá témata programů politických stran.³⁷⁶ Středním článkem mezi oním prvním plánem „stahování“ a ostatními body programu je koncepce lidské svobody, spojená s možnostmi nových médií, především technologickou možností transparence. Návrh na zrušení „kopírovacího zákona“ (pirátský název pro autorský zákon) je pouze křiklavým příkladem takového konceptu. K dalším patří nárok svobodný přístup k informacím: nejen k vědeckým a uměleckým dílům, ale stejně tak i k informacím politickým a ekonomickým. Transparentní účty stran, obcí, veřejných zakázek... Vychází se z představy, že transparence je asi jediným pozitivním parametrem, který lze díky technologii velice rychle zlepšit, zatímco bohatství – a o to více důvěra – se budují velice pomalu. Přitom transparence podporuje důvěru a je také jedním z klíčů k odpovědnému užívání bohatství.

Patrně největším úspěchem Pirátské strany byl podíl na zamítnutí kontroverzní mezinárodní smlouvy ACTA. Proti smlouvě v únoru 2012 protestovaly v Praze tisíce lidí. V dubnu 2012 přesvědčili Piráti ministra průmyslu a obchodu Martina Kubu, aby se zavázal smlouvu předložit Ústavnímu soudu. K tomu před tím došlo pouze v případě Lisabonské smlouvy. Nakonec však byla ACTA velkou většinou zamítnuta Evropským parlamentem, kde proti ní vystupovala i europoslankyně švédské Pirátské strany Amelia Andersdotterová.

---

³⁷⁶ Dostupné [online] z WWW: <<http://www.pirati.cz/program/start?redirect=1>> [cit. 22. 8. 2013]. Preambulí programu je věta: „Cílem České pirátské strany je na prvním místě prosazování základního práva člověka na svobodné šíření přijaté informace a striktní ochranu soukromí občana jako odraz změněné reality informační společnosti 21. století.“

Kopírování

Piráti nesouhlasí s používáním výrazu „autorské právo“ v případech, kdy nejde o autory, ale o obchodní model nahrávacích společností a vydavatelů.³⁷⁷

Podle člena Pirátské strany Jakuba Michálka chrání autorský zákon vydavatele a šířitele díla, autorů se týkají jen práva osobnostní, ta majetková vykonávají úplně jiní lidé. Místo Autorský navrhuje název Kopírovací zákon. Dílo nepotřebuje ochraňovat před někým, kdo by ho chtěl bránit, lidé ho chtějí užívat. Tím ho podle něj neničí. Stát by měl podporovat tvorbu.

Společnost nesmí být omezována k přístupu k informacím. Nejdůležitější je uznat, že jsme zaspali „informační dobu“. Je potřeba kopírovací monopol zásadně reformovat. (Ne jako dnes, kdy musí zabezpečit autora, potomka, jeho potomka...) Navrhuje zkrátit trvání autorských práv na deset let od prvního zveřejnění díla.

Můžeme si to porovnat s tím, co říká L. Lessing: „Pokud pirátství znamená využívání tvůrčího vlastnictví ostatních bez jejich svolení, tedy pokud platí ‚jestliže hodnota, pak nárok‘, pak historie mediálního průmyslu je i historií pirátství. Všechna významná odvětví dnešních ‚velkých médií‘ – film, hudba, rozhlas i kabelová televize – se zrodila z určitého druhu takto definovaného pirátství. Celý příběh je o tom, jak se piráti předchozí generace stávají běžnými členy společnosti generace následující.“³⁷⁸

Protipirátská unie

„Česká protipirátská unie se od svého založení aktivně zasazuje o ochranu práv k audiovizuálním dílům a podporuje oprávněné zájmy svých členů v oblasti autorských práv. Za dobu své činnosti se výrazně zasadila o snížení podílu pirátských produktů na trhu, a to zejména kontrolami trhu a spoluprací s orgány činnými v trestním řízení. Pro potřeby Policie ČR, České obchodní inspekce, celních úřadů, soudů a státních zastupitelství pořádá již

---

³⁷⁷ „V digitálním světě nejsou kopírovací zákony respektovány, nelze je vynucovat a brání digitalizaci našeho kulturního bohatství. Nejsou to zákony, které by chránily autory, protože trvají 70 let po jejich smrti. Tak jim, prosím, neříkejte autorské zákony. Jsou to zákony, které zajišťují pravidelný a bezpracný a neopodstatněný zisk několika korporacím tím, že vytvářejí monopoly, které nazývate duševní vlastnictví. Tyto zákony jdou na úkor lidí, kterým berou právo sdílet informace. Jejich podstatou je zavedení kopírovacího monopolu, a proto žádáme, aby se zákon nazýval pravým jménem, tedy zákon upravující kopírování neboli kopírovací zákon.“

³⁷⁸ Lessig, L., *Svobodná kultura*, cit. d.

od svého vzniku různá školení a semináře. Ve spolupráci s dalšími subjekty pořádá konference k dodržování autorských práv v České republice a působí na změnu veřejného mínění v oblasti ochrany duševního vlastnictví. Veškerá činnost České protipirátské unie směřuje též preventivně k omezení pirátské produkce a k posílení vnímání práv k duševnímu vlastnictví veřejností a státními orgány. Ve své činnosti spolupracuje s dalšími subjekty chránícími autorská práva a práva příbuzná. Česká protipirátská unie je v kontaktu s obdobnými organizacemi v zahraničí a účastní se výměny zkušeností v této oblasti.³⁷⁹ V poznámce uvádíme jeden z mnoha případů, ve kterých zasáhla protipirátská unie.³⁸⁰ (Je ovšem otázka, zda v případech, kdy je zásah takto oprávněný, by k němu nestačily obvyklé procedury podnikatelského a obecně ekonomického práva.)

6.4 Důvěra a transparence

Mezi klíčové předpoklady chodu společnosti patří důvěra a transparence. Někdy se doprovázejí, někdy jsou antagonistické. Bez nějaké důvěry by nemohly fungovat ani kontroly. Jejich potřebnost je sice dána neúplností důvěry, tím, že důvěra není absolutní, avšak pokud bychom si nemysleli, že kontrolor není poctivější než kontrolovaný, neměla by vůbec žádná kontrola smysl. Došli bychom do absurdní situace, kdy by byl nad každým kontrolorem další kontrolor (a toto na mnoha úrovních), jak to např. předjímá Josef Váchal v *Krvavém románu*. Když máme dojem, že nám bylo ublíženo, míváme tendenci dovolávat se instancí, kterým se jindy vyhýbáme (inspekce, audit, policie, soud). Funkčnost společnosti vyžaduje, aby tato naivní důvěra nebyla zklamávána příliš často. V tradičních společnostech jsou zdroje důvěry

---

³⁷⁹ Viz *Česká protipirátská unie*, webové stránky [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.cpufilm.cz/aktivity.html>> [cit. 27. 8. 2013].

³⁸⁰ Příklad: „*Chomutov, 29. 5. 2012*: Chomutovská policie minulý týden obvinila dva muže z provozování největšího českého pirátského serveru Kinotip.cz. Otec a syn jsou podezřelí, že si provozováním stránky s embeddovaným videem a odkazy na pirátské kopie filmů a seriálů přišli za necelé dva roky minimálně na částku, která se blíží hranici dvou milionů korun. Pachatelé se pasovali do role jakési české obdoby serveru The Pirate Bay a policii i držitelům práv vzkazovali ‚zákon je na nás krátký, možná nás časem chytíte a potrestáte, ale tresty jsou v Česku nízké, takže nám se porušování zákonů bohatě vyplatí‘. Česká protipirátská unie (ČPU) provozovatele opakovaně upozorňovala na porušování autorského práva a žádala upuštění od protiprávního jednání. Pachatelé však tyto výzvy ignorovali a dál pokračovali v nelegální činnosti, ČPU proto podala v únoru 2010 na pachatele trestní oznámení.(...)“ Podrobněji dostupné [online] z WWW: <<http://www.cpufilm.cz/press.html#29.05.2012>> [cit. 27. 8. 2013].

náboženské nebo magické (viz soudní král, jak jej popisuje Marcel Detienne).³⁸¹ Civilněji strukturované společnosti tyto tradiční zdroje důvěry zčásti dědí, vedle nich se ale stále více snaží pěstovat důvěru ve funkčnost svých vlastních institucí. Například šíří legendy o tom, jak chudý sedlák vyhrál při s císařem pánem o kus louky. Nejde ani tak o to, která z těch legend je pravdivá a která ne, ale o udržování tradiční bazální důvěry a alespoň zdání izonomie.³⁸² V situaci, kdy by tato základní důvěra byla vážněji ohrožena, nemá smysl provádět žádnou kontrolu a celý systém soudnictví i práva by se stal pouhým nástrojem partikulárních cílů. Právě důvěra je v naší společnosti ohrožena nejvíce, protože její tradiční zdroje (například náboženství) vysychají a jejich novodobé alternativy (např. důvěra ve funkční instituce či etické kodexy) působí stále rozpačtěji. Zbytky důvěry se tak jeví nejdůležitějším statkem, o který lze však pečovat pouze nepřímo, její zachování nelze nařídít, neb takový zákon by vedl jen k opaku. Zdroje bazální důvěry naštěstí souvisejí se základními projevy života. Například není obvyklé, že by rodiče okrádali své děti nebo si je záměrně nechávali krást. Podobně má důvěra mezi partnery i jiné zdroje než tradici nebo kategorický imperativ.

U sociálně žijících živočichů je obvyklé, že část té důvěry, která je přítomna uvnitř rodiny, se deleguje nejen na vzdálenější příbuzné, ale také na „helpy“,³⁸³ sousedy a nakonec i na nadřízené a podřízené. Pokud by důvěra vyrůstala jen z tohoto nejzákladnějšího zdroje, vedla by k vytváření klanové společnosti, která sice dobře funguje, ale neposkytuje prostor pro svobodu jednotlivce a příliš snadno koliduje se svými sousedy. V takové společnosti by chyběla otevřenost, a to jak vnější, tak dovnitř, to jest transparentnost.

Důraz na transparentnost je vlastně pokusem o to, jak kompenzovat funkce důvěry jinými prostředky, z velké části dokonce formálními. V naší situaci, kdy přežívají pouhé zbytkové ostrůvky důvěry a ostatní věci bývá nutné řešit pomocí právníků, je právě transparentnost snad jedinou možností, jak chybějící důvěru funkčně nahrazovat. A v transparentnosti je

---

³⁸¹ DETIENNE, M., *Mistři pravdy v archaickém Řecku*, cit. d.

³⁸² Mezi první užití termínu *isonomiá* ve smyslu rovnosti před zákonem patří Platónovo v *Ústavě* 563b8. PLATÓN. *Ústava*. Přel. Radislav Hošek. Praha : Svoboda-Libertas, 1993.

³⁸³ Příbuzný, který nemá potomky, ale podílí se na péči o potomky jiných nebo má nějakou speciální roli v societě.

právě síla moderních technologií, nejvíce internetu.³⁸⁴ To je další důvod, proč může být uchování svobody internetu klíčové pro funkčnost celé society. Ukazuje se, že podmínkou funkčnosti regulačních prvků society je dostatečně velká suma důvěry a transparentnosti, bez které zákony buď nejsou vymahatelné, nebo ani nemá cenu se jich dovolávat. Podobně destabilizující efekt jako pokles důvěry bez jejího nahrazení transparentností mají zákony, které nejsou adekvátní situaci. Transparentnost dnes můžeme pěstovat nečekaně snadno (a levně), chybějící důvěru nelze nařídit, nelze vrátit příkazem a o adekvátnost zákonů nezbyvá než pracně pečovat.

Mezi takovéto neadekvace právního stavu, nálady ve společnosti a technologických možností patří například i autorské právo. Zákon je sice vždy pozadu za technologií, ale v tomto případě technologie předběhly právní úpravy o míle. Může dokonce nastat konflikt mezi tímto zákonem a nárokem transparentnosti, který si významná část internetové komunity stanovila jako svůj cíl. Toto je tedy základnější problém než tahanice kolem kopírování a stahování, které jsou spíše technického rázu. Hrozí totiž, že by nešikovné řešení těchto tahanic mohlo prohloubit rozkol mezi transparentností a stávajícím institučním a právním řádem. A to je principiální problém, který souvisí s cenzurou a svobodou i se základními lidskými právy. Jestliže bychom dopustili cenzuru internetu, zbavili bychom se nejen nejsvobodnějšího a nejlevnějšího média, ale současně také nejsilnějšího prostředku transparentní dostupnosti informací.

Autorské právo v oblasti vědy, která má k otevřenosti a transparentnosti blízko (a v dnešní době by věda nemohla být bez těchto vlastností úspěšná), je lakmusovým papírkem typu civilizace, na čem společnost stavět – zda na transparenzi, či na spoutání kreativity pomocí zákonných norem.

Síla internetu pro transparenzi je založena nejen na dostupnosti, ale na možnosti volného kopírování, které je příkladem svobody.³⁸⁵

---

³⁸⁴ Příkladem může být už zmiňovaný (4.4.10) blog Elise Redfieldové.

³⁸⁵ Kdyby kupříkladu Rosemary J. Reedfieldovou, o níž byla řeč v souvislosti s odkrytím podvodů ve vědecké komunitě, umlčely nějaké orgány cenzury, bylo by to kruté, ale na věci samé by to nic nezměnilo. Server, na kterém publikuje svůj blog, je mnohokrát zálohovaný, mnozí lidé jej mají zkopírovaný a stažený do svých počítačů, a tím zajišťují jeho další „život“.

7 Rekapitulace

Třebaže záběr této práce je poněkud široký (a nemůže být užší), na řadu praktických i teoretických problémů nedošlo – hlavně proto, že jejich budoucí „řešení“ opravdu zůstává otevřené. Týkají se především duševního vlastnictví a jeho aplikace, často ve spojení s pochopením role a statutu autora i díla. Jsou to napětí mezi pojetím duševního vlastnictví a šířením díla v novém prostředí. Jiné se týkají samotné etiky, jejího založení a možností její aplikace na konkrétní problematiku. Tyto problémy nemůžeme „vyřešit“, můžeme se ale pokusit o jejich expozici.

Samozřejmě, že potkáváme dostatek návrhů na jednoznačné řešení každého z takových problémů. Prezентují se jako „správné“, některé dokonce jako jediné možné. „Správných řešení“ je hodně a navzájem se vylučují. Velká část z nich může být lehce napadnutelná z toho, že reprezentují spíše tu či onu firmu, klan, sociální skupinu, stranu, církev – nebo pouhé soukromé názory a přání. Některé působí jako nezávazná futurologie kýžené budoucí svobody nebo řeč anarchisty, která boří zavedený řád; jiné jako obrana „starých dobrých mravů“, nebo alespoň vložených peněz. V naší ekonomicko-centrické civilizaci jsme uvyklí tomu, že ekonomické zájmy hájíme prostřednictvím morálních hodnot a etických principů. Ani toto poněkud cynické pochopení „morálních hodnot“ nás ovšem nezbavuje povinnosti vidět v nich součást legitimních nároků na základní lidskou slušnost ve vztahu k našim dílům i k dílům ostatních, dokonce i k názorům ostatních na ně. Největším problémem ovšem bude adekvátní koncepce etiky. Teprve po takové diskusi se můžeme pokusit – a raději co nejskromněji – o nějakou podobu očekávaných závěrů práce.

7.1 Duševní vlastnictví, autor a společnost

Pojem duševního (intelektuálního) vlastnictví staví autora, ať už umělce, nebo vědce či vynálezce do zvláštní role. Mnozí mu jeho práva mohou závidět, zvláště pokud neznají skutečnou praxi. Zrovna tak nutno uvážit, že naše technická civilizace stojí na objevech a vynálezech, funguje díky jejich autorům. Neobvyklé však je, že se dokonce i na umělecké a vědecké dílo rozšířil nárok na finanční zisk. Pokud se dovoláme naší evropské tradice, můžeme poukázat na to, že umělci a vědci sice taky často touží po zisku, ale že přinejmenším v umění bývala prvoplánová motivace ziskem nebo společenským uplatněním spíše doprovodným jevem kýče, snahy zalíbit se. Kdo se zalíbí davu, ten inkasuje, dokonce ještě

jeho vnuci. Nemusí jít jenom o podbízení davu. Vždyť někteří obětují veškerý život pro své umění nebo vědu a občas dojdou slávy. Nejedna malíř žil v bídě, zatímco dnes se jeho obrazy prodávají za astronomické sumy. A někdo zase z touhy po zisku nebo slávě dokonce něco objevil, a ten objev nemusí být o nic horší. Nad tím je zbytečné naříkat, tak to na světě chodí, naše zákony a zvyky mohou pouze regulovat společenské následky onoho světaběhu. Diskutovat můžeme míru a konkrétní podoby takových regulací.

Představili jsme (1.9) různé pohledy autorů na dílo, různost jejich vztahů k dílu. Jsou to i různá pojetí duševního vlastnictví – a nejspíš z nich plynou i rozdílné rady či argumenty do diskuse o tom, jak moc a jakým způsobem je náležité regulovat šíření díla. Nejde o argumenty *ad hominem*, ale o tápání v souvislostech mezi hlediskem soukromým, uměleckým a právním. Diviš považuje dílo za součást života autora, avšak ne za tu nejdůležitější. Na autora se tedy nesmí zapomínat, jeho život je tím hlavním, zato s dílem bychom asi mohli zacházet trochu volněji, pokud se tím nějak nešetrně nedotkneme autorova soukromí a jeho životních kontextů. Opačně to viděl Flaubert, když toužil po znicotnění autorství ve prospěch svébytného života díla. Dílo je málem obestřené aurou, ale téměř nemá autora, což připomíná stav archaické doby (1.1). Kundera představil kompromis: oddělil dílo od hájemství autorova soukromí, ale tak, že si autor ponechává dohled nad osudy díla. Opravdu teď nejde o jiný úsudek než ten, že takový postoj sám vede k regulacím a k malé chuti vůči experimentům s novými formami šíření díla, jak jsme ostatně viděli (5.3.1). Kosatíkovo pochopení (1.8–9) jak pro Chelčického („člověk nemá do dějin vstupovat banální prózou svého života, ale poetickým jasem díla“), tak pro Diviše („jako hlavní dílo má být ‚ve veliké knize‘ publikována zpráva o autorově životě“) neočekávaně dobře vyjadřuje také podvojnost, která provází užívání v nových médiích. Na jedné straně téměř anonymní text s aurou díla – na druhé straně hlavně autorův život. Internet jako (post-)moderní „velká kniha“ či *Mnémosyné* poskytuje prostor obojímu. Obojí je na něm zastoupené v podobách výsostných i upadlých (to samozřejmě neporovnatelně častěji). Jeden autor dává „z ruky“ (nebo z duše?) své dílo a ustupuje do pozadí, druhý dává v plen svůj život, ale bezpočet dalších nás zahlcuje tu svými „názory“, tu zase banalitami svých životů. Internetu lze vyčítat jenom to, že v relativně svobodném a velice rozsáhlém prostředí se statistické principy projevují vskutku masivně. Objeví se Chelčický, Flaubert, Diviš, Kundera, Kosatík a tisíce dalších autorů, ale také miliarda „názorů“ a nicotností. Naštěstí je

kapacita úložišť obrovská a síla vyhledávacích prostředků tuto situaci zvládá. Tápeme po klenotech v moři všednosti a někdy i ošklivosti, všeho toho je na síti ještě víc než v novinách v trafice, dokonce než v televizi a v knihovně. Knihovna je ovšem instituce tradiční (podobně jako pošta), takže ty klenoty (nebo údajné klenoty) vystaví víc do popředí.

V tradičním prostředí jsme vedli spor o to, ke kterému autorovi se přiklonit a inspirovat se právě jeho vizemi. Dnes bychom mohli být „na jedné lodi“, protože i takto dohromady jsme pouhým ostrůvkem v moři nejrůznějších zájmů a nezájmu. Naše vzájemné soupeření (tedy konflikt mezi těmi, kterým jde o kulturu) by jenom zmenšovalo pravděpodobnost toho, že právě internet by mohl nejlíp posloužit k přetrvání kultury, dokonce včetně tradiční kultury.

7.1.1 Dílo se šíří samo?

Při výkladu vývoje právního myšlení (2.2) jsme citovali dávný princip, že „dobro se šíří víc než zlo“. Nechme teď stranou cynické parodie, je to princip, který navazuje na vizi veškerého bytí jako expanze Dobra. Ani tuto metafyzickou otázku zde nehodláme řešit. Co by se však stalo, kdybychom si tento princip vzali k srdci a chovali se podle něho?

Dobře, podělíme se o chleba, podělíme se i o znalosti. Nějaký další regulativ by ale měl ukázat, že dělení o znalosti se sousedem při písémce není vždycky tím pravým způsobem šíření dobra. Třeba takový, že to dobro nemusíme šířit za všech okolností jenom my, že si je soused mohl opatřit vlastní pílí. Nebudeme teď pokračovat směrem k sociální dimenzi (kdy je dělení o chleba na místě?), ale budeme sledovat šíření díla.

Autor si své dílo nechce nechat pro sebe, má radost, když je může sdílet. Někdy by třeba z toho sdílení některé lidi rád vyřadil, ale to už hodně dávno skoro nejde. Tak si raději představuje, že šíření dělá dobře i tomu dílu, alespoň v přívětivém prostředí, a že dílo je dost silné, aby obstálo i v nepřívětivém, dokonce aby přečkalo odmítnutí. Může se obrátit na nakladatele, nebo může dílo publikovat sám. Obojí má svá úskalí. V praxi narazí na to, že právě u určitých nakladatelů by jeho dílu mohlo být dobře, „jako doma“, ale ne vždy se to kryje s těmi, kteří by jeho dílu zprostředkovali publicitu a přivedli je k věhlasu, natož pak s těmi, kteří jsou publikaci tohoto díla nakloněni. Publikovat sám (nebo u málo známého nakladatele) znamená zříct se zprostředkující role na cestě k věhlasu, spolehnout na životnost chaosu a na Google, je to jako vzkaz v láhvi hozený do oceánu. Pokud jde o autora

akademického, má volbu mnohem užší, alespoň pokud chce legálně čerpat svěřené prostředky a mít naději, že mu ještě někdy budou jaké svěřeny.

Dílo ovšem navazuje na bezpočet jiných děl. Na některé dokonce tak konkrétně, že je vhodné je ocitovat. Autor ví, že se nemůže chovat tak, jak by si sám přál, aby se ostatní chovali k jeho dílu. Musí puntičkářsky rozlišovat mezi tím, co je třeba a není třeba citovat, dokonce i za co se platí a za co ne – a při tom všem dodržovat předepsaný formalismus. Dokonce musí všem ostatním tolerovat, aby stejně tak zacházeli s jeho dílem. I toto patří k volbě typu kultury, i když si s mnohými z těch regulativů autor nesouhlasí. Jejich pozitivní význam se nejzřetelněji ukazuje jinde než ve slávě počtu citací a v utržených groších, totiž v možnosti odkrýt podvod nebo věcné zneužití, jak jsme už ukázali (4.7.6). Dobro se tedy šíří, bohužel, regulovaně, ale ta regulace alespoň zčásti napomáhá náležitostí žánru i poctivosti díla. Pokud ne, pak bychom ji považovali za zbytečnou a škodlivou.

7.1.2 Co nechceš, aby jiní činili tobě...

Autor ctí ostatní autory. To však nekončí poctivou citací. Například v kritice nebo polemice k tomu patří schopnost představit protivníkovy názory v nejsilnější možné podobě. Podobně vůči „datům“ nebo jakékoli zkušenosti. Totéž ale nemá čekat od ostatních vůči svému dílu, jeho povinností je, aby dílo představil co možná obrněné proti znevážení. Akademické žánry to do určité míry umožňují, často za cenu mnoha formálních podmínek.

Jak by to dopadlo, kdyby se autor v dobré vůli řídil pouze doporučením řady dávných mudrců, totiž aby vůči jiným jednal vždy jenom tak, jako by si přál, aby druzí jednali vůči němu? Otevřel by idylickou vizi přátelského světa. Sdílení díla by se obešlo bez složitých smluv. Kromě výše zmíněných problémů by se však mohl objevit ještě další, v novověku nazývaný „subjektivní“. Co když třeba autor něco má rád a něco nemá rád. Všem by nabízel to svoje a od ostatních by očekával, že jejich záliby jsou přinejmenším podobné, protože jinak by jejich jednání považoval za porušení titulního principu. Z podobných důvodů se přece Kant rozhodl přeformulovat dávná mudrcká mravní ponaučení do podoby, která by byla povahy *a priori*, nezávislá na choutkách jedince. Jenže ani tak se z problému moc nevyvlékne. Autor by například mohl v dobré víře myslet, že jeho vstřícnost vůči svobodnému šíření díla splňuje požadavek, aby se mohla stát obecným mravním principem, že jeho „svobodné rozhodování bylo slučitelné se svobodou kohokoli jiného pod obecným

zákonem“ (2.2). Třeba by i opravdu mohlo být, jenže momentálně zrovna není, právo to vidí jinak. A tentýž princip, který jeden autor chápal jako ospravedlnění volného sdílení, může někdo jiný chápat jako důvod ke zpoplatnění nebo kontrole. Nepochybujeme o tom, že jde o princip rozumový, povahy *a priori*, jenže i z apriorních principů lze za rozdílných předpokladů a v rozdílných kontextech vyvodit různé následky.

Takové úvahy ukazují, co snad odjakživa víme: zákony nepotřebujeme do slunečné pohody, ale právě do nepohody a do takových situací, s nimiž jsme nepočítali. V krajním případě i do takových, které nás konfrontují s projevy, za které bychom se sami styděli (a které v sobě spravedlivě potlačujeme, ale nespravedlivě je často přisuzujeme těm, kteří se nám nelíbí).

7.1.3 Díla z veřejných prostředků

Za neřešený problém považujeme nesamozřejmou přístupnost děl vzniklých z grantů a podobných veřejných prostředků, tedy „z peněz daňového poplatníka“ (jak se dnes říká veřejné investici). Je zde příkrý konflikt mezi hlediskem veřejných financí a osobním vkladem „autora“. Právě v této oblasti se nabízí možné řešení v podobě webových publikací a e-knih pod některou z licencí CC, viz 3.6.1.

7.1.4 Sen o renesanci archaické doby

Jak by to bylo krásné, kdybychom díky internetu mohli slyšet hlas inspirovaného básníka a studovat všechna vědecká díla, vidět alespoň zprostředkované obrazy výtvarných děl... Nostalgie po starých zlatých časech by nás samozřejmě přešla při setkání s jejich jinými stránkami. O něco realističtější by snad mohl být sen o konci klasického novověku. Ne proto, že by šlo o dobu špatnou, vždyť jsme jejími dědici, ale proto, že jsme už přehlčení problémy, které v jiných epochách a v jiných kulturních formacích nebyly. Mnohé z nich jsou daní za něco, bez čeho se nechceme obejít, mnohé jsou však asi nadbytečné. Nehodláme teď posuzovat, které jsou které. Filosoficky viděno by mohlo jít o vyčerpání možností subjekt-objektového rozvrhu. „Romanticky“ pochopený autor (Hegel, Kundera) je subjektem, který ze svého nepřístupného nitra vydává cosi, co přetváří v objekt, dílo. Co s autorem jako subjektem v konceptu „smrti autora“? Jak by se dílo osvobodilo, kdyby nebylo považované za „objekt“ (ať už autorské tvorby nebo jako objekt zisku distributorů či zájmu konzumentů), ale za cosi, co alespoň občas žije svébytným životem?

Na takové otázky neumíme odpovědět. Pouze tušíme, že tudy snad vede cesta proměn paradigmatu.

7.2 Etika

Rozličných „rozdělení etiky“ bylo podáno velice mnoho, z bezpočtu různých hledisek. Nás teď bude zajímat rozlišení na přístup spíše preskriptivní (normativní) a přístup spíše deskriptivní (empirický).

- Preskriptivní etika (normativní) se snaží stanovit náležitá pravidla jednání. To však může činit vždy jen na základě určitých principiálních východisek, ať už je přebírá z určitého pochopení určitého náboženství, z určité metafyzické filosofické nauky, nebo politické ideologie.
- Deskriptivní etika (empirická) je popisem struktur a pravidel nějak fungující společnosti. Nemusí rozhodovat, která z nich jsou „správná“, ukazuje jejich podmíněnost, ale také kontexty, které jejich funkčnost uvnitř dané society umožňují. Mezi její skryté předpoklady ovšem patří také východiska přijaté metodologie.

Výše předestřené úvahy by někteří znalci zařadili k další „části“ etiky, totiž k „metaetice“. Ve školní tradici zůstává povědomí nejspíš o preskriptivních (normativních) konceptech etiky.³⁸⁶

Tato práce by měla patřit do oblasti „aplikované etiky“, což je další často vyčleňovaná skupina. Máme však opravdu takovou jasnou a nespornou etiku, kterou by stačilo pouze náležitě aplikovat na různé obory lidské činnosti? Není taková představa spíše projevem preskriptivního přístupu, který aplikací principů vytvářel nebo komentoval normy v jednotlivých oblastech lidského jednání? Opačný pohled by ovšem mohl usilovat o to, abychom napřed popsali fungování určité speciální oblasti uvnitř určité society, a pak se teprve pokoušeli o nějaké zobecnění toho, co to vypovídá o širších kontextech fungování oné society i o našich pojmoslovných a metodologických nástrojích. Co to může znamenat pro naše téma autorství a díla?

Z pohledu „aplikované etiky“, při aplikaci preskriptivního přístupu, si můžeme vybrat

---

³⁸⁶ Symptomatický je pohled Googlem na studentské referáty o etice, které nabízejí i vzory vyzkoušených postupů pro psaní prací nebo přípravu na zkoušku (což je vzhledem k tématu poněkud cynické). Typické je, co jejich převaha říká o normativní etice: „Vyvozuje normy. Zabýváme se jí na přednáškách. Většina etiky.“

z několika možných východisek vhodných k tomu, abychom mohli „hájit autorská práva“ jakožto nutnou normu, nebo zase z jiných východisek, pokud bychom je chtěli napadat. Skalní zastánci každého z takových přístupů samozřejmě považují volby těch jiných než jejich východisek za účelové, ba v podstatě za nerozumné nebo nemravné, nejlépe obojí. Každý z těchto přístupů má také recept na to, jak využít nových médií a jak zavést nové restriktce, které by umravnilly i tyto nové technologie, resp. jejich uživatele. Problémem je skrytí předchozí volby výchozích principů a pak ještě taková praktická „maličkost“, totiž že ty zaváděné normy spíš omezují a zastrášují, navíc jsou v mnoha oblastech nefunkční, tu jsou pro smích, jindy ke vzteku. Většinou jenom obtěžují ty, kteří si e-knihu, program nebo hru poctivě koupili (viz DRM). Pokud bychom byli stoupenci některých idejí, o které se normotvorná snaha opírá, mohli bychom diskutovat, jak způsobit, aby aplikované normy přinášely co nejméně škod a aspoň nějaký užitek. (Pokud bychom tím užitek mínili svůj prospěch na úkor marginalizace ostatních, tak si nějaké zaštiťující ideje vždycky najdeme.)

Proč vést boj s novými možnostmi, ať už s novými technologiemi nebo s nově se přetvářejícími strukturami společnosti? Nebylo by na místě raději popsat, jak se toto vše samo vypořádává s novými problémy? Samozřejmě, že ne vždy dobře; ale mohl by odtud přijít zásadní hlas do porady o tom, jak s tím vším zacházet. Pokud bychom se přiklonili k deskriptivnímu (empirickému) popisu, pak bychom analýzou reálného chování societ kolem nových médií – a to včetně autorů a distributorů – hledali, jak porozumět možnostem a rizikům a jaké zárodky norem se samy nastavují v dobrých zvycích takových komunit.

Z toho by teprve mohla vyrůst porada o etickém hledisku i předpoklady funkčních zákonných úprav. Právo samo je konzervativní, do určité míry takové má být, protože každá změna oslabuje jistotu, ale s nějakým zpožděním reagovat musí.

Teoretický pohled si může dovolit opustit zavedené jistoty a pokusit se rozhlédnout, jaké jsou možnosti nových podmínek. Různé takové možnosti jsme se pokusili představit.

Prakticky vzato stojíme před volbou, zda máme kvůli „autorským právům“ provádět stále složitější konkluze z premis obhajovaných norem, nebo zda riskovat skok do hledání takového popisného jazyka, který by situaci učinil snadněji pochopitelnou a jednodušeji regulovatelnou. Důsledky by se netýkaly jenom „autorského zákona“, ale celé koncepce ekonomiky, politiky a morálky. Do toho se ovšem alespoň v této práci nepouštíme.

Mohlo by se zdát, že odklonem od preskriptivní etiky opouštíme její filosofické založení. Tak by tomu bylo pouze tehdy, pokud bychom za filosofii považovali jenom dedukce z metafyzických principů. Cenu filosofie však vidíme v něčem jiném, totiž ve schopnosti interpretace, v otevírání a diskusi různých výkladových možností. Tím filosofie přispívá k vědomí alternativ. Ostatně, jejím hlavním úkolem je podle filosofa Miroslava Petříčka zkoumat zdánlivě jednoduchou věc: čím se liší naše přítomnost od minulosti.

7.3 Vědomí alternativ místo závěru

V práci jsem se pokusila představit problémy autorství a autorských práv z hlediska novodobé ctnosti, kterou je vědomí alternativ.

Právo obvykle zaostává za technologií i za zvyky, které se rychle ustavují v souvislosti s jejím využíváním. Na tom není nic nového, neobvyklá je pouze rychlost technologických inovací a míra jejich praktického dopadu na fungování společnosti.

Zvyky, které se ustavují v souvislosti s používáním nových médií, vyrůstají jak z tradice, tak z okamžitých popudů a náhodných úspěchů určitých názorů nebo způsobů jednání. Střet tradičních vzorů (právních a tradicionalisticky morálních) s novými (nadšeneckými a nezodpovědnými) je jednou z podob obvyklého „generačního“ konfliktu i obvyklých napětí mezi různými vrstvami společnosti. Obě strany by mohly být dehonestovány nebo oslavovány, to však není a ani nechce být naším cílem. Už proto, že nemáme k dispozici žádný základ pro zodpovědné rozhodování, která z nich má být ta „dobrá“. Analogie s generačním konfliktem by mohla poukazovat na to, že šanci na převzetí štafety mají spíše novinky, pokud dokážou zohlednit alespoň část jiných alternativ. Kritizovat můžeme a máme pouze nečisté způsoby hry, ať už k nim dochází z kterékoli strany, a samozřejmě také kroky, které působí devastálně vůči lidem, vědění a uměleckým dílům.

Na závěr jen připomenu sto let starý pokus o alternativu za karteziánský pojmoslovný rozvrh:

„Představuji si, proto tu mám své místo a jsem svobodný.“

(Konstantin Kavafis)

Abstrakt

Ve své práci jsem se zaměřila na souvislosti autorství a důsledků vývoje nových technologií a s nimi přicházejícími změnami etických paradigmat. Zajímám se o autora jako osobu, o etickou stránku autorství a jeho společenské ochrany, o pravidla slušnosti a poctivosti, které historicky vznikly a vyskytují se paralelně vedle kodifikace a právního ukotvení ochrany tvůrčích práv. Sleduji dvě paralelní linie, které od chvíle, kdy se vůbec autorství objevilo, existují trvale vedle sebe: jednou z nich je ochrana autorských práv a zavedení copyrightu a druhá jeho zrušení za účelem zpřístupnění vědění veřejnosti.

V úvodu podávám přehled proměn vztahu autora a společnosti, autorství a jeho právní ukotvenosti. Zaměřuji se zejména na jeho filosofické aspekty reflektující stav technologií a společenského uspořádání. Sleduji diferenci mezi božskou inspirací (nárokem na pravdu) a koncepcí autorství (nárokem na mzdu), která poprvé ostře vyvstává na konci archaické doby. Představuji středověkého, anonymního tvůrce, dále vznik románu a dalších žánrů, v nichž rozhodující slovo měl autor. Vznik, resp. rozšíření knihtisku je předělem, který určí dobu, v níž se tvoří základní společenské a právní normy pro chápání autora, autorství a díla. Toto období končí v podstatě „smrtí autora“, jak základní změnu paradigmatu označí Roland Barthes. Nastává doba nových médií, za jejichž prudkým vývojem pokulhává právo a jeho normy. Místo toho, aby právo chránilo dílo, které se chce (a jeho autor ho chce) šířit, není schopné absorbovat možnosti nových technologií a v podstatě šíření díla brzdí.

Ve druhé kapitole se proto věnuji nejprve charakteristice pojmu duševní vlastnictví a jeho rozdělení na průmyslová a autorská práva a zabývám se historií vzniku právních a etických norem v oblasti patentů a autorských práv.

Třetí kapitola je věnována autorskému právu a jeho pojetí zejména v České republice. Podrobněji se zabývám autorským zákonem platným v České republice a zejména jeho

vymezením pojmu dílo. Protože autorský zákon nedostatečně díla diferencuje (zejména díla vědecká, odborná), navrhuji jejich možnou podrobnější klasifikaci.

Část této kapitoly je věnována i možnému pohledu na odměňování autorů v souvislosti s zpřístupňováním, resp. šířením vědeckých děl. S tím souvisí moderní technologie, možnost publikování na internetu pod licencemi creative commons.

Čtvrtá kapitola se nejprve v konkrétních případech zabývá zejména vztahem autora a díla, které se po jeho smrti (tentokrát té pravé) stává součástí dědictví, resp. majetku, a je s ním zacházeno buď podle vůle, nebo proti vůli autora.

V další podkapitole ohledávám mnohorozměrný vztah autora a užití jeho díla. Dílo zpracovaná dalšími tvůrci ve filmovém dokumentu, díla citovaná ve vědeckých pracích... Zastavuji se u plagiátů, urážlivých a nekvalitních prací, falšování a krádeží děl apod. Dospívám k etice publikování a etickému paradigmatu, s čímž souvisí už zmiňovaný nástup nových technologií, zejména internetu, jejichž prostřednictvím dochází nejen k novému šíření „obsahů“, ale i k proměně přístupu k jejich tvorbě a v podstatě nemožnosti jejich ochrany podle starých norem.

Pátou kapitolu jsem věnovala elektronickým knihám, jejich vzniku, šíření, prodeji, ale i knihovnám, digitálním knihovnám a gigantickým projektům digitalizace knih, zejména v projektu Google Books.

S možností šíření děl pomocí nových technologií, které je umožňují a jež neznají jakékoli hranice, souvisí i pojem svobody na internetu a možnosti ochrany děl, aniž by musela k tomu být použita cenzura. S neomezeným šířením děl po internetu a se svobodou, souvisí otázka pirátství. To provází naši civilizaci od chvíle, kdy kopie mohla být pořízena (a prodána) levněji než originál. Historie pirátství je nesmírně zajímavá, protože ukazuje, že na světě se věci opakují, jen mají v jiných dobách jiné nástroje. A že jak v dobách osvětenství, tak v současné době je jeho obhájci prezentováno jako nástroj k šíření vzdělanosti a svobodného přístupu k informacím. Svobodná kultura (pojem Lawrence Lessiga) je taková, kdy je veřejnosti umožněno volné nakládání s kreativním obsahem. Opakem svobodné kultury je „kultura povolení“.

Závěrem práce kladu důraz na nutnost zachování důvěry a transparentnosti, pohledu zevnitř (na rozdíl od otevřenosti, kterou chápu jako pohled zvenčí). V transparentnosti je právě síla moderních technologií, nejvíce internetu.

Stojíme před volbou, zda máme kvůli „autorským právům“ provádět stále složitější konkluze z premis obhajovaných norem, nebo zda riskovat skok do hledání takového popisného jazyka, který by situaci učinil snadněji pochopitelnou a jednodušeji regulovatelnou. Důsledky by se netýkaly jenom „autorského zákona“ (který by asi byl podstatně omezen), ale celé koncepce ekonomiky, politiky a morálky. Do toho už se ovšem v této práci nepouštím.

Summary

AUTHORSHIP BETWEEN ETHICS, LAW AND TECHNOLOGY

In the present thesis, I focus on the relation between the concept of authorship and the development of new technologies, linked to the transformation of the ethical paradigm. I focus on the author as a person, on the ethical aspect of authorship and its protection within society, on traditional rules of polite and honest behaviour which are intertwined with the codification of legal protection of the rights of the author.

The discussion takes place on two levels which have co-existed since authorship came into existence: one of them is the protection of the rights of authors, including the introduction of copyright, the other is the attempt to infringe on these rights in order to allow for the free sharing of cultural property as well as of the results of scientific work.

In the Introduction, I provide an overview of the transformation of the relation between the author and society, between authorship and its legal basis. I focus mainly on its philosophical aspects, reflecting the state of technological development and the situation in society. I follow the differentiation between divine inspiration (claim for the truth) and the concept of authorship (claim for a salary), which first came into prominence toward the end of the archaic period. I introduce the anonymous medieval author and then I discuss the origins of the novel and other literary genres within which the author played a dominant role. The invention and the expansion of the letterpress is the turning point determining the period during which basic social and legal norms for the understanding of authorship, as well as of the author and his work, were established. This period comes to its end with the so-called “death of the author”, in the words of Roland Barthes who used them to describe the transformation of the basic paradigm. The sudden arrival of the era of new media is only slowly followed by reforms in laws and norms. At present, legislation is not able to cope with the many possibilities brought on by new technologies and it in fact hinders the distribution of works instead of protecting them in cases when a certain work is intended for distribution (by its author).

Therefore, in Chapter 2, I focus on the definition of intellectual property and its various components, ex. industrial property rights and copyright. I also discuss the origins of legal and ethical norms in the field of patents and copyright.

Chapter 3 is dedicated to copyright, namely its interpretation in the Czech Republic. I investigate, in detail, Czech laws on copyright and their definition of the term “work”. Czech legislation does not differentiate sufficiently between the various types of works (mainly scientific and expert works), that is why I suggest a more detailed classification .

A part of Chapter 3 focuses on the possibility of remunerating authors when they make their work accessible and, more generally, on the distribution of scientific papers. Modern technologies are linked to this topic as is the ability to publish works online under the Creative Commons License.

Based on specific cases, Chapter 4 starts by studying the relation between the author and his work, which, following the author's death (this time his actual death), becomes part of his inheritance, i.e. becomes property, and is then handled according to or counter to the author's will.

A part of Chapter 4 discusses the multifaceted relation between the author and the use of his works. Works used by other authors in film documentaries, works quoted in scientific papers... I pay special attention to plagiarism, offensive and low quality use of works, forgery and theft etc. Finally, I focus on publication ethics and the ethical paradigm linked to new technologies, mainly the internet, leading to the re-distribution of “content” as well as to the transformation of the availability of an author's work, because it has become virtually impossible to protect the work according to old norms.

Chapter 5 is dedicated to e-books, their origin, distribution, sale as well as to libraries, digital libraries and ambitious projects to digitize books, mainly within the framework of Google Books.

The possibility of a vast distribution of works via new boundless technologies is linked to online freedom and the means to protect property without using censoring. The virtually limitless distribution of works online and online freedom are both linked to piracy. Piracy has been part of our civilization since the time it became possible to create (and distribute)

copies of a certain work cheaper than the original. The history of piracy is very interesting because it shows that events repeat themselves throughout time, each time using a different means. During the Enlightenment as well as at present, defenders of piracy advocate it as a means of spreading education and freedom of information. Free culture (a term used by L. Lessig) allows the public to freely handle creative content. The opposite of free culture is the so-called “permission culture”.

In the Conclusion, I stress the need to retain trust and transparency, understood as the “view from within” (as opposed to openness which I regard as the “view from without”). In transparency lies the power of modern technologies, mainly the internet.

We are faced with a choice: shall we continue to draw ever more complicated conclusions from premises of defended norms in order to protect “copyright” or shall we dare set out on a quest for a language that would clarify the situation as well as help regulate it. The consequences of this choice would influence not only the laws on copyright (which would probably be significantly restricted), but also the entire concept of economy, politics and morality. However, I do not pretend to solve all these questions in the present thesis.

Použitá literatura

Publikace

AJVAZ, Michal. *Lucemburská zahrada*. Vyd. 1. Brno : Druhé město, 2011. ISBN 978-80-7227-312-6.

AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologiae* II,1,81,2. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

ANAXAGORÁS. *Fragmenty a testimonia* [online]. Postupně rekonstruováno při práci na projektech : GAČR P401/10/0520, *Raná řecká filosofie a přírodověda II*; MSM 0021620845. Dostupné z WWW: <<http://www.fysis.cz/presokratici/anaxagoras.htm>> [cit. 24. 8. 2013].

ANAXIMANDROS DK 12 B 1 = Simplikios, *In Physica* 24,13 [online]. Vedlejší produkt projektů GAČR 401/07/0516 *Raná řecká filosofie a přírodověda* a GAČR P401/10/0520 *Raná řecká filosofie a přírodověda II*. Dostupné z WWW: <<http://www.fysis.cz/presokratici/anaximandros/bcz.htm>> [cit. 20. 7. 2012].

ARAGO, Dominique-François; et. al. *Rapport sur le Daguerriotype (Zpráva o daguerrotypu)*. [Rapport de M. Arago sur le daguerriotype : lu à la séance de la Chambre des députés le 3 juillet 1839, et à l'Académie des Sciences, séance du 19 août.] Paris : Bachelier, 1839. Přel. Alexander Baran [rukopis].

ARÁTOS. *Úkazy na obloze*. In KALIVODA, Jan. *Hvězdy, hvězdáři, hvězdopravci*. Praha : Svoboda, 1986.

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť : písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Přel. Martin Pokorný. Vyd. 1. Praha : Prostor, 2001. ISBN 80-7260-051-6.

BARTLOVÁ, Milena. *Skutečná přítomnost : středověký obraz mezi ikonou a virtuální realitou*. Vyd. 1. Praha : Argo, 2012, s. 43–71. ISBN 978-80-257-0542-1.

BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Vyd. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-12-5.

BERMAN, Harold J. *Law and Revolution : The Foundation of the Western Legal Tradition*. Cambridge (Mass.); London : Harvard University Press, 1997.

BRADBURY, Ray. *451 stupňů Fahrenheita : 451 stupňů Fahrenheita – teplota, při níž se papír vznítí a hoří*. Přel. Jarmila Emmerová a Josef Škvorecký. Vyd. 4., v Baronetu 1. Praha : Baronet, 2001. ISBN 80-7214-380-8.

CARR, Nicholas. *The Shallows : What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York : W. W. Norton & Company, 2010. Cit. dle PIETRAŠ, Petr. *Osvobodí nás internet od vlastního myšlení?* [recenze; online]. *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 25. dubna 2012.

Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/magazin/recenze/osvobodi-nas-internet-od-vlastniho-mysleni?page=0,1>> [cit. 12. 2. 2013].

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. Přel. Václav Černý. Vyd. 17., v Odeonu 2. Praha : Odeon, 1966.

CICERO. *De oratore*. In *Latin / TLG*. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*. Vyd. 1. Praha : Torst, 2002. ISBN 80-7215-184-3.

ČAPKOVÁ, Jarmila; OPELÍK, Jiří (ed.). *Vzpomínky*. Vyd. 1. Praha : Torst, 1998. ISBN 80-7215-046-4.

DEFOE, Daniel. *An essay on the regulation of the press*. London : [b. n.], 1704, s. 19–21.

DETIENNE, Marcel. *Mistři pravdy v archaickém Řecku*. Vyd. 1. Praha : OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-7298-003-3.

DIELS, Herrmann; KRANZ, Walther. *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Vyd. 6. Berlin : Weidman, 1951; Zürich : Hildesheim, 1989.

DIENSTBIER, Jiří; DIENSTBIEROVÁ, Jiřina (eds.). *Evropan Milan Kundera : setkání pořádané Výborem pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Senátu Parlamentu České republiky z podnětu Rady pro mezinárodní vztahy a s podporou zastoupení Evropské komise v České republice v Praze 22. září 2009 v Hlavním sále Valdštejnského paláce*. Praha : Rada pro mezinárodní vztahy, 2010. ISBN 978-80-254-6831-9.

DIETZ, Adolf. Pět pilířů evropského práva. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 20, s. 742–747. ISSN 1210-6410.

DIVIŠ, Ivan; HORÁK, Jiří (ed.). *Teorie spolehlivosti*. Vyd. 2., rozš. Praha : Torst, 2002. ISBN 80-7215-161-4.

DOSTÁLOVÁ, Růžena. Poslední alexandrijský básník. In KAVAFIS, Konstantinos. *Básně*. Vyd. 1. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 331–340. ISBN 978-80-7465-047-5.

DURRELL, Lawrence. *Alexandrijský kvartet*. Přel. Vladimír Medek. Vyd. 1. Praha : Odeon, 1989. ISBN 80-207-0063-3.

FOUCAULT, Michel. Co je autor. In TÝŽ. *Diskurs, autor, genealogie : tři studie*. Vyd. 1. Praha : Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0406-0.

FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Praha : OIKOYMENH, 1998, s. 116. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 242. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

GROTIUS, Hugo. *De iure belli et pacis* I,1,4. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. In HAVEL, Václav; ŠULC, Jan (ed.). *Eseje a jiné texty z let 1970–1989; Dálkový výslech*. Vyd. 1. Praha : Torst, 1999. ISBN 80-7215-090-1.

HÉRAKLEITOS B 95 = Plútarchos. *De recta ratione audiendi* 43d [online]. Přel. Zdeněk Kratochvíl. Dostupné z WWW: <<http://www.fysis.cz/presokratiki/22/bcz.htm#B%2095>> [cit. 23. 8. 2013].

HÉSIODOS. *Práce a dny* 1–6. Přel. Julie Nováková. In TÝŽ. *Zpěvy železného věku*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha : Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0127-4.

HÉSIODOS. *Zrození bohů* 35–38. Přel. Julie Nováková. In TÝŽ. *Zpěvy železného věku*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha : Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0127-4.

HLADKÝ, Vojtěch. *Sexualita v antice podle Foucaulta*. [vystoupení na semináři UNCE UK *Příroda a kultura – interakce kulturní a biologické evoluce v mezioborové perspektivě*]. Roztoky u Křivokláta, 22. června 2012.

HLADKÝ, Vojtěch. *Změnit sám sebe : duchovní cvičení Pierra Hadota, péče o sebe Michela Foucaulta a péče o duši Jana Patočky*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-28-1.

HOMÉROS. *Ilias* II, 484–486. Přel. Otmar Vaňorný. 3. vyd., nezměněný otisk druhého vydání. Praha : Jan Laichter, 1942.

HOMÉROS. *Odyseia* I, 1. Přel. Otmar Vaňorný. 3., přeprac. vyd. Praha : Jan Laichter, 1943.

HOŠEK, Radislav (ed.). *Nejstarší řecká lyrika*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1981.

CHALUPNÝ, Emanuel. *Sociologie a filosofie práva a mravnosti. Část I*. Praha : n. s., 1929. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost : [stručný úvod do studia médií a mediální komunikace]*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7.

JONES, Adrian. *Piracy. The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates*. Chicago; London : The University of Chicago Press, 2009. Česky : *Pirátství. Boje o duševní vlastnictví od Gutenberga po Gatese*. Přel. Lucie Chlumská a Ondřej Hanus. Brno : Host [v tisku pro rok] 2013.

KANT, Immanuel. *Metaphysik der Sitte*. Band 5. In TÝŽ. *Werke in sechs Bänden*. Köln 1995, AA VI.276. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

- KANT, Immanuel. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*. (AA VI.230). Berlin : Akademie-Ausgabe, AA 1902-10.
- KANT, Immanuel. O špatnosti neautorizovaného vydávání knih. In TÝŽ. *Základy metafysiky mravů*. Přel. L. Menzel. Vyd. 2. Praha : Svoboda 1990.
- KANT, Immanuel. *Základy metafysiky mravů*. Přel. L. Menzel. Vyd. 2. Praha : Svoboda 1990.
- KAVAFIS, Konstantinos. *Básně*. Vyd. 1. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2013, s. 331–340. ISBN 978-80-7465-047-5.
- KEEN, Andrew. *The Cult of the Amateur : How Today's Internet Is Killing Our Culture and Assaulting Our Economy*. (Kult amatérství. Jak dnešní internet zabíjí naši kulturu a ohrožuje naši ekonomiku). Nicholas Brealey 2007. Cit. z KURAS, Benjamin. Internetová anarchie aneb Nejhluchnější a nejvlezlejší přežívají. [překlad; online]. *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 4. dubna 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/tag/wikipedie>> [cit. 17. 8. 2013].
- KINSELLA, Stephan N. *Obžaloba duševního vlastnictví*. Přel. Jakub Skala. 1. vyd. Praha : Ludwig von Mises Institut, 2011. ISBN 978-80-905068-0-0.
- KLEANTHÉS Z ASSU. *Hymnus na Dia*. In *Řecká lyrika*. Přel. Ferdinand Stiebitz. Praha : Melantrich, 1945.
- KLÉMÉNS ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata I–VII*. Přel. Jana Plátová, Veronika Černušková, Matyáš Havrda, Miroslav Šedina. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2004–2009. ISBN 80-7298-103-X.
- Kontroverze. Právní a etická historie fotografie*. Galerie Rudolfinum, 8. září–13. listopadu 2011. [Katalog.] Lausanne : Actes Sud, Musée d'Élysée, 2008.
- KOSATÍK, Pavel. *České okamžiky*. Vyd. 1. Praha : Torst, 2011. ISBN 978-80-7215-413-5.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Mezi mořem a nebem : odkaz íónské archaické vnímavosti*. Vyd. 1. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-65-6.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Marie (ed.); et al. *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému* [online]. Praha : VŠCHT, 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.vschct.cz>> [cit. 30. 6. 2012].
- KUHN, Thomas Samuel. *Struktura vědeckých revolucí*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1997. ISBN 978-80-86005-54-2.
- KUNDERA, Milan. *Kastrující stín svatého Garty*. Vyd. tohoto souboru 1. Brno : Atlantis, 2006. ISBN 978-80-7108-274-0.
- KUNDERA, Milan. *Nechovejte se tu jako doma, přáteli*. Vyd. 1. Brno : Atlantis, 2006. ISBN 80-7108-279-1 (brož.); 2. dotisk roku 2007 (brož.) 978-80-7108-279-8.
- KUNDERA, Milan. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Vyd. tohoto souboru 1. Brno : Atlantis, 2005. ISBN 978-80-7108-258-3.

LESSIG, Lawrence. *Free culture*. New York : The Penguin Press, 2004. Česky : *Svobodná kultura*, Root.cz. 2010, s. 65–67 [online]. Přel. Adam Hazdra a kol. Dostupné z WWW: <<http://www.svobodna-kultura.cz/>> [cit. 17. 7. 2012].

LÉVY-BRUHL, Henry. *Sociologie du droit*. Paris : Presses universitaires de France, 1961, s. 22. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 242. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

MARCUS FABIVS QUINTILLIANUS. *Institutio Oratoria*. In *Latin / TLG*. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *O studiu děl básnických*. 2. vyd. Praha : Gustav Voleský, 1926.

MERLEAU-PONTY, Maurice. *Viditelné a neviditelné*. 2., opr. vyd. Přel. Miroslav Petříček. Praha : OIKOYMENH, 2004. ISBN 978-80-7298-098-X.

NERUDOVÁ, Veronika; KŘÍŽ, Jan; HOLCOVÁ, Irena. *Autorský zákon : zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změnách některých zákonů : s poznámkami a úvodním slovem*. Vyd. 1. Praha : IFEC, 2000. ISBN 80-86412-04-0.

OBSTOVÁ, Gabriela. *Problematika a postup při naplnění právních podmínek díla volného pro užití a možnosti užití díla ve vztahu ke knihovnám*. [bakalářská práce]. Brno : Masarykova univerzita, 2010.

OVIDIUS. *Proměny*. 2., přeprac. vyd., ve Svobodě 1. Praha : Svoboda, 1974. Antická knihovna; Sv. 25.

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie : [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upr. vyd. Praha : Herrmann & synové, 1997. ISBN 80-238-1741-8.

PITELOVÁ, Olga. *Vývoj a ochrana autorských práv v oblasti kultury*. [diplomová práce, online]. Brno : Masarykova univerzita, 2007. Dostupné z WWW: <<http://www.google.cz/cse?cx=partner-pub-5656955599344527%3Afcrcwrcst7jn&ie=UTF-8&q=Autorsk%C3%BD+z%C3%A1kon&sa=Vyhledat>> [cit. 8. 8. 2013].

PLATÓN. *Faidros*. Přel. František Novotný. 5., opr. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-7298-015-7.

PLATÓN. *Lysis*. In TÝŽ. *Charmidés; Lachés; Lysis; Theagés*. Přel. František Novotný. 2. vyd. Praha : ISE, 1995. ISBN 80-85241-81-1.

PLATÓN. *Obrana Sókrata*. In TÝŽ. *Euthyfrón; Obrana Sókrata; Kritón*. Přel. František Novotný. 3. vyd. Praha : ISE, 1994. ISBN 80-85241-37-4.

PLATÓN. *Ústava*. Přel. Radislav Hošek. Vyd. 1. Praha : Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0347-1.

PLÚTARCHOS. *Quaestiones convivales* III, 1; p. 644f. In TLG. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

POSPÍŠIL, Leopold. *Antropology of Law. A comparative Theory*. New Haven : HRAF Press, 1974, s. 8. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

RUT, Přemysl. *Příběh & Shakespeare*. 2., rozš. vyd. Praha : Akademie múzických umění, 2007. ISBN 978-80-7331-094-3.

SHIRKY, Clark. *Here Comes Everybody : The Power of Organizing without Organisations (Nyní přichází každý : Moc organizování bez organizací)*. New York : Penguin 2008. Cit. dle PIETRAŠ, Petr. Odsuneme svou paměť na internet? [online]. *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 30. října 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/magazin/recenze/osvobodi-nas-internet-od-vlastniho-mysleni>> [cit. 27. 8. 2013].

Scholia in Aristophanem. In Pacem. In TLG. Přel. Zdeněk Kratochvíl, nepublikováno.

SMIERS, Joost. Pryč s autorským právem! – Požehnání pro umělce, umění i společnost [online]. Přel. Ondřej Ditrych. *Glosy.info*, 24. května 2006. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/pryc-s-autorsky-m-pravem-pozehnani-pro-umelce-umeni-i-spolecnost/>> [cit. 7. 5. 2011].

SOKOL, Jan. *Etika a život : pokus o praktickou filosofii*. Praha : Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3.

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie : člověk jako osoba*. Vyd. 2. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

SRSTKA, Jiří. *Autorské právo v divadle*. Praha : Akademie múzických umění v Praze, 2006. ISBN 80-7331-066-X.

SRSTKA, Jiří. *Teze k profesorské přednášce*. [rukopis]. Nepublikováno.

TELEC, Ivo. *Tvůrčí práva duševního vlastnictví*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 1994, s. 72. ISBN 80-85765-11-X.

XENOFANÉS. *Fragmenty a testimonia* [online]. Vedlejší produkt projektů GAČR 401/07/0516 *Raná řecká filosofie a přírodověda* a GAČR P401/10/0520 *Raná řecká filosofie a přírodověda II*. Dostupné z WWW: <<http://www.fysis.cz/presokratici/xenofanes.htm>> [cit. 24. 8. 2013].

ZELINSKÝ, Miroslav (ed.). *Registr uměleckých výstupů*. Praha : Akademie múzických umění v Praze, 2012, s. 8–9.

Články a stati

Acta skončila... [online]. *Technet.cz*, 4. července 2012. Dostupné z WWW: <http://technet.idnes.cz/acta-skoncila-euoparlament-zamitl-actu-fdq-/sw_internet.aspx?c=A120704_132333_sw_internet_pka> [cit. 27. 8. 2013].

AUJEZDSKÝ, Josef. Elektronické knihy z pohledu právního [online]. *Lupa.cz*, 10. února 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/elektronicke-knihy-z-pohledu-pravniho/>> [cit. 18. 8. 2013].

Autorské právo neprospívá inovacím, jenom přiděluje další spory [online]. *Scienceworld*, 19. května 2003. Dostupné z WWW: <<http://www.scienceworld.cz/clovek/autorske-pravo-neprospiva-inovacim-jenom-pridelava-dalsi-spory-3035/>> [cit. 3. 5. 2013].

BARTHES, Roland. Smrt autora. *Aluze*. 2006, roč. 10, č. 3, s. 75. ISSN 1803-3784.

BARTOŠEK, Miroslav. *Digitální knihovny* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 2. Dostupné z WWW: <<http://www.ics.muni.cz/mba/dl-datakon01.pdf>> [cit. 23. 7. 2008].

BARTOŠEK, Miroslav. Open access – otevřený přístup k vědeckým informacím. Úvod do problematiky [online]. *Zpravodaj ÚVT MU*. 2009, roč. 20, č. 2, s. 1–7. ISSN 1212-0901. Dostupné z WWW: <<http://www.ics.muni.cz/bulletin/articles/628.html#zpet2.>> [cit. 8. 7. 2012].

BREWSTER, Daniel. The Paris Exposition and the Patent Laws. *Scientific Review*. 1866 (listopad), roč. 2, č. 8, s. 134–135, 139. Srov. *Scientific Review*. 1863 (září), roč. 1, č. 7, s. 106. ISSN 0034-6748. ISSN 1089-7623 [online].

ČÍŽEK, Jakub. Francouzský zákon HADOPI po dvou letech trestá [online]. *Živě*, Mladá fronta, 14. září 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.zive.cz/bleskovky/francouzsky-zakon-hadopi-po-dvou-letech-poprve-tresta/sc-4-a-165434/default.aspx>> [cit. 27. 8. 2013].

ČTK. Pirát nabízel tisíce filmů, napáchal škodu 122 milionů [online]. *Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje*, 22. června 2011. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/regiony/liberecky/clanek.phtml?id=704865>> [cit. 16. 1. 2012].

ECO, Umberto. Od internetu ke Gutenbergovi [online]. *Glosy.info*, 21. dubna 2005. Dostupné z WWW: <<http://glosy.info/texty/od-internetu-ke-gutenbergovi/>> [cit. 26. 8. 2013].

HANDL, Jan. Project Gutenberg – obdivuhodná elektronická knihovna [online]. *Lupa.cz*, server o českém internetu, 2004. Dostupné z WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/gutenberg-8211-obdivuhodna-elektronicka-knihovna/>> [cit. 8. 8. 2013].

HAVLOVÁ, Jaroslava. Plagiátorství. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014609&local_base=KTD> [cit. 24. 8. 2013].

CHECK HAYDEN, Erika. Open research casts doubt on arsenic life – Blog documenting quest to replicate finding could be taste of things to come [online]. *Nature*, 9. srpna 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.nature.com/news/2011/110809/full/news.2011.469.html>> [cit. 24. 8. 2013].

KAŇKA, Jan. E-kniha a její čtečka [on-line]. *SlideShare*, 27. dubna 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/JanKanka/e-kniha-a-jej-teka>> [cit. 25. 8. 2013].

LUNDIAKOVÁ, Hana. První výročí značky CC [online]. *A2*, 2010, č. 10. Dostupné z WWW: <<http://www.advojka.cz/archiv/2010/10/prvni-vyroci-znacky-cc>> [cit. 11. 12. 2010].

MACEK, Jakub. Nová média [online]. *Revue pro média*, 2002, č. 4. Dostupné z WWW: <http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/nova_media.htm> [cit. 17. 8. 2013].

MATUŠÍK, Zdeněk. Elektronické knihy v knihovnách z pohledu autorského práva [on-line]. *Bulletin SKIP*, 2010, č. 1. Dostupné z WWW: <http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull10_118.htm> [cit. 22. 3. 2011].

MIHULKA, Stanislav. Arzénoví mikrobi z jezera Mono [online]. *OSEL*, 3. prosince 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.osel.cz/index.php?clanek=5416>> [cit. 20. 8. 2012].

MOOS, Holger. *Krátká historie plagiátu – k debatě o Helene Hegemannové* [online]. Goethe institut, duben 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.goethe.de/ins/cz/pr/kul/duc/int/gei/cs5985604.htm>> [cit. 24. 8. 2013].

NANCE, Dale A. Foreword : Owing Ideas. Symposium Intellectual Property. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, vol. 13, no. 3, p. 757.

PALMER, Tom G. Are Patents and Copyrights Morally Justified? The Philosophy of Property Rights and Ideal Objects. Symposium Intellectual Property. *Harvard Journal of Law & Public Policy*, vol. 13, no. 3, p. 818.

PIETRAŠ, Petr. Pokus o pochopení projektu Google [online]. [Recenze knihy LEVY, Steven: *In the Plex : How Google Thinks, Works, and Shapes Our Lives*. New York : Simon & Schuster, 2011.] *Česká pozice – informace pro svobodné lidi*, 26. září 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskapozice.cz/magazin/recenze/pokus-o-pochopeni-projektu-google?page=0,1>> [cit. 20. 8. 2013].

PITHART, Petr. Třídní boj a ústavní zvyklosti [online]. *Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje*, 10. července 2013. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/komentare/clanek.phtml?id=784548>> [cit. 26. 8. 2013].

POSPIŠILÍKOVÁ, Věra; KAMRÁDKOVÁ, Kateřina. *EBooks on Demand – projekt evropské kooperace* [online]. NTK AKM a MZK. *SlideShare*, 6. prosince 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/katkak/akm-2010>> [cit. 11. 7. 2012].

-red.- Duševní vlastnictví [online]. *Váš průvodce právem – epravo.cz*, 17. dubna 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/dusevni-vlastnictvi-16458.html>> [cit. 21. 1. 2013]. ISSN 1213-189-X.

-red.- Hrozba svobodného internetu, dohoda ACTA, je vyjednána [online]. *Ditt.cz*, CD-R server, 18. listopadu 2010. Dostupné z WWW: <<http://diit.cz/clanek/hrozba-svobodneho-internetu-dohoda-acta-je-vyjednana>> [cit. 27. 8. 2013].

-red.- *Komise si láme hlavu s digitalizací chráněných děl* [online]. EurActiv.cz: Evropská unie – portál o EU, 31. srpna 2009. Dostupné z WWW: <www.euractiv.cz> [cit. 20. 8. 2013].

-red.- Likvidují piráti kulturu? Patří za mříže? Co vy na to?! [online]. *Aktuálně.cz*, 20. ledna 2012. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/komentare/clanek.phtml?id=728863>> [16. 1. 2012].

-red.- Maďarský prezident rezignoval. Kvůli opsané práci [online]. *Lidové noviny*, 2. dubna 2012. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/madarsky-prezident-rezignoval-kvuli-plagiatorstvi-fyn-/ln_zahranici.asp?c=A120402_133003_ln_zahranici_rka> [cit. 20. 4. 2012].

-red.- Národní knihovna ČR a e-knihy [online]. *e-Readers.cz*, 26. února 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.ereaders.cz/narodni-knihovna-cr-a-e-knihy/>> [cit. 19. 8. 2013].

-red.- Stáhnout film z internetu není krádež, míní šéf České pirátské strany [online]. Zpravodajský portál *iDnes.cz*, 26. srpna 2009. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/video-stahnout-film-z-internetu-neni-kradez-mini-sef-ceske-piratske-strany-1uw-/domaci.aspx?c=A090826_074402_domaci_lpo> [cit. 20. 8. 2013].

-red.- Zúčtování : odborné časopisy stojí před zásadní změnou. *Respekt*, 2012, roč. 23, č. 32 (4. srpna), s. 38–[39]. ISSN 0862-6545.

-red.- Žurnalista Zakaria na čas skončil v Time i CNN. Kvůli plagiátorství [on-line]. *Lidové noviny*, 11. srpna 2012. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/zurnalista-zakaria-skoncil-v-time-i-cnn-kvuli-plagiatorstvi-pr1-/ln-media.asp?c=A120811_082153_ln-media_spa> [cit. 11. 8. 2012].

SEMSCH, Eduard. S Vladimírem Pistoriusem o knihách na internetu [rozhovor; online]. *Respekt*, 12. září 2009. Dostupné z WWW: <http://respekt.ihned.cz/?m=authors&person%5Bid%5D=12900670&article%5Baut_id%5D=12900670> [cit. 24. 8. 2012].

SOKAL, Alan. A Physicist Experiment with Cultural Studies. *Lingua Franca*. 1996, č. 5–6.

SOKAL, Alan. Transgressing the Boundaries : Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity. In *Social Text*. North Carolina (USA) : Duke University Press, 1996, č. 1–2.

SOKOL, Jan. *Mrav, morálka a etika*. [přednáška]. Praha : FHS UK, 7. prosince 2009.

SOKOL, Jan. Život a transcendence podle Hanse Jonase. *Lidé města / Urban People*. 2005, roč. 7, č. 2(16). ISSN 1212-8112.

SRSTKA, Jiří. *Autorské právo a elektronické knihy* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/KISK/projekty-kisk>> [cit. 8. 5. 2011].

SRSTKA, Jiří. Milan Kundera by knihu v elektronické podobě za žádnou cenu nevydal [online]. *Topzine*. CzechNetMedia. Dostupné z WWW: <<http://www.topzine.cz/jiri-srstka-milan-kundera-by-knihu-v-elektronicke-podobě-za-zadnou-cenu-nevydal>> [cit. 18. 8. 2013].

SRSTKA, Jiří; TICHÝ, Zdeněk A. Nové technologie můžou podlomit základy autorského práva [online]. *Knihovna plus*, 2006, č. 1. Dostupné z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus61/srstka2.htm>> [cit. 8. 8. 2013].

STEHLÍKOVÁ, Eva. Sága shakespearovského překladatelství : recenze habilitační práce Pavla Drábka *České pokusy o Shakespeara. Divadelní revue*. Praha : Institut umění – Divadelní ústav, 2010, roč. 21, č. 3.

ŠÍMA, Josef. Intelektuální vlastnictví. Základ tržního řádu, nebo rafinovaná státní regulace? In *Terra Libera 2*. Praha : Liberální institut, 2001.

ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Obrana Google Books* [blog; online]. *Aktuálně.cz – Víte, co se právě děje*, 30. září 2009. Dostupné z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jovanka-sotolova.php?itemid=7677>> [cit. 23. 6. 2012].

TŘEŠŇÁK, Petr. Lišák Googe staví knihovnu. *Respekt*, 2009, č. 38 (13. září), s. 38. ISSN 0862-6545.

VESELÝ, Karel. *Youtube – Z noční můry vydavatelů se stal zlatý důl* [online]. *Aktuálně.cz – Datarama*, 16. června 2011. Dostupné z WWW: <<http://datarama.aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=703500>> [cit. 16. 1. 2012].

WILLIAMSOVÁ, Heidi L. I krátké duševní vlastnictví může mít vliv na inovace. [referát o výzkumu MIT; online]. *Scienceworld*, 29. dubna 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.scienceworld.cz/aktuality/i-kratke-dusevni-vlastnictvi-muze-mit-vliv-na-inovace/>> [cit. 3. 5. 2013].

WOLFE-SIMON, Felisa; et al. A Bacterium That Can Grow by Using Arsenic Instead of Phosphorus. *Science*, vol. 332, no. 6034, s. 1163–1166.

Další zdroje

AbART – informační systém [online]. Dostupné z WWW: <abart-full.artarchiv.cz> [cit. 2. 9. 2012].

Autorské právo neprospívá inovacím, jenom přiděluje další spory [online]. *Scienceworld*, 19. května 2003. Dostupné z WWW: <<http://www.scienceworld.cz/clovek/autorske-pravo-neprospiva-inovacim-jenom-privelava-dalsi-spory-3035/>> [cit. 3. 5. 2013].

Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému [online]. Konference FHS UK a VŠCHT Praha konaná 11. května 2012. Dostupné z WWW: <<https://cis.vscht.cz/video/>> [cit. 25. 2. 2013].

Blog Elise Redfieldové [online]. Field of Science, A Science Blog Network. Dostupné z WWW: <<http://rrresearch.fieldofscience.com/>> [cit. 20. 8. 2012].

CAPRA, Fritjof. *Příspěvek na konferenci Forum 2000 v Praze* [online]. Forum 2000, 16. října 2000. Dostupné z WWW: <<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2000/prepisy/dopoledni-zasedani-16--rijna/>> [cit. 24. 8. 2013].

CELBOVÁ, Ludmila. *Elektronická kniha*. In KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy – TDKIV [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003– . Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000866&local_base=KTD> [cit. 26. 8. 2013].

CÍSAŘOVSKÝ, Josef. *Nekonečná pouť Josefa Čapka* [film, 2010; online]. Dostupné z WWW: <http://www.josefcisarovsky.eu/ukazka_NpoutCZ.wmv> [cit. 17. 7. 2012].

Co se smí a nesmí při využívání obsahu na internetu. ČTK, Ringier Alex Springer, Centrum Holdings, Mediální skupina MAFRA, Economia.

Creative Commons [on-line]. Dostupné z WWW: <<http://www.creativecommons.cz/>> [cit. 2. 8. 2012].

Česká pirátská strana, webové stránky [online]. Dostupné z WWW: <www.pirati.cz> [cit. 28. 8. 2013].

Česká protipirátská unie, webové stránky [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.cpubfilm.cz/aktivity.html>> [cit. 27. 8. 2013].

DILIA, webové stránky [online]. Dostupné z WWW: <<http://dilia.cz/index.php/o-nas>> [cit. 8. 8. 2012].

DOČEKAL, Daniel. *Prezentace na Mezinárodním knižním veletrhu Svět knihy 2010* [online]. MKV Svět knihy 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/MedvidekPU/ebooks-elektronick-knihy-souasnost-a-boudoucnost-svt-knihy-201005>> [cit. 14. 7. 2012].

Free culture a CC – anotace výstavy [online]. Archiv výtvarného umění a DOX, 18. března–16. května 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.artarchiv.cz/aktuality/free-culture>> [cit. 2. 9. 2012].

Google Books, index světové literatury [online]. Dostupné z WWW: <<http://books.google.com/>> [cit. 12. 8. 2011].

GRUBER, Lukáš. *Úvod k licencím Creative Commons* [online]. Dostupné z WWW: <www.webarchiv.cz/files/dokumenty/konference/ivig08gruber.ppt> [cit. 19. 8. 2012].

Chtěl jsem s Juráčkem zabít Godarda kladivem [online]. Rozhovor Aleše Stuchlého s Janem Němcem, Radio Wawe, 21. srpna 2013. Dostupné z WWW: <<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2949220>> [cit. 22. 8. 2013].

Listina základních práv Evropské unie, čl. 17, odst. 2 [online]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303CS.01000101.htm>> [cit. 9. 8. 2012].

Metodický portál [online]. Dostupný z WWW: <www.rvp.cz> [cit. 2. 9. 2012].

Moravská zemská knihovna, webové stránky [online]. Pro knihovny / Nakladatelům, 29. dubna 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.mzk.cz/aktuality/narodni-knihovna-mzk-google-digitalizujeme-narodni-dedictvi>> [cit. 20. 8. 2013].

NK ČR. *Elektronická knihovna ebrary* [online]. Multioborová elektronická knihovna. Dostupné z WWW: <<http://www.nkp.cz/katalogy-a-db/licencovane-db/prehled-lic-zdroju/prehled-lic-zdroju/#ebrary>> [cit. 19. 8. 2013].

NK ČR. *Manuscriptorium* [online]. Evropská digitální knihovna rukopisů. Dostupné z WWW: <<http://www.manuscriptorium.com/?q=cs>> [cit. 18. 8. 2013].

NK ČR. *Projekt Národní digitální knihovna* [online]. Národní knihovna ČR – Portál Národní digitální knihovny, 2001–2013. Dostupné z WWW: <<http://www.ndk.cz/narodni-dk>> [cit. 19. 8. 2013].

Novela autorského zákona [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/cz/autorske-pravo/poslanecka-novela-autorskeho-zakona-c--156-2013-sb--184185/>> [cit. 16. 8. 2013].

OSN Praha [online]. [UNIC Praha, 2005]. OSN Praha : Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO). Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?i=127>> [cit. 8. 8. 2012].

PILÁTOVÁ, Markéta. Vítáte možnost publikovat knihy na internetu v digitální podobě? [anketa; online]. *Respekt – Respektstore*, 26. září 2010, aktualizace 18. prosince 2012. Dostupné z WWW: <<http://respekt.ihned.cz/c1-46573880-anketa-vitate-moznost-publikovat-knihy-na-internetu-v-digitalni-podobe>> [cit. 20. 8. 2013].

PINC, Zdeněk. *Hermeneutika a etika*. Přednáška na FHS UK, 19. prosince 2009.

Právní ochrana duševního vlastnictví [online]. Dostupné z WWW: <<http://projekt150.havel.cz/node/72.>> [cit. 15. 8. 2013].

RADA PRO VÝZKUM, VÝVOJ A INOVACE. *Hodnocení výsledků výzkumných organizací v roce 2012* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.isvav.cz/h12/organizationVoDetail.do;jsessionid=9E4E135CFE58263AD8E90887B6C6F4B2?rowId=VO>> [cit. 25. 2. 2013].

SlideShare [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.slideshare.net/bibliohelp.>> [cit. 15. 7. 2012].

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů práva autorského a práv s ním souvisejících v informační společnosti. Národní knihovna. 2001, roč. 12, č. 4, s. 273. ISSN 1212-5075.

SOKOL, Jan. *Svoboda a jednání*. Přednáška na FHS UK, 17. října 2009.

Svět knihy 2010 : Rosteme s knihou [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.svetknihy.cz/cz/menu/rosteme-s-knihou/>> [cit. 19. 8. 2012].

ŠPÁLA, Milan. *Zásady úspěšného publikování v odborném časopise na prahu 21. století*. Postgraduální kurz pro pracovníky UK, Praha, 8. prosince 2009.

TLG – Thesaurus linguae graecae [online]. University of California, Inwine. Dostupné z WWW: <<http://www.tlg.uci.edu/>> [cit. 18. 8. 20113].

VYSKOČIL, Ivan. *Autorská tvorba nablízko*. [účast v pořadu, záznam autorky práce]. Divadlo Inspirace, 2. února 2011.

Wikipedie, heslo *Autorské právo* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Autorsk%C3%A9_pr%C3%A1vo> [cit. 19. 8. 2012].

Wikipedie, heslo *Gaius* [online]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Gaius>> [cit. 20. 7. 2012].

Wikipedie, heslo *Knihtisk* [online]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Knihtisk>> [cit. 20. 7. 2012].

Wikipedie, heslo *Law* [online]. Dostupné z WWW: <<http://simple.wikipedia.org/wiki/Law>> [cit. 22. 7. 2012]. Cit. dle SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo : esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 242. ISBN 978-80-7380-066-6 (brož.).

Wikipedie, heslo *Patent* [online]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Patent>> [cit. 8. 8. 2012].

Wikipedie, heslo *Světová organizace duševního vlastnictví* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Btov%C3%A1_organizace_du%C5%A1evn%C3%ADho_vlastnictv%C3%AD> [cit. 13. 4. 2012].

Wikipedie, heslo *Užitný vzor* [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/U%C5%BEitn%C3%BD_vzor> [cit. 15. 8. 2013].

Zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje). Viz Rada pro výzkum, vývoj a inovace [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=986>> [cit. 21. 1. 2013].

Zákon č. 156/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění

pozdějších předpisů. Sbírka zákonů ČR, ročník 2013, 21. června 2013. Dostupné z WWW: <<http://www.mkcr.cz/assets/autorske-pravo/sb0070-2013-s1a3.pdf>> [cit. 30. 8. 2013].

Zápis ze schůze Umělecké rady AMU dne 14. června 2012 [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.amu.cz/cs/uredni-deska/uredni-deska-rektoratu-amu/zapisy-umelecke-rady/rok-2012/zapis-ze-schuze-umelecke-rady-amu-ze-dne-14.-6.-2012>> [cit. 5. 7. 2012].

ZLATUŠKA, Jiří. Svár mezi autorem a ochranou : příspěvek na konferenci FHS UK a VŠCHT Praha *Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému* konané 11. května 2012 [online]. Dostupné z WWW: <<https://cis.vscht.cz/video/>> [cit. 25. 2. 2013].

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Licenční smlouva – vysokoškolské nakladatelství CZ	263
Příloha č. 2: Licenční smlouva – vysokoškolské nakladatelství GB (Cambridge)	267
Příloha č. 3: Rozdělování odměn dle AZ – DILIA	285
Příloha č. 4: Rozhovor s ředitelem DILIA prof. Jiřím Srstkou	286
Příloha č. 5: Článek o konferenci <i>Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu ...</i> v časopisu <i>Ikaros</i>	298
Příloha č. 6: Smlouva o vytvoření a užití díla – vzor	310
Příloha č. 7: Smlouva o dílo – konkrétní případ	311
Příloha č. 8: Co se smí a nesmí při využívání obsahu na internetu – kodex ČTK	312
Příloha č. 9: Příklad plagiátu	315
Příloha č. 10: Veřejná debata na téma „Likvidují piráti kulturu?“	317
Příloha č. 11: DVD. Elektronická publikace <i>Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému</i>	

Příloha č. 1

Ukázkový dokument

Licenční smlouva nakladatelská

1. Autor: .....

.....

.....

2. Nabyvatel: **Vysoká škola chemicko-technologická v Praze**

Technická 5

166 28 Praha 6

zastoupená: **Ing. Xxx yyy – kvestorka**

Strany se dohodly takto:

Čl. I.

Prohlášení a sliby odškodnění

1.1 Strany si vzájemně prohlašují, že jejich volnost uzavřít tuto smlouvu není vyloučena ani omezena.

1.2 Strany si vzájemně slibují odškodnění za škodu, která jim vznikne z nesprávnosti tohoto prohlášení.

Čl. II.

Předmět smlouvy

2.1 Předmětem smlouvy je zpřístupnění díla veřejnosti rozšiřováním jeho rozmnoženin (vydání díla).

Ukázkový dokument

Čl. III.

Dílo

3.1 Stav existence díla: .....

3.2 pro případ, že jde o dílo budoucí spoluautoři přijímají společný závazek k jeho společnému

vytvoření na objednávku nabyvatele.

3.3 Název díla: .....

3.4 Nadnázev díla: .....

3.5 Podnázev díla: .....

3.6 Označení autora, pod nímž musí být dílo uváděno na veřejnost a které musí být na rozmnoženinách zřetelně uvedeno, a to na všech obvyklých místech:

3.7 Vnímatelné vyjádření díla: písmem, elektronicky – verze 0

3.8 Jazyk díla: **český jazyk**

3.9 Účel určení díla: **skriptum**

3.10 Stav zveřejnění díla: ..... **vydání**

3.11 Stát a rok již uskutečněného prvního vydání nebo jiného zveřejnění díla:

3.12 Jiná specifikace díla: ---

Čl. IV.

Výhradní licence k rozmnožování a rozšiřování

4.1 Autor (spoluautoři) uděluje nabyvateli výhradní licenci k rozmnožování díla (dále jen „licence“) formou rozmnoženin: **tiskových a elektronických (CD), síť internet**

4.2 Bližší specifikace rozmnoženin: .....

4.3 Licence zahrnuje též výhradní licenci k rozšiřování takto zhotovených rozmnoženin díla v jeho hmotné podobě.

4.4 Rozsah licence je vymezen:

4.5 území: neomezeně

4.6 dobu: neomezeně

4.7 množství rozmnoženin (náklad díla) v počtu kusů: ..... **kusů**

4.8 jinou skutečnost, a to až:

Ukázkový dokument

4.9 Autor (spoluautoři) uděluje nabyvateli licenci k užití díla v jeho podobě (znění):

4.10 původní: český jazyk, v elektronické podobě .....

4.11 přeložené z jazyka: .....

4.12 do jazyka: .....

4.13 jinak tvořivě zpracované (přetvořené do jiné podoby), a to:

4.14 upravené nebo jinak změněné, a to: .....

4.15 zařazené do díla souborného, a to: .....

4.16 spojené s dílem jiným, a to: .....

4.17 Pro případ užití díla v jiné než původní podobě je podkladem užití díla v takové jiné podobě toto již uskutečněné vydání nebo jiné zveřejnění díla:

4.18 Rozšiřování rozmnoženin díla je vydáním díla v pořadí: .....

Čl. V.

Neprodejné rozmnoženiny

5.1 Rozmnoženiny díla pro nabyvatele v počtu kusů: .....

5.2 Rozmnoženiny díla pro spoluautory v počtu kusů: .....

5.3 Lhůta odevzdání: .....

5.4 Způsob odevzdání: **osobně**

5.5 Místo odevzdání: **VŠCHT Praha - vydavatelství**

5.6 Neprodejné rozmnoženiny díla, včetně povinných rozmnoženin díla v zákonném množství,

jsou-li zákonem stanoveny, nejsou zahrnuty do nákladu díla.

Čl. VI.

Využití licence

6.1 Nabyvatel je povinen rozšiřovat rozmnoženiny díla všemi obvyklými způsoby.

Ukázkový dokument

Čl. VII.

Odměna

7.1 Za udělení licence náleží autorovi (spoluautorům) společná odměna

7.2 ..... **Kč** (..... **koruny české**)

7.3 Lhůta platby: .....

7.4 Způsob platby: .....

7.5 Místo platby: **VŠCHT Praha**

7.6 Záloha odměny: .....

7.7 Pro případ sjednání odměny v závislosti na výnosech z využití licence je nabyvatel povinen poskytnout spoluautorům pravidelná vyúčtování odměny v těchto časových obdobích: ---

7.8 Pro případ, že jde o dílo budoucí, které má být spoluautory společně vytvořeno na objednávku nabyvatele, zahrnuje odměna za udělení licence též odměnu (cenu) za vytvoření díla.

Čl. VIII.

Odevzdání díla

8.1 Spoluautoři jsou povinni řádně a včas odevzdat nabyvateli dokončené dílo, prosté autorskoprávních nebo jiných právních vad, jakož i prosté jakýchkoli jiných vad, například

vad formálních nebo obsahových (věcných vad), a to trvale hmotně zachycené na tomto nosiči - **CD**, který musí být bez vad a který nabyvatel bezúplatně nabývá do svého vlastnictví.

8.2 Autoři se zavazují odevzdat toto dílo v jazykovém stavu odpovídajícím obecně uznávaným

pravidlům jazyka, jímž je dílo vyjádřeno.

8.3 Lhůta odevzdání: .....

8.4 Způsob odevzdání: **osobně**

8.5 Místo odevzdání: **VŠCHT Praha - vydavatelství**

Ukázkový dokument

Čl. IX.

Výhrada autorského práva

9.1 Nabyvatel je povinen opatřit rozmnoženiny díla na obvyklém místě výhradou autorského práva obsahující značku C v kruhu, údaj o nositeli autorského práva, který je oprávněn vykonávat autorské právo k dílu, a o roku zveřejnění díla. Tato výhrada musí znít takto: ©.....

Čl. X.

Zvláštní ujednání

10.1 Pro případ, že jde o dílo budoucí, které má být spoluautory společně vytvořeno na objednávku nabyvatele, jsou spoluautoři povinni dbát redakčních pokynů nabyvatele, které se týkají formální úpravy díla.

10.2 Jiná zvláštní ujednání: ---

Čl. XI.

Závěrečná ujednání

11.1 Ve věcech neupravených touto smlouvou se právní vztah mezi stranami řídí zejména zákonem č. 121/2000 Sb., ve znění zákona č. 81/2005 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorským zákonem).

11.2 Počet vzájemně souhlasných stejnopisů smlouvy: **2**

11.3 Každá strana potvrzuje převzetí tohoto počtu stejnopisů smlouvy: **1**

PŘÍLOHY: ---

V Praze dne: V Praze dne:

Autor: Nabyvatel:

Personal Details

You can also amend your details using AuthorNet (<https://authornet.cambridge.org>)

Current details	New details
Name: X. Y.	
Address: Philosophy & Religious Studies Charles University in Prague Nam. J. Palacha 2 116 38 Praha I Czech Republic	
Email:	
Tel:	
Fax:	
Salutation: X. Y.	
Royalties account: 0105243	
AuthorNet PIN: 571878	
Payment method: Sterling cheque	I would prefer to be paid by (please tick): ☐ £ cheque ☐ BACS bank transfer* ☐ US\$ cheque ☐ A\$ cheque <small>*UK bank accounts only. If ticked, please provide bank account details below</small>
Bank name:	
Sort code:	
Account:	
Roll no.:	

Signed: ..... **Date (dd-mm-yy):** .....

Please return this form to: Cambridge University Press, Royalties Department, The Edinburgh Building, Shaftesbury Road, Cambridge, CB2 8RU, United Kingdom.

Taxation Issues

UK Residents

UK VAT Cambridge University Press operates a VAT self-billing scheme. If you are UK VAT-registered and want to participate in this scheme, please contact the Royalties Department for an Annual VAT Self-Billing Agreement.

All Residents Outside the UK

UK Income Tax If you are resident outside the UK, Cambridge University Press is obliged to deduct 20% UK income tax from royalties earned on sales made in the UK, unless you have been granted tax relief under the terms of a double taxation treaty determined by the UK's HM Revenue & Customs. Further information is available from the HM Revenue & Customs Centre for Non-Residents (see *Useful Contacts*)

Australian Residents

Australian Withholding Tax If you are resident in Australia we are obliged by the Australian Tax Office to deduct 46.5% Withholding tax from all royalty earnings, unless you have provided us with your Australian Business Number ('ABN') or have declared yourself a hobbyist (see below).

Australian Business Number ('ABN') An ABN is normally obtainable from the Australian Tax Office. Please contact them directly for further information. Their web address is given on the *Useful Contacts* page of this Welcome Pack.

Goods & Services Tax ('GST') If you hold an ABN, you may also need to register for GST. Please contact the Australian Tax Office for more information. If you are GST registered, Cambridge University Press will add 10% GST to any royalty payments made.

Hobbyist Declaration If you do not profit financially from your work you may be eligible to declare yourself a hobbyist. Please see *Statement by a Supplier* form enclosed (you may also download a copy - see *Useful Contacts*).

Note: Although some of the above may not currently apply to you, you should consider their implications if you change your country of residency.

Useful Contacts

Royalties Department - General

Hilary Mead

Tel. +44 (0)1223 325866

Email hmead@cambridge.org

Tanja van Riesen

Tel. +44(0)1223 325797

Email tvanriesen@cambridge.org

Christopher Stevens

Tel. +44 (0)1223 326119

Email cstevens@cambridge.org

Andy Stock

Tel. +44 (0)1223 325869

Email astock@cambridge.org

Sarah Acum

Tel. +44 (0)1223 325919

Email sacum@cambridge.org

Royalties Department - Rights

Oana Borthwick

Tel. +44 (0)1223 326051

Email oborthwick@cambridge.org

Beata Kujawska

Tel. +44 (0)1223 325979

Email bkujawska@cambridge.org

Cambridge University Press

<http://www.cambridge.org> (Cambridge home page)

<https://authornet.cambridge.org> (Cambridge AuthorNet)

Tax and VAT Websites

<http://www.hmrc.gov.uk/cnr> (HM Revenue & Customs: Centre for Non-Residents)

<http://www.ato.gov.au> (Australian Tax Office)

<http://www.irs.gov> (U.S. Tax Office)

Downloads

<http://ato.gov.au/content/downloads/nat3346.pdf> (*Statement by a Supplier* form (Australian residents only))

AuthorNet: Information for Authors

A dedicated, secure website for Cambridge authors

AuthorNet is a secure website to allow Cambridge authors to:

- Order online. You are entitled to 40% off your own titles, 30% off any other Cambridge titles, and 20% off journal subscriptions;
- Inform the Royalties Department of changes to your address or bank account;
- Update your biographical data;
- Access information about all stages of the production process, from production to publication;
- View contacts and other information for new and existing Cambridge authors.

To access AuthorNet, go to <https://authornet.cambridge.org>. You will initially need your Royalties account number and AuthorNet PIN:

Royalties account number: 0105243

AuthorNet PIN: 571878

To register on the AuthorNet site

You will need to visit the AuthorNet website and register as a first-time user using your account number and PIN. For security, you will then create a password and memorable date, which you will need to enter each time you log on.

To change your Royalties correspondence address

You can use AuthorNet to advise us of changes to your name, address, affiliation, email address, telephone number and fax number. Please allow two working days for such changes to be processed. The UK tax rate applied to your royalties is dependent on your country of residence. If you move country your tax rate may change (see *Taxation Issues*).

To change your bank details

You can also use AuthorNet to advise us of a change in your UK bank details.

Royalties Schedule

April

Your royalty earnings are calculated based on royalty sales made during the previous calendar year. A royalty payment will not be made to you if the amount due is below £50.00, but will be carried forward to the following year.

Unless all of your titles are out of print, a statement will be sent to you, along with a payment if applicable. Your statement and payment should reach you by 30th April, but please allow a further seven days for any postage delays before contacting us.

October

An interim calculation of royalties takes place, based on sales made during the first six months of the calendar year. A payment is only issued in October if your net royalty earnings exceed £250 (or its currency equivalent). If you qualify for an interim payment, it should reach you on 20th October. A statement is not issued with an interim payment unless we are obliged to do so for tax reasons. A remittance advice will always accompany any payment made.

Advances and Subsidiary Rights

These will be paid throughout the year as they fall due, according to your contractual agreement.

CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS

The Edinburgh Building
Shaftesbury Road
Cambridge CB2 8RU, UK

www.cambridge.org

Telephone +44 (0)1223 312393

Fax +44 (0)1223 315052

Email information@cambridge.org

X. Y.
Philosophy & Religious Studies
Charles University in Prague
Nam. J. Palacha 2
116 38 Praha 1
Czech Republic

26 August 2009

Dear X. Y.

Royalties account number: 0105243
AuthorNet PIN: 571878

Please find enclosed your Welcome Pack from the Royalties Department relating to the financial arrangements for the payment of your royalties.

The Royalties Department is responsible for ensuring that your royalties are paid promptly and accurately, and it is therefore essential that we hold your correct details. When contacting us, you will be asked to provide your seven-digit Royalties account number (see above) to allow us to identify your records accurately.

We would also like to take this opportunity to introduce you to AuthorNet, our author-dedicated website. There is an increasing number of services available to you, including placing discounted orders, amending your contact details, and a page of frequently-asked questions. To use AuthorNet you will need your Royalties account number and AuthorNet PIN (see above). Further details are enclosed.

We hope that you find this Welcome Pack useful and informative. If any of your personal details are incorrect, it is imperative that you inform us immediately (see *Personal Details* form) to avoid any delay in your royalty payments. Any information we record is treated confidentially.

Yours sincerely

Hilary Mead
Royalties Manager

Email: royalties@cambridge.org

1584 • 2009

425 YEARS OF CAMBRIDGE
PRINTING AND PUBLISHING

Statement of Royalties

from 1 January 2010 to 31 December 2010
date and tax point 30 April 2011
tax year 2011
account number 0105243
PIN 571878

our VAT number GB 823 8476 09

X. Y.
Philosophy & Religious Studies
Charles University in Prague
Nam. J. Palacha 2
116 38 Praha I
Czech Republic

CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS

Royalties Department
The Edinburgh Building
Shaftesbury Road
Cambridge CB2 8RU, UK

www.cambridge.org
www.authormet.cambridge.org

Fax +44 (0)1223 326088
Email royalties@cambridge.org

...

title Proclus

ISBN 9780521761482
author X. Y.
this SBN is not yet published

format
Hardback

UK
publication

current
UK price

US
publication

current
US price

royalty rates

3.0% to 500

6.0% thereafter

Statement of Royalties

CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS

from 1 January 2010 **to** 31 December 2010

date and tax point 30 April 2011

tax year 2011

account number 0105243

PIN 571878

our VAT number GB 823 8476 09

X. Y.
Philosophy & Religious Studies
Charles University in Prague
Nam. J. Palacha 2
116 38 Praha I
Czech Republic

Royalties Department
The Edinburgh Building
Shaftesbury Road
Cambridge CB2 8RU, UK

www.cambridge.org
www.authornet.cambridge.org

Fax +44 (0)1223 326088
Email royalties@cambridge.org

Dear X. Y.

We are pleased to enclose your statement of royalties for the period 1 January to 31 December 2010 together with an explanatory glossary.

As a Cambridge author, you are able to order all Cambridge books with up to 40% author's discount. This can be done online by registering on the secure area on AuthorNet at http://authornet.cambridge.org/register_1.asp using your account number and PIN which you will find at the top of your royalty statement. This will allow you to choose your own password and memorable date for future access.

A comprehensive list of frequently asked questions and a contact directory for the Royalties Department can be found at <http://authornet.cambridge.org/information/royalties/>

If you require any further information, the Royalties team in Cambridge will be happy to help.

Yours sincerely

Hilary Mead
Royalties Manager

Memorandum of Agreement

BETWEEN the Syndicate of the Press of the University of Cambridge (hereinafter referred to as 'the Syndicate') on behalf of the Chancellor, Masters and Scholars of the University of Cambridge of the one part and

Dr X. Y.
Institute of Philosophy and Religious Studies
Charles University in Prague
Nam. J. Palacha 2
116 38 Praha I
Czech Republic

hereinafter called 'the Author', which expression shall where the context permits include the Author's legal personal representatives heirs and assigns, of the other part. In the case of joint or multiple authorship, the word 'Author' is used collectively and the signing authors each have equal rights (subject to clause 15(c) hereof) and responsibilities under this Agreement.

IT IS MUTUALLY AGREED between the parties hereto as follows:

Description of the Work

1. The Author is to write, is writing, or has written a work, as detailed in the Schedule attached to and forming part of this Agreement, provisionally entitled:

Proclus: An Introduction

(hereinafter called 'the Work').

Production and publication

2. (a) The Syndicate shall at its own risk and expense produce the Work and publish it throughout the world within a reasonable time of delivery and acceptance of the final typescript of the Work by the Syndicate unless prevented by circumstances beyond its control. The Syndicate shall have entire control of such production and publication in all forms and media. The paper, printing, binding, design, jacket and/or cover, the manner and extent of publicity and promotion in print and electronically, the number and distribution of free copies and the price and terms of sale of the first and of any subsequent edition shall be in the Syndicate's sole discretion.

(b) Notwithstanding 2 (a) above, publication of the Work by the Syndicate is subject to the Syndicate's approval of the final typescript.

Grant of rights

3. (a) In consideration of and subject to the terms, conditions and payments set forth in this Agreement the Author hereby grants to the Syndicate for the legal term of copyright and any extensions thereof the sole and exclusive right and licence to produce and publish and itself further to license the production and publication of the Work or any adaptation or any abridgement of the Work in all forms and media and in all languages throughout the world together with the sole and exclusive right to lease to others those volume and subsidiary rights specified in clause 11 hereof. Copyright in the Work shall remain the property of the Author and the copyright notice to be printed on every copy of the Work shall be in his/her name.
- (b) The Author hereby asserts his/her moral right always to be identified as the author of the Work in accordance with the provisions of the UK Copyright, Designs and Patents Act 1988.

Delivery

4. (a) The Author shall deliver the Work, which shall be prepared to a standard acceptable to the Syndicate and shall conform to the specification set out in the Schedule hereto, by the date(s) specified therein complete and ready for production.
- (b) In the event of the Author failing to fulfil the requirements of clause 4(a) hereof the Syndicate and the Author shall attempt to agree upon another date as final delivery date. In the event of the Syndicate and the Author failing so to agree or in the event of the Author failing to deliver the Work complete and ready for production by an agreed final delivery date, the Syndicate may decline to publish the Work. If the Syndicate does so decline this Agreement shall automatically terminate.

Permissions

5. (a) On or before delivery of the final typescript of the Work the Author shall provide the Syndicate with such written permissions as are required to make use of any textual or illustrative material that is to be included in the Work and of which the copyright is not the Author's, and the Syndicate undertakes to assist and advise the Author in this task.
- (b) All fees charged for such usage shall be paid by the Author. The Syndicate shall itself be entitled but not required to obtain all or any necessary permissions and to deduct from any moneys due to the Author such sums as may have been paid by it but which are by virtue of this clause 5 the responsibility of the Author.
- (c) Notwithstanding 5(b) above, the Syndicate shall bear the cost of any necessary fees (up to a maximum of £150) for permission to reproduce the image for the jacket/cover.

Production programme and proof correction

6. (a) As soon as practicable after delivery by the Author in accordance with clause 4 above the Syndicate in consultation with the Author shall prepare a programme for the production and publication of the Work. The Author and the Syndicate shall use

their best endeavours to perform the tasks thereby allocated to each within the periods specified therein. The Author is responsible for proofreading and shall show due diligence in checking the proofs (text and artwork) of the Work.

(b) The only changes made by the Author to the proofs of the Work shall be those necessary to correct errors made by the printer, publisher and any independent illustrator.

Index

7. An index shall be supplied by the Author or, if the Author so requests, by the Syndicate at the Author's expense.

Loss or damage

8. In the absence of negligence on its part or on the part of its employees the Syndicate shall not be responsible for any loss or damage to the original typescript of the Work or to copies thereof or to any illustrations or other materials supplied by the Author while they are in its custody, in transit, or in course of production. The Syndicate's responsibility shall not in any event extend beyond the reasonable cost of replacing any lost or damaged materials. The Author agrees to retain an additional copy of all materials prepared by the Author.

Royalties

9. During the legal period of copyright the Syndicate shall pay to the Author:

Hardback edition a royalty of 3% of the Syndicate's receipts from copies sold, rising to 6% after the sale of the first 500 copies.

Paperback edition (if published) a royalty of 10% of the Syndicate's receipts from all copies sold.

Electronic edition including electronic copies sold direct or via aggregator or subscription services (where applicable) a royalty of 15% of the Syndicate's receipts from all sales.

In the event of a Low-price Market Reprint of the Work, royalties shall be payable at half the lowest of the rates specified above for each edition, and sales of the said Reprint shall not contribute to the attainment of any higher rate(s).

"Low-price Market Reprints" are defined as copies of the Work reprinted under a separate ISBN for sale on a territory-restricted, high-volume basis at a special low price or high discount to generate new markets for the Work that would not otherwise have been reachable, and includes reprints undertaken for student markets and school adoptions outside our primary sales areas.

10. No royalties shall be paid in respect of the following:
  - (a) copies of the Work presented to the Author, or to others, or to the press;
  - (b) copies of the Work destroyed by fire, water, general hostilities, in transit or otherwise;
  - (c) copies of the Work sold at or below cost of production.

Volume and subsidiary rights

11. During the legal period of copyright the Syndicate shall use its best endeavours to obtain revenue from the sale of volume and subsidiary rights in the Work in all forms and media. The negotiation of and final agreement to terms of exploitation of volume and subsidiary rights shall be in the control of the Syndicate who shall not lease the rights under (a) and (c) below without first obtaining the approval of the Author, which shall not be unreasonably withheld and which shall be deemed to have been given if no reply has been received by the Syndicate within four weeks of the date of despatch to the Author of the request therefor.

The Syndicate shall pay the Author the following percentages of all moneys received by it in respect of the leasing of the following subsidiary rights:

- (a) (i) First Serial (the right to publish one or more extracts from the Work in successive issues of a periodical or newspaper beginning before publication of the Syndicate's first edition of the Work) 75%
  - (ii) Second (and subsequent) Serial (the right to publish one or more extracts from the Work in successive issues of a periodical or newspaper beginning at or following publication of the Syndicate's first edition of the Work) 75%
  - (iii) Dramatisation/Documentary 75%
  - (iv) Film 75%
  - (v) Single-Voice Readings 50%
  - (vi) Translation 50%
  - (vii) Anthology 50%
  - (viii) Digest (the right to publish an abridgement or condensation of the Work) 50%
  - (ix) Single Issue (the right to publish the complete Work in a single issue of a journal, periodical or newspaper) 50%
  - (x) Mechanical Reproduction (the right to reproduce the Work by mechanical means in audio or video or a combination of both except in so far as such reproduction is covered by (iv) hereof) 50%
- (b) (i) Quotation and Extract 50%
  - (ii) Reprographic Reproduction 50%

The Author understands that works published by the Syndicate are included under the terms of this Agreement in the non-exclusive licensing schemes operated by such Reproduction Rights Organisations as the Copyright Licensing Agency (UK), the Copyright Clearance Center (USA) and the Copyright Agency Limited (Australia) and that any payments due to the Author for the copying of the Work under the said schemes shall be made in accordance with the licence terms then prevailing.

- (c) (i) Any book club, reprint or adapted edition published in the English language by another publisher under licence from the Syndicate for a royalty payment 50% of the Syndicate's receipts from such royalties
- (ii) Any book club, reprint or adapted edition manufactured by the Syndicate and sold to the licensee at a royalty-inclusive price 10% of the Syndicate's receipts from such sales

(d) The Author understands that the Syndicate may grant permission without charge to reproduce the Work in Braille, large type or other format provided such use is solely for the visually impaired and on a non-profit basis.

Author's copies

12. (a) The Author shall receive six free copies of the hardback edition of the Work and six free copies of any paperback edition. Further copies for personal use (but not for resale) may be bought by the Author as follows: from the Syndicate's Americas Branch at a discount of 40% off the American list price where the Author lives in America; from the Syndicate's Australia Branch at a discount of 40% off the Australian list price where the Author lives in Australia or New Zealand; from the Syndicate's Asia Branch at a discount of 40% off the Asian list price where the Author lives in Asia; from the Syndicate's office in Cambridge, England at a discount of 40% off the UK list price where the Author lives in any other part of the world.
- (b) The Author shall be entitled to buy copies of any other work published by the Syndicate for personal use (but not for resale) from the relevant Branch as provided under (a) above at the Branch's author discount terms prevailing at the time.

New edition

13. (a) Where the Syndicate decides that there should be a new edition of the Work, the Author shall, if the Author so desires, revise the Work accordingly to an agreed extent and by an agreed date.
- (b) Where the Author is responsible for revising the Work the resultant new edition shall be subject to a new contract.
- (c) In the event that the Author is unwilling or unable to revise the Work, the Syndicate shall be at liberty, in consultation with the Author, to commission a third party to do so. Royalties paid to the Author on the resultant new edition shall be determined at the time by the Syndicate in the light of the extent to which it differs from the Work.

Derivative editions

14. The Author understands that the Syndicate may publish derivative editions of the Work under its own imprint or jointly branded with another company, such as an adaptation or a bilingualization or localization of all or part of the Work to exploit the needs of a particular regional market, working where appropriate with a local company. The Syndicate shall be at liberty, in consultation with the Author, to commission a third party (including where appropriate a local company) to undertake the work of adapting or bilingualizing or localizing. Financial terms to the Author on the derivative edition shall be reasonably determined at the time by the Syndicate in light of the business-model for the derivative edition and the extent to which it differs from the Work.

Accounting

15. (a) An account shall be taken annually of all sums due to the Author under the terms of this Agreement in each year up to 31 December and the amount due accordingly shall be paid to the Author by the May next following. The Syndicate shall deduct

from the said account any moneys advanced to the Author by the Syndicate but not yet earned, including but not limited to royalty advances and fees and any royalties previously accounted to the Author on the Work but not due in consequence of copies of the Work being returned unsold or otherwise.

(b) In addition to (a) above an account shall be taken of royalties due to the Author at 30 June of each year from sales of the Work made from the beginning of the year and from sales from the beginning of the year of any other work or works which the Syndicate has published or is to publish under another agreement or other agreements with the Author. If the total royalty due at 30 June (that is the total royalty due to the Author from the beginning of the year to 30 June from sales of the Syndicate's edition of the Work and sales of the Syndicate's edition of any other relevant work or works) exceeds £250/US\$400/AUS\$400 then the said total royalty shall be paid to the Author by the November of that year as an advance on the moneys to be paid to the Author by the May of the following year under (a) above.

(c) In any year in which the sum calculated to be due is less than £50, an account shall be rendered but no payment shall be made to the Author unless expressly demanded and the sum shall be carried forward to the next accounting date.

(d) The Author or his/her duly authorised representative shall have the right to inspect the books of account of the Syndicate relating to the Work by appointment during the usual business hours and the Syndicate shall be responsible for paying all reasonable costs of such inspection if any error is found whose rectification shall result in an advantage to the Author of more than £50 or 1% of the amount due to the Author in respect of the last preceding accounting period whichever is the higher.

(e) *The Author directs that all royalties and other income of whatever nature due under this Agreement shall be paid as follows:

* Relevant only in the case of joint or multiple authorship to indicate division of income or if the payee is other than the Author.

Warranty and indemnity

16. The Author hereby warrants to the Syndicate, its licensees, printers and distributors that the Work is original to him/her; has not been previously published in book form; contains nothing that is in any way an infringement of any existing copyright or licence, or duty of confidentiality, or duty to respect privacy, or any other right of any person or party whatsoever; contains nothing libellous or unlawful; that all statements contained therein purporting to be facts are true and that any recipe, formula, instruction or equivalent contained therein will not, if followed accurately, cause any injury or damage to the user; that s/he has full power to make this agreement; and that s/he will indemnify and keep the Syndicate indemnified against any loss, injury or damage (including any legal costs and disbursements paid by the Syndicate to compromise or settle any claim) occasioned to the Syndicate in consequence of any breach of this warranty.

If in the absolute discretion of the Syndicate the Work may be considered actionable in law, the Syndicate reserves the right to decline to publish the Work or to alter, or to insist that the Author alter, the text of the Work as it deems appropriate for the purpose of modifying or removing any passage which may be considered so actionable, but any such alteration shall be without prejudice to and shall not affect the Author's liability under this warranty and indemnity.

All warranties and indemnities herein contained shall survive the termination of this Agreement.

Copyright infringement

17. It is agreed that if the Syndicate considers that the copyright in the Work has been or is likely to be infringed it shall on giving notice to the Author of such infringement be at liberty to take such steps as it may consider necessary for dealing with the matter and if it desires to take proceedings it shall, on giving the Author an undertaking in writing to pay all costs and expenses and to indemnify the Author against all liability for costs, be entitled to use the Author's name as a party to such proceedings, but at the same time to control, settle or compromise as it sees fit. The Syndicate shall further be entitled to take urgent proceedings in its own sole name for interlocutory relief without prior notice to the Author. Any profits or damages which may be received in respect of any infringement of copyright shall after deduction of all costs and expenses be divided equally between the Author and the Syndicate.

Remaindering

18. (a) The Syndicate shall have the power at its discretion to dispose of by sale (at the best obtainable price) or otherwise the residue or part of the residue of any edition after not less than two years from first publication. In respect of copies disposed of by sale at a price greater than cost the Author shall be entitled to receive a royalty on the Syndicate's receipts as specified in clause 9 hereof.
- (b) Where said residue or a significant part of the residue of any edition in the Syndicate's principal warehouse is to be disposed of by sale the Syndicate shall give the Author the option of purchasing some or all of such stock at the said best obtainable price, such option to be deemed to have been complied with by the Syndicate four weeks after it has given notice in writing to the Author containing an offer of said stock and to have been refused by the Author in the absence of notice in writing received by the Syndicate within the said period accepting such offer.

Option on next work

19. The Syndicate shall have the first opportunity to read and consider for publication the Author's next full-length work of non-fiction suitable for publication in volume form. If no terms shall have been agreed in writing between the Author and the Syndicate for the publication of such a work within twelve weeks of the submission to the Syndicate by the Author of a full and detailed outline of the work (or, at the Author's discretion, of an outline plus a sample chapter or chapters, or a full typescript) the Author shall be at liberty to enter into a publishing agreement with another publisher. If terms for publication by the Syndicate are agreed within the specified period, then the work shall be the subject of a new publishing agreement between the Author and the Syndicate.

Termination

20. (a) Either party may terminate this Agreement forthwith by notice in writing if there is a material or persistent breach by the other party of any term of this Agreement, which is not capable of remedy, or if it is capable of remedy has not been remedied within 30 days of the service of written notice to the defaulting party specifying the breach and requiring it to be remedied.
- (b) Neither party shall be liable for any failure in performance of this Agreement which is caused by circumstances beyond either party's reasonable control. If this Agreement cannot be performed or its obligations fulfilled for any reason beyond

either party's reasonable control for a continuous period of 3 months then either party may, at its discretion, terminate this Agreement by notice in writing at the end of this period.

(c) Termination of the Agreement shall not affect such of its provisions as are expressed to survive termination, or any right of action already accrued to either party.

(d) Upon termination of this Agreement, all rights granted herein shall revert to the Author, without prejudice to any rights of the Syndicate or of third parties in respect of contracts or negotiations properly entered into prior to the date of such reversion.

Confidentiality

21. The Author understands that in the course of performing its responsibilities under this Agreement, the Syndicate shall from time to time disclose to the Author information that is proprietary and/or confidential to the Syndicate, including but not limited to the terms of this Agreement, market research information, marketing and editorial plans for the Work and projected sales for the Work. The Author agrees to maintain the confidentiality of all information he/she receives from the Syndicate that is not readily available from a public source and not to disclose such information in a way that could be prejudicial to the Syndicate or the success of the Work. This clause shall survive the termination of this Agreement.

Notices

22. Any notice given under this Agreement shall be in writing and may be served by post, fax or email. Each party's address for service shall be the address set out in this Agreement or such other address as specified by notice. A notice shall be deemed to be served 48 hours after it was posted, or if it was served by fax or email, at the time of transmission if within normal business hours failing which the next business day.

Entire agreement

23. This Agreement contains the entire and only agreement between the Author and the Syndicate concerning its subject matter and supersedes any and all prior agreements, arrangements and understandings (whether written or oral) relating thereto. No addition to or modification of any provision of this Agreement shall be binding upon the parties unless it is in writing and signed on behalf of the Author and the Syndicate.

Severance

24. If any provision of this Agreement shall be prohibited by law or adjudged by a court to be unlawful, void or unenforceable such provision shall to the extent required be severed from this Agreement and rendered ineffective as far as possible without modifying the remaining provisions of this Agreement and shall not in any way affect any other circumstances of or the validity or enforcement of this Agreement.

Arbitration

25. If any difference shall arise between the Author and the Syndicate touching the meaning of this Agreement or the rights or liabilities of the parties hereunder the same shall be referred to the arbitration of two persons (one to be named by each party) or their umpire, in accordance with the provisions of the Arbitration Act 1996 or any statutory modification or re-enactment thereof.

Interpretation

26. The headings in this Agreement are for convenience only and shall not affect its interpretation.

Governing law

27. The Agreement shall be interpreted in all respects in accordance with the Law of England.

Taxation on United Kingdom earnings

28. *Unless the Syndicate has received the relevant Notice issued by HM Revenue and Customs in accordance with provisions of the double taxation agreement between the United Kingdom and the Author's country of residence, the Syndicate is required to deduct United Kingdom income tax in accordance with Section 536, Income and Corporation Taxes Act 1988 from payments made to the Author under this Agreement which arise from sales of the Work within the United Kingdom at the basic rate of income tax prevailing at the time of payment. The Author shall have no subsequent claim against the Syndicate for any such sum properly deducted in compliance with the requirements of United Kingdom income tax legislation.

* Relevant only to authors domiciled outside the United Kingdom.

AS WITNESS the hands of the parties

.....

Dr X. Y.

25 June 2009
.....

(date)

J. M. Kelly
.....

for and on behalf of the Syndicate
of the Press of the University of Cambridge
MXS

16 June 2009
.....

(date)

SCHEDULE

Author

Title of the Work Proclus: An Introduction

Series (if any) N/A

TEXT

Extent A maximum of 300 printed pages (in 228 x 152 mm format).

Medium of delivery On a disk with a typescript printed therefrom (the disk being the master version, so that in the case of discrepancy between disk and typescript the former will be followed).

OTHER N/A

DATE OF DELIVERY 31 December 2010

Zákon č. 156/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb.,
o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů
(autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

(...)

§ 104

Pravidla pro rozdělování odměn vybraných kolektivním správcem

(1) Z odměn vybraných podle § 25 odst. 3 písm. a) a c) přísluší,

- a) jde-li o přístroj k zhotovení zvukových záznamů a z nenahraných nosičů zvukových záznamů, autorům 50 % a výkonným umělcům a výrobcům zvukových záznamů 50 %, o něž se dělí stejným dílem,
- b) jde-li o přístroj k zhotovení zvukově obrazových záznamů a z nenahraných nosičů takových záznamů, 60 % autorům, zejména režisérům audiovizuálních děl, autorům děl literárních, dramatických a hudebně dramatických, autorům děl hudebních s textem nebo bez textu, kameramanům, architektům, scénografům, kostýmním výtvarníkům, výtvarníkům a autorům děl choreografických a pantomimických, a 40 % výkonným umělcům a výrobcům zvukově obrazových záznamů (z toho 25 % výrobcům zvukově obrazových záznamů a 15 % výkonným umělcům).

(2) Z odměn vybraných podle § 25 odst. 3 písm. a) a c), nejedná-li se o odměny podle odstavce 1, a z odměn vybraných podle § 25 odst. 3 písm. b) a odst. 4 a 5 přísluší 60 % autorům (z toho 45 % autorům děl literárních včetně děl vědeckých a děl kartografických a 15 % autorům děl výtvarných umění) a 40 % nakladatelům vydaných děl.

(3) Z odměn vybraných podle § 37 odst. 4 přísluší 60 % autorům (z toho 45 % autorům děl literárních, včetně děl vědeckých a děl kartografických a 15 % autorům děl výtvarných umění) a 40 % nakladatelům vydaných děl.

ROZHOVOR s doc. JUDr. Jiřím Srstkou, ředitelem DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentury, o. s. ³⁸⁷

„Teď se jedná o to, jak to bude dál...“

V květnových dnech, kdy se v médiích objevil spor českých spisovatelů s občanským sdružením DILIA, jsme se vypravili za jejím ředitelem doc. JUDr. Jiřím Srstkou. Připraveny jsme však měli otázky týkající se chystané novely autorského zákona a zabrousili jsme také do oblasti elektronických knih, což jsou ovšem témata značně široká. Hned zkraje nás Dr. Srstka uvítal slovy, která tomu odpovídala: *„Mohu se dohadovat, jaké máte dotazy, ale i když nebudu nic zbytečně dělat složitějším, než to je, tak autorsko-právních otázek týkajících se knihoven je tolik, že nevím, jestli se to dá obsáhnout do jednoho rozhovoru...“*

LŠ: Máme připraveny asi tak čtyři oblasti, tak já zkusím začít a uvidíme... Slyšela jsem vaši prezentaci na dubnovém semináři o autorském právu v Národní technické knihovně, a tak mě napadlo, že by na začátek bylo vhodné představit DILIA s ohledem na kolektivní správu, povinnou i dobrovolnou, a pak na její agenturní činnost.

JS: Pokusím se DILIA stručně definovat, respektive popsat. Začneme agenturou, což je jednodušší záležitost. Agentura zastupuje autory na základě smluv o zastupování, koneckonců takto mohou působit i jiné agentury, a také působí. Agenturní smlouvy pak obsahují to, že DILIA zastupuje autora a jedná jeho jménem při uzavírání licenčních smluv nebo smluv o vytvoření díla, chcete-li. Když se přidržíme literatury, tak to v praxi vypadá tak, že my zastupujeme třeba Václava Havla, a když chtějí například v Čechách nebo v Americe vydat jeho knihu, tak za něj vyjednáme licenční smlouvu, dohodneme licenční podmínky včetně odměny, a potom za něj smlouvu podepíšeme a tu odměnu zinkasujeme.

Při práci agentury, která je oddělená v tom smyslu, že do ní nezasahuje kolektivní správa - což je věcně něco jiného, ale existují i styčné body v tom smyslu, že některé druhy užití děl jsou licencovatelné i v rámci kolektivní správy, spíše však jde o výjimky. Jako občanské sdružení máme na agenturní činnost živnostenské oprávnění, provozujeme ji jako vedlejší činnost, což vhodně doplňuje kolektivní správu. Neboť ve sférách činnosti, kde se DILIA pohybuje - divadlo, audiovize, literatura - převládá systém velkých práv (na rozdíl například

---

³⁸⁷ Teď se jedná o to, jak to bude dál... Rozhovor s Jiřím Srstkou [online]. *Čtenář*. 2011, č. 7–8. Dostupné z WWW: <<http://ctenar.svkk1.cz/clanky/2011-roc-63/0708-2011/rozhovor-s-doc-judr-jirim-srstkou-reditelem-dilia-divadelni-literarni-audiovizualni-agentury-o-s-86-953.htm>> [cit. 24. 8. 2011].

od OSA - Ochranný svaz autorský). „Velká práva“ je výraz, který se používá (byť není obsažen v autorském zákoně) v celé Evropě. U tzv. „velkých práv“ mají autoři výlučné právo dávat svolení k užití svých děl bez kolektivní správy, tedy přímo. To znamená, že systém kolektivní správy není v těchto případech použitelný - jde o díla „velká“, proto „velká práva“. Když se například vydá kniha, tak je to z hlediska šíře užití a velikosti díla více, než když se jedna písnička odvysílá v rádiích. Odpuště mi prosím ten hmotnostní přístup. Tak to je činnost agentury.

Pak následuje kolektivní správa, která obsahuje úsek, jenž je pro veřejnost nejméně pochopitelný, což je povinná kolektivní správa, kde se vybírají tzv. náhradní odměny. Ty se vybírají nejrůznějším způsobem. Důvodem pro jejich výběr je to, že autorský zákon (AZ) v určitém okruhu vyvlastňuje práva autorů, v některých případech bez nároku na odměnu za toto vyvlastnění, jinde s nárokem, tedy s právem na náhradní odměnu. V náhradních odměnách dominuje především kopírování děl pro osobní potřebu nebo půjčování děl v knihovnách. Vychází z předpokladu, že když si lidé půjčují ve veřejných knihovnách knihy, tak si je nekupují. Za to by měl dostat autor náhradu, což je mimochodem stanoveno ve směrnici EU a výši odměny určuje AZ. Za veřejné knihovny tuto odměnu platí stát, protože má zájem na tom, aby občané měli přístup ke knihám...

DILIA poté vybrané náhradní odměny, které jsou logicky trnem v oku společnosti (často je kupříkladu zaměňuje za daně), rozděluje podle klíčů obsažených v rozúčtovacím řádu. Ten si odsouhlasují sami autoři a najdete ho na webové stránce DILIA. To je povinná kolektivní správa. Ti, kteří mají platit, pak adresují náhradním odměnám nejvíce kritiky. K té přispívá také zákonný monopol, což znamená, že tuto činnost pro určitý druh děl může vykonávat jenom jeden kolektivní správce na základě oprávnění, které mu udělí MK ČR.

A nakonec přichází ten nejsložitější segment, jenž se pohybuje mezi agenturním zastupováním a kolektivní správou ve smyslu inkasa a výplaty náhradních odměn, a to je licencování (nikoli výběr náhradních odměn!) v rámci dobrovolné kolektivní správy. To jsou případy, kdy se v rámci kolektivní správy licencuje konkrétní užití děl podobným způsobem, jako to činí OSA. DILIA však v rámci kolektivní správy licencuje poměrně úzký rozsah druhů děl. Jde například o užití slovesných děl při rozhlasovém vysílání. A jediná rozhlasová stanice, která vysílá slovesná díla ve velkém objemu, je Český rozhlas. S Českým rozhlasem máme uzavřenu hromadnou smlouvu a na jejím základě licencuje-me užití vysílaných slovesných

děl. Přílohou této smlouvy je sazebník, podle kterého ČRo platí, a my potom peníze adresně posíláme autorům.

Snad ještě dodám, byť jsem se toho již dotkl na začátku, že DILIA je občanské sdružení, není to žádná státní, ani polostátní či komerční organizace. Je to občanské sdružení založené pouze autory - to podtrhuji, protože ostatní kolektivní správci, především OSA a Integram, mají i jiné zakladatele než autory.

OV: Pro *Hospodářské noviny* jste se údajně vyjádřil, že část kolektivní správy není úplně v pořádku. Jak jste to myslel?

JS: Jde především o kolektivní správu náhradních odměn. Dá se do úmoru diskutovat, jestli je v pořádku, nebo není, jestli má smysl, či nemá a jakým způsobem se bude tato oblast rozvíjet v budoucnosti. Když se podíváte na vývoj technologií, který nevídanou měrou rozšiřuje prostor pro kopírování, jde vlastně v případě náhradních odměn o vyvlastnění práv k dílu za náhradu. Tedy vyvlastnění „ukusuje“ finanční prostředky z příjmů autorů za „oficiální užití“ děl, která jsou licencována. I já jako technický antitalent si dokážu stáhnout z internetu audiovizuální dílo! Jde tedy o to, jak v budoucnu koncepčně pokračovat. V každé zemi EU je odpor proti systému náhradních odměn, což pochopitelně vlády a parlamenty reflektují, a poplatky se nezvyšují, byť by vzhledem k výše uvedenému měly. Dochází tedy k tomu, že na jedné straně máte inkaso náhradních odměn, na druhé straně autory, a rozdělujete podle rozúčtovacího řádu stále méně peněz, což najednou může začít postrádat reálný smysl. To vše s tím, že „oficiální příjmy“ autorů z licencování klesají, jak je podotknuto výše.

Vezměme pro ilustraci segment reprografie, kde jsou dnes tři zdroje neadresných odměn - za provoz kopírovacích zařízení, kde se kopíruje za úplatu, za dovoz kopírovacích zařízení a potom padesát haléřů za půjčování. Za minulý rok jsme inkasovali za tyto oblasti 40 milionů korun českých. K tomu přičtíme to, že není politická vůle k tomu, aby se náhradní odměny zvyšovaly. Aby to nebyl padesátník, ale třeba sedmdesátník, nebo aby kopírovací služby byly zatíženy vyšší sazbou. Na jedné straně máte stejný zdroj - spíše klesající (ekonomická krize u dovozců), na druhé zvyšující se počet autorů. Když se podíváte, kdo všechno si může zaevidovat svá díla, tak je to každý autor nebo dědic autora, u kterého ještě neuplynula doba trvání majetkových práv ze zákona, tedy 70 let od jeho smrti. Velmi jednoduše si lze představit, jaké množství děl to je. A autoři se buď ohlašují, protože se o svá práva zajímají, nebo ne. My opravdu nemůžeme v tomto ohromném objemu všechny oslovovat, protože bychom nedělali nic jiného a ani nevím, jak bychom se dostali ke všem údajům. A teď se ozve

24 autorů, kteří jsou dotčeni, že nebyli osloveni... Přitom těch asi 3500 autorů nemělo problémem se přihlásit bez zvláštního oslovení.

Ale to je o něčem jiném. Teď si představte, kdyby se hypoteticky přihlásili skutečně všichni autoři a jejich dědicové, jaká bude ona náhradní odměna za jedno dílo? Koruna, desetník? Má to potom smysl? To si autoři, kteří své dílo nahlásí a dostanou za něj „pět šedesát“, řeknou, k čemu to je?

A to je diskuse, kterou jsem chtěl rozvinout, ale protože jsme v Čechách, tak se to ubírá úplně jiným směrem, naprosto nesmyslným. Je tedy pro mne otázkou, zdali změnit autorský zákon a v tomto případě stanovit (myslím, že to dělají ve Francii), že se náhradní odměny budou dále vybírat, ale že se s nimi naloží jinak. Třeba ve zmíněné Francii se vytvářejí z části náhradních odměn různé fondy, na jedné straně pro autory-seniory, na druhé straně fondy stipendijní povahy pro začínající tvůrce. Tak takovouto diskusi jsem chtěl zahájit, ale to se asi v této republice nepodaří.

Co je dalším trnem v oku společnosti, je otázka zmiňovaného monopolu. Já osobně jsem proti jakémukoli monopolu, a myslím si, že v důsledku nejrůznějších událostí v rámci EU a jednoho soudního řízení, které probíhá tady v ČR, jednou k jeho zrušení dojde. DILIA se tomu nebrání, ale bude to další kamínek do mozaiky, která by mohla vést k zániku kolektivní správy a k úplnému vyvlastnění autorských práv, a tím i k jejich zániku.

A jak to může vypadat, když bude zrušen monopol kolektivní správy? Představte si to třeba na příkladu OSA, který licencuje celkově jakékoli rozhlasové vysílání, protože má smlouvy se všemi monopolními kolektivními správci v oblasti hudby po celém světě. Vysílatel tedy nemá, v uvozovkách řečeno, žádné starosti. Každý vysílá, co chce, odevzdá playlist toho, co odehrál, a OSA ho podle sazebníku, který má s ním dohodnutý, zinkasuje. V případě, že padne monopol kolektivní správy v oblasti licencování, tak se prostě bude muset licencovat dopředu a diverzifikovaně. Stane se, že třeba český repertoár bude licencovat OSA a vedle toho vznikne ještě jiný kolektivní správce. Bude jich třeba i několik... a najednou vznikne praxe: pozor, Mládka zastupuje „XY“, OSA zastupuje tyhle a tyhle... atd. Anglosaská oblast je - a k tomu to směřuje i u nás - rozdělena podle hudebních nakladatelů. Bude-li chtít rozhlas vysílat například Beatles, bude si muset zjistit jejich vydavatele a odlicencovat vysílání dopředu a tak dále. Potom nastane to, že si všichni řeknou, to snad není pravda, my nemůžeme vysílat, musíme všechno licencovat předem. Je jasné, jakou složitou situaci to vytvoří. My musíme vymýšlet složité systémy, které se potom změní v absurditu, jak už to

u složitých systémů velice často bývá. Tak by tedy mohla vypadat budoucnost v případě, že dojde k demonopolizaci v oblasti licencování.

Další věc, která se diskutuje, je počet kolektivních správců. Dnes máme tři hlavní - nejstarší je OSA, ten vznikl v roce 1920, DILIA v roce 1948 a Intergram v 90. letech. Dále je tu ještě OOAS (Ochranná organizace autorská - sdružení autorů děl výtvarného umění, architektury a obrazové složky audiovizuálních děl), OAZA (Ochranná asociace zvukařů - autorů) a Gestor. Už tak je toho na českou společnost moc. A teď si představte, až jich bude patnáct, dvacet!

OV: Pokud vím, ministerstvo kultury nemá zájem o zrušení kolektivní správy...

JS: Ministerstvo kultury kolektivní správu zrušit nemůže jednak v rámci EU, ale ani podle ústavy. Je to stejné jako u hmotného vlastnictví. Tam se také vyvlastňuje. Když se má například postavit dálnice, tak se pozemky vyvlastňují, to je úplně totéž z hlediska autorských práv.

OV: Druhá věc je, že se k tomu hlásí nakladatelé a chtějí taky svou částku...

JS: To je velice podobné, ale myslím si, že nakladatelé vědí jen do určité míry, co chtějí. Oni mají nárok na náhradní odměnu z reprografie (vyjma půjčování v knihovnách), dostávají 40 % z výběru těchto odměn a ohlašují díla, jež vydali. Obecně jsou do kolektivní správy totiž zahrnuti nejenom autoři, ale i výkonní umělci a další osoby, které mají nějaká majetková práva ve smyslu ochrany jejich investic. Typickým příkladem je nakladatel, který vydá například *Biomanželku* od Viewegha. Když si lidé půjčují tuto knihu v knihovně, tak si ji nekoupí, protože je to pro ně třeba drahá, a tak uchází odměna nejen autorovi, ale i nakladateli. Proto má nárok na těch 40 %, ale ne z půjčování...

LŠ: Což je teprve v návrhu novely autorského zákona...

JS: Ano, v novele to je, protože směrnice EU umožňuje, aby náhrady z půjčování dostávali i nakladatelé. V návrhu se částka navyšuje na korunu, dělit by se mělo poměrem 60 : 40 (autoři : nakladatelé).

LŠ: Když jsme u poplatků za půjčování, tak máme praktickou otázku: v jaké fázi je spolupráce s Národní knihovnou ČR, která by měla k rozúčtování předávat statistiky vypůjčených knih?

JS: Na dobré cestě to je, ale je to trochu složité... Já nechci pronášet filozofické sentence, ale když je někdo spravedlivý a chce být ještě spravedlivější..., a když to rozdělování má být co nejspravedlivější vůči autorům a koneckonců i vůči knihovnám, může se z toho někdy stát až

parodie sebe sama, ne? To je taková zákonitost, která funguje pochopitelně i v jiných oblastech.

My dnes odměny za půjčování rozdělujeme jako ostatní reprografii, to znamená, že slovesná díla zaevidovaná v DILIA (cca 125 000 děl) se bodují podle kritérií, která jsou obsažena v Rozúčtovacím řádu. Uvedu jedno kritérium za všechny - jde o vymezení odlišnosti, která z hlediska pravděpodobnosti kopírování existuje mezi odbornou literaturou a krásnou literaturou. U odborné literatury se předpokládá, že se kopíruje víc - až trojnásobně. Díla jsou tedy obodována, odborná literatura „dostane“ trojnásobný počet bodů, vznikne nějaký počet bodů a potom, když se spojí tři zdroje odměn, o kterých jsem mluvil, tak se peníze určené pro výplatu autorům vydělí počtem bodů, čímž vznikne hodnota bodu a přiřadí se zpátky k jednotlivým dílům. A to se dělá i v případě půjčování.

U odměn za půjčování to tak mimochodem dělají všechny evropské státy, pouze Velká Británie se z důvodů velice praktických pustila první do systému, na který se ptáte - dělení odměn z půjčování podle skutečných výpůjček. To Britové v rámci spravedlivého pohledu na věc udělali také proto, že vědí, že v evropských knihovnách se půjčuje veliké množství anglických titulů, a říkají, jaká je to nespravedlnost, že si ty odměny v jednotlivých státech nechávají... Představte si to u nás - kolik se asi tady půjčí britských autorů a kolik se asi v Británii půjčí českých autorů. Proto tolik tlačí na to, aby se rozúčtovalo podle nějakých statistik, které dají částečně věrný obraz o tom, jaké tituly byly skutečně půjčeny, a to v rámci celé Evropy. O to tedy jde.

My už máme vše připraveno a budeme takto rozúčtovávat poprvé za rok 2011, a budeme druzí po Británii! Zatím to nikdo jiný nedělá. Proč? Protože je to těžké, složité a pracné. Vždyť si to jen představte: ve veřejných knihovnách se za rok uskuteční 50 milionů výpůjček! Takže první problém spočívá v tom, udělat jejich statistiku.

My jsme se tedy spojili s NK ČR a dalšími knihovnami, vytipovali jsme různé druhy knihoven tak, aby zastupovaly jejich jednotlivé typy v dostačujícím množství a aby byly schopny nám poskytnout odpovídající údaje. Druhým problémem je promítnout výpůjčky do našeho systému ve vztahu k autorům a ohlášeným dílům, jejichž počet se neustále zvyšuje. Z ISBN nepoznáte autora, musí dojít k propojení s bibliografií Národní knihovny. Dále existuje - jak my říkáme - mnoho autorských rolí... Někdo převypráví pohádky Bratří Grimmů, to je zpracovatel, adaptátor, upravovatel, nemůžeme zapomenout na překladatele. Nebo byla vydána kniha povídek, která má deset českých autorů... a to všechno musíme v těch 50 milio-

nech výpůjček rozšířovat, aby to sedělo, a potom teprve podle těchto údajů rozúčtovat. Nicméně se domníváme, že se nám to příští rok podaří. Poté, už je to v rozúčtovacím řádu, se 80 % odměn z půjčování rozdělí tímto způsobem a 20 % zůstane v reprografii, protože jde jenom o statistický průměr, který může mít v sobě zabudovanou chybu. Ale hlavně, což je další věc, o které se vůbec nemluví, je velký okruh osvobozených knihoven, za které stát neplatí. Když se podíváte na paragraf 37 AZ, tak zjistíte, že jsou osvobozeny školní knihovny a knihovny vysokých škol, NK ČR, MZK, NTK, NLK, NPKK, Knihovna ústavu zemědělského a další. Tyto široce pojaté výjimky popírají tak trochu právo samé.

Nicméně na systém podle výpůjček najedeme a v dalším roce zkusíme i zahraničí.

Dostaneme se tím na křehké pole reciprocity a musíme počítat s tím, že Británie po nás bude chtít okamžitě reciproční smlouvu. Po jejím uzavření zařadíme do odměn i rozúčtování pro anglické autory a pochopitelně na to čeští autoři „doplatí“, protože spousta peněz poteče do Británie, odkud nedostaneme nic, možná jen nějaké drobné.

OV: Tu zmiňovanou výjimku v paragrafu 37 tvoří knihovny, kde se nejvíce půjčuje odborná literatura. To je v autorském zákonu od prvopočátku?

JS: Ne, ten institut náhradní odměny za půjčování byl přijat novelou v roce 2006. A když se novela schvalovala, tak MK ČR navrhovalo už v základním textu, že budou osvobozeny NK ČR a několik dalších knihoven, ale pomalu se to nabalovalo, až to skončilo v Poslanecké sněmovně. A všichni poslanci, kteří se chtěli zviditelnit a zároveň se zalíbit svým voličům, řekli, ještě tam dejme tuto knihovnu a tamtu knihovnu... Takže to skončilo takhle, což konstatují pouze jako fakt.

LŠ: Ještě se vraťme k novele AZ, tam jsou v podstatě tři oblasti, které teď nejvíce vyvolávají diskuse. První - evidence děl creative commons (CC) kolektivními správci. V té diskusi se hovořilo o tom, že to je proti smyslu takových děl, někde je evidovat. Pochází tento návrh od vás?

JS: To jsme my nenavrhovali, o CC se diskutovalo, ale z jiného hlediska. My proti systému CC nic nemáme.

Do debaty vstupuje přivolaný Mgr. Jan Barták, vedoucí kolektivní správy

JB: Byla to, domnívám se, Pirátská strana, která tuto problematiku interpretovala přesně naopak, protože všechny úpravy, které se týkají CC, navrhovali zástupci CC. Jde o to zajistit případy, aby se autoři, kteří licencovali prostřednictvím CC, mohli evidovat u kolektivní

správy. Aby se zakotvil princip nebo zásady, podle kterých by kolektivní správce měl, nebo neměl CC evidovat a aby se ponechala požadovaná volnost.

JS: Ještěna doplnění: málo se hovoří o tom, že když se autor rozhodne své dílo šířit pod licenci CC, tak už to nikdy nemůže změnit, respektive odvolat.

LŠ: Děkuji za vysvětlení, i já jsem se nechala dezinformovat...

JB: Když se podíváte na české stránky CC, je tam odkaz na DILIA (nevím, jestli už přibyl i odkaz na OSA) jako na spolupracujícího kolektivního správce do té míry, která je vůbec možná. Je tam vysvětleno, kde se problematika CC a autorských práv potkává, kde ne, a jak se navzájem ovlivňují. A když některý autor chce další informace, může nás přímo ze stránek CC kontaktovat, nemáme spolu žádný problém.

OV: Je zarážející, že tuto problematiku přebírají od Pirátské strany i velké a seriózní časopisy a deníky...

JS: To je české prostředí. Už mě to nebaví, protože lidé, kteří čtou u nás noviny, jsou informováni skoro vždy nepravdivě. Buď je to z toho důvodu, že novináři vše převezmou od Pirátské strany a vůbec se nezeptají na stanovisko druhé strany. A když napíšete svůj názor, tak vám ho neotisknou. To je první, nejčastější případ. A druhý je ještě horší - obtížný problém se zpracuje na deset řádek. Je pak pochopitelné, že z toho vyjde úplná hloupost.

LŠ: Předpokládám, že další navrhovaná změna AZ, návrh poplatků za reprografické služby, už pochází od vás...

JS: Ano, to je ten paušál, o kterém do úmoru diskutujeme s NK ČR. Teď se platí za každou kopii, a už v tom je skrytý moment nepochopení, který pořád dokola opakujeme nejrozličnějším fyzickým osobám: když přijdu a okopíruji si svoje vlastní dílo, proč mám za to platit?

Tento systém náhradní odměny je vystaven způsobem, že platí všichni, málo, ale solidárně. Představa, jak říkají někteří naši odpůrci, že ten, kdo poskytuje kopírovací službu, se vždy podívá a řekne, tohle je autorské dílo, za to zaplatíte, je v praxi naprosto nerealizovatelná. Důvod požadované změny je ten, aby se vybírání a počítání odměn zjednodušilo. To je náš hlavní přístup a požadovala to - připouštím - hlavně komerční sféra.

Když od knihoven chceme hlášení o počtu kopií, tak nám pošlou 200 Kč. A když nám někdo pošle takovouto sumu, tak je jasné, že je vycucaná z prstu. Těžko by to asi mohlo být rovných 200 Kč, že. Takže ta snaha, abych to zestručnil, byla taková, aby se systém zjednodušil, že se

řekne: tady je provozovna a ta má jednu kopírku, dvě, tři... a podle toho, jaký počet kopírek má, bude platit ročně určitou sumu.

JB: Ještě bych to doplnil: ten hlavní důvod je obtížná kontrolovatelnost. Základ je srozumitelný, je tu paušál za kopii a pravděpodobnost, že se kopíruje autorské dílo, ale jsme zpátky u dobré vůle subjektu, že bude povinnost plnit.

JS: Už když jsme tuto úpravu s Asociací provozovatelů kopírovacích zařízení dohadovali, začali jsme jednat s NK ČR, s dr. Vítem Richterem. A NK se začala vzpírat, svůj postoj odůvodňovala problémy malých knihoven, v nichž se udělá jen pár kopií... Chtěli jsme tedy, aby knihovníci přišli se svým návrhem. To se však nestalo a NK stále trvala na sazbě za kopii. My však nemůžeme mít jednu sféru a tu spravovat způsobem, že se bude platit paušál, a druhou, kde se budou počítat kopie.

Chtěli jsme tedy návrh kritérií a sazeb od NK ČR, ale nedostali jsme ho. Pouze vyjádření, že paušálem to nejde. Já si myslím, že to jde, ale nejsem pochopitelně tak obeznámen se situací jako dr. Richter. A protože jsme museli návrh novely odevzdat do 30. dubna letošního roku, a do té doby jsme se nedohodli, tak jsme navrhli systém placení paušálem, ale systém sazeb pro knihovny jsme upravili, návrh sazeb jsme výrazně snížili o 15-70 %.

JB: Naším záměrem bylo přimět knihovníky k dialogu. Proběhlo několik jednání a závěr je takový, jak říkal pan ředitel. Je fakt, že v úplně původním návrhu jsme asi příliš vycházeli z aktuálního znění AZ, kde komerční sféra platí z 20 %, knihovny ze 70 %, a prostě jsme to zvýšili podle stejného principu. Po argumentech ohledně malých knihoven atd. jsme paušální systém ponechali, ale sazby jsme podstatně snížili, aby malé knihovny nebyly tolik bity. Ale logicky bude docházet k navýšení poplatků, protože systém je více paušální než ten předchozí. Takže u knihovny, která byla zvyklá platit 50 Kč ročně, z hlediska procentního vyjádření - kterým dr. Richter argumentoval - dojde k 1000% navýšení, což bude ale nominálně znamenat 800 Kč ročně, tzn. částku, která by neměla být pro žádnou z knihoven likvidační. A naopak velká knihovna, která dnes platí v řádu deseti tisíců ročně, by měla zůstat průměrně na stejné sumě, jsem přesvědčen, že u některých velkých knihoven by roční odměna měla být dokonce nižší.

My usilujeme o to, abychom si společně sedli za jednací stůl a nezůstali zakopaní na pozicích - změnit systém, nechat systém -, ale bavili se o nějakém novém systému, který bude z našeho pohledu lépe vykonatelný a z pohledu knihoven přijatelný a spravedlivý.

JS: Ale všechno tohle směřuje k takovému českému řešení: institut bude zachován, protože musí být, je to přece ochrana vlastnictví, ale v reálném výstupu to vůbec nebude fungovat.

LŠ: V NTK jste zmínil problematiku provozovatelů portálů s elektronickými knihami, že nemají k užití děl tímto způsobem příslušná oprávnění. Nás by zajímala vaše představa, jak se bude celkově oblast e-knih vyvíjet dále.

JS: Já se vyjádřím k něčemu, k čemuž bych se správně vyjadřovat neměl, protože to nesouvisí s autorskými právy. Myslím si, že kolem elektronických knih je zbytečně veliký humbuk, který je opět zaměřený trošku jinam, než by měl být. Domnívám se, že krásná literatura se bude jistě užívat i v podobě digitální, ale že to nebude až v takovém rozsahu. Už proto, že ceny, které jsou dnes v rámci obchodních modelů jednotlivých nakladatelů nastaveny, jsou a zřejmě i budou moc vysoké. Jestliže si můžete koupit v obchodě knihu za 300 Kč a cena stažení v elektronické podobě se pohybuje kolem 150 korun, tak si radši koupíte tištěnou knihu. Tento argument však nakladatelé nechtějí slyšet a provozovatelé portálů jsou při stanovování prodejní ceny závislí právě na nakladatelích. Měli by se ovšem podívat minimálně do dvou „šuplíků“. Třeba audiovizuální dílo je srovnatelné s knihou, investice do něj je však daleko vyšší, ale to není podstatné. Když jdete dnes do kina, tak zaplatíte 250 korun za vstupenku, a když si chcete legálně stáhnout audiovizuální dílo, tak za to nikdo nechce více než 50-60 korun. A vlastně to funguje jako elektronická kniha, je to obdobný způsob užití. To znamená, že ceny za e-knihy jsou vysoké.

Na druhé straně se nakladatelé vůbec nezabývají tím, aby vytvořili nějakou organizaci, právnickou osobu, která by byla funkční při potírání nelegálního šíření obsahu, tak jako existuje IFPI u děl hudebních, která se alespoň o něco snaží. To tady není, zdá se, že nakladatelé se v životě nedohodnou. Spolupracujeme například s Akademií, podáváme trestní oznámení, ale oblast „nelegálů“ je nekonečná, a na to musí být profesionální organismus, který proti nim půjde. Já dost dobře nechápu, proč se o to nesnaží, my bychom do toho společně s nakladateli okamžitě šli.

A to poslední - z hlediska obecného pohledu - je malá zaostřenost na odbornou literaturu. Jestli se něco skenuje a nelegálně uveřejňuje, tak je to odborná literatura, o kterou je největší zájem ze strany studentů. A je to celkem pochopitelné, například učebnice z právního oboru stojí i několik tisíc korun. Vynikající komentář k autorskému zákonu stojí 3000 Kč, a na to student nemá. A i kdyby měl, stejně si to nekoupí, raději se někdo obětuje,

v knihovně knihu ofotí a umístí na nelegální portál. A pak už to krásně najdete na vyhledávači v pdf...

JB: Jestli můžu ještě doplnit: nebezpečí je, že se stane to, co v hudebním průmyslu, že se rozevrou nůžky mezi legálním obsahem, který bude nepřiměřeně drahý, a tím nelegálním, jehož nabídka se bude stále rozšiřovat. U knih - řekl bych - je ještě čas to nějakým způsobem minimálně přibrzdit, protože těch titulů v nelegální „nabídce“ ještě není tolik a celkově není internetové sdílení tak snadné jako u hudby.

JS: To je obecný pohled. Ale hlavně by mělo plynout poučení z jiných branží, protože například v hudbě je to už všechno ztracené. Hudební nakladatelé a kolektivní správci se stále snaží o to, aby zavedli nějaké systémy, šli s cenami dolů - za 100 Kč si dnes už můžete měsíc legálně stahovat hudbu jak chcete...

A potom je zde autorsko-právní aspekt, který je vlastně jednoduchý: jakým způsobem se dostane licence od autora k provozovateli internetového portálu? Může to být přes nakladatele, nebo přímo, dále přes agenturu, nebo v rámci kolektivní správy, což ale zatím nejde. A na to licencování se tak trochu kašle. Nakladatelé mají většinou v licenčních smlouvách, které mají uzavřeny v minulosti (licenční doba u knih je 5, 8, výjimečně až 10 let), oprávnění nabyté od autorů pouze na užití ve smyslu vydání tištěné knihy - rozmnožování, rozšiřování. Což ale nestačí, protože sdělování na internetu je jiný druh užití stanovený v paragrafu 18, odst. 2 AZ. Někteří nakladatelé se domnívají, že když mají právo rozmnožování a rozšiřování, tak to stačí, a že mohou dílo na internetu vystavit za účelem jeho stažení.

Když tedy bude licenci zprostředkovávat nakladatel, tak se to může stát jedině tak, že poskytne provozovateli portálu podlicenci. To znamená, že autor musí nakladateli dát právo k užití svého díla na internetu a oprávnění poskytovat podlicenci jiným osobám. K tomu se pochopitelně váže odměna, která by se měla pro autora zvyšovat, protože základní investice do tištěné knihy už byla provedena, autor se na ní nepřímo podílí a teď už se s dílem dál obchoduje jinými způsoby. Odměna se v tomto případě v EU počítá procenty z konečné ceny a pohybuje se mezi 30-50 %.

Autoři, kteří v naprosté většině uzavírají smlouvy s nakladateli přímo (jde o velká práva!), jsou většinou dáni všanc nakladatelům, kteří za poslední léta dokázali odměny sešroubovat neuvěřitelně nízko. Jistě ne všichni. Nakladatelé tak autorům říkají: ty už jsi dostal své peníze, a digitální užití je něco navíc, tak já se mohu konečně dostat do minimálního zisku,

a proto dostaneš míň. O překladatelích ani nemluvíme, tam je to rovnou nula.

Teď se jedná o to, jak to bude dál. Jak se nakladatelé na to budou dívat a jak se autoři budou chovat, zdali strpí, aby jejich dílo bylo v digitální podobě užíváno za takových podmínek. Přičemž některým je to úplně jedno, a jsou rádi, že je jejich kniha dostupná. Zásadní ovšem je, znovu opakuji, jakým způsobem se právoplatně dostane licence k provozovatelům portálů s e-knihami.

OV: Další otázka je, co se bude dít v knihovnách, protože nakladatelé se nechávají slyšet, že jim e-knihy v žádném případě nehodlají prodávat. Naše knihovny se už na půjčování připravují, zkoumají, jak na to...

LŠ: ... a například v Německu to už běží, tam to probíhá jako klasická výpůjčka, knížku si stáhnete a za 14 dní je už nepoužitelná a vrátí se jakoby na regál...

JB: Nedivte se nakladatelům. Oni váhají i nad vstupem na „digitální, internetový trh“. Ale v momentě, kdy by se kdokoli snadno dostal zadarmo k digitálním podobám knih, kdo je potom bude vydávat?

Autoři, knihovny, věda, právo i etika v době internetu

- Vydáno: Roč. 16, č. 6 (2012)
- Autoři: Němečková, Lenka
- Rubriky: Zprávy, reportáže a glosy

Dne 11. 5. 2012 se v prostorách Českého svazu vědeckotechnických společností (ČSVTS) na Novotného lávce v Praze konala konference „***Autoři, knihy, knihovny, technologie, právo, věda a etika v době internetu aneb Pokus o mapování problému***“. Vítáni byli všichni zájemci, kteří hledají odpověď na otázku: „*Co vlastně způsobil sir Tim Berners-Lee?*“. Akce byla pořádána společně Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze (FHS UK), Vysoké školy chemicko-technologické v Praze (VŠCHT) a Národní technickou knihovnou (NTK); program uváděl a moderoval ředitel NTK, **Ing. Martin Svoboda**.

Úvod

Konference byla určena pro všechny zájemce o problematiku autorských práv v době elektronického publikování. Pozváni byli zástupci všech zainteresovaných stran, akademici, studenti, zástupci kolektivního správce autorských práv i Česká pirátská strana. Setkání tedy slibovalo širokou a vášnivou diskusi, ovšem pro zkrocení přílišných očekávání bylo hned v úvodu oznámeno, že „*Nic nevyřešíme*“. Ze setkání bude zpracována e-kniha, která bude vydaná pod licencí CC ve vydavatelství VŠCHT.

Pro velký zájem ze strany zainteresovaných odborníků byl krátce po ohlášení termínu akce zaveden přihlašovací formulář, obratem byla kapacita naplněna

Prezentace

První vystoupil **Mgr. Miroslav Šimek** z Centra informačních služeb VŠCHT v Praze a přednesl příspěvek na téma „*Internet = distribuce obsahu bez omezení aneb Funguje Síť až příliš dobře?*“ V něm se zaměřil na technické zázemí počítačových sítí a internetu. Představil historii, vývoj a princip fungování internetu, zejména protokoly TCP/IP a systém DNS. Účelem prezentace bylo seznámit publikum s tím, jak sítě fungují, proč je internet v podstatě nesmrtelný a jak je z technického hlediska obtížné, respektive spíše zcela nemožné, zamezit pirátství. Vydavatelé obsahu vyžadují, aby těm, kdo porušují autorská práva, byl ihned přístup k danému obsahu zamezen. To je však velmi obtížné a z důvodu záměrného samoopravného charakteru sítí jsou takové akce z cca 90% neúčinné a internet vždy velmi brzy poskytne variantu jak se k danému obsahu dostat. Na druhé straně piráti a pirátské servery využívají takových šifrovacích technik, které jsou také velmi obtížně vystopovatelné. Tedy, po představení všech možných řešení využívaných oběma stranami prezentoval autor závěr, že v současné době neexistuje technické řešení, které by zajistilo, že se uživatel dostane pouze k legálnímu obsahu a k nelegálnímu obsahu se nedostane vůbec. Vydavatelé se tedy po technické stránce mohou pirátství bránit jen velmi obtížně. Proto autor také položil otázku na závěr: „*Co s tím budeme dělat?*“

Odpověď na tuto otázku měl dle moderátora začít formulovat **doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D.** (Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK). Ve svém příspěvku prezentoval „*Proměny informační společnosti*“ v kontextu vývoje počítačů, počítačové vědy a počítačových sítí od cca 50. let 20. st., na kterýžto koncept pak v 70. letech navázal jeden z klíčových autorů, věnující se rozvoji informační společnosti, **Alvin Toffler**, a například také **George Orwell**. Internet změnil životní styl – přinesl širokému spektru uživatelů snadno šířitelné a kopírovatelné informace. Do informační společnosti a virtuálního prostředí tak vnesl řadu paradoxů v otázce svobody, kontroly a duševního vlastnictví, v nichž se prolínají legislativní, technické a etické principy. Dalšími koncepty, které informační společnost přináší, jsou digitální technologie, e-commerce, e-business a dále také například elektronické knihy a nová dimenze čtení v elektronickém prostředí („*online reading*“). Jako protiváha technickému a technologickému rozvoji pak vznikají pokusy o jiné pojetí autorských práv

– licence Creative Commons. Podstatný je fakt, že informační společnost přináší nová kritéria rozdělení společnosti na základě přístupu lidí k informacím („*digital divide*“), přináší takové jevy jako informační propast, nebo informační chudobu. Vývoj informační společnosti je kontinuální proces ovlivněný řadou aspektů. Ovšem i přesto lze identifikovat některé mezníky, nebo projekty, které v této změně sehrály klíčovou roli, jinými slovy, lze identifikovat „*kdo za to může*“. Jedním z významných subjektů byla například ITU (Mezinárodní telekomunikační unie) a **Al Gore** v souvislosti s projektem informačních dálnic z počátku 90. let 20. století.

Následovala prezentace **PhDr. Marie Kratochvílové** (Fakulta humanitních studií UK) „*Autorské právo a etika. Kdy se objevil autor a kdy a kam se vytratil?*“ Dr. Kratochvílová představila filozoficky laděný příspěvek, ve kterém si položila za cíl představit roli autora z jiného úhlu pohledu, a sice prezentovat problematiku autorských práv pomocí srovnání archaických básníků a současných autorů. Tento příspěvek poukázal na skutečnost, že problematika duševního vlastnictví je stará téměř jako lidstvo samo a že otázka vlastnictví pravdy a vlastnictví práva na informace popisované v některém díle (tj. citační etika) se prolíná celou historií. V různých historických epochách na ni převládaly různé názory. Od antiky po baroko autoři do děl vkládali výroky svých předchůdců bez citování, aniž by to bylo považováno za krádež. Problematika autorských práv se začíná objevovat až po vynálezu knihtisku, první zákon týkající se práv autorů byl přijat v Anglii v r. 1709. Autorka prezentovala několik paralel mezi dávným světem a současností.

První paralelou je fakt, že dnešní internet poskytuje autorovi prostor prezentovat dílo podobně jako dávný svět archaickému básníkovi – veřejně a svobodně. Druhá paralela existuje mezi dnešní a středověkou reprezentací díla. V obou případech převažuje obrazová forma sdělení, zástupným znakem je v obou případech ikona. Třetí paralela se zabývá přístupem k dílu, autorka přirovnává shromažďování lidí v chrámech pro získání aktuálních informací své doby k současnému shromažďování uživatelů na sociálních sítích. Autorka považuje svobodu, bezplatnost a volnost za jedny z nejpodstatnějších podmínek pro rozvoj kultury, vědy a pro přístup k informacím.

Myšlenku, že svobodný přístup podporuje kreativitu,razil předseda Pirátské strany Ivan Bartoš: „vlastníkům resp. překupníkům autorských práv se to nelíbí, protože se snaží zakonzervovat dnes již nepotřebný monopol na kopírování“

Na technický, ideový a filozofický úvod navázal praktickou prezentací zástupce práv autorů **doc. JUDr. Jiří Srstka** (agentura DILIA) s příspěvkem s dlouhým a výstižným názvem: *„Proč nejsou chráněni knižní nakladatelé stejně jako výrobci zvukových a zvukově obrazových záznamů? Jak dále s užitím autorských děl na internetu? Licence nebo náhradní odměny, vyvlastnění autorských práv či represe?“* Hned na úvod doc. Srstka konstatoval, že autorské právo je velmi složité a neprůhledné, a v současné době je tak obtížné rozeznat, komu vlastně slouží. A sami autoři jej podle něj příliš neznají.

Autorské právo má dle doc. Srstky řadu slabin. Jeho základní problematikou je snaha postihnout cosi nehmotného, obtížně identifikovatelného. Druhým problémem je velmi rapidní rozvoj technologií, na což autorské právo nestíhá reagovat. Dále je to šíře rozsahu autorských děl a konečně identifikace toho, kdo nebo co konkrétně je *veřejnost*. Klíčovou roli v dnešním sporu v rámci autorského práva mají podle doc. Srstky investoři, tedy subjekty, které dostávají autorská díla na trh. Pak ovšem konstatoval, že ne všechna díla jsou nutně sdílitelná prostřednictvím investorů. Například právě knižní nakladatelé dle současného autorského zákona nemají investorská práva, což vychází z historické situace v době vzniku současného autorského zákona, kdy knihy nebyly oproti např. hudbě kopírovatelné. Nakladatelé tak mají dle současného zákona pouze autorská práva, a to v případě, pokud je od autorů získají.

Klíčová otázka zní: *Co tedy teď s internetovým prostředím?* Existují tři možné přístupy k dílům v elektronickém prostředí: kompletní licencování všech děl a zavedení sankcí proti jejich zneužití (viz Francie, USA); zavedení náhradních odměn pro autory a výjimek pro internetové užití děl (problém zdroje financování a metody rozúčtování prostředků mezi autory); a poslední možností je nadále pokračovat v současném pojetí, což doc. Srstka označil za nejpravděpodobnější budoucí cestu. Závěrem konstatoval, že „*budoucnost nebude jednoduchá, neexistuje žádné jednoduché řešení*“. Poslední příspěvek před přestávkou přednesl **prof. PhDr. Jan Sokol, CSc., Ph.D.** (zakladatel a současný proděkan Fakulty humanitních studií UK). „*Co a proč se má chránit autorskými právy?*“ ptal se již v názvu. Prof. Sokol představil problematiku ochrany nehmotného vlastnictví v elektronickém prostředí, tedy takových tvůrčích děl, jež je možné kopírovat. Základní premisou je fakt, že nehmotná díla vznikají proto, aby se šířila. Autor sám i všechny zainteresované strany mají zájem, aby se taková díla šířila. Ovšem proti tomu stojí finanční zájem původců, producentů, a zprostředkovatelů. V dnešní době tedy řešíme problém vykompenzovat tyto dvě stránky věci – šíření díla a odměnu za jeho tvorbu, zpracování a distribuci. Problémem autorského zákona je dle prof. Sokola fakt, že dává dohromady více nekompatibilních věcí, které spolu nesouvisí (herecký výkon vs. počítačový program nebo databáze).

Konference poskytla půdu pro výměnu často protichůdných názorů - zde Jan Sokol oponuje názoru Ivana Bartoše

Prvním podstatným krokem tedy bude muset být stanovení toho, co vše považujeme za dílo a která díla je nutné šířit bezplatně (zákony, nařízení apod.) a která díla by bylo dobré

bezplatně šířit (díla kulturního dědictví, národní klasika), jejichž zájem o zveřejnění by měl dle prof. Sokola převážit nad zájmem dědiců a distributorů. Prof. Sokol dále identifikoval pět základních bodů, kterými by se měla další diskuse ohledně ochrany nehmotných práv zabírat:

- Rozlišení mezi mírou autorství a povahou díla (zejm. např. zaměstnanecké dílo).
- Řešení konfliktu mezi zájmem producenta a veřejným zájmem.
- Zvážení finančního významu díla pro původce a zprostředkovatele.
- Respektovat díla, která vznikla z veřejných prostředků – díla by se neměla považovat za majetek dané instituce.
- Problém zděděných práv.

Po přestávce vystoupil **prof. RNDr. Jiří Zlatuška, CSc.** (Masarykova Univerzita v Brně) s názvem: „*Svár mezi přístupem a ochranou*“. Představil některé významné celosvětové aktivity a kroky nabourávající se do svobody internetu a některá související soudní rozhodnutí z počátku roku 2012: jednodenní stávka anglické wikipedie na protest proti navrhovaným zákonům USA, přesměrování DNS serveru Megaupload na web FBI s informacemi o odstávce serveru, kroky proti Wikileaks, rozsudek soudu v Hamburku příkazující filtrování serveru Rapidshare.

Dále se prof. Zlatuška věnoval pojmu „*pirátství*“. Představil původ tohoto výrazu a historii nelegálního šíření děl. Původ výrazu „*pirátství*“ v kontextu nelegálního kopírování a prodeje nelegálních nosičů a videonahrávek se datuje do druhé poloviny 17. století a k jeho rozšíření přispěl rozvoj knihtisku a knižního obchodu. Poté představil řadu přístupů k duševnímu vlastnictví a historické počátky pirátství zejména na území Anglie, Francie a Německa v době osvícenství a aktivity proti šíření pirátství, které se od samého začátku přijímaly, včetně vývoje debat a jurisdikce o duševním vlastnictví zejména ve Velké Británii, Spojených státech.

Na závěr pak zmínil několik neaktuálnějších detailů ohledně smlouvy ACTA. Prohlásil, že smlouva fakticky obsahuje jen velmi málo nových záležitostí, které by už nebyly v zákonech ČR obsaženy. Svůj příspěvek pak ukončil konstatováním, že ve vývoji právního prostředí v oblasti autorských práv nás čeká ještě velmi mnoho zajímavého.

Sekci prezentací uzavřel další velmi očekávaný host, **PhDr. Ivan Bartoš** (Česká pirátská strana) s příspěvkem nazvaným „*Piráť je především občan. Podpora tvorby a publikování, vzdělaná nekriminalizovaná populace, sdílení informací, hledání společného cíle*“. Dr. Bartoš hned na začátku popřel, že by internet byl jakýmsi fenoménem, ale naopak je součástí každodenního života každého člověka a kritizoval tu část společnosti, která tento status quo stále ještě nedokáže přijmout a přizpůsobit se mu. Označení internetu jako fenoménu považuje za příliš zavádějící. Internet považuje za svobodný prostor pro vyjadřování názorů, sdílení informací, práci a zábavu. Kritizuje snahy o „monopolizaci“ internetu, o pojetí internetu jen jako prodejního kanálu a snahu o jakési omezení a kontrolu informací proudících internetem. Ve své prezentaci dále analyzuje jak se k problému internetu, autorských práv, kopírování a sdílení staví jednotlivé zainteresované strany:

- **Autoři**, kteří tvoří, nemají čas zkoumat aspekty autorského práva, často nevnímají rozdíl mezi osobnostními a majetkovými právy a pokud se o autorském zákonu vyjadřují, kopírují rétoriku zástupců svazů, nebo nakladatelů.
- **Držitelé práv, autorské svazy a firmy** jsou subjekty, které nejvíce ovlivňují legislativu. Dr. Bartoš tvrdí, že nakladatelé a svazy jsou příliš konzervativní a nereflktují rozvoj společnosti, mají vidinu krátkodobých zisků a nepřizpůsobují se, protože stále dokáží k finančním ziskům využít stávající model. Jejich přístup je dle řečníka takový, že pro tyto subjekty je jednodušší a levnější změnit zákon, než přizpůsobit obchodní model.
- Hlasy z **akademické sféry a knihoven** nejsou příliš slyšet, akademická půda je celkově ambivalentní a nahlas z ní zaznívají jen individuální názory.
- **Občané** nejsou informováni, resp. jsou spíše dezinformováni a konzumují informace převážně z médií.
- Cílem **Pirátské strany** je chránit autora, aby nebyl šizen ze strany autorských svazů. Pirátská strana klade důraz na rozvoj lidské společnosti, vědomostí a poznání lidstva prostřednictvím sdílení informací dle svých potřeb.

Stanislav Komárek jako obvykle vtipně glosoval za použití alegorie a příkladů z historie. Dobře věděl, že úsměv na tvářích účastníků je v parném dni vítaným osvěžením.

Panelová diskuse

Panelové diskuse se zúčastnili nejen přednášející, ale také řada dalších osobností, které se problematikou autorského práva z různých úhlů pohledu zabývají. V diskusi vystoupili zástupci občanů, vydavatelů, vzdělávacích institucí, knihoven, IT oddělení, knihkupců, nakladatelů apod. Mezi panelisty byli:

Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D. (ÚISK FF UK)

PhDr. Marie Kratochvílová (FHS UK)

Prof. PhDr. RNDr. Helena Haškovcová, CSc. (FHS UK)

Mgr. Miroslav Šimek (VŠCHT Praha)

PhDr. Dana Bittnerová, CSc. (FHS UK)

Ing. Eva Dibuszová, Ph.D. (VŠCHT Praha)

PhDr. Dana Kalinová (Svět knihy s.r.o.)

prof. RNDr. Jiří Zlatuška, CSc. (MU Brno)

doc. JUDr. Jiří Srstka (DILIA)

prof. PhDr. Jan Sokol, CSc., Ph.D. (FHS UK)

prof. RNDr. Stanislav Komárek, Dr. (FHS UK, PŘF UK)

PhDr. Ivan Bartoš (Česká pirátská strana)

Mgr. Josef Šlerka (ÚISK FF UK, SNM)

Otázka č. 1: Co pro Vás znamená změna, kterou přinesl Tim Berners-Lee?

- Z pohledu didaktiky existuje velký potenciál ve vzdělávání prostřednictvím tzv. síťového učení.
- Možnost svobody a svobodného rozhodování.
- Je-li svoboda rovna kreativitě, pak se při plagiování vytrácí kreativita a svoboda neexistuje.
- Svoboda dát cokoli najevo.
- Inspirující prostředí, které otevírá i zavírá dveře k vědě, které bylo a zůstává jen v knihách, tj. zůstává pro společnost zavřeno.
- Internet je velmi inspirativní, ovšem vzal lidem soukromí. Na druhou stranu otevřel prostor pro šíření vzdělanosti. Co se týče práva, to těžko může následovat technologický rozvoj.
- Obrovský přínos přístupu k informacím pro společnost.
- Otevření virtuálního světa pro kohokoliv, přináší nové možnosti, ovšem je těžké předpovídat, kam směřuje.
- Internet přináší novou dimenzi svobody se všemi riziky, která k tomu patří. Svoboda znamená přizpůsobit se pravidlům, zneužití svobody znamená její ohrožení.
- Internet není striktně hierarchizován a centralizován.
- Realita současné doby, šance na rozvoj k lepší a svobodnější společnosti.
- Internet přinesl nepřetržitou krizi člověka a lidské společnosti – identity člověka, statusu vzdělání a statusu práva.

- Nedílnou součástí této změny je téma etiky, morálky a zodpovědnosti vůči druhým. Je nutné klást důraz na tyto aspekty společnosti. Svoboda bez etiky, morálky a zodpovědnosti nemůže existovat.

„V rámci oboru Studia nových médií na ÚISK FF se otázkou autorských práv zabýváme velmi často,“ poukazoval Josef Šlerka

**Otázka č. 2: Od autora ke čtenáři: Autor – vydavatel – knihkupec – (knihovna) – čtenář.
Které vztahy na této cestě jsou nejproblematictější?**

- Z hlediska informačního cyklu existuje kolize v každé jeho fázi.
- V případě tištěné knihy existuje největší problém mezi vydavatelem a knihkupcem, zejména kvůli finančním nákladům na knihu a distribučních marží. Zde je snazší cesta ke čtenáři pro elektronickou knihu.
- Vydavatel by neměl být centrálním subjektem, měla by to být pouze služba pro autora.
- Autor chce být čten, ale studenti vyžadují texty online, do studovny nechodí.
- Stále existuje poptávka po tištěné knize, vydavatel spolu s autorem zabezpečuje kvalitu literatury pro čtenáře.
- Je důležité, aby nevytizeli čtenáři, klíčová je jejich výchova a kritické myšlení.
- Slabým článkem občas bývají prodejci, nejpodstatnější je estetická hodnota klasické knihy.
- Nejpodstatnějším problémem jsou smlouvy mezi autorem a nakladatelem (vydavatelem).

- Vztah autor – čtenář je vždy problematický, bez ohledu na cestu. Kniha je ohrožena v důsledku vzrůstající kvantitě publikací a nedostatku kvalitních recenzních řízení.
- Kvalita knihy je určena motivací autora proč psát.
- Žádná velká krize nenastává, ta se vždy převážně z ekonomických důvodů přelévá k různým subjektům.
- Konkrétní kolize se děje ve vztahu literární teorie ke knihám v digitální podobě.
- **Otázka č. 3: Komerční vydavatelé, Open Access a jiné modely. Kde vidíte budoucí cestu, její úskalí a příležitosti?**
- Komerční vydavatelé přinášejí konkurenci, konkurence dává svobodu. Měly by existovat obě alternativy paralelně.
- Trh je zahlcen, je nutné se v kvantitě titulů zorientovat.
- Žádoucí je úloha veřejných institucí v oblasti odborné a vědecké literatury.
- Open Access je stejně životaschopná alternativa jako komerční vydavatelé.
- Není podstatná forma, ale úroveň textu.
- Komerční vydavatel a Open Access nejsou v rozporu, komerční vydavatelé vydávají v režimu Open Access, problematika je ve financování těchto publikací.
- Nejpodstatnější je podpora malým a drobným vydavatelům.
- Podpora hnutí (MIT, Harvard University) proti předražení komerčních publikací.
- Situace na knižním trhu a ve společnosti se blíží k modelu, že všichni píšou a nikdo nečte. Podstatné pro orientaci v kvantu literatury by mohlo být vytvoření jakési služby typu rozcestníku.
- Vlastnická a duševní práva nesmí bránit inovaci. Trend nastolený MIT a Harvard University – podpora Open Access – je současný trend v akademickém prostředí. Není jisté, zda se bude rozvíjet Open Access, nebo jiný model, v každém případě pro zrychlování procesu inovace je nezbytné sdílení informací.
- Z uvedených prezentací a odpovědí v panelové diskusi je patrné, že konference pokrývala velmi široké téma a otevřela velice zajímavou a podstatnou diskusi. Konference nastolila platformu, jak o těchto tématech začít diskutovat, prezentovat názory z různých stran a vyslechnout představitele různých institucí. Závěrem lze konstatovat, že konference, byla nabitá rozličnými názory a v nastoleném duchu by mohla pokračovat ještě řadu dní. Ovšem, jak bylo řečeno na začátku, nejspíše by se „stejně nic nevyřešilo“.

Příslibem pro vyřešení alespoň nějaké dílčí otázky je během tohoto setkání avizované pokračování této konference na podzim roku 2012, které by se mělo týkat elektronických knih a knihoven, konkrétně problematiky jak odborné elektronické knihy dopravit v knihovnách ke čtenáři a najít pro to vhodný ekonomický model.

Poznámka: Autorem fotografií je Pavel Farkas.

Němečková, Lenka. Autoři, knihovny, věda, právo i etika v době internetu.

Ikaros [online]. 2012, roč. 16, č. 6 [cit. 21.08.2013]. Dostupný na World Wide Web:

<<http://www.ikaros.cz/node/7521>>. urn:nbn:cz:ik-007521. ISSN 1212-5075.

Příloha č. 6

čj.:.....

V Praze dne 12. 4. 2013

Akademie múzických umění v Praze, Malostranské náměstí 12, 118 00 Praha 1
IČ:61384984, DIČ CZ61384984
zastoupená XY, ředitelkou Nakladatelství AMU

paní/pan **XX** datum nar.: **29. 5. 1989**
rodné číslo **xxx** místo: **Praha**
státní občanství **české**
rodné příjmení

trvalé bydliště **Kubánská 15, Praha 7**
bankovní spojení, číslo účtu **XXXXXXXXXX**

uzavírají tuto

smlouvu o vytvoření a užití díla

1. Nakladatelství zadává **překlad xxxxx**
2. a) Autor se zavazuje vytvořit dílo sám a ručí za původnost díla, které je předmětem této smlouvy
b) respektovat zadání určené zadavatelem objednávky a jeho připomínky zpracovat do návrhu díla
c) vytvořit dílo společně s.....
d) v případě užití díla jiného autora se autor zavazuje upozornit na tuto skutečnost Nakladatelství předem
3. Za vytvoření díla náleží autorovi odměna **XXXXX,-Kč**
4. Kromě této odměny přísluší autorovi odměna za doplnění a korektury rejstříku a obrazové přílohy ve výši **0**
5. Nebude-li dílo odevzdáno NAMU ve stanovené lhůtě nebo dojde-li k jinému porušení podmínek stanovených touto smlouvou, má Nakladatelství právo odstoupit od smlouvy. Totéž platí, nevyhovuje-li dílo odevzdané autorem z uměleckých důvodů nebo odmítne-li autor přepracovat je podle pokynů zadavatele.
6. Autor udílí touto smlouvou Nakladatelství svolení k užití díla v tomto rozsahu:
k množení a kopírování díla, ke knižnímu zpracování díla, k následnému prodeji díla, k využití díla pro reklamní účely školy,
7. Změny jednotlivých smluvních ustanovení, popřípadě dodatky této smlouvy mohou být sjednány pouze písemně a musí být podepsány oběma smluvními stranami.
8. Tato smlouva byla sepsána ve třech vyhotoveních, přičemž každá smluvní strana obdrží po jednom z nich, třetí případně účtárně.
9. Smlouva se uzavírá na dobu: 12. 4. 2013 do 12. 5. 2013

.....
Nakladatelství AMU autor
V Praze dne 12. 4. 2013

.....
V Praze dne 12. 4. 2013

Smlouva o dílo

X. Y.
[redacted]
(dále jen "zhotovitel")

a

Transteatral, o. s.
Zastoupený X. Y.
V Jámě 4
110 00 Praha 1
IČO: [redacted]
DIČ: [redacted]
(dále jen "objednatel")

uzavírají dle § 631 a následujících Občanského zákoníku tuto
smlouvu o dílo

I. Předmět plnění a doba

Zhotovitel se zavazuje, že pro objednatel provede přebásnění textu části divadelní hry H. Ibsena - Brand. Termín provedení díla je stanoven od 2.2. 2010 do 5.3.2010. Dílo lze dokončit i před tímto termínem jak je sjednáno dohodou smluvních stran. Dokončením díla se rozumí jeho realizace a následné řádné předání.

II. Cena a platební podmínky

Celková a konečná cena za provedení prací dle bodu I. této smlouvy je stanovena ve výši 3500,- Kč (třítisícpětsetkorun). Cena uvedená v tomto článku zahrnuje i jednorázovou autorskoprávní odměnu. Za provedené služby zhotovitel objednateli vystaví doklad o zaplacení v hotovosti. Způsob platby je tedy sjednán dohodou v hotovosti nikoli dříve, než bude dílo řádně předáno.

III. Závěrečná ujednání

Tato smlouva nabývá platnosti dnem podpisu obou účastníků. Obě strany se zavazují v průběhu platnosti smlouvy spolupracovat při realizaci jejího předmětu plnění. Platnost této smlouvy je stanovena datem dokončení díla dle bodu I této smlouvy, přičemž po tomto datu zůstávající v platnosti záruční doby na jednotlivé provedené práce a použité komponenty, uvedené v bodu III této smlouvy. Tato smlouva je vypracována ve dvou vyhotoveních, z nichž každá má platnost originálu a je jí možno měnit pouze formou číslovaných písemných dodatků. Na důkaz projevu své svobodné vůle smluvní strany připojují své vlastnoruční podpisy.

datum a místo 22. 5. 2010 Praha

Podpisy: [signature]

Co se smí a nesmí

při využívání obsahu na internetu

**ringier
axel springer**

mediální skupina **mafra**

economia

Preamble:

Účelem tohoto textu je srozumitelný výklad, jak si lze na webu chránit obsah, ale současně také, jak lze v souladu se zákony využívat cizí obsah – ať už se publikování věnujete v rámci obchodní činnosti, nebo jako blogger či jednotlivec.

Tento dokument se rozhodl svou autoritou zaštitit významní poskytovatelé zpravodajství v České republice, neboť věří, že i tyto otázky jsou součástí tématu odpovědnosti médií.

Prohlašuji, že ho považují sami pro sebe za závazný a že se jím budou řídit při využívání cizího obsahu.

Naši primární ambicí je poučení široké i odborné veřejnosti, kultivace právního povědomí o skutečné hodnotě obsahu, o šíření informací a v konečném důsledku tedy i prospěch celé společnosti.

Chceme ukázat, že obě strany jedné mince – ochrana práv tvůrců a svoboda šíření informací – je možno skloubit tak, aby to vyhovovalo veřejnosti i vydavatelům.

Myslíme, že i zde platí Zlaté pravidlo: „Co nechceš, aby ti jiní činili, nečini ty jim“

Tento dokument je „release candidate“ verze pravidel. Tedy - jsou skoro hotová a vyžadují testování širší komunitou. Uvítáme podněty od kohokoli, koho se problematika týká. Přivítáme rovněž další zájemce z řad majitelů obsahu, kteří by se chtěli k dokumentu svým podpisem připojit. Kontaktní emailová adresa je: pravidlo@ctk.cz

1. Respektujte autory

Podle zákona je obsah (ať už textové, obrazové, grafické, zvukové či jakékoli jiné dílo), který je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti, autorským dílem. Jako takový je obsah chráněn a autoři či jiní držitelé práv to obvykle na svém webu jasně říkájí. Chce-li tedy jejich díla používat někdo další nad rámec osobní potřeby anebo citace do vlastního díla, musí mít k tomu **souhlas držitele práv** (tedy zpravidla autora nebo vydavatelství).

2. Citujte, prosím. Podle pravidel

Je legální, pokud se rozhodnete citovat úryvek z cizí zveřejněné zprávy **do svého vlastního díla** (to zvláště, je důležité - není možno jen vystřihnout větu a nic dalšího k ní nepřidat, musí jít o citaci do vlastního díla). Pozor ale na to, že citovat lze pouze v odůvodněné míře. Je také nutno vždy uvést autora, je-li znám, a zdroj, odkud bylo čerpáno – to není dobročinnost, ale zákonná povinnost. Z povahy věci není možné „citovat úryvek“ fotografie, grafiky (zákon zakazuje je jakkoli modifikovat, to by bylo porušení autorských práv), ale je možno použít část videa (bez jakýchkoli jiných zásahů, než je zkrácení **do vlastního díla**).

3. Inspirujte se, parafrázujte, ale nekopírujte

Zákony autorům umožňují, aby se při psaní vlastního díla inspirovali námětem zprávy, obsahu (díla) někoho jiného. Je možno i text parafrázovat. Ale pozor na to, co se parafrází ve skutečnosti míní. Kopírování odstavců a vynechání každého druhého či přeskládaný slovosled není parafráze, ale krádež. U parafráze zprávy, která je autorským dílem, je nezbytné uvést původní zdroj, stejně jako u citace, jinak je to plagiát. Pokud se inspiřujete u někoho jiného, výsledkem vašeho snažení musí být prokazatelně **nové dílo**.

4. Kolik, kolikrát a jak pravidelně?

Při využívání obsahu jiných autorů je v případech uvedených výše hodně důležité, jak často a v jakém množství se to děje. Zjednodušeně řečeno: Je velký rozdíl, pokud někdo z práce druhých čerpá soustavně a ve velkém, nebo pokud někdo využije jednorázově, pro svou potřebu a nekomerční účel převzatou informaci a dodrží přitom všechna pravidla.

5. Používání hyperlinků

V digitálním prostředí je „obsahem“ či „zprávou“, která někomu patří, třeba už i titulek, nebo perex (krátké shrnutí obsahu zprávy), zobrazený v podobě tzv. aktivního linku. Kdy se při linkování chováte správně a poctivě a naopak, kdy už je tato hranice překročena?

- a) **Správné linkování:** Je vhodné do svého autorského materiálu v rámci citace nebo kritiky doplnit i aktivní přímý link na původní zdroj informace
- b) **„Linkomaty“:** Pokud někdo **soustavně a bez souhlasu** (pokud jej držitel práv ve svých podmínkách vyžaduje) do webové stránky, mobilní aplikace, nebo jiného prostředí vkládá titulky (anebo části zpráv) s linky (anebo dokonce bez nich) na webové stránky třetích stran, porušuje zákony (a nejen ten autorský). Tím spíš, pokud na takové službě navíc sám vydělává nebo se vydělávat snaží

6. I databáze někomu patří

Webová stránka zpravidla bývá nejen souborným autorským dílem, ale současně také databází. Zákon tudíž výslovně zakazuje, aby někdo **bez svolení** majitele takový obsah či jeho podstatnou část využíval pro jinou, než osobní potřebu, nebo vědecké či vyučovací účely.

7. Když o události píší média

Zvláštní okolností, která při přebírání zpráv může nastat, je takzvaná „zpravodajská licence“. Je možné v odpovídající míře zveřejnit či správně citovat **zpravodajství o aktuální události** z jiných médií. Nejde-li o citaci do vlastního díla, je třeba dát pozor na to, zda přebírání původních zpráv na svých webových stránkách či jiným způsobem výslovně nezakázal původní autor nebo vydavatel. A opět platí pravidlo o uvádění citace, autora, resp. původního zdroje.

8. Kde končí benevolence a začíná nekalá soutěž

Může se stát, že se někdo svévolně rozhodne nejen porušit uznávaná pravidla, ale navíc chce na nepovoleném přebírání obsahu jiných začít vydělávat. Třeba tím, že nelegálně zveřejňuje části nebo celé zprávy, které mu nepatří, přičemž na webové stránky navíc umístí i reklamu. Pak porušuje nejen autorský zákon, ale i předpisy zakazující nekalou soutěž.

V Praze dne 4. 4. 2012

Česká tisková kancelář

Jiří Majstr
Generální ředitel

Ringier Axel Springer CZ a.s.

Libuše Šmuclerová
Generální ředitelka

Centrum Holdings s.r.o.

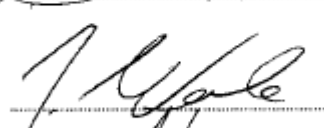
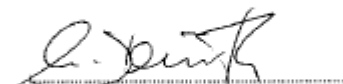
Andreas Demuth
Generální ředitel

MAFRA, a.s.

Johannes Werle
Generální ředitel

Economia, a.s.

Petr Babický
Generální ředitel

všeho zavládlo všeobecné přesvědčení, že nemocní potřebují přísný klid a pořádek. Ten byl prakticky zajištěn tak, že veřejnost, a tedy i příbuzní, byli vyloučeni z účasti na péči o těžce nemocné a umírající. Pověstné návštěvní střezy a neděle dodržovali zdravotníci naprosto striktně a příbuzní se této praxi příliš nebránili. A tak v době, kdy nemocný člověk potřeboval podporu rodiny, byla mu fakticky odepřena možnost denně se s ní stýkat.

Velmi diskutabilní byla i existence tzv. propustek. Lékař mohl podle svého uvážení vystavit **mimořádné propustky**, které opravňovaly nejbližší příbuzné k denním návštěvám. Ti se ovšem zcela správně obávali, že umírající právě z existence tohoto privilegia pochopí pravý stav věcí a propadne zoufalství. Lékaři vystavovali propustky výjimečně, neboť přítomnost příbuzných, podle nich, rušila chod oddělení. Příbuzní se jich ostatně příliš nedožadovali, protože nechtěli přebírat roli poslů špatných zpráv a také proto, že věřili, že těžce nemocným a umírajícím je v náručí profesionálů, kteří »to« umějí, nejlépe. A tak se stalo to, co důvěrně známe: moderní člověk umírá sám, obklopen bílou zástěnou nebo v pokoji mezi ostatními a v péči profesionálních zdravotníků, kteří jsou pro něj, stejně tak jako on pro ně, cizí lidé. Laická veřejnost odsunula těžce nemocné do nemocnic v pochopitelné naději, že vítězná medicína zabráni smrti, nebo zajistí důstojný odchod ze života. O to první se vítězná medicína snaží »za každou cenu«, tedy i za cenu dystanázie. V tom druhém selhává. Nespokojeni jsou všichni. Hmatatelným výrazem neutěšeného stavu je stručný text telegramu, ve kterém se technickým, i když praktickým způsobem oznamuje, že zemřel člověk.

Stinné stránky institucionálního modelu umírání jsou zřejmé a jejich společným jmenovatelem je chladná profesionální péče. Ta, která tolika lidem pomohla a kterou nespravedlivě odsuzujeme ve chvílích, kdy přichází smrt. »V takové situaci si medicína uvědomuje existenci svých vlastních hranic: veškerý život nelze řídit nebo ovládat prostřednictvím medicíny. Její možnosti jsou právě tak omezené jako možnosti lidských bytostí, které jí slouží.«⁽¹⁶⁾ O to více a plným právem však nárokujeme účastnou péči.

Dystanázie neboli zadržaná smrt

Lidé spoléhají na vítěznou medicínu, protože s ní mají dobré zkušenosti. Zejména po druhé světové válce vědecká, specializovaná a superspecia-

o těžce nemocné a umírající. Pověstné návštěvní středy a neděle dodržovali zdravotníci naprosto striktně a příbuzní se této praxi příliš nebránili. A tak v době, kdy nemocný člověk potřeboval podporu rodiny, byla mu fakticky odepřena možnost denně se s ní stýkat. A tak se stalo to, co důvěrně známe: moderní člověk umírá sám, obklopen bílou zástěnou nebo v pokoji mezi ostatními a v péči profesionálních zdravotníků, kteří jsou pro něj, stejně jako on pro ně, cizí lidé. Laická veřejnost odsunula těžce nemocné do nemocnic v pochopitelné naději, že vítězná medicína zabrání smrti, nebo zajistí důstojný odchod ze života. O to první se vítězná medicína snaží »za každou cenu«, tedy i za cenu dystanázie. V tom druhém selhává. Nespokojeni jsou všichni. Hmatatelným výrazem neutěšeného stavu je stručný text telegramu, ve kterém se technickým, i když praktickým způsobem oznamuje, že zemřel člověk. Stinné stránky institucionálního modelu umírání jsou zřejmé a jejich společným jmenovatelem je chladná profesionální péče (Haškovcová, 2007, s. 29-31).

1.1.3 Dystanázie neboli zadržaná smrt

Lidé spoléhají na vítěznou medicínu, protože s ní mají dobré zkušenosti. Zejména po druhé světové válce vědecká, specializovaná a superspecializovaná medicína opakovaně prokázala své přednosti. Lidstvu se splnila odvěká touha po signifikantním prodloužení střední délky života a po výrazném zkvalitnění života. Smrt je stále a stále odsouvána a mnozí nabyli dojmu, že zemřít je vždy předčasné a vlastně nevhodné. Oddalovat smrt je ušlechtilý a vysoce hodnotný čin. Nebrat na vědomí konečnost lidského osudu je ale projevem lidské i profesionální neodpovědnosti, která se vymstí, a to nejméně dvakrát.

Poprvé tehdy, když nejsou včas a náležitě zohledněny potřeby člověka, který právě vstoupil do procesu umírání. Tam moc vítězné medicíny končí a dotyčný i jeho rodina potřebují jiný typ pomoci. Paliativní formy péče jsou zahajovány pozdě, anebo jsou zamlčovány. Není tajemstvím, že některým profesionálům a laikům nejsou dokonce ani známy. Rodiny bývají rozčarovány tím, že záchrana, kterou si přejí, není možná, anebo tím, že se nemocnému nedostává laskavého doprovodu. Umírající na tom nejsou o mnoho lépe. Někteří doufají v nepřicházející zázrak a mají pocit, že je

Likvidují piráti kulturu? Patří za mříže? Co vy na to?!

16. 1. 2012

Je ilegální stahování hudby z internetu loupením, které povede k jejímu zániku? Mají pirátské strany místo v demokratické společnosti? Je ochrana duševního vlastnictví nezbytnou podmínkou záchrany naší kultury, nebo naopak výmyslem a přežitkem, který brzdí náš rozvoj?

O tyto otázky vedli v uplynulých dnech spory blogeři na Aktuálně.cz.

Myšlenku, že na zachování a upevňování intelektuálního vlastnictví - a tudíž stíhání a trestání jeho lupičů - ve stále rostoucí míře závisí záchrana západní civilizace, vyslovil ve svém blogu Benjamin Kuras. Podle něj „v době, kdy ze západního světa mizí jedno odvětví materiální výroby za druhým, intelektuální vlastnictví západních autorů, vynálezců a prvotních výrobců zabírá stále rostoucí procento příjmů západní ekonomiky. Bude-li současný trend globalizace pokračovat, intelektuální vlastnictví bude brzy naším jediným zdrojem příjmu.“

Zároveň dokládá, jak devastující účinky má „loupění autorských práv pomocí internetu“ na autory, výrobce, prodejce a distributory intelektuálních produktů podléhajících autorských právům:

Opravdu pirátství škodí?

Nedávno vydaná zpráva Mezinárodní aliance duševního vlastnictví (IIPA) ukázala, že firmy, které jsou založeny nebo úzce spojeny s ochranou duševního vlastnictví v USA,

vykazují nevídané zisky. Svým výkonem během světové ekonomické krize překonaly zbytek americké ekonomiky. Na prodejích do zahraničí vydělávají víc než potravinářský nebo farmaceutický průmysl USA. To je pro běžného čtenáře novin nečekaná zpráva. Během poslední dekády mu tento průmysl servíroval jen hrůzostrašné vize zániku hudebního nebo filmového průmyslu. Příčina této copyrightové apokalypsy byla vždy stejná - internetové pirátství. Proklamované drtivé dopady internetového pirátství ale nejdou dohromady s výsledky, díky kterým zpráva IIPA tuto branži pasuje na „motor růstu americké ekonomiky“.

Čtěte více v článku na Datarama.cz

„Hudba se přestává kupovat, protože z internetu „teče“ jako komunální služby z vodovodu či plynovodu.

Na každou legálně koupenou písničku v Evropě a v Americe (jinde se to nikdo neobtěžuje sledovat) připadá 40 písniček ilegálně stažených (...) Zároveň s prodejními krachují i nahrávací studia, producenti a bez nich nakonec i muzikanti a skladatelé. Jednoho dne se hudbou nikdo neuživí. Domyslíme-li to do konce, znamená to smrt dlouhé slavné tradice západní profesionální hudby. Literatura a tištěné informace jsou na tom ještě hůř. I tam se řítíme ke krachu pulírovaného a zodpovědně redigovaného profesionálního psaní, nahrazeného nekonečným oceánem amatérských uplkaných blogů,“ píše Benjamin Kuras.

Takto vypadá budoucnost západní kultury v programu Pirátských stran, které rostou ve všech západních zemích jako houby po dešti. Ta nejúspěšnější švédská už zaznamenává 9 procent hlasů a dva europoslance. Česká má zatím jen tři radní, ale průzkum u mládeže by mohl vypadat na její brzký vstup do parlamentu. Její program „svobodných informací“ vypadá lákavě. Než nám dojde, že „free information“ znamená nejen svobodné, ale hlavně bezplatné. Čili ukradené.

Pirátské strany, které v západních zemích vznikají jako houby po dešti, mají podle něj tuto devastaci přímo ve svém programu. A uzavírá poznámkou, že by si možná nějaký soud měl klást otázku, zda Pirátská strana patří na volební listinu, nebo do vězení.

Benjamin Kuras:
Svobodné, nebo kradené?

Jeho názoru ve svém blogu tvrdě oponuje Michal Škop, podle něž Benjamin Kuras vůbec nepochopil, o co jde politicky „pirátskému hnutí“; staví je jako protipól svobody, zatímco je tomu přesně naopak: „Pirátské hnutí chce otevřenost, která se tak osvědčila při rozvoji internetu, dostat i do jiných veřejných sfér,“ píše Michal Škop a dodává:

„Svět se neustále mění, není snad nic konzervativnějšího než tento fakt. Na přijetí tohoto faktu je založena západní civilizace. Ne na relativně nedávném výmyslu ‚duševního vlastnictví‘ s placením dědicům autorů ještě 70 let po smrti. (...) Některá stará průmyslová odvětví se prostě upozadují i zanikají, jako zanikala vždy (nyní třeba ‚tradiční hudební průmysl‘). Jiná se ale rozvíjejí a vznikají zcela nová, tak jako vždy.“

Michal Škop:
Svobodné, ne nesvobodné!

A Benjaminu Kurasovi oponuje i Petr Vileta. Mezi protiargumenty, které snáší ve svém blogu, je i tenhle:

„Dramatický pokles prodeje CD, DVD a dalších nosičů, ale i návštěvnost kin, neklesá důsledkem pirátského stahování, ale proto, že některé nosiče dat jsou již zastaralé a celkově se změnil způsob ‚konzumace‘ uměleckých děl. Posluchači a diváci již nechtějí pasivně přijímat to, co je jim předkládáno, ale chtějí si vybrat jak dílo, tak způsob jeho poslechu nebo zhlédnutí. (...) Kvalita mnohých děl je dost mizerná a proč bych si měl kupovat CD s jednou ‚pečkou‘ a devíti ‚vycpávkami‘, které jsou tam jen proto, aby to CD obsahovalo alespoň 10 kousků? Když bude možnost si jednu písničku na Internetu koupit za rozumnou cenu, řekněme 10 Kč, tak si ji koupím. Jednu od toho, druhou od jiného, namixuji si je podle vlastního vkusu a nahraji, kam budu chtít. Do PC, do mobilu, na MP přehrávač. Ale koupené dílo musí být moje a nikdo po mně nesmí požadovat, abych platil za každé poslechnutí či zhlédnutí znovu,“ píše Petr Vileta.

Petr Vileta:
Patří Pirátské strany do vězení?

A co si o tom myslíte vy, vážení čtenáři?

Jožo Zbažin · Autor nejlepších komentářů

Kulturu pirátství jistě nelikviduje, protože kultura historicky nefungovala k hromadění bohatství umělců. Umělec pracující za peníze je řemeslník, hvězda showbusinessu není umělec.

Skutečnou kulturu kopírování posiluje: např. kapely jsou nuceni hrát před lidmi a ne jen inkasovat za CD, díky snadnému kopírování se šíří díla alternativních umělců, kteří by jinak tvořili jen do šuplíku.

Ergo kladívko, ničením kultury se ohánějí ti, kterým kopírování ničí zavedený obchodní model (vytvořit a udržovat hvězdu a rýžovat na ní). Pomocí uplácení a lobbování se snaží zastaralý a nevyhovující režim zachovat, případně se nechat odškodňovat za technologický pokrok. Poplatky pro OSA, Intergram a podobní vyděrače (jakou náhodou spojití s komunistickými matracemi jako Gott) jsou stejně absurdní, jako vybírat poplatek za každý prodanou automatickou pračku ve prospěch Sdružení pradelnek, které pokrok připravuje o práci.

Ivo Vašíček · Autor nejlepších komentářů · Masaryk University

Technologický vývoj je určující, společnost se mu nakonec stejně musí přizpůsobit. Hudební průmysl vyrostl na technologiích umožňujících vyrábět kopie (gramofony, magnetofony). Nyní už nosiče kopií přestávají být potřeba. Na hudební průmysl (který je nepochopitelně zaměňován za umění) to má jistě vliv a v klasickém pojetí ho to zničí. Je to podobné jako s mobilními operátory - obrovský boom volání a SMS, přechod na internetové aplikace zcela mění způsob komunikace a bude stačit pouze připojení k Internetu, zprávy a hovory zprostředkují aplikace. S operátory to také „zatřepe“. Výrobci hudby (kteří se často považují

za tvůrce kultury) se s tím musí smířit, stejně jako se s ním kdysi smířili výrobci parních strojů. Vývoj nejde zastavit, musejí začít vyrábět něco jiného.

Čestmír Berka · Gymnasium ostrov

Přidal bych se podle argumentů spíš na stranu „pirátů“ . Způsob distribuce hudby, filmů a pod. neodpovídá době. Mění se i „spotřební koš“ - peněz na utrácení je stejně, nebo dokonce méně a přibyla další lákadla- počítačové hry, mobilní telefony... Pokud budu mít na měsíc 1000 Kč a za to si v obchodě koupím 3-4 CD, nebo DVD a protože budu chtít mít vše jen legální a tedy nestáhnou nic, dopadne to tak, že budu poslouchat jen pár pro mě „špičkových“ umělců . Při zachování přísné legality a nestahování si nikdy neposlechnu desítky až stovky dalších. U mě je to tak, že ani nestahuji a neposlouchám CD, která jsem si koupil- stačí mi pustit si z netu Rádio1.

Ika Sgc · Střední průmyslová škola polytechnická - COP

Ani sem si nečetl článek, za což se omlouvám, ale u mne už nadpis vzbuzuje přímou odpověď. Podle mého názoru by pirátství bylo špatné za předpokladu že republika funguje tak jak má, ale v této době když stát okrádá občany jak to jen jde, berme teď hlavně v úvahu platy, by to bez toho nešlo... kde by člověk měl brát na kulturu peníze když pomalu nemá co dát do huby ? Takhle kultura žije, i když neprosperuje ale aspoň o ní lidi ví....

Pavel Jurášek · Autor nejlepších komentářů · Bristol, United Kingdom

vše před rokem 89 bylo špatné, nakažené komunismem s výjimkou našich socialistických hudebníků a zpěváků, ti z toho žijí dodnes a vůbec jim to nevadí, jsou to prostě šašci.

Zdeněk Jantač · Autor nejlepších komentářů · Obchodní akademie T. G. Masaryka a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky

Rád bych dodal dost důležitou chybějící informaci, že se vznikem kopírovacích monopolů, ještě mnohem dříve než si zvýšili svůj profit autorskými poplatky, došlo také k obrovskému

poklesu vydaných děl. Jde totiž o business, ne o umění! Vydává se jen to, co jim nejvíce vydělá. Vezměte si jen nadčasové knihy, které už si nikdy nekoupíte, protože jim se nevyplatí v menším množství je znovu vydat! Vážně si tu někdo může myslet, že cesta šíření umění přes korporace povede k rozkvětu kultury? Nemluvě o tom, že vám cpou DVD v době Blu-ray, CD v době MP3...

Pepík Vopička · Autor nejlepších komentářů

Hudební průmysl sklízí co zasel. Vést válku s vlastní klientelou je pitomost, jaké jsou jinak schopny jen monopoly a oligopoly. Podobně to dopadne časem i s patentovou ochranou, je třeba se držet v určitých mezích. Zatímco v případě přechodu z kazet na CD ještě nabídli klientům alespoň vyšší kvalitu reprodukce, při přechodu od CD k datovým souborům už zůstaly jen výhrůžky represí. Kdyby zavčas začali prodávat za centy místo za dolary, nebyli by dnes tam, kde jsou.

Vlastimil Bukovec

Až začne aspoň 90 % peněz z prodeje umění chodit autorům, nedovolím si stáhnout ani byte. Dokud je však poměr obrácený (rozuměj: dokud většinu peněz spolknou paraziti), nebudu tenhle „byznys“ podporovat.

Stav, kdy mně kdejaký vekslák poleze do iPhone, jestli jsem si nestáhl „novou“ Bartošovou nebo Tofiho, nemá podle mě s uměním už nic společného..

Navíc si myslím, že většina dnešních „hvězd“ beztak pouze recykluje (v lepším případě) 70. léta minulého století.

Pavel Ondřej

Vysvětlete mi, proč mám platit OSA&Integram daň z médií, tiskárny, atd,... a proč má má známá platit za to, že má ne dvě, ale tři bedny v obchodě o x Kč více než za dvě? Je v tom rozdíl? Asi každá bedna bude vysílat jinou hudbu... Podporuji piráty! Dokud se nezmění systém distribuce a cenová politika, není zde důvod kupovat legálně CD - když nosím MPtrojku... ne přenosný CD! (ano vím, jde udělat rip, ale řekněte to těm co ho neumí)

Martin Dostál

Jen dva názory:

1. Nedávno jsem četl o spisovatelích, kteří odmítají vydávat e-knihy, jelikož se obávají jejich „upíštění“. Jestliže je autor - potažmo kniha skutečně dobrá, v elektronické podobě se stejně objeví, protože ji někdo nascanuje a třeba jako pdf dá na internet. Pochopitelně zdarma. Autor z ní tudíž nemá nic! Čípak je to asi vina? Zavání mi to nepochopitelným trváním na starém modelu prodeje a distribuce, ale názor nechť si utvoří každý sám...

V kontrastu této informace jsem také narazil na informaci Františka Fuky o tom, kolik peněz mu poslali jeho čtenáři FFILMu - čili zaplatili mu za jeho obsah (<http://fffilm.fuxoft.cz/2012/01/bilancovani-po-roce-po-mesici.html>)

Z bodu 1 pro mne vyplývá závěr, že kdyby autoři svá díla vydávali na webu sami a nechali si od uživatelů zaplatit řekněme „malý“ obnos, nenavýšený o hono...ráře vydavatelů, reklamy, a bůhví koho ještě, mohou si přijít jako FF na 54 000 měsíčně - před zdaněním ovšem :-)

2. K poslechu rádia na notebooku využívám nejčastěji prográmeček Screamer Radio s možností záznamu. Nedávno se mi líbila vysílaná písnička, tak jsem si jí pomocí programu nahrál (umí nahrávat i 5 sekund před stiskem REC) a uložil na USB. A až při jejím poslechu v autě jsem si uvědomil podstatu slova „výpalné OSA z médií a pamětí:

Za zahrání písničky v samotném rádiu - poplatek OSA

Notebook:

hardisk - poplatek OSA

DVD vypalovačka - poplatek OSA

RAM paměť - poplatek OSA

uložení na USB disk - poplatek OSA

přehrání na MP3 - poplatek OSA

dále případné:

vypálení na CD - poplatek OSA

Fotka na obal na SD - poplatek OSA

výtisk fotky na obal CD na tiskárně - poplatek OSA

Připadá Vám tohle skutečně normální v 21. století? A pokud hudební průmysl chudne, kdo potom bohatne?

Jirka Kocman · Autor nejlepších komentářů

Naprostým nesmyslem je zavedený princip nahánění peněz do kapes umělců. Tato ochrana je nepřiměřená

a popravdě řečeno, tihle lidé přece nemusí žít v luxusu. O vstupné ze živých vystoupení je přece nikdo neokrade, v televizi také vystupují za honorář, takže ti co opravdu něco umí, hladem nezemřou. Kdyby zde nebyl takový nesmyslný princip jejich ochrany vytvořen, tak zde není problém se stahováním z internetu.

A nedivte se, že ti, co mají problémy s nákupem potravin, jim platit nechtějí. Všechny poplatky umělcům za kopie, i poplatky za televizi nebo rozhlas by měly být zrušeny.

Petr Zenkl · University of Economics, Prague

Myslím, že nejenom pan Kuras by si měl přečíst níže odkazovaný článek v angličtině, který překvapivě dokazuje, že umělcům pirátství asi zase až tak neškodí. Koneckonců, spíš půjdu na koncert mně dosud neznámé kapely, pokud si ji můžu předtím poslechnout ze stažené nahrávky, než abych se rozhodoval jen podle obrázku na plakátě.

http://www.afterdawn.com/news/article.cfm/2012/01/12/artists_are_doing_better_than_ever_according_to_the_us_labor_department?utm_source=newsletterENG&utm_medium=email&utm_campaign=20120113

Emil Post · Autor nejlepších komentářů

Lidstvo se vyvíjí jenom proto, že veškeré principy „ochrany duševního vlastnictví“ = monopol někoho na něco, byly vždy dříve nebo později zlikvidovány. Patent má smysl jen na krátkou dobu, aby se vyplatilo investovat do vývoje. A znovu, věda, ze které to celé vychází je mezinárodní a jediné právo, které autor vědecké práce má je to, aby na ní bylo uvedeno jeho jméno.

A u zábavy v minulosti nebyla vůbec žádná „ochrana duševního vlastnictví“. Umělci se živí na koncertech

a v médiích. A nějaké megafirmy, které z nich profitují, jsou dnes pouze PARAZITY!

Likvidují piráti kulturu? (online). Aktuálně.cz. Dostupné (online) z:

<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/komentare/clanek.phtml?id=728863> (16. 1. 2012)

